

ABDÜLBÂSİT EL-MALATÎ VE TARİHÇİLİĞİ

Nihat FIRAT

Doktora Tezi

İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN

Dr. Öğr. Üyesi Ramazan ÖNAL

2022

Her Hakkı Saklıdır

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI**

Nihat FIRAT

ABDÜLBÂSİT EL-MALATÎ VE TARİHÇİLİĞİ

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN
İKİNCİ TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan ÖNAL**

ERZURUM 2022

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum " Abdülbâsıt el-Malatî ve Tarihçiliği" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☒ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

19.12.2022

Aslı ıslak imzalıdır

Nihat FIRAT

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda**, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN danışmanlığında, Nihat FIRAT tarafından hazırlanan bu çalışma 15 / 12 / 2022 tarihinde savunulmuş ve İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. İsmail ALTUN

İmza : Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN

İmza : Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Bedrettin BASUĞUY

İmza : Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Abdulhalim OFLAZ

İmza : Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi : Dr. Fuat KARABULUT

İmza : Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

Aslı ıslak imzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ	1
I. KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR	2
II. MALATÎ DÖNEMİ MEMLÜK DEVLETİNİN GENEL DURUMU	6
A. Siyasî Ortam	6
B. İlmî Ortam	13

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDÜLBÂSİT EL-MALATÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI.....	18
1.1.1. İsmi ve Ailesi	18
1.1.2. Mensûbiyeti	27
1.1.3. Doğumu, Çocukluğu ve Gençliği	30
1.1.4. Kahire'ye Yerleşmesi ve Vefatı	37
1.2. İLMÎ ŞAHSİYETİ	42
1.2.1. Hocaları	43
1.2.2. Talebeleri.....	58
1.2.3. Eserleri ve Eserlerinin Muhtevisi.....	63
1.2.3.1. Tarihle İlgili Eserleri	63
1.2.3.2. Diğer İlim Dallarıyla İlgili Eserleri	64
1.3. SEYAHATLERİ.....	81
1.3.1. Kuzey Afrika ve Endülüs Seyahati	83
1.3.2. Seyahatleri Esnasında Yaşadığı İlginç Olaylar	98
1.4. OSMANLI DEVLETİNE KARŞI İZLENİMLERİ.....	103
1.4.1. Haber Kaynakları	103
1.4.2. Memlûkler'in Osmanlı Devleti'ne Bakışı	108
1.4.3. Malatî'nin Eserlerinde Osmanlı Devlet Ricâli	115
1.4.3.1. Malatî'nin Eserlerinde Osmanlı Sultanları	115

1.4.3.2. Malatî'nin Eserlerinde Osmanlı Ulemâsı ve Paşaları.....	120
1.4.4. Malatî'nin Osmanlı Devletine Bakışı.....	123

İKİNCİ BÖLÜM

ABDÜLBÂSİT EL-MALATÎ'NİN TARİHÇİLİĞİ

2.1. TARİH ANLAYIŞI	130
2.2. TARİHLE İLGİLİ ESERLERİ.....	137
2.2.1. er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcim.....	137
2.2.2. Neylü'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel.....	144
2.2.3. el-Mecmau'l-Müfennen bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven	150
2.2.4. Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl.....	153
2.2.5. el-Kavlü'l-Hazm fî Tarihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azm :.....	163
2.2.6. er-Ravzatü'l-Murabba'a fî Sîreti'l-Hulefâi'l-Erba'a.....	169
2.2.7. Nüzhetü'l-Esâtîn fî men Veliye Mısır mine's-Selâtîn	174
2.2.7.1. Kürdî Eyyûbî Devletinin Başlangıcı	175
2.2.7.2. Tatar Türk Devletinin Başlangıcı	177
2.2.7.3. Çerkez Devletinin Başlangıcı	181
2.3. METODU VE USLÛBU	184
2.4. KAYNAKLARI.....	189
2.4.1. Kur'an-ı Kerîm.....	191
2.4.2. Hadîs-i Şerifler	193
2.4.3. Kendi Müşâhedeleri	194
2.4.4. Müellifler.....	195
2.4.4.1. Mısır Tarihi ile İlgili Eserlerinde Faydalandığı Müellifler ve Eserleri	196
2.4.4.2. Peygamberler Tarihi ve İlk Dönem İslâm Tarihi ile İlgili Eserlerinde Faydalandığı Müellifler ve Eserleri.....	203
2.4.5. Rivayetler	207
2.4.6. Mektuplar ve Diğer Vesîkalar	208
2.5. ESERLERİNİN TARİHİ KAYNAK OLARAK DEĞERİ	209
SONUÇ.....	216
KAYNAKÇA	221
EKLER.....	234
ÖZGEÇMİŞ.....	241

ÖZET

DOKTORA TEZİ

ABDÜLBÂSİT EL-MALATÎ VE TARİHÇİLİĞİ

Nihat FIRAT

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN
İkinci Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ramazan ÖNAL

2022, 241 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN
Prof. Dr. İsmail ALTUN
Doç. Dr. Bedrettin BASUĞUY
Doç. Dr. Abdulhalim OFLAZ
Dr. Öğr. Üyesi Fuat KARABULUT

Abdülbâsıt el-Malatî, Memlûkler'in son döneminde yetişen ve döneminin en önde gelen tarihçilerden biridir. Aslen Türk olup, Malatya'da dünyaya gelen (844/1440) Malatî; tefsir, fıkıh, kıraat, tasavvuf, tıp gibi ilim dallarında eserler telif etmiştir. Fakat Malatî'nin asıl uzmanlık alanı İslam Tarihi olup, bu alanda; Peygamberler Tarihi, Siyer-i Nebî, Hulefâ-yi Râşidîn dönemi ve Mısır Tarihi üzerine birçok eser kaleme almıştır.

Malatî'yi döneminin en önde gelen tarihçilerinden yapan temel unsur, onun Mısır Tarihi üzerine yaptığı çalışmalardır. Malatî bu çalışmalarında; yaşadığı dönemi her yönüyle yansıtmaya gayret etmekte; siyasî yapı, iktisadî durum, kültürel faaliyetler, doğa olayları, hastalıklar gibi pek çok husus hakkında geniş bilgiler vermektedir. Bu eserler Memlûkler'in son dönemini anlamlandırmada adeta birer hazine vazifesi görmektedir.

Malatî eserlerinde; Osmanlı'nın adaletine, ilme kıymet vermesine, ulemâya gösterdiği hürmet ve himâyeye, mazlumlara yaptığı yardımlara ve küffâra karşı İslamın hamisi olma özelliğine vurgu yapmaktadır. Müellifin eserleri incelendiğinde de 15. yüzyıl ulemâ sınıfının devlet taassubu içerisine girmeyerek, İslâm Devletleri arasında kıymet gördükleri yerlerde hizmet etmeye çalıştıkları görülmüştür. Buradan Memlûk son dönem ulemâsının, Osmanlı Devleti hakkında olumlu bir kanaat taşıdığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Abdülbâsıt el-Malatî, İslâm Tarihi, Memlûkler, Osmanlı Devleti, Memlûk Ulemâsı.

ABSTRACT**Ph. D. DISSERTATION****ABDULBÂSIT EL-MALATÎ AND HIS HISTORIOGRAPHY****Nihat FIRAT****Supervisor: Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN****Co-Supervisor: Assist. Prof. Dr. Ramazan ÖNAL****2022, 241 Pages****Jury: Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN****Prof. Dr. İsmail ALTUN****Assoc. Prof. Dr. Bedrettin BASUĞUY****Assoc. Prof. Dr. Abdulhalim OFLAZ****Assist. Prof. Dr. Fuat KARABULUT**

Abdulbâsit al-Malatî is one of the most prominent historians of his time, who grew up in the last period of Mamluk State. Originally Turkish, Malatî (844/1440) was born in Malatya; he wrote works in the branches of science such as tafsir, fiqh, recitation (qıraat), sufism and medicine. However, Malatî's main area of expertise is Islamic History, and in this field; he wrote many works on the history of Prophets, the biography of the prophet Muhammed, the period of rashidun caliphs and the history of Egypt.

The main element that makes Malatî one of the most prominent historians of his time is his studies on Egyptian History. In these works, Malatî strives to reflect the period in which he lived in every aspect; gives extensive information about many issues such as political structure, economic situation, cultural activities, natural events and diseases. These works almost serve as a treasure in explaining the last period of the Mamluks.

In his works, Malatî emphasizes the Ottoman's justice and appreciation of knowledge, the respect and protection it showed to the ulama, the help it gave to the oppressed, and its role as the protector of Islam against disbelievers. When the works of the author were examined, it was seen that the 15th-century ulama class did not enter into state bigotry and tried to serve in places where they were valued among the Islamic States. From this, it was comprehended that the ulama of the last period of Mamluk had a positive opinion about the Ottoman Empire.

Keywords: Abdulbasit al-Malatî, History of Islam, Mamluks, Ottoman Empire, Mamluk Ulemâ.

KISALTMALAR DİZİNİ

b.	: Bin
Bkz.	: Bakınız
by.	: Baskı yeri yok
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: Editör
Hız.	: Hazreti
İA.	: İslâm Ansiklopedisi (MEB'in Hazırladığı İslâm Ansiklopedisi)
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Yay.	: Yayınları
thk.	: Tahkik
ts.	: Tarihsiz
vr.	: Varak numarası
vb.	: Ve benzeri

ÖNSÖZ

Mısır'da, Eyyûbî ordusundaki Türk asıllı emîrler tarafından 1250 yılında kurulan Memlûkler, yaklaşık 130 yıl Türk asıllı idareciler (Bahrî) tarafından yönetilmiştir. Devlet yönetimi 1380'li yıllarda Çerkez asıllı emîrlerin (Burcî) eline geçmiş, bu durum Osmanlıların Mısır coğrafyasına hâkim olduğu 1517 yılına kadar devam etmiştir. İlk dönem yöneticileri Türk asıllı olduklarından dolayı Memlûkler, tarih kitaplarında Türk Devletleri arasında zikredilmektedir.

Bağdat'ın Moğollarca işgal edilmesi ve oradaki ilmi birikimin yok edildiği yıllar, Memlûk Devleti'nin kurulduğu zamana denk gelmektedir. Memlûkler'in Moğol ilerleyişini durdurmaları ve Abbâsî ailesinden birini Mısır'a davet edip halife ilân ederek hilâfetin hâmisi sıfatını kazanmaları, bir anda bu devletin ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Bağdat ve Endülûs gibi ilim merkezlerindeki ulemânın Memlûkler'e göç etmesiyle Kahire, adeta âlimlerin toplanma noktası ve İslâm Devletleri içerisindeki en önemli ilim merkezi haline gelmiştir.

Fakat ne yazık ki bu kadar ilmi birikime sahip olup, Osmanlı topraklarına katılan Memlûkler hakkında yapılan çalışmalar yetersizdir. Bu sebepten dolayı çalışmamızda Memlûkler'in son döneminde yetişerek tarih alanına özgün eserler kazandıran Abdülbâsî el-Malatî'nin hayatı ve eserleri incelenmiştir.

Bu vesileyle Osmanlı öncesi Mısır toplumu hakkında bilgi edindiğimiz gibi Malatî'nin eserleri vasıtasıyla Memlûkler'in son dönemindeki ulemânın, Osmanlı Devletine karşı tavrını tespit etmek mümkün olmuştur. Bu tespit, Memlûk coğrafyasının Osmanlı topraklarına katılması sürecini ve Osmanlı Devletinin bu coğrafyayı uzun bir süre sükûnetle idare etmesinin sebeplerini daha iyi anlamamıza vesile olmaktadır.

Çalışmamız “giriş” ve “iki bölüm” den oluşmaktadır. Giriş bölümünde; çalışmamızın amacı, sınırları, metodu, daha önce konuyla ilgili yapılan çalışmalar ve kaynaklar ifade edildikten sonra Memlûkler dönemi siyasî ve ilmî ortam hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Çalışmamızın birinci bölümünde; Malatî'nin hayatı, etnik âidiyeti, ilmî şahsiyeti, seyahatleri ve müellifin eserleri ekseninde Memlûk idareci ve ulemâsının Osmanlı Devletine bakış açısı değerlendirilmiştir. Tarih alanında yapılan biyografi

alışmalarında, genellikle incelenen şahsiyetin tarih dışında yazdığı eserler sadece isim olarak veya çok kısa bilgi ile zikredilmektedir. Fakat alışmamızda, müellifin ilmi birikimi ve kişiliğinin daha iyi anlaşılması için bu eserler ve mahiyetleri hakkında benzeri çalışmalara nispeten daha fazla bilgi verilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde; Malatî'nin tarihçiliği ele alınarak; müellifin tarih anlayışı, tarihle ilgili eserleri, metodu ve üslubu, kaynakları ve eserlerinin tarihi değeri hakkında bilgi verilmiştir.

Sonuç kısmında ise; önceki bölümlerde ele alınan konularla ilgili genel değerlendirme yapılarak, ulaşılan nihâi neticeler açıklanmıştır.

Çalışmamızın her aşamasında beni teşvik eden, bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen başta danışman hocam Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN'a; konuyla ilgili her türlü problemimi kendisi de dert edinerek benimle beraber çözüm arayan Dr. Ramazan ÖNAL hocama ve fikirleriyle çalışmanın olgunlaşmasını sağlayan Prof. Dr. İsmail ALTUN ve Dr. Fuat KARABULUT hocalarıma şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca çalışmamda her türlü fedakârlık ve yardımı esirgemeyen kıymetli eşime ve çalışma süresinde kimi zaman ihmal ettiğim çocuklarıma anlayışlarından dolayı teşekkür ederim.

Erzurum - 2022

Nihat FIRAT

GİRİŞ

Memlûkler Aynicâlût (1260) Muharebesinde Moğol ordusunu hezimete uğratmış ve Haçlılarla yaptıkları mücadeleler neticesinde bölgede güçlü bir devlet haline gelmiştir. Askerî ve siyasî alanlardaki başarılar; güçlü bir ilmî ve kültürel ortamın oluşmasını sağlamıştır. İlmi birikim gerek bu bölgedeki, gerekse buraya göç eden âlimler tarafından bir sonraki nesillere aktarılmıştır. Bu dönemde tarih, tefsir, fıkıh, hadis, tasavvuf alanlarında zirve olarak değerlendirilebilecek pek çok eser yazılmıştır.

Malatya’da dünyaya gelip farklı şehirlerde bulunarak Kahire’de vefat eden Abdülbâsıt el-Malatî’nin yaşadığı yıllar, İslâm tarih ve medeniyetinin önemli temsilcilerinden Memlûkler’in son dönemine rastlar. Memlûkler’in hüküm sürdüğü asırlar, tarihî şartların da etkisiyle büyük bir ilmî hareketliliğin yaşandığı ve önemli isimlerin yetiştiği bir dönem olmuştur. Doğuda Moğol tehdidinden, batıda ise (Endülüs’te) Hristiyanların şiddetinden dolayı bölgeden ayrılan ilim erbâbı Memlûk topraklarına göç etmiş, başta Kahire olmak üzere Halep ve Dımaşk gibi şehirlerde, devlet adamlarının da teşvikiyle, emsâline az rastlanır bir ilmî hareketlilik meydana gelmiştir. Bu dönemde yetişen âlimlerin, günümüzde de önemini koruyan ve alanında klasik değeri taşıyan eserler kaleme aldığı bilinmektedir.

Memlûk dönemi ilmî faaliyetlerinin en ileri olduğu alanlardan biri de tarihtir. Bu dönemde birçok tarihçi yetişmiş; Siyer-i Nebî, Hulefâ-yi Râşidîn dönemi, Memlûk Devletinin idarî-siyasî tarihi, şehir tarihleri ve biyografi gibi alanlarında eserler verilmiştir. Bu eserler o dönemi aydınlatmada günümüz araştırmacıları için vazgeçilmez kaynak haline gelmiştir.

Bu araştırmada Memlûkler dönemi Türk asıllı tarihçilerinden Abdülbâsıt b. Halîl el-Malatî’nin biyografisi ve İslâm Tarihi’ne olan katkısının konu edinilmesi hedeflenmektedir. Abdülbâsıt el-Malatî, Memlûk Devleti’nin idarî ve kültür hayatında önemli hizmetler yerine getirmiş bir ailenin mensubudur. Müellifimiz, babası Halîl b. Şâhin’in Memlûk Devletinin Malatya nâibi olarak görev yaptığı esnada, 844/1440 tarihinde Malatya’da dünyaya gelmiş ve babasının görevinden dolayı Halep, Kudüs, Dımaşk, Trablusşam... ve diğer bazı yerlerde bulunmuştur.

Malatî, ilim tahsil etmek üzere dönemin önemli ilim-kültür merkezleri olan Endülüs ve Kuzey Afrika’ya da seyahatlerde bulunmuş, çağının İslâm coğrafyasındaki

meşhur bilim adamlarından ilim tahsil etmiştir. Müellif, tahsilinin son merhalesini Mısır'da tamamlayarak Kahire'ye yerleşmiş ve burada ilmî faaliyetlerini sürdürmüştür. Kahire'de bulunan Şeyhûniye Hankahı'nda bir müddet ders verdikten sonra müderrislik görevinden ayrılıp 920/1514 tarihinde vefat edinceye kitap yazmaya devam etmiştir.

Malatî, Memlûkler'in ilim ve kültür hayatında önemli rol almış, katkılar sunmuş ve ardında birçok eser bırakmıştır. Bu eserler özellikle Burcî Memlûkler Devleti'nin son dönemini aydınlatmada, günümüz araştırmacıları için temel kaynaklardandır.

Malatî'nin 1440-1514 yılları arasında yaşadığı dikkate alındığında, müellifin Osmanlı Devletiyle alakalı izlenimlerini öğrenmek, bir bakıma Memlûk ulemâsının Osmanlı Devletine bakış açısını yansıtacağından, dönemi anlamlandırmada araştırmacılara büyük kolaylık sağlayacaktır.

Malatya'da dünyaya gelip Peygamberler Tarihi, Siyer-i Nebî, Hulefâ-yi Râşidîn dönemi, Mısır Tarihi ve biyografi alanlarında eserler kaleme alan Malatî'nin tarihçiliği hakkında Türkçe olarak yeterli çalışmanın bulunmaması bu araştırmanın önemini artırmaktadır.

Son dönemlerde yapılan biyografi çalışmalara rağmen, ilmî şahsiyetlerin araştırılmasında maalesef Batı'ya göre geride kaldığımız bir gerçektir. Oysa bu çalışmalarla İslâm Devletleri (Memlûk Devleti) ve toplum yapısındaki detayları anlamak kolaylaşacak, müellifin yaptığı ilmî çalışmaların gün yüzüne çıkartılıp değerlendirilmesiyle ilgili alana katkı sunulmuş olacaktır.

I. KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

Malatî'nin hayatı ve tarihçiliğini incelerken kullandığımız temel kaynaklar, öncelikli olarak müellifimizin kendi eserleridir. Arap âleminde Ömer Abdusselam Tedmürî tarafından Malatî'nin *Neylû'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* adlı eseri 8 cilt olarak neşredilmiş, dizin adıyla bir cilt daha eklenerek 9. cilt olarak basılmıştır.¹ Tedmürî eserin giriş kısmında müellifin hayatından bahsetmekte, müellifin hayatını anlatırken kaynakçanın tespiti noktasında bu bilgiler bizim için çok faydalı olmuştur. Malatî'nin bir nevi seyahatnamesi niteliğini taşıyan *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-*

¹ Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *Neylû'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel*, thk. Ömer Abdusselam Tedmürî, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 2002.

Terâcim adlı eser de Ömer Abdusselam Tedmürî tarafından 4 cilt olarak 2014'de Lübnan'da neşredilmiştir.² Malatî'nin biyografi alanında yazdığı *el-Mecmau'l-Müfennen bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven* adlı eseri Abdullah Muhammed el-Kendirî tarafından Kuveyt'te neşredilmiştir.³

Çalışmamızda müellifin eserlerinin her biri temel kaynak vazifesi görmesine rağmen yukarıda zikredilen üç eser ayrı bir öneme sahiptir. Müellifin hayatı, Memlûk Devleti ve ulemâsının Osmanlı Devleti'ne bakış açısı ve diğer hususların araştırılmasında büyük oranda bu eserlerden istifade edilmiştir.

Müellifin Eyyûbî Devleti'nden başlayarak Mısır sultanları hakkında bilgi verdiği *Nüzhetü'l-Esâtîn fî men Veliye Mısır mine's-Selâtîn* adlı eseri Muhammed Kemâleddin İzzeddin Ali tarafından tahkik çalışması yapılarak 1987'de Kahire'de yayınlanmıştır.⁴ Malatî'nin Hz. Peygamberin hayatını anlattığı *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* adlı eseri de aynı şekilde Muhammed Kemâleddin İzzeddin Ali tarafından neşredilerek Beyrut'ta basılmıştır.⁵

Müellifin tarihçiliği Muhammed Kemâleddin İzzeddin Ali tarafından 1990 yılında Âlemü'l-Kütüb yayınevinin *Silsiletü'l-Müerrihîn* adlı çalışmasının 4. cildinde *Abdûlbâsıt el-Hanefî - Müerrihan* adıyla ele alınmıştır.⁶ Fakat bu çalışma bizim araştırmamıza kıyasla oldukça dar kapsamlıdır.

Bu çalışmada müellifin hayatı muhtasar olarak 13 sayfalık bir bölümde ele alınmıştır. Müellifin hayatı anlatılırken bütüncül bir yaklaşım sergilenmemiş, çoğunlukla müellifin *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcim* adlı eserinden müellifin ifadeleri doğrudan aktarılmıştır. Müellifin ilmî faaliyetleri, hocaları, öğrencileri, seyahatleri gibi hususlar ise hiç ele alınmamıştır.

Muhammed Kemâleddin İzzeddin Ali'nin *Abdûlbâsıt el-Hanefî – Müerrihan* adlı çalışmasında Malatî'nin eserleri ele alınırken, müellifin *er-Ravzatü'l-Murabba'a fî*

² Malatî, Abdûlbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcim*, thk. Ömer Abdusselam Tedmürî, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 2014.

³ Malatî, Abdûlbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *el-Mecmau'l Müfennen bi'l-Mu'cemi'l Mu'anven*, nşr. Abdullah Muhammed el-Kendirî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, Kuveyt 2011.

⁴ Malatî, Abdûlbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *Nüzhetü'l-Esâtîn fî men Veliye Mısır mine's-Selâtîn*, thk. Muhammed Kemalettin İzzeddin Ali, Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, Kahire 1987.

⁵ Malatî, Abdûlbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl*, nşr. Muhammed Kemâleddin İzzeddin Ali, 'Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1988.

⁶ Muhammed Kemâleddin İzzeddin Ali, *Abdûlbâsıt el-Hanefî Müerrihan*, 'Âlemü'l-Kütüb, Kahire 1990.

Sîreti'l-Hulefâi'l-Erba'a adlı eseri hiç zikredilmemektedir. Ayrıca *el-Kavlü'l-Hazm fî Tarihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azm*⁷ ve müellifin Mısır Tarihine dair kaleme aldığı 9 ciltlik *Neylü'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* adlı eseri ise sadece isim olarak zikredilmektedir.⁸

İzzeddin Ali'nin bu çalışmasında, Malatî'nin *Nüzhetü'l-Esâtîn fî men Veliye Mısır mine's-Selâtîn* adlı eserinin tahkikli basımı yer almaktadır ki bu bizim araştırmamızda takip ettiğimiz bir metot değildir.

Çalışmamızda Malatî'nin hayatı ve eserlerinin daha kapsamlı ele alınacak İzzeddin Ali'nin değinmediği birçok konu⁹ ve eser incelenecektir. Bu itibarla özellikle tezimizin birinci bölümü olan; müellifin hayatı, ilmî şahsiyeti, seyahatleri ve Osmanlı Devleti'ne bakış açısı konularında İzzeddin Ali'nin ilgili çalışmasıyla çalışmamız arasında neredeyse isim benzerliği haricinde herhangi bir benzer yön bulunmamaktadır. Ayrıca çalışmamızda Malatî'nin eserlerinin tamamına ulaşılmış ve bu eserler İzzeddin Ali'nin çalışmasına nazaran daha kapsamlı olarak incelenmiştir.

Malatî'nin *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcim*, *Neylü'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* ve *el-Mecmau'l-Müfennen bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven* dışındaki diğer eserleri Türkiye'deki kütüphanelerde bulunmaktadır. Bu eserler Süleymaniye, Beyazıt ve Topkapı Saray Kütüphanelerinden temin edilmiştir. Bu eserlerin önemli bir kısmı üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamış olup, Arap âleminde yapılan çalışmalarda bu eserlerin, kaynaklarda geçtiği şekliyle sadece adları bilinmektedir.

Malatî, Batı dünyasında da dikkatleri üzerine çekmiş 1936 yılında Fransa'da Robert Brunschvig tarafından *Deux Récits de Voyage Inédits en Afrique du Nord* (Kuzey Afrika'da Yayınlanmamış İki Seyahat Hikâyesi)¹⁰ adıyla Malatî'nin seyahatlerini konu edinen *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcim* eseri hakkında çalışma yapılmıştır.¹¹

⁷ İzzeddin Ali dipnotta, bu eserin III. Ahmet Kütüphanesinde bulunduğunu ve Peygamberler Tarihi ile ilgili olduğunu ifade etmektedir. İzzeddin Ali, *Abdülbâsıt el-Hanefî*, 31.

⁸ İzzeddin Ali yine dipnotta eserin ismini İbn İyâs'ın *Bedâiu'z Zuhûr* adlı eserinde gördüğünü fakat esere ulaşamadığını ifade etmektedir. İzzeddin Ali, *Abdülbâsıt el-Hanefî*, 32.

⁹ “Memlük ulemâsının Osmanlı Devleti'ne bakışı” gibi konular.

¹⁰ Bu çalışmada Abdülbâsıt el-Malatî ile Anselme Adorne adlı kişinin Kuzey Afrika ile ilgili seyahat notları yayınlanmıştır.

¹¹ Robert Brunschvig, *Deux Récits de Voyage Inédits en Afrique du Nord*, Larose Editeurs, Paris 1936.

Amerika’da “Ortadoğu Araştırmaları” kapsamında Memlûk Devleti üzerine yapılan çalışmalarda Malatî ve onun *er-Ravzû’l-Bâsim fî Havâdisi’l-‘Umr ve’t-Terâcim* eseri incelenmiştir.¹²

İsrail’de yapılan “Doğu Çalışmaları” kapsamında yapılan Memlûk Devleti araştırmalarında Malatî’nin hayatı incelenmiştir.¹³ Bunların haricinde Malatî’nin hayatı ve eserleri çeşitli ülkelerde yapılan “Şark Çalışmaları”na da konu edilmiştir.¹⁴

Türkiye’de ise; Süleyman Özbek tarafından Malatî ve ailesinin hayatını konu alan *Memluk Devletinin Siyasî ve Kültür Hayatında Rol Alan Moğol Asıllı Bir Aile* isimli makale yayınlanmıştır.¹⁵ Bu makale çalışması, müellifin hayatını yazarken literatürü tespit etme yönünden bizlere önemli oranda katkı sağlamıştır.

Malatî’nin *en-Nefhatü’l-Fâiha fî Tefsiri’l-Fatiha* adlı eseriyle ilgili Kerim Özmen,¹⁶ *el-Kavlü’l-Hâs fî Tefsîri Sûreti’l-İhlâs* adlı eserle ilgili Mahmut Sami Çöllüoğlu,¹⁷ *ez-Zehrü’l-Maktûf fî Mehârici’l Hurûf* adlı risâleyle ilgili Kerim Özmen ve Lokman Bedir¹⁸ tarafından makale çalışmaları yapılmıştır. Müellifin *er-Ravzatü’l-Murabba’a fî Sîreti’l-Hulefâ’i’l-Erba’a* adlı eseriyle ilgili Ramazan Önal tarafından tahkik çalışması¹⁹ yapılarak neşredilmiştir. Ayrıca Diyanet İslâm Ansiklopedisi’nde Abdülkerim Özaydın tarafından Malatî hakkında madde çalışması²⁰ bulunmaktadır.

¹² Kikuchi Tadayoshi, “Mamluk Studies Review”, *Middele East Documentation Center (MEDOC) The University of Chicago*, 10 (1), 2006.

¹³ Eliyahu Ashtor, *Etude sur Quelques Chroniques Mamloukes (İsrail Oriental Studies)*, Tel Aviv University, Tel Aviv, 1971, 287-297.

¹⁴ Claude Gilliot, *Textes Arabes Anciens Edites en Egypte au Course des Annees 1985 a 1987*, Melanges Institut Dominicain d’Etudes Orientales du Caire, Kahire 1989, XIX, 390-391.

¹⁵ Süleyman Özbek, “Memluk Devletinin Siyasi ve Kültür Hayatında Rol Alan Moğol Asıllı Bir Aile (Şâhin eş-Şeyhî ve Ailesi)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 27 (01 Aralık 2010), 529-552.

¹⁶ Kerim Özmen, “Zeynüddîn Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin el-Malatî’nin Kur’an ve Tefsir Anlayışı”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Malatyalı İlim ve Fikir İnsanları Sempozyumu Bildirileri*, 17-19 Kasım 2017, (ss. 147-162), Ankara: İnönü Üniversitesi Yayınları.

¹⁷ Mahmut Sami Çöllüoğlu, “Memlûkler Döneminde Bir Âlim: Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin el-Malatî (v. 920/1514) ve İhlâs Süresi Tefsiri”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7 (1), 2018, 309-329.

¹⁸ Kerim Özmen - Lokman Bedir, “Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin el-Malatî ve ‘ez-Zehrü’l-Maktûf fî Mehârici’l-Hurûf” İsimli Tecvid Risâlesi”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (6), 2017, 289-308.

¹⁹ Ramazan Önal, *Zeynüddîn Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin el-Malatî (ö.920/1514) ve er-Ravzatü’l-Murabba’a fî Sîreti’l-Hulefâ’i’l-Erba’a İsimli Eseri*, Emin Yayınları, Bursa, 2021.

²⁰ Abdülkerim Özaydın, “Abdülbâsıt el-Malatî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, I, 201-202.

Görüldüğü üzere Türkiye’de ve ilim âleminde, Türk asıllı bir tarihçi olan Malatî hakkında onun hayatını ve tarihçiliğini konu edinen kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Peygamberler Tarihi, Siyer-i Nebî, Hulefâ-yi Râşidîn dönemi, Mısır Tarihi ve biyografi alanlarında eserler kaleme alan Malatî’nin tarihçiliği hakkında kapsamlı bir çalışmanın bulunmaması bizi böyle bir araştırmaya sevk etmiştir.

Malatî, farklı alanlara ait ve hacimleri üç varak ile dört cilt arasında değişen bilinen yirmi iki esere imza atmıştır. Müellifin, Siyer-i Nebî ve İslâm Tarihi’ni doğrudan konu edinen eserleri kayda değer bir öneme sahiptir. Mesela onun *el-Kavlü ’l-Hazm fî Târîhi ’l-Enbiyâ’ Üli ’l-‘Azm*, *Gâyetü ’s-Sûl fî Sîreti ’r-Resûl*, *er-Ravzü ’l-Bâsim fî Havâdisi ’l-‘Umr ve ’t-Terâcim*, *Neylü ’l-Emel fî Zeyli ’d-Düvel*, *Nüzhetü ’l-Esâtîn fî men Veliye Mısr mine ’s-Selâtîn* gibi eserleri Siyer ve İslâm Tarihi’ne dair önemli bilgileri ihtiva etmektedir.

Malatî’nin eserlerini incelerken, kronolojik olarak eserin yazılış tarihleri göz önüne alınmıştır. Yazar ilk önce *er-Ravzü ’l-Bâsim fî Havâdisi ’l-‘Umr ve ’t-Terâcim* adlı eserini yazdığından değerlendirmeye bu kısımdan başlanmıştır. Böylece yazarın tarih ilmindeki gelişimini de tespit etme imkânı bulunacaktır.

II. MALATÎ DÖNEMİ MEMLÜK DEVLETİNİN GENEL DURUMU

A. Siyasî Ortam

Memlûk kelimesi Arapça “meleke” fiilinden türetilmiş olup ism-i mef’ûldür. Sözlük anlamı “sahibinin tasarrufundaki şeyler” olan memlûk kelimesi, özellikle “bir kimsenin mülkiyetindeki kadın ve erkek esir” anlamında cinsiyet ayırt etmeksizin kullanılmıştır. Hür bir anne ve babadan dünyaya gelen esirler için kullanılan bu tabir, esir anne babadan dünyaya gelmiş köleleri ifade eden “abd ve rakîk” kelimelerinden ayrılmaktadır.²¹

Zamanla memlûk kelimesi özel bir anlam kazanmış, bu tabir harplerde esir edildikten veya esir tüccarlarından satın alındıktan sonra asker olarak yetiştirilen beyaz köleleri ifade etmek için kullanılmıştır. Daha sonra da halife, hükümdar ve emîrlerin

²¹ Fatih Yahya Ayaz, *Memlûkler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, 19; Kazım Yaşar Koprıman, “Mısır Memlûkleri (1250-1517)”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1992, VI, 433.

köle olarak alıp özel bir eğitimle yetiştirerek kendi muhafız birliklerini oluşturdıkları, özel bir hukukî ve toplumsal statüye sahip olan ücretli askerler için kullanılan bir tabir haline gelmiştir.²²

Memlükler, genellikle Kafkaslar'dan ve Orta Asya steplerinden gelen ve Türk diye adlandırılan kavimlerden seçilirdi.²³ Bunların kendine özgü hukuki statüleri bulunmakta, kendi tercihlerine göre evlenebilmekte, mal edinebilmekte ve çocukları (evlâdü'n nâs) hür kabul edilmekte, askeri eğitimlerini tamamladıktan sonra özgürlüklerini kazanmaktaydılar.²⁴ Bu sistem amaç bakımından Osmanlı Devleti'ndeki kapıkulu askerleriyle benzerlik göstermektedir.

Arap olmayan unsurların kendilerini hissettirecek kadar İslâm ordularına dâhil olmaları Emevî Devleti zamanında başlamıştır. Nitekim Horasan ve Basra valiliği yapan Ubeydullah b. Ziyad (53-66/673-686) 54/674 yılında Buhara seferi dönüşünde beraberinde 2000 kişilik Türk okçu birliği getirerek Basra'ya yerleştirmiştir.²⁵ Fakat bu dönemde Emevîler'in Arap olmayan milletlere karşı uyguladığı politika gereği, siyasî, askerî ve idarî makamların neredeyse tamamına Araplar getirilmiştir.

Abbâsî Devleti'nin kuruluşunda özellikle İranlı unsurlar etkin rol almıştır. Kurulduktan sonra da Abbâsî halifeleri minnet borcu olarak Fars asıllı kişilere idarî görevler verdiler. Bu durum İranlı unsurlar nüfuzlarını artırmış, Araplarla rekabet ve çekişme meydana getirmiştir.

Kendisi de İranlı unsurların desteğiyle halife olan Me'mûn (198-218/813-833) zamanla bu durumdan rahatsız olup, denge unsuru olarak Semerkant civarından 3000 asker satın alarak Türkleri İslâm ordusuna dâhil etmiştir. Bir süre sonra bu askerlerin sayısı artarak otuz bine ulaşmıştır. Sayıları kalabalıklaşan Türk kuvvetleri için Halife el-Mu'tasım (218-227/833-842) Samarrâ şehrini kurdu. Bu birlikleri sadece Türk beyleri komuta ediyordu.²⁶

²² Ayaz, *Memlükler*, 20; İsmail Yiğit, *Memlükler*, Kayihan Yayınları, İstanbul 2015, 9.

²³ Süleyman Kızıltoprak, "Memlük", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, XXIX, 87.

²⁴ Ayaz, *Memlükler*, 20.

²⁵ Taberî, Muhammed b. Cerir, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1987, III, 244; Yiğit, *Memlükler*, 10.

²⁶ Koprıman, *Mısır Memlükleri*, VI, 434; Yiğit, *Memlükler*, 12.

Satın alınan memlûklerin içerisinde askeri hiyerarşide ilerleyerek vali olan kişiler de bulunmaktaydı. Bunlar gittikleri yerlerde memlûk satın alarak kendi ordularını kurdular ve Ahmed b. Tolun örneğinde (Tolunoğulları 254-292/868-905) olduğu gibi Mısır'a vali olarak gelip kendi bağımsızlıklarını ilan ettiler. Buna İhşîdîler Devleti de (323-358 /935-969) örnek verilebilir.

Fâtîmîler (297-566/909-1171) kendi devirlerinde orduda Berberî ve Zencî unsurların yanı sıra Türk unsurlardan da oluşan askeri birlikler de bulundurmışlardır.²⁷ 1171 yılında Mısır'da Fâtîmî hâkimiyetine son veren Eyyûbîler de (566-648/1171-1250) memlûk sistemini kullanarak, ordularında bu unsurlardan istifade etmiştir.

Eyyûbî hükümdarı el-Melikü's-Sâlih Eyyûb (637-647/1240-1249) kendi konumunu güçlendirmek için, çoğunluğunu Kıpçak ve Hârizmliler'in teşkil ettiği ayrı bir memlûk sınıfı oluşturmuştur. Bunları Nil nehri içerisindeki Ravza adasına yerleştirerek, onları yetiştirmiştir. Bu sınıfa Nil nehrine nispetle "el-Memâlikü'l Bahriyye"²⁸ denilmektedir. Sonrasında bu birlikler Eyyûbî devletini yıkarak, Memlûk devletini kurmuşlardır.²⁹

Memlûk Devleti dönem olarak, Bahrî (Türk) Memlûkler Dönemi (1250-1382) ve Burcî (Çerkez) Memlûkler Dönemi (1382-1517) diye iki döneme ayrılmaktadır. Memlûk devletini kuran kadro Memâlik-i Bahriyye'den olduğu için bu isimlendirme yapılmakta, bu dönemdeki hükümdarların tamamının Türk olması hasebiyle bu devlet Türk Devletleri arasında zikredilmektedir.

Memlûk devletinin kurucuları köle asıllı olduklarından çeşitli hakaretlere maruz kalmışlardır. Fakat onların bu eleştirileri umursamadıklarını ifade etmek için kurdukları devleti "ed-Devletü'l-Memâlik" olarak isimlendirmişlerdir. Hatta memlûk sultanlarından el-Melik el-Mansur Seyfeddin Kalavun kendisini "el-Elfi"³⁰ olarak lâkaplandırmış, sultan olduktan sonra da bu lakabı kullanmaya devam etmiştir. Bu

²⁷ Koprman, *Mısır Memlûkleri*, VI, 436; Yiğit, *Memlûkler*, 14.

²⁸ Kaynaklarda Nil nehri "Bahrü'n-Nil" olarak geçmektedir. Bu memlûkler Türk olup, Bahrü'n-Nil'in içerisindeki Ravza adasına yetiştirildikleri için bunlara "Bahriyye" adı verilmektedir.

²⁹ Kazım Yaşar Koprman, "Bahriyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, IV, 512; Bahattin Kök, "el-Melikü's-Salih, Eyyûb", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, XXIX, 80-82.

³⁰ "el-Elfi" kelimesi Kalavun'un köle olarak satılırken geçerli fiyatın çok çok üstünde "bin dinara" satın alındığına işaret etmekteydi. Süleyman Özbek, "Memlûklerde Meşrûiyet Arayışları ve Saltanat İnşasına Yönelik Çabalar 'Sultanı Öldüren Sultan Olur'", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 32 (53), 2013, 157.

durum onların köle asıllı olmalarını umursamadıkları hatta bununla gurur duyduklarını göstermektedir.³¹

Memlûk sultanları köle asıllı olduklarından dolayı İslâm âlemi ve komşu devletler nezdinde meşrûiyet arayışına girmiştir. Bu esnada Moğollar Bağdat'ı işgal ederek (656/1258) Abbâsî Devleti'ne son vermiş ve Suriye istikametine ilerleyerek birçok şehri ele geçirmiştir. 658/1260 yılında Aynicalût'ta Moğollarla karşılaşan Memlûk ordusu onları büyük bir hezimete uğratmıştır.³² Böylece Moğolların orta-doğudaki ilerleyişi durmuş, bu olay bir bakıma Memlûk Devleti'ni Müslümanların hamisi konumuna getirerek, onlara İslâm devletleri arasında üstün bir mevki kazandırmıştır.

Bu zaferle Memlûkler İslâm dünyasının en büyük devleti haline geldiler ve bu özelliklerini Osmanlıların yükselme devrine kadar korudular.³³ Abbâsî ailesinden birinin halife olarak ilân edilmesiyle hilâfetin Mısır'da yeniden ihyası (1261), Haremeyn bölgelerinin hâkimiyeti ve Bağdat ve Endülüs gibi İslâm ülkelerindeki ilim adamlarının bir kısmının Memlûk devletine iltica etmesi, bu devletin itibarını yükseltmiş, onların köle asıllı olduklarını unutturmuştur.³⁴

Memlûkler'in ikinci dönemi olan Burcî memlûklerinin oluşturulması, Memlûk Sultanı Seyfeddin Kalavun (678-689/1279-1290) döneminde gerçekleşmiştir. Sultan Kalavun konumunu güçlendirmek ve kendi hânedanlığını tesis etmek üzere 1281'de çok sayıda Çerkez esir satın alarak onlar arasından seçtiği 3700 civarı Çerkez memlûk'ü "Kal'atü'l-Cebel'in burçlarına yerleştirerek onları orada yetiştirmiştir. Bunlara kale burçlarına nispetle "el-Memâlikü'l-Burciyye (Burcî Memlûkler)" adı verilmiştir. Kalavun'un hanedanlık kurmasında büyük rol üstlenen bu grup zamanla güçlenip, 1382'de Bahrî sultanını alaşağı ederek kendi hükümdarlığını ilan etmiştir.³⁵

Zâhir Berkuk'la (784-801/1382-1399) başlayan Çerkez asıllı Burcî Memlûkler dönemi, Osmanlı Devleti'nin bu devleti ele geçirmesine kadar (923/1517) devam etmiştir.

³¹ Özbek, "Memlûklerde Meşrûiyet Arayışları ve Saltanat İnşasına Yönelik Çabalar", 157.

³² Abdülkerim Özeydin, "Aynicalût Savaşı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, IV, 275.

³³ İsmail Yiğit, "Memlûkler", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, XXIX, 90.

³⁴ Özbek, "Memlûklerde Meşrûiyet Arayışları ve Saltanat İnşasına Yönelik Çabalar", 158-159.

³⁵ Kazım Yaşar Koprıman, "Burciyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, VI, 419-420; Yiğit, *Memlûkler*, 95.

Memlûkler’de tahta çıkışta bir veraset prensibi oluşmamış, iktidarı ele geçirmede kendilerine has bir prensibi uygulama alanına koymuşlardır. Devletin kuruluş aşamasında, Kutuz (657-658/1259-1260) ve Kalavun’un (678-689/1279-1290) iktidarı ele geçirirken ileri sürdükleri “devleti idare için güçlü, kudretli ve tecrübeli sultan gereklidir” gerekçesi, Memlûk devleti tarihi boyunca sürecekt kanlı taht mücadelelerinin esasını teşkil etmiştir. Sultan Baybars, Sultan Kutuz’u öldürerek iktidarı ele geçirmiş adeta; “Sultanı öldüren sultan olur” prensibini hayata geçirmiştir.³⁶

Sultanın eceliyle vefatı durumunda ise, hükümdarlık hususunda münakaşalar olmuş, bu durumda askeri kademede ve bürokraside yetişerek emîrliğe yükselenler kendi aralarında toplanmış, en kuvvetli olanın diğerlerini etkisiz hale getirmesiyle olay sonuçlanmıştır. Bazen bu iktidar mücadelesi sonuçlanana kadar ilk planda sultanın oğlu tahta çıkarılmış, hâkimiyet mücadelesi sonuçlanınca, sultanın oğlu azledilerek mücadeleyi kazanan kişi sultan olmuştur.³⁷

Malatî’nin dedesi Şâhin eş-Şeyhî ez-Zâhirî, Burcî Memlûklerin ilk sultanı olan Zâhir Berkuk (784-801/1382-1399) zamanında satın alınarak Memlûk Devleti’nin hizmetine girmiştir. Babası Halîl b. Şâhin ise Memlûk Sultanı Seyfeddin Barsbay’ın (825-841/1422-1438) baldızı ile evlenerek sultanla akrabalık tesis etmiştir. Bu vesileyle Malatî’nin de Memlûk sultanlarıyla yakın ilişkileri devam etmiştir.

Malatî’nin babası Halîl b. Şâhin, Çerkez Burcî Memlûk Devletinde ileri kademede idarecilik vazifesi yapmasına rağmen, Malatî hiçbir zaman idarî görevlere talip olmamış, ilim yolunda ilerlemiştir. Babasının idareciliğinden kaynaklanan -sarayla ilişkiler kapsamında- avantajları ise kullanmıştır.

Malatî’nin yaşadığı dönemde 13 sultan hüküm sürmüştür. Bunlar; Zâhir Seyfeddin Çakmak (842-857/1438-1453),³⁸ Mansûr Osman b. Çakmak (857-857 / Ocak 1453- Mart 1453),³⁹ Eşref Seyfeddin İnal (857-865/1453-1461),⁴⁰ Ahmed b. İnal (865-865/ Şubat 1461- Haziran 1461),⁴¹ Zâhir Hoşkadem (865-872/1461-1467),⁴² Zâhir

³⁶ Özbek, “Memlûklerde Meşrûiyet Arayışları ve Saltanat İnşasına Yönelik Çabalar ‘Sultanı Öldüren Sultan Olur’”, 163.

³⁷ Ali Aktan, “Memlûklülerde Saltanat Değişikliği Usulü”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9, 1990, 272.

³⁸ Malatî, *Nüzhetü’l-Esâtîn*, 134.

³⁹ Malatî, *Nüzhetü’l-Esâtîn*, 136.

⁴⁰ Malatî, *Nüzhetü’l-Esâtîn*, 137.

⁴¹ Malatî, *Nüzhetü’l-Esâtîn*, 139.

Yelbay (872-872/ Ekim 1467- Aralık 1467),⁴³ Zâhir Temürboğa (872-873/Aralık 1467- Ocak 1468),⁴⁴ Seyfeddin Kayıtbay (873-901/1468-1498),⁴⁵ Muhammed b. Kayıtbay (901-904/1496-1498),⁴⁶ Zâhir Kansu (904-905/Kasım 1498- Haziran 1500),⁴⁷ Eşref Canbolat (905-906/Haziran 1500 - Ocak 1501),⁴⁸ Seyfeddin Tomanbay (906-906/ Ocak 1501- Nisan 1501)⁴⁹ ve Eşref Kansu Gavri (906-922/1501-1516)'dir.⁵⁰ Sultanların iktidar süreleri bizlere devletin istikrarı ve sükûnu açısından ipuçları vermektedir.

Malatî, babası Halil b. Şâhin'in Sultan Hoşkadem (865-872/1461-1467) tarafından Kahire'ye davet edilmesine kadar hayatını Malatya, Halep, Kudüs, Dımaşk ve Trablusşam'da geçirmiştir. Haziran 1461'de Kahire'ye gelen Malatî bir süre burada kaldıktan sonra seyahate çıkmış, yaklaşık 5 yıl sonra döndüğünde ise (Zilkade 871/Haziran 1467) Sultan Hoşkadem'in son günlerine tanıklık etmiştir. Kahire'ye yerleşen Malatî birkaç kısa seyahati dışında buradan ayrılmamış, 920/1514'te Kahire'de vefat etmiştir.

Malatî'nin eserleri incelendiğinde; sarayda gerçekleşen olayların detaylı bir şekilde aktarıldığı görülmektedir. Malatî, eserlerinde kimi zaman sultanı ziyaret ettiğini ifade etmekte, kimi zamanda, özellikle Sultan Hoşkadem (872/1467) sonrası yaşanan iktidar mücadelelerini ayrıntılarıyla aktarmaktadır.⁵¹ Ayrıca Malatî, Sultan Kayıtbay döneminde yaşanan Osmanlı-Memlûk arasındaki beş yıl savaşlarına (890-895/1485-1490) şahitlik etmiş, yaşananları bizlere eserlerinde nakletmektedir.

Babası Halil b. Şâhin'in Sultan Hoşkadem'in danışmanlarından olması hasebiyle Malatî, Kahire'ye yerleştikten sonra (872/1467) saray çevresiyle yakın ilişkiler kurmuş, vefatına kadar da bu durum devam etmiştir. Bu yönüyle Malatî, eserlerindeki aktarımlarında olaylara bizzat şahitlik yaptığı dikkatlerden kaçmamalıdır.

Malatî son yıllarında özellikle Sultan Kansu Gavri'nin (906-922/1501-1516) yakın ilgisine mazhar olmuş, kendisine eser takdim etmiştir.

⁴² Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, 140.

⁴³ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, 141.

⁴⁴ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, 142.

⁴⁵ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, 143.

⁴⁶ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, 147.

⁴⁷ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, 150.

⁴⁸ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, 152.

⁴⁹ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, 154.

⁵⁰ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, 155.

⁵¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 291-300.

Şekil 1. Memlük Devleti'nin en geniş sınırlarını gösteren harita⁵²

⁵² <https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/gorsel/Harita/memlukler-3.jpg> 20.05.2022

B. İlmî Ortam

Memlûk Devleti'nin idarî merkezi olan Mısır, Hz. Ömer'in (13-23/634-644) halifeliği döneminde Amr b. As komutasında fethedilerek (19-21/640-642) İslâm coğrafyasına dâhil olmuştur.⁵³ Sonraki dönemlerde Malatî'nin yaşadığı evreye kadar sırasıyla; Dört Halife Dönemi (21-41/642-661), Emevîler (41-132/661-750), Abbâsîler (132-254/ 750-868), Tolunoğulları (254-292/868-905), Abbâsîler (292-323/905-935), İhşidîler (323-358/935-969), Fâtımîler (358-567/969-1171), Eyyûbîler (567-648/1171-1250), Memlûkler (648-923/1250-1517); Bahrî Memlûkler (648-783/1250-1382), Burcî Memlûkler (784-923/1382-1517) tarafından yönetilmiştir.

Memlûk Devleti sınırlarında bulunan Kahire ve Dımaşk şehirleri Hulefâ-yi Râşidîn döneminden itibaren ilim merkezleri haline gelmiştir.⁵⁴ Sahabe devrinde başlayan ilmî faaliyet, tâbiûn döneminde yoğunlaşmış; Amr b. el-Hâris b. Ya'kûb el-Ensârî (ö. 148/765), Hayve b. Şüreyh b. Safvân et-Tücîbî (ö. 158/775), el-Leys b. Sa'd b. Abdurrahmân el-Fehmî (ö. 175/791), Abdullâh b. Lehîa b. Ukbe el-Hadramî el-Mısırî (ö. 174/790), Abdullâh b. Vehb b. Müslim el-Fihri el-Mısırî (ö. 197/813) ve Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî (ö. 204/820) gibi âlimlerin döneminde Mısır'da ilmî faaliyetler artarak devam etmiştir.⁵⁵

Günümüzde de hayatiyetini devam ettiren Ezher Üniversitesi, Fâtımîler döneminde inşa edilmiş olup (361/972), bu dönem hariç olmak üzere, Mısır'ın en önemli Sünnî eğitim merkezlerinden biri olmuştur.⁵⁶

Eyyûbîler döneminde, devletin kurucusu Sultan Salâhaddîn'den itibaren Eyyûbî sultanları Mısır, Şam ve el-Cezîre'de çok sayıda medrese inşa etmiştir.⁵⁷ Bunlara Salâhaddîn'in veziri el-Kâdi el-Fâzıl tarafından 570/1174 yılında yaptırılan Fâdiliyye

⁵³ Mustafa Fayda, "Hz. Ömer", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, XXXIV, 45.

⁵⁴ İsmail Yiğit, "Aynî'yi Yetiştiren Memlûkler Dönemi İlmî Hareketine Bir Bakış", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11-12, 199), 28.

⁵⁵ Sehâvî, Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman, *el-Îlân bi't-Tevbîh limen Zemme Ehle't- Târîh*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1986, 280.

⁵⁶ Saîd Abdülfettâh Âşûr, "Ezher", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, XII, 59.

⁵⁷ Bedrettin Basuguy, *el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Döneminde Eyyûbî Devleti (637-647 / 1240-1249)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2016, 317.

Medresesi ve Eyyûbî Devleti'nin son hükümdarlarından el-Melikü's-Sâlih'in (637-647/1240-1249) yaptırdığı Sâlihiyye Medresesi örnek verilebilir.⁵⁸

Memlük devletinin kurulduğu yıllarda ilim ve kültür merkezi Bağdat Moğollarca işgal edilmiş, burada bulunan eserler Dicle nehrine atılmıştır.⁵⁹ Bağdat'ın Moğollarca istilas ve ilmî eserlerin yok edilmesi neticesinde âlimler Memlük Devletine göç etmişler, bu âlimlerin katılmasıyla Kahire, İslâm dünyasının en önemli kültür merkezi olan Bağdat'ın yerini almıştır.⁶⁰ Bu gelişmelerin ardından Memlükler döneminde Kahire ve Dımaşk şehirleri yalnızca bu devletin değil, bütün İslâm dünyasının en önemli iki ilim merkezi haline gelmiştir.

Memlükler, Abbâsî Hilâfeti'ni himaye ederek (659/1261) İslâm dünyasının en önemli siyasî merkezi haline gelmiş, bu durum ülkeye gelen âlimlerin sayısını artırmıştır. Endülüs'te Muvahhid Devleti'nin yıkılması (668/1269) ve müslümanlara ait birçok yerin istila edilmesiyle haclılardan kaçan Müslüman âlimlerin bir kısmı Mısır'a gelmiş, bu dönemde Kahire adeta âlimlerin toplanma noktası olmuştur.⁶¹

Müslümanların Endülüs'ten ayrılmaları uzun yıllar devam eden bir süreçtir. Bu süreçte İspanyollar ele geçirdikleri şehirlerden Müslümanları çıkarmış, kitaplarını da yakmıştır.⁶² Nihayetinde 892/1492 yılında Benî Ahmer (Nasrîler) Devletinin yıkılmasıyla Endülüs'te İslâm hâkimiyeti sona ermiştir.

Tunus, Cezayir, Fas ve Endülüs'te bulunan İbn Haldûn (ö. 808/1406) da Mısır'a göç ederek hayatının son 24 senesini (784-808/1382-1406) burada geçirmiştir. İbn Haldûn Kahire'de müderrislik ve kadılık görevlerinde bulunmuş, birçok eserini burada telif etme imkânı bulmuştur.⁶³ İbn Haldûn; bu dönemde ilmin Kahire'de olduğunu ve birçok şehirden ilim öğrenmek isteyen insanların Kahire'ye geldiğini ifade etmektedir.⁶⁴

⁵⁸ Basuğuy, *el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Döneminde Eyyûbî Devleti (637-647 / 1240-1249)*, 318.

⁵⁹ Abdul'al Salim Mekrem, *Celâleddin es-Süyûtî ve Eseruhu fi'd-Dirasati'l Luğaviyye*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1989, 35.

⁶⁰ Yiğit, "Memlükler Dönemi İlmî Hareketine Bir Bakış", 28; Ayaz, *Memlükler*, 133.

⁶¹ Yiğit, "Memlükler Dönemi İlmî Hareketine Bir Bakış", 28.

⁶² Mekrem, *Celâleddin es-Süyûtî ve Eseruhu*, 35.

⁶³ Süleyman Uludağ, "İbn Haldûn", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, XIX, 540.

⁶⁴ Mekrem, *Celâleddin es-Süyûtî ve Eseruhu*, 38-39.

a. Medrese ve Camiler

Memlûk sultanları ve emîrleri çok sayıda medrese inşa etmişler ve onlar için gerekli harcamalardan kaçınmamışlardır. Bu medreselerin her birinde de kütüphaneler yaptırmışlardır.⁶⁵

Malatî'nin yaşadığı dönemde Kahire'de 74 medrese bulunmaktaydı. Makrîzî'nin (ö. 845/1442) verdiği bilgilere göre bu medreselerin dağılımı şu şekildedir.

Şâfiî medreseleri	14
Mâlikî medreseleri	4
Hanefî medreseleri	10
Şâfiî-Mâlikî medreseleri	3
Şâfiî-Hanefî medreseleri	6
Mâlikî-Hanefî medreseleri	1
Dört Mezhep medreseleri	4
Dâru'l-Hadîs	2
Mezhep belirtilmeyenler	25
İnşaat halindeki	5
Toplam ⁶⁶	74

Dımaşk'ta bulunan medreselerin sayısı ise Kahire'deki medreselerden fazladır. Ayrıca burada Dâru'l-Kur'ân ve Dâru'l-Hadîs gibi ihtisas medreselerinin fazla olduğu görülmektedir.⁶⁷

Bu dönemde cami ve mescidler de eğitim ve öğretim vazifesi görmüştür. Buna Kahire'deki Amr b. As Cami, İbn Tolun Cami, Hâkim Cami ve Müeyyediye Cami örnek verilebilir.⁶⁸

⁶⁵ Yiğit, *Memlûkler*, 247; Ayaz, *Memlûkler*, 135.

⁶⁶ Yiğit, *Memlûkler*, 245; Makrîzî, Takıyyuddin Ahmed Ali, *el-Mevâiz ve'l-İtibar bi Zikri el-Hutat ve'l-Âsar*, thk. M. Zeyyin, M. Şerkavi, Kahire 1998, 870-913 (362b-405b).

⁶⁷ Yiğit, *Memlûkler*, 246; Ayaz, *Memlûkler*, 135; Nu'aymî, Abdulkadir b. Muhammed, *ed-Dâris fî Târîhi'l-Medâris*, Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut 1990.

⁶⁸ Yiğit, *Memlûkler*, 249. Ayrıca Kahire'de bulunan mescidler hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız. Makrîzî, *el-Hutat*, 916-921 (408b-413b).

b. Hankah, Ribât ve Zâviyeler

Memlûk Devleti zamanında içerisinde tasavvuf ve diğer ilimlerin tahsil edildiği hankah, ribât ve zâviyeler de bulunmaktaydı. Makrîzî Kahire’de bulunan 22 hankah,⁶⁹ 11 ribât,⁷⁰ 25 zâviye⁷¹ hakkında bilgi vermektedir.⁷²

Müellifimiz Malatî Kahire’ye yerleştikten (871/1467) sonra Emîr el-Kebîr Seyfeddin Şeyhû el-Ömerî tarafından 756/1355 yılında yaptırılan Şeyhûniye Hankahı’nda ikamet etmiştir. Şeyhû diye de bilinen bu hankahın içerisinde müderrislerin ve talebelerin kalacağı evler, 2 hamam, alışveriş yapacak mekânlar bulunmaktaydı ve arazisi oldukça geniştir. Medresesinde 4 mezhep fıkhı, Hadis-i Nebvî ve Kur’an-ı Kerîm’in 7 kıraati okutulmaktaydı. Hankah’ta her ders için müderris bulunmakta ve talebelerde burada ikamet etmekteydiler. Orada kalmanın şartı derslere devam ve tasavvufî vazifeleri îfa etmektir.⁷³

Kaynaklarda ayrıca bu dönemde Dımaşk’ta bulunan 29 hankah, 21 ribât ve 25 zâviye hakkında bilgi verilmektedir.⁷⁴

c. Meşhur Âlimler

Medreselerin ve diğer eğitim kurumlarının yaygınlaştırıldığı bu dönemde tefsir, hadis, fıkıh, kelam, nahiv, tarih gibi ilimlerde çok sayıda âlim yetişmiştir. Memlûk dönemi ileri gelen ilim erbâbı olarak kıraat alanında; İbnü’l Cezerî (ö. 833/1424), Tefsir alanında Kurtûbî (ö. 671/1273), İbn Kesîr (ö. 774/1373), Celâleddin el- Mahallî (ö. 864/1459), Celâleddin es-Suyûtî (ö. 911/ 1505); hadiste Muhyiddin en-Nevevî (ö. 676 / 1277), Zehebî (ö. 748/1347), Moğoltay b. Kılıç (ö. 762/1361), İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), Kastallânî (ö. 923/1517); fıkıhta İbn Teymiyye (ö. 728/1328), İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) ve İbn Hümam (ö. 861/1457) zikredilebilir.⁷⁵

Memlûkler’de tarih ilmî açısından müellifimizin de yaşadığı evre (15. yy.) oldukça bereketli bir dönem olmuştur. Bu dönemde tarih ilmine ait (genel tarih ve

⁶⁹ Makrîzî, *el-Hitat*, 922-935 (414b-427b).

⁷⁰ Makrîzî, *el-Hitat*, 935-938 (427b-430b).

⁷¹ Makrîzî, *el-Hitat*, 938-944 (430b-436b).

⁷² Yiğit, *Memlûkler*, 250.

⁷³ Makrîzî, *el-Hitat*, 929 (421b).

⁷⁴ Nu’aymî, *ed-Dâris fî Târîhi’l-Medâris*, I, 139-174; Yiğit, *Memlûkler*, 250.

⁷⁵ Ayaz, *Memlûkler*, 137; Yiğit, *Memlûkler*, 257-301.

tabakâtlar) pek çok eser verilmiştir. Bunlara; Kalkaşendî (ö. 821/1418), Makrîzî (ö. 845/1442), Bedreddin Aynî (ö. 855/1451), İbn Hacer (ö. 852/1449), İbn Tağrıberdî (ö. 874/1470), Kâfiyeci (ö. 879/1474), Sehâvî (ö. 902/1497), Süyûtî (ö. 911/1505), Abdülbâsıt el-Malatî (ö. 920/ 1514) örnek verilebilir. Her ne kadar Osmanlı Devleti zamanında vefat etmiş olsalar da bu tarihçilere; Nuaymî (ö. 927/1521), Malatî'nin talebesi olan İbn İyas (ö. 930/1524) ve Suyûtî'nin talebesi İbn Tolun (ö. 953/1546) da buna misal gösterilebilir. Malatî'nin de hocası olan Kâfiyeci; 1463'te Sultan Barsbay'a, tarihte gerçek haberi uydurma haberden ayırt edebilmek için “tarih ilminde usul ilmini tedvin etmek” meselesini ortaya koymuş, bu hususta *el-Muhtasaru'l Müfîd fî 'İlmi't Tarih* adlı risâle kaleme almıştır.⁷⁶

Malatî (ö. 920/1514), Memlûkler dönemi Kahire'sinin yaklaşık iki buçuk asır süren ilmî birikimin bulunduğu bir dönemde yaşamıştır. İlim adamı yetişmesi için her türlü şartın müsait olduğu bu dönemde doğan, büyüyen ve yetişen Malatî, bu şartlardan istifade ederek özellikle tarih alanında orijinal eserler kaleme almıştır.

⁷⁶ Zeki Velidi Togan, *Tarihte Usul*, Enderun Yayınları, İstanbul 1981, 167-168.

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDÜLBÂSİT EL-MALATÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI

1.1.1. İsmi ve Ailesi

Künyesi, Ebu'l-Mekârim; tam adı ise Zeynüddîn Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin'dir. Sultan Zâhir Berkuk'un (1382-1399) memlûklerinden olması hasebiyle “ez-Zâhirî”; Şeyh Safevî tarafından satın alındığı için “eş-Şeyhî”; Malatya'da doğduğu için “el-Malatî” ve Hanefî mezhebine mensûbiyetinden dolayı ise “el-Hanefî” olmak üzere dört nisbeyle anılmaktadır.⁷⁷

Malatî aslen Altın Orda Hanlığı'nın (1241-1502) başkenti Saray şehrinden olup Tatar asıllı bir sülaleden gelmektedir.⁷⁸ Aile içerisinde bilinen ilk şahsiyet müellifin dedesi Şâhin eş-Şeyhî olup; hicri 8, miladi 14. asrın sonlarında Memlûk Devleti idaresinde olan Kudüs şehrinde karşımıza çıkmaktadır.⁷⁹ Şâhin eş-Şeyhî hakkında İbn İyâs ve Sehâvî'de kısa bilgi haricinde dönemin kaynaklarında yeterli bilgi bulunmamakla beraber, onun hayatını daha çok oğlu Halîl b. Şâhin ile torunu ve aynı zamanda müellifimiz olan Abdülbâsıt el-Malatî vesilesiyle öğrenmekteyiz. Malatî eserlerinde dağınık olarak babası hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcim* adlı eserinin bir bölümünü husûsen bu konuya ayırmıştır.⁸⁰

Dedesi Şâhin eş-Şeyhî; Çerkez asıllı Memlûk Sultanlarının ilki olan el-Melikü'z-Zâhir Seyfüddîn Berkuk⁸¹'un (1382-1399) memlûklerindendir. Emîr-i Meclis⁸² olan

⁷⁷ İbn İyâs, Ebü'l-Ber Muhammed b. Ahmed el-Hanefî, *Bedâiu'z-Zuhûr fî Vekâi'i'd-Duhûr*, thk. Muhammed Mustafâ, Mektebetü Dâri'l-Bâz, Mekke 1975, IV, 374; Malatî, *Neylü'l-Emel*, I, 7. Ömer Abdüsselam Tedmürî tahkikli olarak neşrettiği bu eserin mukaddimesinde Abdülbâsıt el-Malatî hakkında bilgi verilmektedir. Bunların Abdülbâsıt el-Malatî'nin *Neylü'l-Emel*'de verdiği bilgilerle karışmaması için bundan sonraki dipnotlarda muhakkikin notlarını, *Tedmürî*, *Mukaddime*, şeklinde belirteceğiz.

⁷⁸ Ömer Abdüsselam Tedmürî, “Mukaddime”, *Neylü'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel*, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 2002, I, 7; Önal, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, 15; Özbek, “Memlûk Devletinin Siyasi ve Kültür Hayatında Rol Alan Moğol Asıllı Bir Aile (Şâhin eş-Şeyhî ve Ailesi)”, 535.

⁷⁹ Tedmürî, “Mukaddime”, I, 7; Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 120.

⁸⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 119-137.

⁸¹ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, 116.

Şeyh Safevî⁸³ tarafından Kudüs'te satın alınmıştır. Kendisi Tatar asıllı bir Müslüman olup, Saray şehrinden gelmiştir. Burada kendisine Şâhin ismi verilmiştir.⁸⁴ Şeyh Safevî vefat ettiğinde (801 Rebiulevvel / 1398 Aralık) , Sultan Zâhir Berkuk'un memlûkleri arasına katılmıştır. Yaklaşık 7 ay sonra da Zâhir Berkuk (15 Şevval 801/ 20 Haziran 1399) vefat etmiştir. Şâhin eş-Şeyhî memlûkler arasında kuvvet ve cesaretiyle temayüz ederek, Sultan el-Melikü'n-Nâsır Ferec b. Berkuk'un (1399-1412) dikkatini çekmiş, onun zamanında Kudüs'te hâcplik vazifesinde bulunmuştur. Nasır Ferec'in vefatıyla (ö. 815/1412) devlet merkezinde başlayan kargaşa ortamından uzak kalmak amacıyla Kudüs'ten ayrılmamış, merkezi yönetimde herhangi bir tarafı desteklememeyi tercih etmiştir.⁸⁵

Bu isabetli tercihi neticesinde, yönetimdeki kargaşa son bulduktan sonra iktidarı ele geçiren el-Melikü'l-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî ez-Zâhirî (1412-1421) zamanında Kudüs Nâibi olarak görevlendirildi.⁸⁶ 827 veya 828 (1423 veya 1424) senesinde Kahire'ye gelen Şâhin eş-Şeyhî, Memlûk Sultanı Eşref Barsbay (1422-1438) tarafından aylık 3000 dirhem ile Tarhan⁸⁷ oldu.⁸⁸ Herhangi bir yönetim görevi almayan Şâhin eş-Şeyhî bu dönemde Emîr Özbek ed-Devâdar'ın hizmetinde Emîr-i Şikâr⁸⁹ vazifesi îfa

⁸² Emîr-i Meclis: Askeri ve idarî bir görevdir. Bu vazife Selçuklu Devleti zamanında ortaya çıkmış, Eyyûbiler ve Memlûkler zamanında da devam etmiştir. Sultanın huzurunda yapılan protokol toplantıları ile sarayın iç ve dış güvenliğinden sorumlu olan kişidir. Protokolde Emîr-i Kebîr'den sonra üçüncü sıradadır. Mustafa Abdulkarim el-Hatib, *Mu'cemü'l-Mustalahât ve'l-Elkâb et-Tarihîye*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1996, 46; Muhammed Ahmed Dehman, *Mu'cemü'l-Elfâz et-Tarihîye fi'l-Asri'l-Memlûki*, Dâru'l Fikr el-Muâsır, Beyrut 1990, 22.

⁸³ Şeyhü'l-Haseki adıyla bilinmekte olup, Zâhir Berkuk'un gözde emîrlerindendir. Birçok idarî görevde bulunan Şeyh Safevî, 800/1397 yılında Gazze nâibiyken görevinden affedilmesini istemiş ve istifasının kabulüyle, herhangi bir idarî görev üstlenmeden vefatına kadar Kudüs'te ikamet etmiştir. 801 senesinin Rebiulevvel ayında (Aralık 1398) vefat etmiştir. Sehâvî, Şemseddin Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman, *Dav'u'l-Lâmi' fi Ulemâ Ehli'l-Karni't-Tâsi'*, Dâru'l Hayat, Beyrut trz., III, 308. Şeyh Safevî, müellifimizin dedesi Şâhin eş-Şeyhi'yi bu dönemde satın almıştır.

⁸⁴ Tedmürî, "Mukaddime", I, 7; Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 120.

⁸⁵ Özbek, "Memluk Devletinin Siyasi ve Kültür Hayatında Rol Alan Moğol Asıllı Bir Aile (Şâhin eş-Şeyhî ve Ailesi)", 535; Tedmürî, "Mukaddime", I, 7.

⁸⁶ Malatî, *Neylü'l-Emel*, IV, 296.

⁸⁷ Tarhan: İlk başlarda Moğollardaki ileri gelen subay veya büyük emîrlere verilen bir lakab olarak kullanılmıştır. Bunlar bir takım imtiyazlara sahip olurlar, vergi vermezler ve sultanın yanına izinsiz girebilirlerdi. Zamanla anlam değişikliğe uğramış, Memluklar zamanında ise; vazifedeyken, yaşlı ilerlediklerinden dolayı vazife yapamayacak hale gelen görevlilere, günümüzdeki emeklilik misali bir maaş bağlanırdı. Kendilerinden herhangi bir hizmet talep edilmeden geçimlerini sağlamak üzere maişet sağlanan bu devlet görevlilerine Tarhan denilmektedir. Hatib, *el-Mustalahât*, 305.

⁸⁸ Tedmürî, "Mukaddime", I, 8.

⁸⁹ Av emîri demektir. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Abdulkadir Özcan, "Şikâr Ağaları", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, XXXIX, 161-162; Dehman, *Mucemü'l-Elfâz*, 20.

etti.⁹⁰ Avcılık ve yırtıcı kuşlar hakkındaki geniş bilgisi sebebiyle Atabeg Beyboğa el-Muzafferî'nin de dikkatini çekmiş, ava gitme durumunda Şâhin eş-Şeyhî'yi de yanında götürmüş, tesis edilen bu yakınlık sebebiyle de Atabeg'in divanında yer bulmuştur. H. 834 yılı Cemaziyelahir'de (1431), 80 yaşında Kahire'de vefat eden Şâhin eş-Şeyhî, kayınpederi Esendemir eş-Şeyhî'nin türbesine defnedilmiştir.⁹¹

Abdûlbâsıt el-Malatî'nin babası ise Halîl b. Şâhin ez-Zâhirî olup 13 Şaban 813 (11 Aralık 1410) tarihinde Kudüs'teki Hatûniyye Medresesinde dünyaya geldi.⁹² O sırada Şâhin eş-Şeyhî Kudüs'te henüz nâib olmamış, Hâcib olarak görev yapmaktaydı.⁹³ Çocukluk yıllarını Kudüs'te geçiren Halîl b. Şâhin, bu esnada Kur'an-ı Kerîm'i ezberlemiş ve Kudûri'nin ⁹⁴ kitabını okuyarak Kudüs'teki birçok âlimden dersler almıştır.⁹⁵ On beş yaşlarında babasıyla beraber Kahire'ye yerleşen Halîl b. Şâhin bu arada ilim tahsiline devam etti.⁹⁶

Halîl b. Şâhin babasının vefatıyla ed-Devâdârü'l Kebîr⁹⁷ olan Özbek el-Eşkar'ın hizmetine girdi. Yaşı küçük olmasına rağmen (21 yaşında) zekâsı ve olgunluğuyla dikkati çeken Halîl b. Şâhin onun yanında özel bir yer edindi. Halîl b. Şâhin, Özbek el-Eşkar'ın görevden alınarak Kudüs'e gönderilmesinin ardından, kendini ilim tahsiline vererek dönemin ileri gelen ulemâsından dersler aldı.

⁹⁰ Asri Çubukçu, "Halîl b. Şâhin", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, XV, 328; Sehâvî, *Dav'u'l-Lâmi*, III, 295.

⁹¹ Özbek, "Memluk Devletinin Siyasi ve Kültür Hayatında Rol Alan Moğol Asıllı Bir Aile (Şâhin eş-Şeyhî ve Ailesi)", 536; Malatî, *Neylû'l-Emel*, IV, 296; Tedmürî, "Mukaddime", I, 8.

⁹² Halîl annesinin ilk erkek evladı idi. Annesinin daha önce kız çocukları olmasına rağmen erkek evladı olmadığı için hamile olduğunu farkedince Hz. İbrâhim'in türbesine giderek, çocuğun erkek olması halinde fakirlere birçok tasaddukta bulunacağını ve çocuğun adını da Halîl koyacağını adanmıştır. Çocuk dünyaya gelince adağını yetine getirmiş, adını da Halîl koymuştur. Ayrıca sevincinden çocuğuna 50 dinar altına, incili altın küpe aldığı yazmaktadır ki bu da ailenin ekonomik durumu hakkında bizlere fikir vermektedir. Tedmürî, "Mukaddime", I, 9; Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 120.

⁹³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 120.

⁹⁴ Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî (ö. 428/1037)'nin yazdığı Hanefî mezhebi temel kitaplarından *Muhtasarü'l Kudûri* adlı eserdir. Mustafa b. Abdullah Katip Çelebi, *Keşfü'z Zünûn an Esâmi'l Kütüb ve'l Fünûn*, Mektebetü'l Müsenna, Bağdat 1941, II, 1631.

⁹⁵ Tedmürî, "Mukaddime", I, 9.

⁹⁶ Sehâvî, *Dav'u'l-Lâmi*, III, 195; Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 120.

⁹⁷ Devâdâr: Memlukler zamanında sultana gelen ve sultan tarafından gönderilecek olan her türlü mektup ve evrakı emîr-i candar ve kâtib-i sır ile birlikte alır, özel bir merasimle sultana takdim ederdi. Memlûklerin son dönemlerinde devâdârların nüfuzları artalarak tayinlerde etkili olmuşlardır. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Asri Çubukçu, "Devâtdâr", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, IX, 221-222.

Süyûtî'nin çağdaşlarından olan Halîl b. Şâhin'in⁹⁸ kaynaklarda isimlerini tespit edebildiğimiz hocaları şunlardır: Allâme el-Alaî el-Buhârî (ö. 841/1437), Sa'd b. ed-Deyrî (ö. 827/1463), el-Zeyn el-Tefhenî (ö. 835/1432), es-Sirâc Kâri-i el-Hidâye (ö. 829/1426), el-Alaî er-Rumî, Şeyh Yahyâ es-Seyramî (ö. 833/1430), Sivaslı el-Kemal b. el-Hümmam (ö. 861/1457), el-Allâme el-Kâfiyeci (ö. 879/1474), el-Emin el-Aksarâî (ö. 880/1475), en-Necmu'l Kırîmî (ö. 880 / 1475), et-Takiyy eş-Şümunnî (ö. 872/1468) , el-Bedr el-Aynî (ö. 855/1451), el-Alem el-Bulkînî (ö. 868/1464), eş-Şems el-Kayâtî (ö. 850/1446), eş-Şems el-Besâtî (ö. 842/1438), eş-Şems Venâî (ö. 890/1485), el-Mecd b. Nasrullah (ö. 844/1440), el-Bedr et-Tennîsî (ö. 853/1449), el-Îzz Abdu's-Selam el-Bağdadî (ö. 859/1455), et-Takiyy b. Kundus (ö. 861/1457), el-Burhan el-Bâûnî (ö. 870/1465), el-Bedr b. Abdu'l-Mun'im (ö. 857/1453).⁹⁹ Bunların dışında da birçok âlimden ders alan Halîl b. Şâhin, devlet yönetimindeki ileri gelenlerden fetva verme ve ders verme izni aldı. Bu sırada Şeyhülislâm İbn Hacer'in hadis derslerine devam ederek ondan icazet aldı. Ayrıca icazetinde hocasının övgüsüne mazhar oldu.¹⁰⁰

Kız kardeşi Saferü'l-Mülk Hanım'ın, Sultan Barsbay'la yakınlığı bulunan Hoca İbrâhim b. Karmış ile evlenmesi Halîl b. Şâhin'in Sultan Barsbay ile yakınlık tesis etmesine ve devlet kademesinde önünün açılmasına vesile oldu.¹⁰¹ Halîl b. Şâhin, Sultan'ın talebiyle 837 yılının Rebiulahir'inde (Aralık 1433) daha 23 yaşındayken devlet kademesindeki ilk görev yeri olan İskenderiye şehrine gitti.¹⁰² Orada zahire alım satım işlerine nezâret etti. Sonrasında hâciblik görevi ve İskenderiye nâibiyle aralarında çıkan anlaşmazlığın sultana aksetmesi sebebiyle de 837/1434 senesinde görevine İskenderiye Nâibliği görevi eklendi. Nâiblik ve hâciblik makamının tek kişide birleşmesi nâdir görülen bir durumdu.¹⁰³ Verdiği kararlarla kendini İskenderiye halkına sevdiren Halîl b. Şâhin, yüklü hediyelerle¹⁰⁴ Kahire'ye gittiğinde Sultan Barsbay tarafından hoş karşılanmış, şehrin ileri gelen yönetici ve askerileri huzurunda iltifat

⁹⁸ Şemseddin Günaltay, *İslam Tarihinin Kaynakları, Tarih ve Müverrihler*, Endülüs Yayınları, İstanbul 1991, 396.

⁹⁹ Halîl b. Şâhin'in hocalarının vefat tarihi verilirken, bazı hocalarının hicri olarak hangi ayda vefat ettiği tam olarak tespit edilememiştir. Onun için miladi karşılığı yaklaşık olarak ifade edilmiştir. Özbek, "Memluk Devletinin Siyasi ve Kültür Hayatında Rol Alan Moğol Asıllı Bir Aile (Şâhin eş-Şeyhî ve Ailesi)", 537; Tedmürî, "Mukaddime", I, 10-11; Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 120-121.

¹⁰⁰ Tedmürî, "Mukaddime", I, 11.

¹⁰¹ Malatî, *Neylû'l-Emel*, IV, 345; Özbek, "Memluk Devletinin Siyasi ve Kültür Hayatında Rol Alan Moğol Asıllı Bir Aile (Şâhin eş-Şeyhî ve Ailesi)", 538.

¹⁰² Malatî, *Neylû'l-Emel*, IV, 345-346.

¹⁰³ Malatî, *Neylû'l-Emel*, IV, 357.

¹⁰⁴ Malatî, *Neylû'l-Emel*, IV, 369.

görmüştür. Burada Sultan Barsbay'ın teklifiyle, (838/1436) Barsbay'ın baldızı es-Sittü Asîl ile evlenerek¹⁰⁵ sultanla bacanak olmuştur.

İskenderiye'ye geri dönen Halîl b. Şâhin vazifesiyle meşgul olmanın yanı sıra, şehirdeki âlimlerle ilim meclisleri oluşturarak ilmî müzakerelerde bulundu. Birkaç defa vazifeden affını isteyen Halîl b. Şâhin, isteğinin sultan tarafından kabulüyle Kahire'ye gelerek Tabılhane emîrliği ve sultanın hizmetinde Mukaddemi'l Ulûf¹⁰⁶ vasfıyla görev yaptı ve bir süre sonra da vazifelerine darphane emîrliği ilave edildi. Sultanın nazarında büyük yer edinen Halîl b. Şâhin hac zamanı gönderilen Mahmil'de¹⁰⁷ Hac Emîri olarak görevlendirildi ve büyük bir ihtişamla 837/1434 yılında hac için Kahire'den ayrıldı.¹⁰⁸ Haccın ardından Kahire'ye dönen Halîl b. Şâhin ilmî faaliyetlerine devam etmiş, özellikle hocası İbn Hacer'in hadis derslerine önem vermiştir.

¹⁰⁵ Zâhirî, Garsüddîn Halîl b. Şâhin, *Kitâbu Zübdetü Keşfü'l Memâlik ve Beyânı't Turuk ve'l Mesâlik*, (neşr. Paul Ravaisse), et-Tab'atü'l-Cumhûriye, Paris 1894, 40.

¹⁰⁶ Memlükler döneminde emîrlerin rütbeleri esas olarak yüzler, kırklar (tabılhâne) ve onlar emîrliği şeklinde üç kademedir müttesekkildi. "Ümerâü'l-mîn" veya "mukaddemü'l-ülûf" olarak da tabir olunan yüzler emîrleri, Memlük ordusundaki en üst rütbeyi hâiz grup idi. Emîrleri altında normal zamanda en az yüz süvari bulunur, savaş sırasında ise ecnâdü'l-halka denilen tımarlı askerlerden bin kişiye komuta ederlerdi, bu sebeple onlara "emîrû mie" veya "mukaddemü elf" isimleri verilirdi. Rütbece onların altında bulunanlara "ümerâü tabılhâne" (bando emîrleri veya kırk başılar) denilir ve komutaları altında, bazılarıninki yetmişe ulaşmakla birlikte genellikle kırk memlük bulunurdu. Rütbece bunların ardından, emîrleri altında on-yirmi arası memlük bulunan "ümerâü işrinât" veya "aşerât" (yirmiler emîrleri), on memlük bulunan "ümerâü aşere" (on başılar, onlar emîrleri) ve beş memlük idare eden "ümerâü hamsevât" (beşler emîrleri) geliyordu. Fatih Yahya Ayaz, "Türk Memlükler Döneminin Büyük Emîrlerinden Yelboğa el-Ömerî (ö. 768/1366) ve İdaredeki Nüfuzu" *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (1), 2007, 83-84; Kalkaşendî, Ahmed b. Ali b. Ahmed, *Subhu'l-A'sâ fî Sinâati'l-İnşâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut 1910, IV, 14-15.

¹⁰⁷ Hac zamanı dağıtılmak üzere Haremeyn'e gönderilen eşya ve hediyeleri ifade eden bir terimdir. Dörtgen bir ahşap çerçeve üzerinde dört yüzlü bir piramit şeklinde olan mahmil, üzeri altın ve gümüşle bezenmiş yazılar, ipek püsküller, çeşitli nakışlar ve kıymetli taşlarla süslenmiş bir atlasla kaplanırdı. İçerisinde harameyne gönderilen eşya ve hediyeler bulunmaktaydı. Bu bir devenin üzerine yüklenir, bu deveye insan binmezdi. Mahmil bulunan deve sadece bu amaçla kullanılır ve kervanın en önünde ilerlerdi. Mahmil gönderme, Harameyn üzerindeki siyasî hâkimiyeti temsil eden alametlerdendir. İlk defa Abbâsî Halifesi Muktedir-Billâh döneminde (908-932) gönderilmeye başlanmıştır. Sonrasında kurulan İslam devletleri zamanında da gönderilmeye devam etmiştir. Memlükler döneminde Sultan Baybars tarafından devam ettirilen bu gelenek, her yıl düzenli olarak devam etmiştir. Bu dönemde yalnız Kahire'den değil Bağdat, Dimaşk ve Halep gibi büyük şehirlerde hac kervanları oluşturuluyor ve her kervanın kendi mahmili bulunuyordu. Bu durum isim değiştirerek (Surre) Osmanlı Devleti zamanında da devam etmiştir. Haremeyn'e surre gönderme geleneği, XIX. yüzyılın başında Mekke ve Medine'nin Vehhâbîler'in yönetiminde kaldığı yıllar hariç 1915 yılına kadar kesintisiz sürdü. 1916 yılına ait surre, Şerif Hüseyin'in isyanı sebebiyle Medine'de kaldı ve Mekke'ye ulaştırılamadı. 1917 ve 1918 yıllarına ait surre ise Dimaşk'a kadar gidebildi. Son Osmanlı padişahı VI. Mehmed, 1919'da surre yollanması için hazırlıkların yapılmasını irade ettiyse de gönderildiğine dair bir bilgi yoktur. Hatib, *el-Mustalahât*, 390; Şit Tufan Buzpınar, "Surre", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, XXXVII, 567-569.

¹⁰⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 123.

Halîl b. Şâhin, Sultan Barsbay'ın isteğiyle 840 Ramazan (1437 Nisan) ayında Tâcu'ddin el-Hatîr'in yerine vezirlik makamına getirildi.¹⁰⁹ Ancak vezirlik görevinde fazla kalmamış ve yaklaşık bir ay sonra bu görevden istifa ederek diğer “mukeddemü'l-hâss” görevlileriyle birlikte divanda sultanın hizmetinde bulunmayı tercih etmiştir.¹¹⁰

Halîl b. Şâhin, 840/1437 Recep ayında Kâbe örtüsü ve çeşitli hediyelerin bulunduğu mahmil ile beraber tekrar hac emîri olarak görevlendirildi.¹¹¹ Hacdâ döndükten sonra Sultan Barsbay tarafından Kerek nâibi tayin edildi.¹¹² Barsbay'ın vefatıyla sultan olan el-Melik ez-Zâhir Çakmak (842-857/1438-1453) onu Kerek nâibliğinden alarak Safed şehrine Atabeg olarak tayin etti. Bu sırada bölgede çıkan isyanın bastırılmasında göstermiş olduğu üstün gayretlerinden dolayı Halîl b. Şâhin, 842 Zilkade (Mayıs 1439) tarihinde Malatya'ya nâib olarak tayin edildi.¹¹³ Müellifimiz olan Abdülbâsî el-Malatî bu esnada (11 Recep 844 – 6 Aralık 1440) dünyaya gelmiştir.

Bir süre sonra Kahire'ye sultanın huzuruna çıkan Halîl, orada törenle karşılanmış kendisine hürmet edilmiştir. Oğlu Malatî'yi de yanında götüren¹¹⁴ Halîl b. Şâhin, görevden affını istemiş fakat talebi olumlu karşılanmamıştır. Tekrar Malatya'ya dönen Halîl b. Şâhin'in buradaki hayatı, ilmî anlamda çok bereketli olmuştur. Bu dönemde ilim meclisleri oluşturmuş ve kitaplarını tasnif etme imkânı bulmuştur. *Zübdetü Keşfü'l-Memâlik* adlı eserini bu dönemde tamamlamıştır.¹¹⁵

Halîl b. Şâhin 847 Cemaziyelahir'de (Ekim 1443) görevinden ayrılarak Sultan tarafından Halep Atabeyi olarak görevlendirildi.¹¹⁶ Malatî, babasının adil, insaflı ve şefkatli bir yönetim sergilediği için görev yaptığı yerlerde sevildiğini, özellikle İskenderiye ve Kerek şehirlerinde halkın şehirde kalmalarını istediklerini ve hatta bu sebeple merkezi yönetime karşı bile kendisini destekleyeceklerini söylediklerini ve Malatya'da da benzer bir durum yaşandığını ifade etmektedir. Fakat müellif, babasının

¹⁰⁹ İbn Hacer, Ebu'l Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el-Askalânî, *İnbâi'l-Gumr bi Ebnâi'l-'Umr*, el-Meclisü'l-A'la li'ş-Şuûni'l-İslamiye, Mısır 1969, IV, 22; Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 123.

¹¹⁰ Malatî, *Neylû'l-Emel*, IV, 404; Özbek, “Memluk Devletinin Siyasi ve Kültür Hayatında Rol Alan Moğol Asıllı Bir Aile (Şâhin eş-Şeyhî ve Ailesi)”, 538.

¹¹¹ Malatî, *Neylû'l-Emel*, IV, 421; Çubukçu, “Halîl b. Şâhin”, XV, 328.

¹¹² Halîl b. Şâhin, Kahire'den ayrılacağı için sultana sitem etmiş, Barsbay ise hasta olduğunu, yakında öleceğini düşündüğünü ve Kerek'in zenginliğini anlatarak, bunun onun için daha hayırlı olacağını ifade etmiştir. Malatî, *Neylû'l-Emel*, V, 11-12; Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 123.

¹¹³ Malatî, *Neylû'l-Emel*, V, 85.

¹¹⁴ Tedmürî, “Mukaddime”, I, 14.

¹¹⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 269.

¹¹⁶ Malatî, *Neylû'l-Emel*, V, 177.

kargaşa çıkarmamak ve kan akıtmamak için bu yola tevessül etmediğini belirtmektedir.¹¹⁷

Halîl b. Şâhin, Halep nâibiyle aralarında anlaşmazlık çıkmış, nâibin sultana şikâyeti neticesinde 848 Cemaziyelahir'de (Ekim 1444) görevden alınarak Halep kalesine hapsedilmiştir. Kısa bir süre hapiste kalan Halîl b. Şâhin, ileri gelenlerin ve özellikle hocası İbn Hacer'in ricasıyla sultan tarafından affedilerek "el-Halîl" şehrine gönderilmiştir.¹¹⁸

Bu dönemde tekrar haccetme imkânı bulan Halîl b. Şâhin 850 yılının Muharrem ayında (Nisan 1446) Kudüs'e nâib olarak görevlendirildi.¹¹⁹ Fakat yaklaşık bir yıl sonra yine görevden alınarak Dimaşk'a gönderilmiştir. Üst üste gelen bu sıkıntılar sebebiyle devlet ricaline karşı bir kırıngılık duyan Halîl b. Şâhin, Dimaşk'a yerleşerek kendisine verilen emîr-i 'aşara (onlar emîri) nafakası ile sakin bir hayat yaşamaya karar vermiştir.¹²⁰ Halîl b. Şâhin 856 yılında Şam'dan hareket eden Mahmil'de Hac Emîri olarak ailesiyle beraber haccetme imkânı bulmuştur.¹²¹

Halîl b. Şâhin, el-Melikü'l-Eşref Seyfüddîn İnâl'in saltanatında (857-865 / 1453-1461), 859 Cemaziyelevvel'inde (Mayıs 1455) "yirmiler emîrliği" ile taltif edilerek, Trablusşam'a "tarhan" olarak tayin edilmiştir.¹²² İbn Şâhin bu dinlenme döneminde ilmi faaliyetlerde bulunmuştur. İlmî meclisler kurmuş, hadis ilmiyle meşgul olmuş ve ders okutmuştur. Birçok kitabını bu istirahat döneminde yazmıştır. Kendisine ev ve vefat ettiğinde defnedilmesi için bir yer hazırlatmıştır.¹²³

el-Melikü'z-Zâhir Hoşkadem (865-872/1461-1467) sultan olunca, sultan tarafından Kahire'ye davet edilen Halîl b. Şâhin, 865 senesinin Ramazan ayında (Temmuz 1461) Kahire'ye geldi.¹²⁴ Burada önemli meselelerde kendisiyle istişarelerde bulunulmuş, sultanın meclisine haftada iki defa katılarak fikirlerini beyan etmiştir. Bu dönemde Irak hacılarıyla beraber haccetme imkânı bulan Halîl b. Şâhin, Sultan

¹¹⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 128.

¹¹⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 289.

¹¹⁹ Çubukçu, "Halîl b. Şâhin", XV, 328; Malatî, *Neylü'l-Emel*, II, 216; Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 364.

¹²⁰ Malatî, *Neylü'l-Emel*, V, 301; Özbek, "Memluk Devletinin Siyasi ve Kültür Hayatında Rol Alan Moğol Asıllı Bir Aile (Şâhin eş-Şeyhî ve Ailesi)", 540.

¹²¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 126.

¹²² Malatî, *Neylü'l-Emel*, V, 438.

¹²³ Tedmürî, "Mukaddime", I, 17.

¹²⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 127.

Hoşkadem'in vefatıyla Trablusşam'a¹²⁵ dönmüş, birkaç ay sonra da (13 Cemaziyelahir 873 / 29 Aralık 1468) vefat ederek daha önce kendisi için hazırladığı yere defnedilmiştir.¹²⁶

Halîl b. Şâhin'in 200 civarında memlûkü vardı. Yirmiden fazla cariyesiyle beraberlik yaşamış, kırktan fazla çocuğu dünyaya gelmiştir. Bazı cariyelerini ise azat ederek onlarla evlenmiştir.¹²⁷ Müellifimizin annesi Şükûrbay hanım da bunlardan biridir.

Memlûk devletinin birçok ileri devlet kademesinde görev yapan Halîl b. Şâhin, dönemin Osmanlı Devleti sultanı Murat Bey ve Karamanoğullarından Emîr İbrâhim'le yazışmalarda bulunmuştur.¹²⁸ Halîl b. Şâhin vefat ettiğinde ardında fazlaca sayılabilecek bir mal varlığı bırakmış, tereke altı oğlu (müellifimizde bunlardan biridir), bir kızı ve üç hanımı tarafından paylaşılmıştır.¹²⁹ Halîl b. Şâhin Trablusşam'da vefat ettiğinde Malatî Kahire'deydi. Onun mirastan hakkı ayrılarak sonrasında kendisine teslim edilmiştir.¹³⁰ Halîl b. Şâhin'in kitapları ve notları da Malatî'ye intikal etmiştir.

Abdûlbâsît el-Malatî'nin ifadesine göre babasının farklı alanlarda otuzdan fazla eseri bulunmaktadır. Başlıca eserleri şunlardır.

- a) *el-Burhânu 'l-Müstakîm fî Tefsîri 'l-Kur'ani 'l-Azîm*
- b) *et-Tuhfetü 'l-Münîfe fî 'l-Ehâdîsi 'ş-Şerîfe ve Şerhuhâ*
- c) *el-Mezâhib fî İhtilâfi 'l-Mezâhib*
- d) *et-Tahrîr fî Envâi 't-Ta'zîr*
- e) *İcma'u 'l-Cumhûr 'ala Müzemmeti Şarâbu 'l-Humûr*
- f) *el-İşârât fî İlmi 'l-İbârât*
- g) *el-Kevkebu 'l-Münîr fî Usûli 't-Ta'bîr*
- h) *Keşfü 'l-Memâlik ve Beyânı 't-Turûk ve 'l-Mesâlik*¹³¹
- i) *Zübdetü Keşfü 'l-Memâlik*¹³²

¹²⁵ Şuan Lübnan sınırlarında bulunan Trablusşam şehridir.

¹²⁶ Malatî, *Neylû 'l-Emel*, VI, 356.

¹²⁷ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, IV, 136.

¹²⁸ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, IV, 136.

¹²⁹ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, IV, 137.

¹³⁰ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, IV, 128.

¹³¹ Kâtip Çelebi, *Keşfü 'z-Zünûn*, II, 1496.

¹³² Eser üzerinde batı dünyasında ve Türkiye'de çalışmalar yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Süleyman Özbek, "Ortaçağ Türk-İslam Devlet Teşkilatı İçin Rehber Bir Kaynak; Halîl b. Şâhin Eseri: Zübdetü Keşfü 'l-Memâlik", *Nüsha*, 26, 2008, 21-35.

- j) *Zübdetü 'z-Zübde*
- k) *el-Münîf fî 'l İnşâi 'ş-Şerîf*¹³³
- l) *el-Gâye fî 't-Tib*
- m) *el-Mu'temid fî 'l-Galatı 'l-Müte'ammid*
- n) *el-Zahîre li Vakti 'l-Hîre*
- o) *Divanu Hutab*
- p) *Divanu Şi'r*¹³⁴
- q) *el-Mevâhib fî İhtilâfi 'l-Mezâhib.*
- r) *ed-Dürretü'l-Mudıyye fî 's-Sîyeri 'l-Merdiyye.*¹³⁵

Halîl b. Şâhin'in bu eserlerin dışında birçok risâlesi ve Hz. Peygamber'e, sultan, melik ve devrin ileri gelen ulemâsına yazdığı şiirler de bulunmaktadır. Hocası İbn Hacer el-Askalânî ile birbirlerine yazdıkları karşılıklı şiirleri, Malatî'nin eserinde zikredilmektedir.¹³⁶

Kudüs'te dünyaya gelen Halîl b. Şâhin; vazifesi gereği birçok şehirde bulunarak idarecilik yapmış, Halep nâibiyle aralarında çıkan anlaşmazlıktan sonra (35 yaşında) hapse atılması (848/1444) adeta onun için dönüm noktası olmuştur. Bu dönemden sonra -kısa bir idarî görev dışında- tamamen ilmî çalışmalara yoğunlaşmıştır.

Sultan Hoşkadem'in isteğiyle ömrünün son yıllarını Kahire'de geçiren Halîl b. Şâhin, Sultan Hoşkadem'in vefat ettiği sene Trablusşam'a dönmüştür. Altmış yaşında ardında birçok eser bırakarak vefat eden Halîl b. Şâhin "Evlâdü'n Nas"¹³⁷ içerisinde nâdir kimselerdendir.¹³⁸

¹³³ Bağdatlı İsmail Paşa, *İzâhu'l-Meknûn fî 'z-Zeyli 'alâ Keşfi 'z-Zunûn an Esâmi 'l-Kütüb ve 'l-Fünûn*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1945, II, 596.

¹³⁴ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, IV, 130-131; Ömer Rıza Kehhâle, *Mucemu'l-Müellifin*, Terâcimu Musannıfı'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut 1993, I, 684; Şehâvî, *Dav'u 'l-Lâmi*, III, 197.

¹³⁵ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü 'l-Ârifin Esmâi 'l-Müellifin ve 'l Asari 'l-Musannifin*, Maarif Vekâleti Yayınları, İstanbul 1951, I, 353-354; Bağdatlı, *İzâhu'l-Meknûn*, I, 460.

¹³⁶ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, IV, 131-133.

¹³⁷ Evladu'n Nâs tabiri Memlük askeri sisteminde kullanılan bir tabir olup; kendileri memlük olup devlette emîrlik gibi devletin üst kademelerinde görev alan kişilerin çocuklarına verilen isimdir. Babaları memlük olmalarına rağmen çocuklar hür doğarlar ve özel bir eğitime tabi tutulurlardı. Devletin idarî ve kültürel hayatına yön veren kişiler daha çok bu sınıftan çıkardı. Tarihçi İbn Tağrıberdî ve Kenzü'd Dürer'in sahibi el-Mu'iz İzzeddin Aybek buna örnektir. Dehman, *Mucemu'l Elfâz*, 26; Hatib, *el-Mustalahât*, 57; Özbek, "Memluk Devletinin Siyasi ve Kültür Hayatında Rol Alan Moğol Asıllı Bir Aile (Şâhin eş-Şeyhî ve Ailesi)", 534; Ayaz, *Memlükler*, 20.

¹³⁸ İbn İyâs, *Bedâiu 'z-Zuhûr*, III, 25.

1.1.2. Mensûbiyeti

Abdûlbâsıt el-Malatî, dedesini anlatırken onun Saray şehrinden geldiğini ve Tatar asıllı bir müslüman olduğunu ifade etmektedir.¹³⁹ Tatar kelimesinin zaman içerisinde farklı anlamlarda kullanılması, müellifin Moğol asıllı mı yoksa Türk asıllı mı olduğu hususunda tereddütler meydana getirmiştir.¹⁴⁰ Malatî'nin ailesinin aslen Altın Orda Hanlığı'nın başkenti Saray şehrinden¹⁴¹ geldiği, kaynaklarda da bu şehrin Kıpçak bölgesinden kabul edildiği görülmektedir.¹⁴²

Müellifle ilgili yazılan Arapça eserlerde bu konu ile ilgili net bir şekilde herhangi bir tercih yapılmamıştır. Tedmürî, müellifin dedesinin Saray şehrinden geldiğini, Saray şehrinin de “Kıpçak Beldesi” olduğunu ifade etmektedir.¹⁴³ Ancak ülkemizde yazılan “*Memluk Devletinin Siyasî ve Kültür Hayatında Rol Alan Moğol Asıllı Bir Aile*” isimli makalenin başlığında müellifimizin Moğol asıllı olduğu ifade edilmiştir.¹⁴⁴

Müellifimizin eserlerinde Tatar kelimesini nesebî bir aidiyetle mi (Türk olduğu hususunda) yoksa siyasî bir aidiyetle mi (Altın Orda Moğol Hanlığı'nın kastedildiği hususunda) ele aldığı konusu incelendiğinde, konunun aslında yoruma açık olmayan bir şekilde ifade edildiği anlaşılmaktadır.

Müellifimizin Mısır Sultanlarını kısaca anlattığı *Nüzhetü'l-Esâtîn fî men Veliye Mısır mine's-Selâtîn* adlı eserini üç bölüme ayırmış; Birinci bölüme: “Kürdî Eyyûbî Devletinin Başlangıcı”, İkinci Bölüme: “Tatar Türk Devletinin Başlangıcı”¹⁴⁵, Üçüncü Bölüme ise “Çerkez Devletinin Başlangıcı” olarak başlık atmıştır. İkinci bölümde Mısır sultanları anlatılırken onların Türk oldukları özellikle belirtilmiştir.¹⁴⁶

¹³⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 120.

¹⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Mehmet Maksudoğlu, “Tatarlar: Moğol mu, Türk mü?”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11-12, 1997, 205-210; Faruk Sümer, “Tatarlar”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, XL, 168-170.

¹⁴¹ İlyas Kemaloğlu, “Saray”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, XXXVI, 121.

¹⁴² Malatî, eserlerinde Saray şehrini zikrederken “سرای من دست قفجاق” ifadesini kullanmaktadır. Malatî, *Neylû'l-Emel*, I, 313.

¹⁴³ Ömer Abdusselam Tedmürî, “Rihletü Abdûlbâsıt ez-Zâhirî fî Bilâdi'l Mağrib ve'l Endülüs”, *el-Câmiatü'l Lübnâniyye - Trablus* 2001, 113.

¹⁴⁴ Özbek, “Memluk Devletinin Siyasî ve Kültür Hayatında Rol Alan Moğol Asıllı Bir Aile (Şâhin eş-Şeyhî ve Ailesi)”, 529.

¹⁴⁵ ابتداء الدولة التركية التتارية

¹⁴⁶ Malatî, Abdûlbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *Nüzhetü'l-Esâtîn fî men Veliye Mısır mine's Selâtîn* (Süleymaniye Kütüphanesi: Ayasofya Kitapları, Nu: 4793, ts., vr. 127a-146b.

Müellif *Neylü'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* adlı eserinde Gökay ez-Zâhirî'yi (كوكاي) tanıtırken “O Tatar boyundandır”¹⁴⁷ ifadesini kullanmaktadır. *er-Ravzü'l-Bâsim* adlı eserde ise aynı kişi hakkında “O Türk'tür, Tatar boyundandır (cinsindendir)”¹⁴⁸ ifadesi yer almaktadır.¹⁴⁹

el-Mecma'u'l-Müfennen adlı eserde Esenboğa el-Yeşbûkî en-Nâsirî'yi anlatırken “O Türktür, Tatar boyundandır” ifadesi kullanılmaktadır.¹⁵⁰

er-Ravzü'l-Bâsim adlı eserde; Temurbay b. Abdullah en-Nâsirî'den bahsederken “O Tatar boyundandır” ifadesi kullanılmakta ayrıca Türk olduğu ifade edilmemektedir.¹⁵¹ Dönemin diğer kaynakları olan İbn Tağrıberdî ve Sehâvî'nin eserleri incelendiğinde, bu kişinin Türk olduğu hususunun özellikle zikredildiği görülmektedir.¹⁵²

Müellifimiz bir olayı anlatırken “Tatar Türk arkadaşlarımla anlattığına göre” ifadesini kullanarak ilgili olayı anlatmaktadır.¹⁵³ Malatî Tunus'ta gemide gördüğü bir esirle ilgili anısını anlatırken, onun Kıpçak Tatarlarından Türk olduğunu ifade etmektedir.¹⁵⁴

Müellif İbn Tağrıberdî ez-Zâhirî'nin hayatını anlatırken “Tatar yurdundan (boyundan) olduğu için Tatar ismiyle bilinir”¹⁵⁵ ifadesini kullanmaktadır.¹⁵⁶ Yaklaşık bir sayfa onun hayatını anlattıktan sonra “dediğim gibi o Türk'tür”¹⁵⁷ ifadesini kullanıp o kişinin, babası Halîl b. Şâhin'le olan samimiyetini anlatmaktadır.¹⁵⁸ Fakat öncesinde anlatılan kısımda neseb aidiyetiyle ilgili “Tatar cinsinden” ifadesi hariç herhangi bir işaret yoktur. Malatî'nin, daha önce Türk olduğunu söylediğiyle kastı, Tatar olduğunu ifade etmesidir.

¹⁴⁷ و كان تتري الجنس

¹⁴⁸ و كان تركيا , تتري الجنس

¹⁴⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 173.

¹⁵⁰ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 558; Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 432.

¹⁵¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 179.

¹⁵² Sehâvî, *Dav'u'l-Lâmi*, III, 38; İbn Tağrıberdî, Cemâleddin Ebu'l Mehâsin Yusuf, *en-Nücümü'z Zâhira fî Mulûki Mısra ve'l Kahira*, Vizâratü's-Sekâfe, Mısır 1963, XVI, 316.

¹⁵³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 336.

¹⁵⁴ تركي الجنس من دست قبجاق التتر Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 174.

¹⁵⁵ المعروف بططر لكونه تتري الجنس

¹⁵⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 235.

¹⁵⁷ و هو تركي كما قلت

¹⁵⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 236.

Malatî, Moğol Devleti hükümdarından bahsederken bazen ملك التتار والممالك ifadesini kullanmaktadır. Müellifin Tatar kelimesini kullandığı diğer yerleri incelediğimizde, eğer kişinin nesebi ile ilgili bir aidiyetten bahsediyorsa “Kıpçak Türklerini” kastettiği, eğer devleti kastediliyorsa “Tatarların içerisinde yaşadığı Moğol Devletini” kastettiği görülmektedir.

Müellifin hayatı incelendiğinde çocukluk evresinde ailesinden Türkçe öğrendiği (anadilinin Türkçe olduğu), seyahati esnasında Arapça bilmeyenlere denk geldiğinde Türkçe konuştuğu,¹⁶¹ eserlerinde Türkçe isimler geçtiğinde onların Arapça anlamlarını açıkladığı¹⁶² ve sonradan Arapça öğrendiği (3 yaşından sonra her ne kadar çoğunlukla Arap beldelerinde kalsa da)¹⁶³ için eserlerinde sıklıkla gramer hataları yaptığı görülmektedir.¹⁶⁴

Müellifin, Rum diyarında (Osmanlı Devleti’nde) yazılan eserleri incelediği, bunlardan faydalı olacağını düşündüğü eserleri Arapçaya tercüme ederek insanların istifâdesine sunduğu görülmektedir.¹⁶⁵ Ayrıca Malatî, Türkçe şiir yazmakta,¹⁶⁶ eserlerinin tamamı Arapça olmasına rağmen metinde geçen ibarelerin kimi zaman Türkçe anlamlarını belirtmektedir.¹⁶⁷

Konuyla ilgili örneklerden anlaşılabacağı üzere müellifimiz Tatar kelimesini bireysel olarak kullandığında siyasî bir aidiyeti kastetmemekte, nesebî bir aidiyetten söz etmektedir. Müellifin Türkçe’yi bilip, eserlerinde kullanması ve talebesi İbn İyâs’ın, hocası için “Türkler arasında ve özellikle devlet ricâli nezdinde itibarının fazla

¹⁵⁹ Malatî, *Neylû 'l-Emel*, I, 167.

¹⁶⁰ Malatî, *Neylû 'l-Emel*, I, 238, 247, 289, 313; II, 224, 259.

¹⁶¹ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, II, 274.

¹⁶² Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, IV, 161, 216; III, 459.

¹⁶³ Müellif 26 yaşında Kahire’ye yerleşmiş olup, vefatına kadar (74 yaşında vefat etti) Mısır dışına çıkmamıştır.

¹⁶⁴ Bu konuyu tezimizin ileriki kısımlarında ayrıca değineceğiz.

¹⁶⁵ Malatî; Mahmud b. Kadı-ı Manyas’ın II. Murat’a attettiği *A'cebü 'l-'Uccâb* adlı eseri özetleyerek Arapça’ya tercüme etmiştir. Ayrıntılı bilgi eserin tanıtımında verilecektir. Malatî, Abdülbâsit b. Halil b. Şâhin, *Nüzhetü 'l-Elbâb fî Muhtasarı A'cebi 'l-'Uccâb*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793/8, 1514, vr. 155a. Ayrıca müellifimiz *Necmü 'ş-Şükr* adlı eserinde; bu risâleyi faydalı gördüğü için Türkçe’den Arapçaya çevirdiğini ifade ederek bu ifadenin Türkçe’de “Şükür Yıldızı” anlamına geldiğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi eserin tanıtımında verilecektir. Malatî, Abdülbâsit b. Halil b. Şâhin *Necmü 'ş-Şükr*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793/13, 1514), vr. 203b.

¹⁶⁶ Malatî, Abdülbâsit b. Halil b. Şâhin, *el-Mecmû 'u 'l-Bustânî 'n-Nûrî li Hazreti Mevlana's-Sultan el-Gavri*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793, 1514), vr. 210b-211a; Malatî, Abdülbâsit b. Halil b. Şâhin, *Şerhu Kanunca fî 't Tıb*, Beyazıt Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Kitapları, Nu: 2510, ts., vr. 1a.

¹⁶⁷ Malatî, Abdülbâsit b. Halil b. Şâhin, *en-Nefhatü 'l-Fâiha fî Tefsîri 'l-Fâtiha*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793/1, 1514), vr. 19a, 23b; Malatî, *Necmü 'ş-Şükr*, vr. 200a.

olduğunu ifade etmesi”¹⁶⁸ ve dedesi Memlûk Devleti’ne ilk geldiğinde kendisine “Şâhin” isminin verilmesi de bu tespitimizi destekler mahiyettedir. Sonuç olarak müellifimiz Türk asıllı olup Tatar boyundan gelmektedir.

1.1.3. Doğumu, Çocukluğu ve Gençliği

Abdûlbâsıt el-Malatî’nin künyesi, ismi ve nisbesi; “Ebu’l-Mekârim Zeynüddîn Abdûlbâsıt b. Halîl b. Şâhin ez-Zâhirî, eş-Şeyhî, el-Malâtî, el-Kâhirî, el-Hanefî”¹⁶⁹ şeklindedir. Dedesi Şâhin’in, Zâhir Berkuk’un memlûklerinden olması hasebiyle ez-Zâhirî nisbesi, Malatya’da doğduğundan el-Malatî nisbesi, sonrasında Kahire’ye yerleşip orada vefat ettiğinden dolayı da el-Kahirî nisbesi verilmiştir. Bazı kaynaklarda babasının görevinden dolayı İbnü’l-Vezîr olarak da isimlendirilmektedir.¹⁷⁰ Kehhâle de aynı şekilde müellifin İbn Vezîr lakabıyla meşhur olduğunu zikretmektedir.¹⁷¹ Malatî; babasının Malatya nâibi olduğu dönemde, 11 Receb 844 Pazar günü (6 Aralık 1440) Malatya’da dünyaya gelmiştir.¹⁷²

Annesi Şükûrbay¹⁷³ Hanım, Halîl b. Şâhin’in azatlı cariyelerinden olup, namaz, oruç ve ibadete düşkün dindar ve hayır sahibi bir kadın olarak tavsîf edilmektedir.¹⁷⁴ Abdûlbâsıt’ın doğumu, çocukluğu ve gençliği evreleri daha çok babasının aktif yöneticilik görevlerinden uzak kalıp, ilimle meşgul olduğu döneme denk gelmektedir. Bu dönemde Halîl b. Şâhin çocuğunun eğitimiyle bizzat ilgilenmiştir. İlk eğitimini babasından alan Abdûlbâsıt, Türkçeyi de ailesinden öğrenmiş,¹⁷⁵ bulundukları şehirlerin ilim adamlarından dersler almıştır.

¹⁶⁸ Önal, *er-Ravzatü’l-Murabba’a*, 19; İbn İyâs, *Bedâiu’z-Zuhûr*, IV, 374.

¹⁶⁹ İbn İyâs, *Bedâiu’z-Zuhûr*, IV, 374; Tedmürî, "Mukaddime", I, 7.

¹⁷⁰ İsmail Paşa, *Hediyyetü’l-Arifin*, I, 257. (Hediyyetü’l-Arifin’de müellifimizin hayatı İbnü’l-Vezir el-Malatî başlığı altında incelenmiştir. Ayrıca Muhammed Kemalettin İzzeddin Ali’nin 1987 yılında tahkikli neşrini yaptığı müellifimizin *Nüzhetü’l-Esâtîn fî men Veliye Mısra mine’s-Selâtîn* eserinde müellif ismi *Abdûlbâsıt b. Halîl b. Şâhin el-Malatî* olarak geçmekte nisbe olarak *el-Malatî* tercih edilmektedir. Biz de doğum yerinin Malatya ilimiz olması ve ilmi kaynaklarımızın bir kısmında da bu şekilde kullanılması sebebiyle tezimizde *el-Malatî* nisbesini kullanmayı tercih ettik.

¹⁷¹ Kehhâle, *Mucemu’l-Müellifin*, II, 40-41.

¹⁷² Sehâvî, *Dav’u’l-Lâmi*, IV, 27; Tedmürî, "Mukaddime", I, 7; İzzeddin Ali, *Abdûlbâsıt el-Hanefî*, 15; Sezgin Fuat, *Geschichte des Arabischen Schrifttums (GAS)*, Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften an der Johann Wolfgang Goethe-Universität, Frankfurt 2010.

¹⁷³ Kaynaklarda annesinin ismi Şükûrbay (شكرباي) olarak geçmektedir. Ancak bu kelimenin Türkçe’de ifadesi zor olduğu için annesinin ismini Şükûrbay olarak kullanmayı tercih ettik.

¹⁷⁴ Özbek, "Memluk Devletinin Siyasi ve Kültür Hayatında Rol Alan Moğol Asıllı Bir Aile (Şâhin eş-Şeyhî ve Ailesi)", 544; İzzeddin Ali, *Abdûlbâsıt el-Hanefî*, 15; Malatî, *er-Ravzü’l-Bâsim*, I, 188.

¹⁷⁵ Önal, *er-Ravzatü’l-Murabba’a*, 16.

Babası Halîl b. Şâhin'in Halep Atabeyi¹⁷⁶ olarak atanması neticesinde 847/1443 yılında Halep'e giden (3 yaşında) Malatî, yaklaşık 1 yıl burada ikamet etmiştir. Babası, Halep nâibiyle çıkan anlaşmazlık neticesinde hapsedilmiş ve sultan tarafından olayın anlaşılıp Halîl'in affedilmesiyle, Malatî ve ailesi Kudüs şehri yakınlarındaki el-Halîl şehrine yerleşmişlerdir.¹⁷⁷

Malatî; (4 yaşında) 848/1444 senesinde el-Halîl şehrine gitmiştir. Bir süre sonra babasının Kudüs nâibi tayin edilmesiyle (850-1446) el-Halîl'den ayrılmıştır. Malatî bu bölgede yaklaşık üç sene ikamet etmiştir.¹⁷⁸

Babasının 851/1447 yılında Dımaşk'ta görevlendirilmesiyle (müellif yaklaşık 7 yaşında) Dımaşk'a yerleşmişlerdir. Malatî, Dımaşk'ta bulundukları esnada şehrin ileri gelenlerinden bahsederken, o kişilerle babası arasındaki ilişkinin boyutları hakkında bizlere bilgi vermektedir.¹⁷⁹

Dımaşk'ta bulundukları sırada -Abdûlbâsıt 8 yaşındayken- (852/1448) annesi Şükûrbay Hanım doğum yapmış, doğum sonrasında da vefat etmiştir. Dünyaya gelen erkek çocukta birkaç gün sonra vefat etmiştir.¹⁸⁰

¹⁷⁶ Atabeg: Türkçe kökenli bir kelime olup Selçuklu Devleti zamanında kullanılmaya başlamıştır. Selçuklu sultanlarının çocuklarının terbiyesiyle ilgilenen kişilere denilmekteydi. Bu lakabı kullanan ilk kişi Selçuklu veziri Nizamülmülk'tür. Fakat bu kavram zamanla değişikliğe uğramış, Memlûk devleti zamanında bir şehirde nâibden sonra gelen üst düzey devlet görevlisi kastedilmiştir. Bu kişinin ordu komutanlığı vazifesi bulunmaktaydı. Hatib, *el-Mustalahât*, 17; Dehman, *Mu'cemü'l-Elfâz*, 11.

¹⁷⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 289. Kaynakları incelediğimizde Malatî'nin Malatya'da ne kadar kaldığı ile ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır. Bunun için müellifin Arap dünyasında tahkiki yapılan eserlerde müellifin hayatına değinirken hangi yaşlarda Halep, Kudüs ve Dımaşk şehirlerine gittiğine değinilmemektedir. Babasının ailesini Malatya'da bırakarak hareket ettiğine dair de özel bir bilgi yoktur. Fakat babasının hayatı anlatılırken Halîl b. Şâhin'in görev yaptığı yerler net olarak ifade edilmekte, bulundukları şehirlerde yaşanan olaylara değinilmektedir. Müellif *er-Ravzü'l-Bâsim* adlı eserinde ben zahirini kullanarak Malatya ve Trablusşam arasında bulunan şehirlerdeki olaylardan sıklıkla bahsetmemesi ve "859 senesinde babasıyla beraber Trablusşam'a gitti" ifadesinin bazı araştırmacılar tarafından sanki Malatya'dan doğrudan Trablusşam'a gitmiş şeklinde anlaşılmasına neden olmuştur. Fakat Dımaşk ordu komutanından bahsederken, onun babasıyla samimiyetlerinin olduğunu ifade etmekte, o sırada "Biz Dımaşk'tayken" ifadesini kullanmakta, *er-Ravzü'l-Bâsim* adlı eserinde annesinin Dımaşk'tayken vefat ettiğini ifade etmesi (852/1448) ve Dımaşk'tayken babası hac zamanı mahmil emîri olarak vazifelendirildiğinde kendisinin de babasıyla birlikte olduğunu söylemesi zaman ve mekân olarak babasının görev yaptığı yerlerle uyumluluk arz etmektedir. *el-Mecma'* adlı eserinde Dımaşk hacibinin hizmetlerinden bahsederken "Biz Dımaşk'tayken" ifadesini kullanmaktadır. Müellif Emevî Cami imamı Abdurrahman b. Halîl'in hayatını anlatırken, onu gördüğünü ve arkasında çok namaz kıldığını ifade etmektedir. Malatî, *el-Mecmau'l Müfennen*, 45; Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 285; III, 78; IV, 126. Ayrıca Sehâvî'nin müellifin hayatını anlatırken Halep, Dımaşk'ta bulunduğunu ve buradaki eğitiminden bahsetmesi bizleri müellifin ikamet konusunda babasına tabi olduğu sonucuna götürmektedir.

¹⁷⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 364.

¹⁷⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 316. Dımaşk ordu komutanından bahsederken, onun babasıyla samimiyetlerinin olduklarını ifade etmekte, o sırada "Biz Dımaşk'tayken" ifadesini kullanmaktadır.

¹⁸⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 188.

Abdûlbâsıt'ın baba tarafından kendisinden bir yaş büyük Yusuf b. Halîl adında bir kardeşi daha bulunmaktaydı. Yusuf'un annesi de Halîl b. Şâhin'in azatlı cariyelerindendi ve oğlu Yusuf 5 yaşında (848/1444) vefat etti. Abdûlbâsıt'ın annesi de vefat edince (852/1448), küçükken kendisini de emziren bu kadını annesi yerine koymuş, kadın da kendi evladı gibi Abdûlbâsıt'e sahip çıkmıştır. Abdûlbâsıt o kadın hakkında methiyelerde bulunmaktadır.¹⁸¹

851/1447 yılında Dimaşk'a gelen Malatî ve ailesi yaklaşık 8 sene burada ikamet etmiştir. (Yaş olarak 7-15 yaşlarına tekabül etmektedir.) Temel eğitimi babasından alan Malatî, bu dönemde şehrin ulemâsından çeşitli dersler almıştır. Babası bu dönemde devlette pasif görevde bulunduğu için daha çok ilmî faaliyetlere yoğunlaşmış, oğlunun eğitimiyle bizzat kendisi ilgilenmiştir. Burada Kur'an-ı Kerîm'i ezberleyip,¹⁸² kıraatler hususunda dersler alan Malatî, *el-Mecma*'nın yarısını,¹⁸³ *el-Kenz*'i¹⁸⁴ ve Nesefî'nin *Manzumesi*'ni¹⁸⁵ ezberlemiştir.¹⁸⁶

Dimaşk'ta Hanefî mezhebi ulemâsından Kavvâmüddîn ve Hamîdüddîn en-Nu'manî'nin derslerine katılan Malatî; diğer mezhep hocalarının da derslerine devam etmiştir. Ayrıca Rum (Osmanlı) ulemâsından Kadıasker el-'Alâu'r-Rûmî'nin derslerine katılarak kendisinden istifade etmiştir.¹⁸⁷

Malatî (12 yaşlarında iken); babası Halîl'in 856/1452 yılında Şam'dan hareket eden Mahmil'de Hac Emîri olarak görev almasıyla, onunla beraber hacetme imkânı bulmuştur.¹⁸⁸

¹⁸¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 319; Malatî, *el-Mecmau'l Müfennen*, 52.

¹⁸² Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, 7.

¹⁸³ Asıl adı Mecma'u'l-bahreyn olan ve kısaca Mecma'u'l bahreyn ya da Mecma' diye bilinen eserin yazarı, "İbnü's-Sâ'âtî" diye meşhur olan Muzafferüddîn Ahmed b. Ali b. Tağlib el-Ba'lebekkî el-Bağdâdî'dir (ö. 694/1295). Eser fûru-ı fıkıhla ilgilidir. Ömer Faruk Atan, "Hanefî Literatüründe Muhtasarlar ve Metinler", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 2016, 77.

¹⁸⁴ Nesefî'nin kendi eseri *el-Vâfi*'nin özetidir. Hanefîler arasında çok muteber olan ve Osmanlı medreselerinde yıllarca ders kitabı olarak okutulan eser bugün bile sahasında en çok başvurulmuş metinlerdendir. Ayrıntılı bilgi için bakınız; Ahmet Yaman, "Kenzü'd Dekâik", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2022, XXV, 261-262.

¹⁸⁵ İslâm hukuk tarihinde Hanefî mezhebine ait manzum fıkıh kitabı yazma geleneğinin muhtemelen ilk örneğini teşkil etmektedir. Manzume toplam 2666 beyitten meydana gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız; Ferhat Koca, "el-Manzûmetü'n-Nesefiyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, XXVIII, 34-35.

¹⁸⁶ Sehâvî, *Dav'u'l-Lâmi*, IV, 27.

¹⁸⁷ Sehâvî, *Dav'u'l-Lâmi*, IV, 27.

¹⁸⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 126.

Babası Halîl'in 859 Cemaziyelevvel'inde (Mayıs 1455) “yirmiler emîrlîği” ile taltif edilip ve Trablusşam'a “Tarhan” olarak tayin edilmesiyle Abdülbâsıt de babasıyla beraber Trablusşam'a gitti. Trablusşam'daki ilk günlerinde İsa adında varlıklı bir tüccarın evinde kalan Abdülbâsıt ve ailesi, daha sonra Trablusşam dağının eteklerindeki Uyratiyye mahallesinde ev yaptırarak oraya yerleşmişlerdir. Trablusşam'da bulundukları esnada babası Halîl'in, devlet görevlileriyle dostluk ve muhabbet bağları gelişmiş, yönetimle ilgili konularda kendisiyle istişarelerde bulunulmuştur. Trablusşam'a gittiklerinde 15 yaşlarında olan Abdülbâsıt, burada kendini tamamen ilim öğrenmeye hasretmiştir.

Malatî, 16 yaşlarındayken (860/1456) hastalanmış, kendisini tedaviye gelen İbrâhim b. Yûnus el-Gırnatî el-Endülüsî ile bir süre sohbet ederek, ilaçların terkîbi ve tıp ilmini nasıl öğreneceğiyle ilgili sorular sormuştur. Tabip İbrâhim, memleketi Gırnata'dan bahsederek kendi seyahati ile ilgili Malatî'ye bilgi vermiştir. Bu tabip sonrasında da Dımaşk'a yerleşmiştir. Büyük olasılıkla Malatî'nin tıp öğrenme ve Endülüs'e gitme arzusunda bu olayın etkisi bulunmaktadır. Malatî Endülüs'e gittiğinde bu tabibin yakınlarına rastlamış ve onun iyi olduğunu söyleyerek onları sevindirmiştir.¹⁸⁹

Babasıyla beraber Trablusşam'da 6 seneden fazla kalan Malatî, ikâmeti esnasında bizzat babasının rahle-i tedrisinde bulunmuş; şehir ulemâsı ve buraya gelen İslâm ulemâsından da dersler almıştır. Trablusşam ulemâsından hatip, müderris ve müftî olan Tacuddîn Abdulvahhab b. Muhammed b. Zühre el-Hurazî et-Trablûsî'den fetva ve hitabet dersi almış ve bu âlimin 862-865/1457-1461 yılları arasında Trablusşam Cami'sinde verdiği derslere katılmıştır.¹⁹⁰ Burada evlerinin yakınlarında ikamet eden Bâbâ ismiyle tanınan rüya tabiri ve fıkıh alanında üstad Muhammed b. Muhammed b. Süleyman el-Evzâ'î ed-Dımaşkî'nin derslerine uzun bir süre devam ederek, ondan fıkıh ve tabir alanında dersler almıştır. Bu konuda eserinde hocasından çok istifade ettiğini ifade etmektedir.¹⁹¹ Ayrıca Trablusşam'da el-Burhan el-Bağdadi'nin derslerine katılmış ondan istifade etmiştir.¹⁹²

¹⁸⁹ Malatî, *el-Mecmau'l Müfennen*, 152.

¹⁹⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 97; Özbek, “Memluk Devletinin Siyasi ve Kültür Hayatında Rol Alan Moğol Asıllı Bir Aile (Şâhin eş-Şeyhî ve Ailesi)”, 544.

¹⁹¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 39, 44, 86.

¹⁹² Sehâvî, *Dav'u'l-Lâmi'*, IV, 27.

Hanbelî mezhebi Trablusşam Kadısı Ebû Bekir b. Muhammed b. Muhammed b. Eyyûb et-Trablûsî'den *Sahihayn*¹⁹³ ve diğer kitaplardan hadisler dinlemiştir.¹⁹⁴

Malatî babasının yakın arkadaşı ve komşusu olan edebiyatçı, şiir ve nesirde üstad olan Ahmet b. el-Attâr et-Trablûsî eş-Şâfiî'nin bulunduğu meclislere 861-865 (1456-1460) yılları arasında devam etmiş, kendisinden bu konuda büyük ölçüde istifade etmiştir.¹⁹⁵

Müellif, babasının arkadaşı el-Edîb Tağrîberdî et-Trablûsî el-Hanefî'nin şiir hususunda meziyetlerini övmekte, şairin babasına yazdığı şiirlerden bahsetmektedir. Müellif şairin birçok şiirini ezberlemiş, onun bulunduğu meclislerde bulunmaya çalışmış, kendisi de şiir denemelerinde bulunmuştur. Müellif onun Trablusşam'dan Dımaşk'a, oradan da Kahire'ye geçtikten sonra kendisinden bir daha haber alamadığını belirtmektedir.¹⁹⁶

Malatî'nin hayatını anlatırken temel kaynağımız; müellifimize ait olan ve hayatını ve seyahatlerini anlattığı *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcim* adlı eserdir. Eserin birinci cildinin 844-850/1440-1447 seneleri dışında kalan bölümler günümüze ulaşmamış, 865/1460 dönemine kadar olan kısım kaybolmuştur. Bu dönem de müellifin Dımaşk ve Trablusşam'da kaldığı döneme denk gelmektedir. Müellifin Dımaşk ve Trablusşam'daki ikameti esnasında başka hocalardan da dersler aldığı düşünülmektedir.

Babası Halîl'in Bülbül isimli Türk cariyesinden 863/1459 İbrâhim isminde kardeşi dünyaya gelmiştir. Fakat babasının Trablusşam'a dönüş yaptığı yıl, 872/1468 senesinde İbrâhim (9 yaşındayken) vefat etmiştir. Babası Halîl kendisi için hazırladığı yere evvela çocuğunu defnetmiştir.¹⁹⁷

Babası Halîl'le 865 yılının Cemaziyelahir ayında (Mart 1461) Dımaşk'ta görülen Malatî,¹⁹⁸ yine babasıyla beraber Kahire'ye gitmişlerdir. Kahire'ye gittiklerinde (22 Şaban 865 – 2 Haziran 1461) devlet erkânının büyük bir saygı ve ilgisiyle

¹⁹³ Buhârî (ö. 256/870) ile Müslim'in (ö. 261/875) el-Câmi'u's-Sahîh'lerine verilen ad. Mehmet Yaşar Kandemir, "Sahihayn", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, XXXV, 527.

¹⁹⁴ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 174-175.

¹⁹⁵ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 476.

¹⁹⁶ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 733.

¹⁹⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 190.

¹⁹⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 53; Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 733.

karşılaşmışlardır. Burada üvey annesi es-Sittü Asîl'in¹⁹⁹ evinde kalmışlardır. Bulundukları yere Başkadı Bulkînî'nin²⁰⁰ gelişiyile Halîl b. Şâhin oğlu Malatî'yi onunla tanıştırmaya fırsatı bulmuştur. Aralarında geçen konuşmalardan sonra Bulkînî, Malatî'nin cevaplarını beğenerek ona övgüde bulunmuştur.²⁰¹

Kahire'de bulunduğu süre zarfında babası Halîl, oğlu Malatî'yi alarak şehrin ulemâsıyla tanıştırmaya çalışmış ve çocuğunun şehrin ileri gelen ulemâsının derslerine devam etmesini arzulamıştır. Bu istikamette oğlunu yanına alarak Müeyyediye Medresesinin Hanefî Kadu'l-Kudâtî es-Sa'd b. ed-Deyrî'nin yanına giden Halîl b. Şâhin sohbetten sonra oğlu Malatî'nin ilme merakından bahsederek onu tanıştırmıştır. ed-Deyrî, müellifimize yakın davranarak kendisiyle sohbet etmiş ve ona bazı sorular yöneltmiştir. Sohbet esnasında Malatî'nin cevaplarını beğenen ed-Deyrî, Malatî'yi derslerine davet etmiş, Malatî'de onun ferâiz ve hesaplamalar ile ilgili derslerine devam ederek ondan icazet almıştır.²⁰²

Malatî, İshak b. İsmâil en-Necm el-Kırîmî'nin derslerine devam ederek ondan Arapça, Meânî, Beyân dersleri almıştır. Müellif Şeyhûniye sakinlerinden Yûnus er-Rûmî'den mantık, hikmet ve kelim dersleri; özellikle Muhyiddin el-Kâfiyeci'den birçok alanda dersler alarak ondan nakillerde bulunmuştur. Şümunnî'den de icazet almıştır.²⁰³

Malatî daha 21 yaşlarındayken 15 Rebiulevvel 866 (18 Aralık 1461) tarihinde ticaret yapmak üzere Kahire'den ayrılmıştır. Mısır'ın iç bölgelerine (Yukarı Mısır) giden Malatî, yaklaşık üç ay boyunca keten ticaretiyle uğraşmıştır. Burada Kuzey Afrika'da satmak üzere keten satın alan Malatî, ayrıca 600 dinar civarı para hazırlayarak Kahire'ye geri dönmüştür.²⁰⁴

Kahire'ye dönen Malatî, yapmış olduğu ticaret tecrübesinden kendi ayakları üzerinde durabileceğini göstermiş ve burada kısa bir müddet kaldıktan sonra da daha uzun soluklu, yaklaşık 5 yıl sürecek ticarî, ilmî ve kültürel nitelik arz eden, Kuzey

¹⁹⁹ Sultan Eşref Barsbay'ın baldızı olup, Halîl b. Şâhin onunla İskenderiye nâibiyken evlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 564.

²⁰⁰ Mustafa Uzunpostalcı, "Bulkînî, Sâlih b. Ömer", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, VI, 411.

²⁰¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 60.

²⁰² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 60-61.

²⁰³ Sehâvî, *Dav'u'l-Lâmi*, IV, 27.

²⁰⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 146.

Afrika ve Endülüs seyahatine çıkmıştır. Müellif, kendisini bu yolculuğa teşvik eden asıl unsurun tıp ilmine olan merakı olduğunu ifade etmektedir. Bu şehirlerde Tıp ilmi konusunda mütehassıs birçok kişinin bulunduğunu duyduğunu ve onlardan bu konuda istifade etmek için bu yolculuğa çıkmaya karar verdiğini söylemektedir.²⁰⁵

Müellif her ne kadar ticari bir hazırlık yapmış olsa da; daha genç olmasına rağmen (21 yaşlarında) ilim öğrenme gayesiyle çıktığı bu seyahat için gerekli olan sermayeyi babasından temin etmiştir.

Malatî bu yolculuğuna karar vermedeki en önemli sâikin; tıp ilmini öğrenme arzusu olduğunu ifade etmektedir. Fakat seyahat anılarını yazdığı *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcim* adlı eser incelendiğinde, yolculuğun farklı ilim dallarından da istifadeyle sonuçlandığı görülecektir.

Müellifin seyahatleri esnasındaki ticari faaliyetini, kar etmek endişesinden ziyade, geçimini sağlamaya yönelik yaptığı anlaşılmaktadır. Gittiği yerlerde ticarî faaliyetlerde bulunmanın yanı sıra, şehir ulemâsıyla tanışarak onların ders halkalarına iştirak etmiş, vefat eden ulemâsının kabirlerini ziyaret etmiştir. Kimi zaman da evliyâ ve ulemânın ismini öğrenmesine rağmen o kişi hayatta iken ziyaretine yetişememiş, onun kitaplarının bulunduğu mekanda misafir kalarak, kütüphanesinden istifade etmiştir. Ayrıca seyahatleri esnasında hayatın her alanına dair gözlemlerini, olaylara tanıklığını, ilmî ve idarî sahada önemli kişilerle görüşmelerini, yaşadığı tecrübeleri, tuhaflıkları vs. kayıt altına almıştır.

Malatî, Kuzey Afrika seyahatinde iken, babası Halîl b. Şâhin Kahire'de bulunmaktaydı. Adet olduğu üzere Cuma günleri Sultan Hoşkadem'in huzuruna çıkan Halîl b. Şâhin, muhabbet esnasında sultanın herhangi bir isteği olup olmadığını sorması üzerine, Dimaşk'taki iktalarının evlatlarına tahsisini talep etmiştir. Talebini kabul eden Hoşkadem, iktaları kaydı hayat şartıyla onlara tahsis etmiştir. Sultan, Halîl b. Şâhin'den çocuklarının isimlerini yazmasını istemiş, o da; Emîr Hac, Ahmed, Abdülbâsıt (müellifimiz), Muhammed Ebu'l-Fadl, Yusuf, İbrâhim ve Abdurrahman olarak yazmıştır. Fakat bir yıl sonra 871 yılında sultanla araları bozulunca bu iktaların gelirleri kesilmiştir.²⁰⁶ 872 senesinde de İbrâhim vefat etmiştir.

²⁰⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 155.

²⁰⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 41.

Malatî'nin yine seyahatte bulunduğu esnada; babasının Sultan Eşref Barsbay'la bacanak olmasına vesile olan, müellifin üvey annesi es-Sittü'l Asîl Kahire'de vefat etmiştir. Müellif, üvey annesini hayırla yadettmektedir.²⁰⁷

Müellif, yaklaşık 5 yıl süren bu yolculuğu esnasında Gırnata'da uğradığı saldırı neticesinde (olay ayrıntılı olarak ileriki kısımlarda anlatılacaktır) seyahatlerini nihayete erdirip Kahire'ye dönmüştür. Malatî, dönüş yolunda uğradığı şehirlerde bir süre istirahat etmiş, sonunda Trablusgarb'tan yola çıkan hac kafilesine katılarak İskenderiye'ye ulaşmıştır.²⁰⁸ Rahatsızlığından dolayı kervanla Kahire'ye doğru yolculuğuna devam edemeyen Malatî, bir süre İskenderiye'de kalmış, iyileştikten sonra Kahire'ye doğru yoluna devam etmiştir.

1.1.4. Kahire'ye Yerleşmesi ve Vefatı

Malatî, 7 Zilkade 871'de (10 Haziran 1467) Kahire'ye ulaşmıştır. Babasını görmeyi ve onunla buluşmayı arzulayan Malatî, babasının daha önce hac kafilesiyle Haremeyn'e gittiğini öğrenince üzülmüştür. Sıkıntılı yolculuğun ardından hastalıktan da muzdarip olan Malatî, daha önce İskenderiye'ye kadar beraber seyahat ettiği hac kafilesinden de ayrılmak zorunda kalmıştı. Müellif, Kahire'ye geldiğinde babasının oradan ayrıldığını görünce yolculuğuna son vererek, hacca gitmekten vazgeçmiştir.²⁰⁹

Malatî, Kahire'de Şeyhûniye adıyla bilinen Şeyhû Hankahı'nın evlerinden birine yerleşmiştir. Burası Kahire merkezinin biraz dışında olup Şeyhû Cami'nin karşısındadır.²¹⁰ Şeyhûniye Hankahı'nda müderrisler ve edîpler ikamet etmekte ve orada ders vermekteydiler. İçerisinde ileri gelen pek çok âlim bulunmaktaydı. O zaman Şeyhûniye Hankahı meşihatlığını, müellifin de şeyhimiz dediği Muhyiddin el-Kâfiyeci yürütmekteydi.²¹¹

²⁰⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 67.

²⁰⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 207.

²⁰⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 214.

²¹⁰ Şeyhûniye Hankahı el-Emîr el-Kebîr Seyfeddin Şeyhû el-Ömerî tarafından 756 yılında yaptırılmıştır. Medrese ve Hankah olarak inşa edilmiştir. İçerisinde müderrislerin ve talebelerin kalacağı evler, 2 hamam, alışveriş yapacak mekânlar bulunmaktaydı ve arazisi oldukça geniştir. Medresesinde 4 mezhep fıkhı, Hadîs-i Nebvî ve Kur'an-ı Kerîm'in 7 kıraati okutulmaktaydı. Hankah'ta her ders için müderris bulunmaktaydı ve talebelerde burada ikamet ederlerdi. Orada kalmanın şartı derslere devam ve tasavvufî vazifeleri ifa etmektir. Makrîzî, *el-Hıtat*, 929 (421b).

²¹¹ Malatî, *Neylû'l-Emel*, V, 413.

Kahire'den yola çıktığı hac kafilesinden ayrılan Halîl b. Şâhin, Irak'tan gelen hac kafilesine katılarak Mekke'den Medine'ye geçmiştir. Muharrem 872 / Ağustos 1467 tarihinde bunu öğrenen müellif, deniz yoluyla Haremeyn'e gitmeye karar vermiş, babasının Irak kafilesiyle Irak'a dönmekte olduğu haberini alınca gitmekten vazgeçmiştir.²¹²

Bu sırada Sultan Hoşkadem vefat etmiş, yerine Zâhir Yelbay geçmiştir. Müellif Rebiulevvel 872'de (Ekim 1467), Sultan Yelbay'ın Emîr-i Meclis olarak atadığı Kanbay'a hayırlı olsun ziyaretine gitmiştir. Kanbay, Malatî'ye yakın davranır ve Sultan Yelbay'ın Halîl b. Şâhin'i hayırla yadederek, onun Kahire'ye dönmesini arzu ettiğini kendisine bildirir. Çünkü onlar Halîl b. Şâhin'in Haremeyn'de ikamet ettiği için geri dönmediğini düşünmektedirler. Müellif, babasının Irak hac kervanına katıldığını, bu kervanın da Haremeyn'den ayrılıp dönüş yolunda olduğunu ifade etmiştir.²¹³

Malatî, 872/1468 senesinin Zilkade ayının sonlarında babasının Irak üzerinden Trablusşam'a gittiğini, birkaç aydır burada daha önce yaptırdığı evde ikamet ettiğini öğrenmiştir.²¹⁴ Müellif, Kahire'de ikamet etmeye devam etmiştir.

Malatî için 873/1468 senesinde musîbetler üst üste gelmiştir. 13 Cemaziyelahir 873 (29 Aralık 1468) tarihinde Trablusşam'da babası Halîl b. Şâhin vefat etmiştir. Bir süre sonra Şaban ayında henüz 3 yaşında olan Malatî'nin kızı Zeynep,²¹⁵ Ramazan ayında da 5 yaşındaki kızı Aişe vefat etmiştir. Müellif Aişe'ye düşkün olduğunu, 4 yaşında ona Kur'an okumayı öğretip, Kur'an-ı Kerîm'den ezberler yaptırdığını ve yazı yazmayı öğrettiğini ifade etmektedir. Üst üste gelen bu olaylardan büyük üzüntü duyan Malatî, Şevval ayında rahatsızlanmış, kendi ifadesiyle ölümün eşiğine gelmiştir.²¹⁶

Müellif, vefatına kadar genel olarak Kahire'de ikamet etmiştir. Fakat 881-882/1476-1477 yılları arasında müellifi Menfelût şehrinde görmekteyiz. Müellif bu şehre niçin gittiğini anlatmamaktadır. Burada Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Menfelûtî adlı kişiyle görüşüğünü ve onun çok iyiliğini gördüğünü ifade etmekte, onu hayırla yad etmektedir.²¹⁷

²¹² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 255.

²¹³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 274.

²¹⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 406.

²¹⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 75.

²¹⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 77-78.

²¹⁷ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 384.

Malatî, 881-882/1476-1477 yıllarında Menfelût'ta bulunduğu esnada Ahmed b. Muhammed ed-Dülecî ile birçok kez görüştüğünü, kendisinden çok istifade ettiğini belirtmektedir. Müellif kitabında ondan şiirler nakletmektedir.²¹⁸

Müellif, 883/1478 yılında tekrar Şeyhûniye Hankahı'na döner. Burada bulunduğu esnada Malatî'nin Türkçe'yi iyi bildiğini duyan el-Mi'mâr olarak bilinen Bürdübek es-Seyfî, müelliften ders almak ister. Müellif medresede dersler verdiğini söyleyerek haftada üç gün ders okutmak üzere anlaşırlar. Bir süre sonra bu kişi Türkçe'yi yeterince öğrenemediği için, İnalbay el-Fakîh'in terekesinden satın aldığı 20 ciltlik eseri müellife hediye eder. Kitaplar müellifin evine taşınır. Müellif bunların çok kıymetli eserler olduğunu ifade etmektedir.²¹⁹

Müellif, 889 Muharrem ayında (Şubat 1483) vefat eden Dimyat Kadısı Ahmed b. Muhammed b. Ömer'in hayatını anlatırken, onu birkaç sefer ziyaret ettiğini ifade etmekte, onun da kendisine yakın davrandığını ve ilmî müzakerelerde bulunduklarını nakletmektedir. Fakat bu ziyaretlerin hangi yıllarda yapıldığıyla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.²²⁰

895 Safer ayında (Ocak 1490) müellifin abisi Emîr Hâc b. Halîl vefat etmiştir. Müellif uzun yıllardan beri kendisini görmediğini, onun dünya malına fazla hırs gösterdiğini ifade etmektedir.²²¹

Yukarıda anlattığımız üzere Abdülbâsî el-Malatî Türk asıllı bir âlim olup, babasının vazifelerinden ötürü Malatya, Kahire, Halep, Halîlü'r-Rahman, Kudüs, Dımaşk, Hac dolayısıyla Mekke ve Medine, Dımaşk, Trablusşam ve Kahire'de bulunmuştur. Bulundukları şehirlerde müellifin merakı ve babası Halîl b. Şâhin'in teşvikiyle o şehrin ileri gelen ilim adamlarının derslerine devam etmiş, bir kısmından icazet almıştır.

Malatî özellikle tıp ilmini öğrenme arzusu²²² ve geçimini de sağlamak için ticaret malları satın alarak Kuzey Afrika ve Endülüs seyahatine çıkmıştır. Bu seyahat esnasında gittiği yerlerdeki ileri gelen ilim adamlarıyla tanışmış ve onların derslerine devam

²¹⁸ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 404.

²¹⁹ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 651-652.

²²⁰ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 434-435.

²²¹ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 596.

²²² Ahmed Ramazan Ahmed, *er-Rihletü ve'r Rihletü'l Müslimûn*, Dâru'l-Beyânî'l-Arabî, Kahire ts., 309.

etmiştir. Bu seyahat vesilesiyle İskenderiye, Rodos Adası, Tunus, Cerbe Adası, Trablusgarb, Kâbis, Kayrevan, Tunus (2. Defa), Tilimsan, Bâce, Konstantin, Bicâye, Cezayir, Mâzûna, Tilimsan (2. Defa), Vehran, Tilimsan (3. Defa), Endülüs, Mâleka, Gırnata, (Gırnata’da saldırıya uğrayıp yaralanmasıyla geri dönüş için) Mâleka (2. Defa), Vehran (2. Defa), Bicâye (2. Defa), Tunus (3. Defa), Trablusgarb (2. Defa), İskenderiye²²³ ve Kahire’ye gelerek nihâyetinde Şeyhûniye Hankahı’na yerleşmiştir.²²⁴

Malatî, Zilkâde 871 / Temmuz 1467’de Kahire’ye dönmüş; Dimyât ve Menfelût şehirlerini ziyaretleri hariç, vefatına kadar Kahire’de müderrislik yapıp, eser yazmakla meşgul olmuştur. Malatî hiçbir zaman idarî görevlere talip olmamış, ilim yolunda ilerlemiştir.

Malatî, Hanefî fıkhi, lugat, edebiyat (şii), kıraat, tefsir²²⁵, tıp ilmi ve tarih alanlarında eserler vermiş, tarih ilmi ve biyografi çalışmalarında derinleşmiştir. Türkçe bildiği için Türkçe’den çeşitli tercümeler yapmıştır.

Müellif, iyi derecede Türkçe bilmesine rağmen, yaşadığı yerlerde Arapça konuşulduğu için, eserlerinin tamamını Arapça olarak kaleme almıştır. Bunlar arasında Türkçe yazılan eserlerin tercümeleri bulunmaktadır. Arapçayı sonradan öğrendiği için, eserlerinde sıklıkla gramer hataları yaptığı görülmektedir. Arap dünyasında müellifin *Nüzhetü’l-Esâtîn fî men Veliye Mısra mine’s-Selâtîn*, *Neylû’l-Emel fî Zeyli’d-Düvel*, *er-Ravzü’l-Bâsim fî Havâdisi’l-‘Umr ve’t-Terâcim* adlı eserleri üzerinde tahkik çalışması yapılmış olup, muhakkikler Malatî’nin eserlerinde yaptığı gramer hatalarını dipnotlarda göstermişlerdir.

Ayrıca Malatî, eserlerinde sık sık kendi yazdığı şiirlere de yer vermiştir. Bu konuda müellifi eleştiren Ömer Abdüsselam Tedmürî, onun şiir kurallarına uymadığını, şiirlerinde pek çok gramer hataları yaptığını, zaman zaman da yerel lehçelere ait lafızlara yer verdiğini, zamanın şairlerini taklitten öteye geçemediğini ve şiirinin orta düzeyde olduğunu söylemektedir.²²⁶

²²³ Zeki Muhammed Hasan, *er-Rihletü’l Müslimüne fî’l-‘Usûri’l-Vustâ*, Dâru’r-Râidi’l-Arabî, Beyrut 1971, 173.

²²⁴ Ahmed ’Atiyyetullah, *el-Kâmûsü’l İslâmî*, Mektebetü’n-Nahda el-Mısriyye, Kahire 1979, 93.

²²⁵ Adil Nüveyhid, *Mu’cemü’l Müfessirin min Sadri’l İslam hatta el-‘Asri’l Hazır*, Müessesetü Nüveyhid es-Sekafiyye, Beyrut 1983, 254.

²²⁶ Özbek, “Memluk Devletinin Siyasi ve Kültür Hayatında Rol Alan Moğol Asıllı Bir Aile (Şâhin eş-Şeyhî ve Ailesi)”, 547; Tedmürî, “Mukaddime”, I, 47.

Malatî gerek babasıyla seyahatleri gerekse tek başına yolculuğa çıktığı Kuzey Afrika ve Endülüs seyahatleri sırasında dini ve fennî ilim dallarında ilmî birikimin artırmaya gayret etmiş, adeta doğu ile Kuzey Afrika ve Endülüs ilimlerini bünyesinde toplamıştır. Gittiği yerlerdeki ilim adamlarından istifade ettiği için seksenden fazla hocası bulunmaktadır.

Müellif seyahatten döndükten sonra Kahire'ye, babası Halîl b. Şâhin ise hacc sonrası Trablusşam'a yerleşmiştir. Bir süre sonra babası vefat etmiş, seyahat sonrası babasıyla yüz yüze görüşme imkânı bulamamıştır. Babasının mirasından düşen hisseyi bir süre sonra almıştır. Eserlerde müellifin miras için Trablusşam'a gittiğiyle ilgili belirgin bir ifade yoktur. Fakat Halîl b. Şâhin'nin Hac esnasında tuttuğu notlar ve diğer kitaplarının oğlu Malatî'ye kaldığı görülmektedir. Müellif eserlerinde babasının kitaplarından sık sık nakiller yapmaktadır.

Müellif seyahat esnasında geçimini babasından aldığı sermaye ile kimi zaman ticaret yaparak, kimi zaman ise sultanlara medhiye niteliğinde şiirler yazarak temin etmiştir. Kahire'ye döndükten sonra müderrislik ve kitap telifi yapmıştır.

Müellif Şükûrbay isimli cariyesiyle evlilik yapmış, ondan 3 kız evladı dünyaya gelmiştir. Fakat çocukları küçük yaşlarda vefat etmişlerdir.

Malatî; uzun boylu, ince yapılı ve bakımına özen gösterdiği uzun bir saça sahip olup, saçlarını sûfiler gibi tarardı. Burnu biraz büyük olup dönemin şairleri bu konuyu latife vesilesi yapmışlardır. Bu konuda İbn İyâs'ta bir şiir nakledilmiştir.

و قلت: ماذا العضو سمي
أدخلت في منخره أصبعي

قلت: أنا يا سيدي فيه²²⁷
فقال لي مستعجلا: منخري

Malatî, kendinden emin, soğukkanlı bir insandı. Türkler arasında ve özellikle devlet ricali nezdinde önemli bir itibarı olan Malatî, Türkçeyi de iyi derecede konuşan bir ilim adamıydı.²²⁸ Sakin ve asil bir yapıya sahip olan müellif, mütevazı bir kişiliğe sahipti.²²⁹

²²⁷ Parmağımı burnuna soktum ve dedim ki, bu uzvun adı nedir? Hemen dedi ki benim burnumdur. Dedim ki ey efendim ben onun içindeyim.

²²⁸ Önal, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, 19; İbn İyâs, *Bedâiu'z-Zuhûr*, IV, 374.

²²⁹ Sehâvî, *Dav'u'l-Lâmi*, IV, 27.

Müellifin yaşadığı olaylar incelendiğinde, onun insanlar hakkında kötülük düşünmeyen, iyi niyetli bir yapıya sahip olduğu görülecektir. Kimi zaman bu mizacı onun birtakım zorluklarla karşılaşmasına neden olmuştur. (Kölesinin, cariyeleri kaçırarak satması, suikaste uğraması buna örnek verilebilir.) Müellif 26 yaşından sonra tamamen ilme yönelmiş, özellikle Şeyhûniye Hankahı'na gelen Mısır'lı veya diğer ülkelerden birçok talebeye hocalık yapmıştır.

Ömrünün son bir buçuk yılında (on sekiz ay) tüberküloz hastalığına yakalanmış, bu süre zarfında evinde münzevî bir hayat yaşamıştır. Hastalığı döneminde kendisini yalnız bırakmayan dönemin Memlûk sultanı Kansu Gavri'ye bir mecmua içerisinde, on dört risâle ithaf etmiştir.²³⁰

Mecmuada sekiz aydır hasta olduğunu, Sultan Kansu Gavri ve Devâdar-ı Kebîr Tomanbay'ın kendisiyle ilgilendiğini belirterek onlara dua etmektedir.²³¹ Özellikle dört aydır hastalığın şiddetlendiğini, adeta kurumuş dala döndüğünü ve ölümün eşiğine geldiğini ifade etmekte, kendisine bu dönemde Emîr Tomanbay'ın gönderdiği Cemaleddin Ebu'l-Mehâsin Yusuf b. el-Tahhân'ın yardım ettiğini bildirmektedir. Müellif, hastalığının çaresinin olmadığını söyleyerek üzüntüsünü dile getirmektedir.²³² Malatî, 5 Rebiulahir 920 (30 Mayıs 1514) tarihinde, 76 yaşında Kahire'de vefat etmiştir.²³³

1.2. İLMÎ ŞAHSİYETİ

Malatî, çocukluğundan itibaren ilimle meşgul olmuş, kimi zaman babasının vazifesi dolayısıyla, kimi zaman ise kendi tercihiyle birçok yerde bulunarak, gittiği şehirlerde ilim ehli ile görüşmeye ve onlardan istifade etmeye gayret göstermiştir. Hayatta iken görüşme imkânı bulamadığı âlimlerin ise kitaplarından istifade etmiştir. Müellif bu yönüyle adeta doğu ile batı ilimlerini bünyesinde toplamıştır. Ayrıca seyahatleri esnasında hayatın her alanına dair gözlemlerini, olaylara tanıklığını, ilmî ve idarî sahada önemli kişilerle görüşmelerini, yaşadığı tecrübeleri, tuhaflıkları vs. kayıt altına almıştır.

²³⁰ Önal, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, 19; Malatî, *Mecmû'u'l Bustâni'n-Nuri*, vr. 12a.

²³¹ Malatî, *el-Mecmû'u'l-Bostâni'n-Nûrî*, vr. 11a.

²³² Malatî, *el-Mecmû'u'l-Bostâni'n-Nûrî*, vr. 11a-11b.

²³³ İbn İyâs, *Bedâiu'z-Zuhûr*, IV, 374.

1.2.1. Hocaları

Malatî'nin ilk ve en önemli hocası babası Halîl b. Şâhin'dir. Aynı zamanda tarihçi olan Halîl b. Şâhin, küçük yaşlardan itibaren oğlunun eğitimiyle bizzat kendisi ilgilenmiştir. Malatî hayatının bir döneminde lügat, tefsir, kıraat, fıkıh, hadis, mantık, kelam, hendese, tıp vb. alanlarda eğitim alsa da tarih alanında karar kılmasında babasının etkisi büyüktür. Halîl b. Şâhin, oğlunu tarih ilmine yönlendirmenin yanı sıra, onun aktardığı olaylara kaynak olma yönüyle de ön plana çıkmaktadır.

Kuzey Afrika ve Endülüs seyahati esnasında Kahire'de geçen bir olayı anlatırken bilgiyi "Bunu onun notlarından naklettim. Çünkü o günlerde Tilimsan'daydım."²³⁴ ifadesini kullanmaktadır. Yine başka bir konuyu anlatırken "Bunları babamın notlarından naklettim. Çünkü o sırada Kuzey Afrika'daydım."²³⁵ demektedir. Bazen de babasının başkalarından öğrendiği bilgileri; "Babam bana bunları babasından, o da Zâhir Berkuk'un arkadaşlarından nakletti."²³⁶ ifadesiyle anlatmaktadır. Müellifin eserlerinden buna benzer birçok örnek bulunmaktadır. Müellifin yetişmesinde en büyük hisse Halîl b. Şâhin'e ait olduğu gibi en önemli haber kaynağı da yine babası Halîl b. Şâhin'dir.

Malatî'nin hayatını anlatırken temel kaynağımız; müellifin kendi hayatını ve seyahatlerini anlattığı *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcim* adlı eserdir. Eserin birinci cildinin 844-850/1440-1447 seneleri dışında kalan bölümler günümüze ulaşmamış, 865/1460 dönemine kadar olan kısım kaybolmuştur. Bu dönem de müellifin Dımaşk ve Trablusşam'da kaldığı döneme denk gelmektedir. Eğer bu bölüm günümüze ulaşması durumunda, müellifin istifade ettiği başka hocaları da tespit edebileceğimizi düşünmekteyiz. Müellifin eserlerinden tespit edebildiğimiz kadarıyla hocalarını alfabetik olarak şu şekilde sıralayabiliriz.

1. Abdulgaffâr b. Ahmed b. 'Atıyye et-Trablûsî el-Mağribî el-Mâlikî (ö. 870/1466)

Trablusgarb ulemâsından olup İbn 'Atıyye diye tanınmaktadır. Malatî birçok defa dergâhına ve evine ziyarete giderek ilminden istifade etmiştir.²³⁷

²³⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 22. نقلت هذا من خطه, لأنني كنت هذه الأيام في تلمسان

²³⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 134. نقلت هذا من خط الوالد, رحمه الله, لأنني كنت غائبا ببلاد المغرب

²³⁶ Malatî, *Neylû'l-Emel*, I, 296. و كان الوالد يذكر لنا عن أبيه, عن بعض أخصاء الظاهر برفوق

²³⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 165.

2. Abdulvahhab b. Muhammed ed-Dımaşkî et-Trablûsî (ö. 895/1490)

Malatî, Trablusşam'da ikamet ettikleri süre boyunca (yaklaşık 6 sene), Trablusşam müftüsü ve hatîbi olan bu zatın Trablusşam Cami'de okuttuğu derslere devam etmiştir.²³⁸

3. Abdurrahman b. Ebî Saîd et-Tûnûsî (ö. 873/1469)

Kendisi tabîp olup, Malatî onunla Tunus'ta karşılaşarak ondan tıp ilmî hususunda istifade etmiştir.²³⁹

4. Abdurrahman es-Sa'lebî

Müellif, Bicâye şehri ulemâsından Abdurrahman es-Sa'lebî ile tanışarak derslerine devam etmiştir. Kendisine sorular sormuş ve aldığı cevaplardan tatmin olmuştur. es-Sa'lebî'nin tefsir kitabını okumuş ve ondan icâzet almıştır.²⁴⁰

5. Ahmed b. Abbas el-Mağrîbî el-Vehrânî el-Mâlikî

Vehran ulemâsından olup Arapça'ya vukûfiyetiyle tanınmaktadır. Müellif uzun süre derslerine devam ettiğini ifade ederek, kendisinden büyük oranda istifade ettiğini zikretmektedir.²⁴¹

6. Ahmed b. Ali b. Ahmed b. Ömer el-Hanbelî

Kahire'de Eşrefiye Hângâhı'nın müderrislerindendir. Müellif bir müddet derslerine devam etmiş, kendisinden istifade etmiştir.²⁴²

7. Ahmed b. Attâr et-Trablûsî eş-Şafîî (ö. 874/1470)

Müellifin Trablusşam'da bulunduğu esnada komşusu olup, edîp ve şairdir. Müellif, 861-865/1457-1461 yılları arasında onun nazm ve nesirlerinden istifade etmiştir.²⁴³

8. Ahmed b. Ebi'l Hasan b. Kasım el-Gırnâtî el-Hâşimî.

Müellif bu kişiyle Tunus'ta karşılaştığını söyleyerek, onu dinlediğini, şiirlerinin gayet güzel olduğunu zikretmektedir.²⁴⁴

²³⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 55.

²³⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 45.

²⁴⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 331.

²⁴¹ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 310.

²⁴² Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 330.

²⁴³ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 476.

9. Ahmed Ebu'l-Abbas et-Tilimsânî

Endülüs âlimlerinden olup Gırnata şehrinin kadılığı yapmaktadır. Müellif 870/1466 yılında onunla Mâleka şehrinde karşılaşmış, kendisinden istifade etmiştir.²⁴⁵

10. Ahmed el-Manastîrî el-Mağribî et-Tûnûsî (ö. 870/1466)

Müellif, Tunus'un ileri gelen ulemâsından, Arapça nahiv bilgisi konusunda üstad olup, Sibeveyh'in kitabını çok iyi bilen, Ebu'l-Abbas Ahmet el-Manastîrî'nin derslerine katılarak ondan istifade etmiştir.²⁴⁶

11. Ahmed el-Meserrâtî Ebu'l-Abbas el-Mâlikî (ö. 878/1473)

Tunus Zeytûne Cami imam ve hatîbidir. Müellif Tunus'ta bulunduğu esnâda kendisinden istifade etmiştir.²⁴⁷

12. Ahmed es-Selâvî Ebu'l-Abbas el-Mâlikî

Tunus ulemâsından olup Arapçaya vâkıftır. Malatî Tunus'ta bulunduğu müddette, nahiv dersleri okutan es-Selâvî'nin derslerine devam ederek, kendisinden istifade etmiştir.²⁴⁸

13. Ahmed b. Hızır b. Ali b. Hızır el-Kâhirî el-Hanbelî eş-Şihâb el-Mansûr (ö. 887/1482)

Dönemin şairlerinden olup, müellif kendisinden istifade etmiştir.²⁴⁹

14. Ahmed b. İsmâil b. İbrâhim b. Mûsâ b. Saîd el-Kâhirî eş-Şafîî (ö. 870/1466)

Hesap ve ferâiz alanında maharetli olan âlim, özellikle şiir yazma hususunda da mümeyyizdir. Müellif şiir yazma hususunda kendisinden istifade ettiğini belirtmekte, eserinde ondan şiirler aktarmaktadır.²⁵⁰

15. Ahmed b. Saîd b. Muhammed es-Senûsî et-Tilimsânî el-Mâlikî

Dımaşk Mâlikî kadısı olup müellifin babasıyla muhabbeti bulunmaktaydı. Malatî bu kişinin kendisine hocalık yaptığını zikretmektedir.²⁵¹

²⁴⁴ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 233-234.

²⁴⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 112.

²⁴⁶ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 491.

²⁴⁷ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 491.

²⁴⁸ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 484.

²⁴⁹ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 317.

²⁵⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 147-150.

16. Ahmed b. Kassâr el-Merînî el-Mağrîbî el-Endülûsî el-Mâlikî (ö. 884/1479)

Arapçayı çok iyi bilmekte olup, İbn Mâlik'in *Elfiyye* adlı eserine ilaveler yapmıştır. Müellif bunların bir kısmını ezberlediğini ifade etmektedir.²⁵²

17. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekir b. Zeyd ed-Dımaşkî el-Hanbelî (ö. 870/1465)

Dımaşk'ta müellifin evinin yakınlarında ikamet etmekte olup; müftü, müderris ve musanniftir. Malatî onun çok iyiliğini gördüğünü, kendisinden büyük oranda istifade ettiğini belirtmektedir.²⁵³

18. Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed el-Hanbelî (ö. 887/1482)

Lugat ve şiir hususunda yetenekliydi. Müellif Şeyhûniye Hankahı'nda ondan şiirler dinlemiş, şiirlerinden bir kısmını eserinde nakletmiştir.²⁵⁴

19. Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasan b. Ali b. Yahyâ el-Mağrîbî el-İskenderî (ö. 872/1468)

eş-Şümunnî adıyla bilinmektedir. Dönemin ileri gelen âlimlerinden olup, birçok kitap kaleme almıştır. Malatî, Kuzey Afrika seyahatinden döndükten sonra eş-Şümunnî ile görüşerek kendisinden istifade etmiş, ondan icazet almıştır.²⁵⁵

20. Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Halîl el-Ensârî eş-Şafîî (ö. 903/1497)

Trablusşam Şafîî mezhebi kadısı ve sır kâtibidir. Şiir ve hadis ilmi üzerine kitapları bulunmaktadır. Müellif eserinde onun Hz. Peygamberi medheden ve diğer konulardaki şiirlerinden nakiller yapmaktadır.²⁵⁶

21. Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Ömer el-Bulkînî el-Kâhirî eş-Şafîî (ö. 865/1461)

²⁵¹ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 303.

²⁵² Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 477-478.

²⁵³ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 382-383.

²⁵⁴ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 420-429.

²⁵⁵ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 399-403; Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 430-432.

²⁵⁶ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 443-446.

Birçok ilim dalında mümeyyiz olup, müftülük, müderrislik ve Dımaşk Şafî kadılığı yapmıştır. Müellif onun Emeviye Cami'sinde îrad ettiği vaaz ve hutbeleri takip etmiş, ondan istifade etmiştir.²⁵⁷

22. Ali b. Ebî Bekir el-Bultîmî eş-Şâfiî (ö. 874/1470)

Malatî Dımaşk'ta kendisiyle karşılaşmış, birçok defa sohbetine katılmıştır. Müellif onun ilminden ve şiirlerinden faydalanmıştır.²⁵⁸

23. Ali b. Kuşûş

Tilimsan'da tabiplik hususunda mütehassıstır. Malatî, hocasının derslerine devam ederek ondan istifade etmiştir.²⁵⁹

24. Cemâleddin eş-Şîrâzî el-'Acemî (ö. 880/1475)

Müellif onunla Kahire'de karşılaştığını ifade etmekte, Farsça şiir ve nesir yazar eş-Şîrâzî'den istifade ettiğini belirtmektedir.²⁶⁰

25. Ebû Abdullah, Muhammed b. Abbâs

Malatî, Tilimsan âlimlerinden el-'Ubbâd Cami hatîbi ve özellikle fen ilimlerinde derin bilgi sahibi Ebû Abdullah Muhammed b. Abbas'ın sohbetlerine altı ay devam etmiştir. Müellif, seksen yaşlarında olmasına rağmen kendisine yakın davranan Ebû Abdullah ile sık sık görüşerek ondan büyük oranda istifade etmiştir.²⁶¹

26. Ebû Abdullah Muhammed b. Mansûr el-Gırnâtî

Malatî, Gırnata'da bulunduğu esnada birçok defa derslerine katılarak kendisinden istifade etmiştir.²⁶²

27. Ebû Abdullah Muhammed el-Vâsılî et-Tûnûsî el-Mağribî (ö. 872/1468)

Müellif, Tunus'un ileri gelen âlimlerinden Muhammed el-Vâsılî et-Tûnûsî el-Mağribî el-Mâlikî'nin derslerine uzun zaman devam etmiş, *Sahih-i Müslim* kitabından hadis dinlemiştir. Ayrıca Kur'an Tefsiri, Mâlikî Fıkhi, Arapça, meâni, beyan, usûlî'd-

²⁵⁷ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 440-441.

²⁵⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 226.

²⁵⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 24.

²⁶⁰ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 723.

²⁶¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, /24.

²⁶² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 118.

dîn, fıkıh ve diğer islâmî ilimlerde okuttuğu derslere katılarak kendisinden büyük oranda istifade etmiştir.²⁶³

28. Ebû Abdullah Muhammed el-‘Ukbânî

Tilimsan kadısı olup Malatî’nin istifade ettiği hocalarındandır.²⁶⁴

29. Ebû Abdullah Muhammed el-Vâsîlî el-Mağrîbî el-Mâlikî (ö. 872/1468)

Tunus’un ileri gelen ulemâsından olup, müellif ondan şeyhimiz diye bahsetmektedir. Malatî onun derslerine uzun süre devam ederek ondan Sahih-i Müslim, tefsir, Mâlikî Fıkhi, Arapça, meânî, beyan, usûlu’d din, fıkıh ve diğer alanlarda dersler almıştır.²⁶⁵

30. Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed el-Belevî el-Mâlikî

Kayrevan müftüsü ve hatîbi olup İbn Bekkûş olarak tanınmaktadır. Müellif 868/1464 senesinde onunla karşılaştığını ve derslerine devam ederek kısa sürede tıp konusunda kendisinden çok istifade ettiğini ve İbn Bekkûş’un kendisine icazet verdiğini ifade etmektedir.²⁶⁶

31. Ebû Abdullah Muhammed el-Endülûsî

Mâleka şehrinin kadısı ve hatîbidir. Malatî onun derslerine devam etmiş özellikle Arapça konusunda kendisinden istifade etmiştir.²⁶⁷

32. Ebû Bekir b. Ahmed b. Süleyman b. Dâvûd el-Ensârî, ed-Dımaşkî (ö. 858/1454)

Âlim bir zat olup Dımaşk nâiblerindendir. Müellif, babasının bu kişiyle arasının çok iyi olduğunu ifade ederek, ondan istifade ettiğini belirtmektedir.²⁶⁸

33. Ebû Bekir b. Ebi’l Kasım b. Ebi’l Fadl b. Abdulvâhid es-Semerkindî el-Hanefî (ö. 888/1483)

²⁶³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 463.

²⁶⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 24.

²⁶⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 462-463.

²⁶⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 318.

²⁶⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 112-113.

²⁶⁸ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 160.

Semer kand ulemâsından olup Kahire'ye geldiğinde müellif kendisini ziyarete gitmiş, o da Malatî'ye kendi kitaplarından yazdığı bilgileri başkalarına aktarma yönünde icazet vermiştir.²⁶⁹

34. Ebû Bekir b. Muhammed b. Muhammed b. Eyyûb et-Trablûsî (ö. 871/1466)

Hanbelî mezhebi Trablusşam Kadısı Ebû Bekir b. Muhammed b. Muhammed b. Eyyûb et-Trablûsî'den *Sahihayn* ve diğer kitaplardan hadisler dinlemiştir.²⁷⁰

35. Ebû Bekir b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ali el-Hâşimî (ö. 889/1484)

İbn Şurayf adıyla tanınmaktadır. Tıp ilmiyle ilgili birçok kitabı ezberinde bulundurmakta olup, ilaç hazırlamakta mahir bir kişidir. Sultan Eşref İnâl zamanında tabiplerin reisliğini yapmıştır. Müellifimiz aynı zamanda mutasavvıf olan bu âlimden, tıp ilmi hususunda istifade etmiştir.²⁷¹

36. Ebû Bekir b. Muhammed b. Şâdî

Malatî, Kahire'de olduğu dönemde Ezher Cami ve Salâhiye Medresesinde fıkıh, tefsir ve akli ilimlerde ders veren Diyarbakır'lı Ebû Bekir b. Muhammed b. Şâdî ile karşılaşarak ondan istifade etmiştir.²⁷²

37. Ebû İshak b. Harun

Müellif kendisinden şeyhimiz diye bahsetmektedir.²⁷³

38. Ebu'l-Abbas Ahmed et-Tilimsânî

Malatî, Mâleka şehrinde Endülüs ulemâsından Gırnata kadısı Ebû Abbas Ahmed es-Seyyid eş-Şerîf et-Tilimsânî ile biraraya gelmişlerdir. Müellif kendisine yakınlık gösteren Ebû Abbas'ın sohbetlerine katılarak, ondan istifade etmiştir.²⁷⁴

39. Ebû'l-Kâsım Muhammed el-Mişdâlî

Malatî, Bicâye'de iken derslerine katılarak ondan istifade etmiştir.²⁷⁵

²⁶⁹ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 163.

²⁷⁰ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 174-175.

²⁷¹ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 191-192.

²⁷² Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 188-189.

²⁷³ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 283.

²⁷⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 112.

²⁷⁵ Tedmürî, "Mukaddime", I, 44.

40. Ebu'l-Kasım b. İbrâhim el-Endülüsî, el-Gırnâtî, et-Tûnûsî

Malatî, Tunus'un ileri gelen tüccarlarından Ebu'l-Kasım b. İbrâhim'le tanışmış, kendisinden çok iyilik görmüştür. Ebu'l-Kasım'ın babası tıp ilminde mütehassıs bir kişi olup, oğlunun da bu konuda merakı ve bilgisi bulunmaktaydı. Malatî, bitkilerden ilaç yapımı hususunda Ebu'l-Kasım'dan istifade etmiştir.²⁷⁶

41. Ebu'l-Kasım b. Ebî Bekir b. Ebi'l-Fadl el-Leysî es-Semerkindî el-Hanefî

Aslen Semerkantlı olup, müftü, müderris ve müelliftir. Hac yolculuğu esnasında Kahire'de bir süre kalmış, Malatî bu esnada kendisiyle görüşmüş ve ilminden istifade ederek ondan icazet almıştır.²⁷⁷

42. Ebü'l-Mehâsin Cemâluddîn Yûsuf b. Tağrıberdî el-Atâbekî el-Yeşbugâvî ez-Zâhirî (ö. 874/1470)

en-Nücûmü 'z-zâhire fî Mülûki Mısır ve 'l-Kâhire adlı eserin yazarı ve döneminin en önde gelen tarihçilerindendir. Malatî, Türk asıllı tarihçi olup devletin çeşitli idarî görevlerde bulunan İbn Tağrıberdî'nin hayatını anlatmakta, babası Halîl b. Şâhin ile olan dostluğundan bahsetmektedir.²⁷⁸ Malatî'nin anlattıklarından onu bizzat tanıdığı anlaşılmakta, fakat eserinde ondan ders aldığını ifade etmemektedir. Müellifimizin eserleri incelendiğinde ise İbn Tağrıberdî'den sıklıkla nakiller yapıldığı görülmekte²⁷⁹ hatta kimi zaman da anlatılan olayların hatalı olduğu şeklinde²⁸⁰ yorumlar yapılmaktadır. Bütün bunlardan dolayı her ne kadar kimi zaman İbn Tağrıberdî, Malatî tarafından eleştirilse de müellifimizin hocaları arasında zikredilmesi yerinde olacaktır.

43. Ebu'l-Velîd Muhibbuddîn b. Şihne el-Hanefî. (ö. 890/1485)

Mısır'da sır kâtibi, kadulkudât ve Şeyhûniye Meşihatliğı vazifelerinde bulundu. Malatînin istifade ettiği hocalarındandır.²⁸¹

44. Ebû Nazîf er-Rûmî (ö. 871/1467)

Malatî, tıp ve fıkıh konusunda bu hocasından yararlanmıştır.²⁸²

²⁷⁶ Malatî, *el-Mecmau 'l-Müfennen*, 201.

²⁷⁷ Malatî, *el-Mecmau 'l-Müfennen*, 202.

²⁷⁸ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, II, 235-236.

²⁷⁹ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, I, 227, 327.

²⁸⁰ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, II, 92.

²⁸¹ Malatî, *Neylû 'l-Emel*, VII, 407.

²⁸² Tedmürî, "Mukaddime", I, 39.

45. Ebû Salim İbrahîm el-Ukbânî.

Tilmisân Cami imam ve hatîbidir.²⁸³

46. es-Seyf el-Hanefî

Malatî'nin şeyhimiz diye bahsettiği hocalarındandır.²⁸⁴

47. Hasan b. Yakub b. Muhammed et-Tebrîzî el-Bursavî er-Rûmî el-Hanefî (ö. 876/1472)

Ferâiz ve hesap hususunda âlim bir zât olup, müellif onu şeyhimiz diyerek zikretmektedir.²⁸⁵

48. Hamîdüddin en-Nu'mânî, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed ed-Dımaşkî el-Hanefî (ö. 867/1462)

Malatî'nin şeyhimiz diye bahsettiği hocalarındandır.²⁸⁶

49. Hüsam b. Murayti' es-Safedî, ed-Dımaşkî el-Hanefî (ö. 874/1469)

Dönemin Dımaşk Hanefî kadılarında olup Malatî kendisinden şeyhimiz diye bahsetmektedir.²⁸⁷

50. İbrahîm b. Ahmed b. Nâsır b. Halîfe b. Ferec b. Abdullah el-Makdîsî en-Nâsırî, el-Burhân el-Bâ'ûnî (ö. 870/1466).

el-Bâ'ûnî, Dımaşk'ta müftü, hatîb ve kâdu'l kudât olarak vazife yapmıştır. Dini ilimlerin yanında edebî yönüyle de mümeyyizdir. Arapça vâkıf olup, İbn Mâlik'in *Elfiye*²⁸⁸ kitabına, nahiv kaideleriyle ilgili 1500 beyitlik ilave yapmıştır. Müellif, babası Halîl b. Şâhin ile yakın dost olan el-Bâûnî'den özellikle şiir alanında istifade etmiş, kitabında ondan şiirler nakletmiştir.²⁸⁹

51. İbrâhim b. Ahmed b. Yusuf b. Muhammed b. el-Kutub ed-Dımaşkî el-Hanefî. (ö. 898/1493).

²⁸³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 24.

²⁸⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 68.

²⁸⁵ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 36-37.

²⁸⁶ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VI, 154.

²⁸⁷ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VI, 410.

²⁸⁸ İbn Mâlik et-Tâî'nin (ö. 672/1274) Arap gramerine dair manzum eseri. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Abdulkaki Turan, "el-Elfiyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, XI, 28.

²⁸⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 143-146.

İbnü'l-Kutub diye tanınmakta olup, hayatı boyunca ilimle meşgul olmuş âlim bir zattır. Müellif kendisinden istifade ettiğini ifade etmektedir.²⁹⁰

52. İbrâhim b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin b. Ali (ö. 891/1486).

Mekke kadılığı yapmıştır. Şeyhûniye Hankahı yöneticisi Kâfiyeci ve müellifin babasıyla samimiyetleri bulunduğundan bir süre Kahire'de ikamet etmiş bu esnada Malatî de kendisinden istifade etme fırsatı bulmuştur. Sonrasında tekrar Mekke'ye dönmüş, orada vefat etmiştir.²⁹¹

53. İbrâhim b. Muhammed b. Abdullah b. Müflih b. Muhammed ed-Dımaşkî el-Hanefî. (ö. 884/1480)

İbn Müflih olarak tanınmakta olup, müderrislik ve kadılık yapmıştır. Fıkıh ilmi alanında mümeyyizdir. Müellif, onun kendisine hocalık yaptığını ifade ederek, kendisinden istifade ettiğini belirtmektedir.²⁹²

54. İbrahîm b. Muhammed el-Cederî Ebû İshâk el-Mâlikî (ö. 880/1476).

Müellif, Tunus Zeytûne Cami müderrisi eş-Şeyh Ebû İshak İbrâhim'den şeyhimiz diye bahsetmektedir. Hocanın Zeytûne Cami'de öğle-ikindi ve ikindi-akşam namazları arasında okuttuğu derslerine uzun bir süre katılarak ondan istifade etmiştir.²⁹³ Ayrıca Tunus'ta bulunduğu sürede hocanın tefsir, hadis, fıkıh, arapça, usûl-u din ve mantık derslerini takip etmiştir.²⁹⁴

55. İbrâhim b. Muhammed Ebû Sâlim et-Tâzî (ö. 867/1463).

Vehran'da İbrâhim b. Muhammed et-Tâzî adında bir âlim zat yaşamaktaydı. Aynı zamanda Evliyaullah'tan olan bu zat Vehran'a bir dergâh kurdu. Müellif İbrâhim et-Tâzî'yi, görmeyi arzulamış, fakat müellifimiz daha Vehran'a geçmeden (Tunus'tayken) İbrâhim et-Tazi vefat etmiştir. Müellif, onun talebelerinden ve dergâhın kütüphanesinden istifade etmiştir. Malatî, Endülüs'ten dönüş esnasında 7 ay Vehran'da

²⁹⁰ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 40.

²⁹¹ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 87-90.

²⁹² Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 108-109.

²⁹³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 172.

²⁹⁴ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 120.

İbrâhim et-Tâzî'nin dergâhında ikamet etmiştir. Müellif eserinde İbrâhim et-Tâzî'nin talebelerinden rivayetle, ona ait şiirler aktarmaktadır.²⁹⁵

56. İshak b. İsmâil b. İbrâhim b. Şuayb Necmeddin el-Kırımî et-Türkî el-Kâhirî el-Hanefî (ö. 880/1475)

Müftülük, müderrislik ve kadılık yapan el-Kırımî, fıkıh, arapça, meânî ve beyân konusunda vukûfiyeti tamdı. Sarf, nahiv, fıkıh ve hadis alanlarında ders okuturdu. Arapça ve Türkçe şiirleri bulunmaktaydı. Ayrıca Farsça da bilmekteydi. Malatî, onu şeyhleri arasında saymakta uzun süre derslerine devam ettiğini ifade etmektedir. Müellif eserlerinde, hocasının tercüme-i haline diğerlerine nisbeten daha ayrıntılı olarak yer vermiştir.²⁹⁶ Malatî, ondan arapça, meânî ve beyân dersleri almıştır.²⁹⁷ Müellif eserinde bu kişiden bahsederken şeyhimiz tabirini kullanmaktadır.²⁹⁸

57. Kasım el-Hanefî

Müellif eserinde onu şeyhim diye tanıtmaktadır.²⁹⁹

58. Karasınan el-Erzincânî

Birçok alanda yetkin olan Karasınan, 878/1474 yılında Şeyhûniye Hankahı'nda "Şerhu'l-'Akâid" dersini okutmuştur. Müellif ondan şeyhimiz diye bahsetmektedir.³⁰⁰

59. Mansur el-Bencirî el-Karavî

Müellif; Trablusgarb kadısı, müftüsü, hatîbi ve aynı zamanda şair olan bu kişinin şiirlerinden istifade etmiştir.³⁰¹

60. Muhammed b. Abdurrahman el-Hanefî

Gazze, Safed, Trablusşam ve Dımaşk'ta kadılık yapmıştır. Aynı zamanda müellif ve müderristir. Malatî onun kendisine hocalık yaptığını ifade etmektedir.³⁰²

61. Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed b. Ebî Bekir b. Osman es-Sehâvî (ö. 902/1497)

²⁹⁵ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 121-136.

²⁹⁶ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 532-535.

²⁹⁷ Sehâvî, *Dav'u'l-Lâmi'*, IV, 27; II, 276.

²⁹⁸ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 131.

²⁹⁹ Malatî, *Neylû'l-Emel*, V, 369.

³⁰⁰ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 389, 541.

³⁰¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 221.

³⁰² Malatî, *Neylû'l-Emel*, VI, 410.

Hadis âlimi ve tarihçi olup, müderrislik yapmıştır. Birçok eseri bulunmaktadır. Malatî kendisinden şeyhimiz diyerek bahsetmektedir.³⁰³ Sehâvî, Malatî'nin sık sık kendisini ziyaret ederek derslerine katıldığını ve kendisinden birçok nakil yaptığını ifade etmektedir.³⁰⁴

62. Muhammed b. Abdullah b. Halîl b. Ahmed b. Ali b. Hasan el-Kürdî el-Balâtunosî eş-Şafî (ö. 863/1459)

Müellif kendisinden şeyhimiz diye bahsetmektedir.³⁰⁵

63. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhim b. Ali b. Muhammed et-Tûnûsî el-Mağribî el-Mâlikî

Müellif, Tunus'ta 867 senesinde derslerine katılarak kendisinden istifade ettiğini ifade etmektedir.³⁰⁶

64. Muhammed b. Ebî Bekir b. Ahmed el-Esedî ed-Dımaşkî eş-Şafî (ö. 874/1470)

Müellifin babasının yakın dostlarından. Kadılık ve müderrislik yapmıştır. Müellif, Dımaşk'ta bulundukları esnada onun Emeviye Cami'de okuttuğu derslere birçok defa katılmış, kendisinden istifade etmiştir.³⁰⁷

65. Muhammed b. Zekeriya et-Tilimsânî

Tilimsan müftüsü olup, müellif kendisinden istifade ettiğini ifade etmektedir.³⁰⁸

66. Muhammed b. Süleyman b. Sa'd b. Mesud er-Rûmî el-Kâfiyecî el-Hanefî (ö. 879/1474)

Malatî'nin en önemli hocalarından ve kendisini ilimlerin zirvesi olarak nitelendirdiği Osmanlı âlimidir. Bergama'da doğmuş, Anadolu, İran, Şam ve Kudüs'ten sonra Kahire'ye yerleşmiştir. Tefsir, fıkıh, tarih, kavaid ve birçok alanda eserleri bulunmaktadır. Uzun süre müellifimizin de ikamet ettiği Şeyhûniye Hankahı meşihatlığı

³⁰³ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 341; Cengiz Tomar, "Sehâvî, Şemseddin", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, XXXVI, 313-314.

³⁰⁴ Sehâvî, *Dav'u'l-Lâmi*, IV, 27.

³⁰⁵ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 324; Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 57.

³⁰⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 340.

³⁰⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 233.

³⁰⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 24.

vazifesini yapmıştır. Malatî'nin öğrenim hayatında babasından sonra en fazla istifade ettiği hocasıdır. Müellif eserlerinde sıklıkla hocasının adını zikretmektedir.³⁰⁹

67. Muhammed b. Ömer Ebû Abdullah et-Tûnûsî

Tunus kadısı olup, müellif kendisinden şeyhimiz diye bahsetmektedir.³¹⁰

68. Muhammed b. el-Kassâr et-Tilmisânî el-Vehrânî el-Mâlikî (ö. 874/1469)

Vehrân'da Baytar Cami hatîbi ve İbrâhim et-Tâzi'nin has talebelerindendir. Vehrân'a gittiğinde Malatî'ye çok yardımı dokunmuştur. Müellif Endülüs'e gittiğinde ailesini dergâha bırakarak ona emanet etmiştir. Malatî onun nazmından istifade etmiştir.³¹¹

69. Muhammed b. Muhammed b. Süleyman el-Evzâî ed-Dımaşkî et-Trablûsî (ö. 869/1464)

Müellif, Trablusşam'da evlerinin yakınlarında ikamet eden Bâbâ ismiyle tanınan rüya tabiri ve fıkıh alanında üstad Muhammed ed-Dimeşkî'nin derslerine uzun bir süre devam ederek fıkıh ve tabir alanında dersler almıştır. Malatî bu konuda hocasından çok istifade ettiğini ifade etmektedir.³¹²

70. Muhammed b. Muhammed b. el-Fâsî el-Mağribî et-Tûnûsî el-Mâlikî (ö. 871/1467)

Malatî kendisiyle Tunus'ta karşılaşmış, ondan Tıp ilmi hususunda büyük oranda istifade etmiştir.³¹³

71. Muhammed b. Muhammed b. Ömer b. Kutluboğa et-Türkî el-Kâhirî el-Hanefî (ö. 881/1477)

Malatî'nin kendisini ilim ve takva sahibi olarak övdüğü ve birçok ilimde söz sahibi olan Hanefî âlimidir. Şeyhûniye Meşîhatinde bulunmuştur.³¹⁴

72. Muhammed b. Merzûk

³⁰⁹ Malatî, *Neylû'l-Emel*, V, 104-105; Hasan Gökbulut, "Kâfiyeci", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, XXIV, 154-155.

³¹⁰ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 119.

³¹¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 238.

³¹² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 39, 44, 86.

³¹³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 246; Malatî, *Neylû'l-Emel*, VI, 268.

³¹⁴ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 173.

Malatî onunla Tilimsan'da karşılaşmış kendisinden istifade etmiştir.³¹⁵

73. Ebû Abdullah Muhammed er-Râzî et-Tûnûsî el-Mâlikî (ö. 883/1479)

Tunus kadılığı ve müderrislik yapmış olup, tıp ilmi hususunda bilgi sahibiydi. Malatî kendisinden şeyhimiz diye bahsetmektedir.³¹⁶

74. Muhammed el-Arîf

İbrâhim et-Tâzî'nin öğrencilerinden ve müridlerindendir. Malatî Vehran'da dergâhta kaldığı süre boyunca kendisinden istifade etmiştir.³¹⁷

75. Muhammed el-Masmûdî

İbrâhim et-Tâzî'nin öğrencilerinden ve müridlerindendir. Malatî Vehranda dergâhta kaldığı süre boyunca kendisinden istifade etmiştir.³¹⁸

76. Muhyiddin b. Bakiyy el-Mâlikî (ö. 873/1469).

İbn Bakiyy ismiyle tanınmakta olup Mâlikî Mezhebi Kadîlkudâtı'dır. Müellifin derslerinden faydalandığı ve büyük dost olarak ifade ettiği hocalarındandır.³¹⁹

77. Mustafa er-Rûmî (ö. 864/1460)

Malatî Trablusşam'da otururken onun Türkçe yazdığı şiirlerden istifade etmiştir.³²⁰

78. Mûsâ b. Samuel b. Yahûda el-İsraîlî el-Endülûsî

Müellif, Tilimsan'da Mûsâ b. Samuel b. Yahûda el-İsraîlî el-Endelûsî adlı bir kişiyle tanışmıştır. Malatî, 59 yaşlarında olan bu kişinin tıp alanında mütehassıs olduğunu, (Müellif şüana kadar bu konuda onun kadar mahir birini görmediğini ifade etmektedir.) astroloji³²¹ ve kadîm ilimler hakkında da bilgi sahibi olduğunu ifade etmektedir. Uzun süre bu şahsın derslerine devam eden Malatî; tıp alanında ve diğer

³¹⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 24.

³¹⁶ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 223.

³¹⁷ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 123.

³¹⁸ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 123.

³¹⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 69.

³²⁰ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VI, 92.

³²¹ علم الوقف و الميقات (Hangi işi ne zaman yapmanın uygun olduğu husundaki ilim dalı)

alanlarda kendisinden çok istifade etmiş, ondan icazet almıştır. Müellif onun ölmeden önce Müslüman olması için dua ettiğini belirtmektedir.³²²

Müellif, astroloji alanında Türkçe yazılan *Şükür Yıldızı*³²³ adlı risâleyi Arapça'ya çevirmiştir. Müellifin astrolojiye karşı merakında bu kişinin etkisi olduğu düşünülmektedir.

79. Sa'd b. Muhammed b. Abdullah b. Sa'd el-Kahirî el-Hanefî (ö. 867/1462)

Kadilkudât ve Şeyhulislâm olarak görev almış olup, Malatî'nin babasının kadim dostlarından. Fıkıh, tefsir ve siyer alanlarında mütehassıs olup Müeyyediye Medresesi Meşihatlığında bulunmuştur. Müellif hocasından icazet alarak ondan şiirler aktarmaktadır.³²⁴

80. Sâlih b. Ömer el-Kinânî eş-Şafî el-'Alem el-Bulkînî (ö. 868/1464)

Müellif kendisinden şeyhimiz diyerek bahsetmektedir. Kahire'ye geldiğinde kendisiyle görüşme fırsatı bulmuş, Bulkînî'nin iltifatına mazhar olmuştur.³²⁵

81. Şerefü'd-Din el-Hanefî

Malatî'nin şeyhimiz diye bahsettiği hocalarındandır.³²⁶

82. Tağrîberdî et-Trablûsî el-Hanefî

Edîp ve şairdir. Müellif, onun babası Halîl ile arkadaşlığından dolayı Trablusşam'dayken onunla sık sık görüşme imkânı bulmuştur. Şiirlerinin bir kısmını ezberlerlemiş bir kısmını da yazarak kaydetmiştir. Fakat müellif şiirlerini kaydettiği kitabı kaybettiğini ifade etmekte, eserinde ondan sadece birkaç şiir aktarmaktadır.³²⁷

83. Takiyy b. Kundus ed-Dımaşkî el-Hanbelî (ö. 861/1457)

Malatî'nin şeyhleri arasında saydığı isimlerdendir.

³²² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 25.

³²³ Malatî; bu eserin asıl yazarını belirtmemektedir. Kütüphane katalog taramalarında *Şükür Yıldızı* adlı bir esere rastlanmamıştır. Eser kaybolmuş veya herhangi bir mecmua içerisinde bulunmasından dolayı gözden kaçmış olabilir.

³²⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 269-274.

³²⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 60.

³²⁶ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VI, 268.

³²⁷ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 733.

84. Yahyâ b. Ebî'l-Ferec et-Tilimsânî

Endülüs âlimlerinden olup Gırnata kadılığı yapmaktadır. Malatî kendisinden istifade etmiştir.³²⁸

85. Yahyâ el-Becâî el-Mâlikî (ö. 885/1480)

Âlim bir zat olup müftülük yapmıştır. Müellif ondan şeyhim diyerek bahsetmektedir.³²⁹

86. Yahyâ b. Muhammed b. İbrâhim b. Ahmed el-Emin el-Aksarâî (ö. 880/1475).

Müellif, *Neylû'l-Emel* isimli eserinde hocası el-Emin el-Aksarâî hakkında geniş bilgi vermektedir.³³⁰

87. Yûnus el-Edirnâî er-Rûmî.

Malatî, muhakkik hocam ve şeyhim diye tavsif etmiştir.³³¹

88. Yûnus el-Hivârî

Müellif kendisinden şeyhimiz diye bahsetmektedir. el-Hivârî, mantık dersleri vermektedir.³³²

Bunların haricinde Malatî'nin istifade ettiği başka hocaları da bulunmaktadır. Dönemin ilim adamlarından kendi biraderi Ebû'l-Fazl,³³³ ve Süyûtî³³⁴ (ö. 911/1505) bunlardan bazılarıdır. Onun irtibatı babasının da katkısıyla sadece ilim adamlarıyla sınırlı kalmamış, gittiği yerlerdeki dönemin devlet adamlarıyla da iletişim kurmuştur. Babasının konumundan dolayı da kendisine İbnü'l-Vezîr lakabı uygun görülmüştür.³³⁵

1.2.2. Talebeleri

Malatî, Şeyhûniye Hankahı'nda müderrislik yaparken gerek Mısır'dan gerekse Mısır dışından gelen birçok talebeye müderrislik yapmıştır. Ancak talebelerini

³²⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 24.

³²⁹ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 275.

³³⁰ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 129; Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 401; Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 283.

³³¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 417.

³³² Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 233.

³³³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 146, 173.

³³⁴ Müellif, Süyûtî'yi arkadaşımız olarak da nitelendirmektedir. Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 183.

³³⁵ Önal, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, 26.

anlatırken hocalarını zikrettiği titizlikle hareket etmediğini söyleyebiliriz. Müellifin talebelerini tespit ederken daha çok *el-Mecma'u'l Müfennen* adlı eserinden yararlandık. Bu eseri harf sırasına göre sıralanmış fakat eserde yalnızca “ج” harfine kadar olan biyografilere yer verilmiştir.

Malatî'nin talebelerine okuttuğu derslerden anlaşılacağı üzere, müellifimiz medresede tarih, tıp, fıkıh, hadis, kıraat, nahiv, lügat ve Türkçe dersleri okutmuştur. Müellifin en önemli talebesi *Bedâiu'z-Zuhûr fî Vekâi'i'd-Duhûr* adlı eserin sahibi İbn İyâs olup hocası Malatî'den kitabının birçok bölümünde nakiller yapmaktadır.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla talebelerini alfabetik olarak aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz.

1. Ahmed b. Ali el-Mardînî el-Kahirî el-Hanefî

Malatî'den *el-Curûmiye*³³⁶ adlı eseri ve şerhini ve *el-Kudûri*'yi okumuştur. Müellifin okuttuğu diğer derslere de katılarak kendisinden istifade etmiştir.³³⁷

2. Ahmed b. Ebî Bekir b. Muhammed el-Ahmedî el-Kahirî

Malatî'nin derslerine katılarak tıp alanında yazılan *Kanunşah*³³⁸ adlı kitabı ve şerhini okudu.³³⁹

3. Ahmed b. Tenbek el-İyâsî el-Eşrefî el-Kahirî eş-Şafî

Malatî'nin kendisine icazet verdiği öğrencilerindendir. Malatî'nin yanına sıklıkla gelerek ondan tarih alanında istifade etmiştir. Müellif bu öğrencisinden övgüyle bahsetmekte, onun kendisinden önemli miktarda rivayetlerde bulunduğunu ifade etmektedir.³⁴⁰

4. Barsbay el-Yelbâî el-Fakîh

³³⁶ Arapça nahiv kitabı olup isim ve fiillerin tasrifleri ve i'rabı ile harflerin i'rabı üzerine özlü bilgiler ihtiva etmektedir. Bakınız. Hulusi Kılıç, “İbn Âcurrûm”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, XIX, 295.

³³⁷ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 368.

³³⁸ İbn Sînâ'nın (ö. 428/1037) ansiklopedik ve sistematik tıbbî eseri. Malatî bu esere şerh yazmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Esin Kahya, “el-Kânûn fi't-Tıb”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, XXIV, 331.

³³⁹ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 233.

³⁴⁰ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 277.

Müellifin derslerine uzun süre devam ederek onunla *el-Hidâye*³⁴¹ adlı eseri okumuşlardır.³⁴²

5. Berkuk en-Nasirî eş-Şeyh

Malatî, onun öğrencilerinden olduğunu ifade etmektedir.³⁴³

6. Berkuk es-Seyfî Burdubek

eş-Şeyh adıyla tanınmaktadır. Bir süre müellifin derslerini takip ederek onunla fıkıh alanında birçok kitap okumuştur. *Hulâsatü'l-Kudûrî*, *el-Manzûme* ve *el-Karamânî'nin Şerhu'l-Mukaddime'si*, beraber okudukları kitaplar arasında yer almaktadır.³⁴⁴

7. Burdubek es-Seyfî el-Mî'mâr

Müellifin 883/1478 yılında Şeyhûniye Hankahı'nda bulunduğu esnada kendisinin Türkçe'yi iyi bildiğini duyan sultanın akrabası Burdubek es-Seyfî (el-Mî'mâr olarak tanınmaktadır) müelliften her gün ders almak istediğini ifade eder. Müellif medresede dersler verdiğini söyleyerek haftada üç gün ders okutmak üzere anlaşırlar. Malatî ona bu sürede Türkçe dersleri vermiştir. Bir süre sonra bu kişi Türkçeyi yeterince öğrenemediği için, İnalbay el-Fakih'in terikesinden satın aldığı 20 ciltlik eseri müellife hediye eder. Kitaplar müellifin evine taşınır. Müellif bunların çok kıymetli eserler olduğunu ifade etmektedir.³⁴⁵

8. Cemaleddin Ebu'l Mehâsin Yusuf b. et-Tahhân

Müellif bu kişinin öğrencilerinden olduğunu belirterek, (vefat etmeden önce) yakalandığı hastalığında kendisine yardım ettiğini ifade etmektedir.³⁴⁶

9. Ebû Yezîd, Abdurrahman

Malatî Vehran'da iken, derslerine devam etmiş, ondan nazm, tıp ve diğer hususlarda istifade etmiştir.³⁴⁷

³⁴¹ Hanefî fıkıhına dair bir eserdir. Bakınız. Cengiz Kallek, “el-Hidâye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, XVII, 471-473.

³⁴² Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 688.

³⁴³ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 139.

³⁴⁴ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 689-690.

³⁴⁵ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 651-652.

³⁴⁶ Malatî, *Mecmû'u'l Bustânî'n-Nuri*, vr. 11a.

³⁴⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 137.

10. İbrâhim b. Abdullatif b. Mâcid el-Mısırî eş-Şafî

İbnü'l Afif adayla tanınmakta olup, Mısır'da göz doktorlarının reisi. Malatî'ye birtakım sorular sorarak Hanefî fikhî kitabı olan *el-Kudûri*'den³⁴⁸ okumuştur.³⁴⁹

11. İbrâhim b. Abdullah b. Ahmed b. Ebî Bekir el-Kahirî el-Hanefî (ö. 872/1468)

Malatî'nin derslerine uzun süre devam ederek fikhî kitabı olan *el-Kenz*'i bitirmiştir. Hadis derslerine katılarak *el-Mesâbîh*³⁵⁰ adlı eserden okumuşlardır. Ayrıca *ez-Zeyle'i*'den³⁵¹ de okumalarda bulunmuşlardır. Malatî bu kişiye çok ders verdiğini ifade etmektedir.³⁵²

12. İsmâil b. Hasan b. Mursel b. Mûsâ Kemâleddin el-Malatî

Malatî'nin derslerine devam ederek ondan *el-Mecma'* ve *Kanûn fî't-Tıb*³⁵³ adlı kitapları okumuştur.³⁵⁴

13. İn'âm er-Rûmî

Kahire'ye gelerek Şeyhûniye Hankahı'na yerleşmiştir. Malatî'den *el-Kenz* ve *el-Lem'atü'l Bedriyye*³⁵⁵ adlı kitaplardan okumuşlardır.³⁵⁶

14. İyâs el-'Alâî

Fıkıh ilmine karşı ilgisi bulunmakta olup, Malatî'nin de derslerine iştirak etmiştir.³⁵⁷

15. İyâs eş-Şihâbî Ahmed b. Ali b. İnal ez-Zâhirî

Malatî'nin derslerine uzun süre devam ederek ondan *el-Kudûri*'yi okumuştur.³⁵⁸

³⁴⁸ Müctehid Hanefî âlimi. Bakınız. Cengiz Kallek, "Kudûrî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, XXVI, 321-322.

³⁴⁹ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 78.

³⁵⁰ Ferrâ el-Begavî'nin (ö. 516/1122) güvenilir hadis kaynaklarından derlediği hadisleri ihtiva eden eseri. Bakınız. İbrahim Hatiboğlu, "Mesâbîhü's Sünnê", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, XXIX, 258-260.

³⁵¹ Bakınız. Ebubekir Sifil, "Zeylaî, Abdullah b. Yusuf", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIV, 352.

³⁵² Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 59.

³⁵³ Bakınız. Kahya, "el-Kânûn", XXIV, 331-332.

³⁵⁴ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 543.

³⁵⁵ Malatî'nin, harflerin sıfatları, mahreçleri, vakıf, ibtida vb. gibi hususların ele alındığı Kıraat ilmi alanında okuttuğu kitaptır.

³⁵⁶ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 600.

³⁵⁷ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 607.

³⁵⁸ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 603.

16. Lu'lu' eş-Şerîfî ez-Zâhirî

Türkçe'yi bilmekte olup, Malatî'den fıkıh ve diğer alanlarda ders almıştır.³⁵⁹

17. Muhammed b. Ahmed b. İyâs el-Hanefî

Bedâiu'z-Zuhûr fî Vekâi'i'd-Duhûr adlı eserin sahibi İbn İyâs, tarihçi olup hocası Malatî'den kitabının birçok bölümünde nakiller yapmakta, kendisinden şeyhimiz diye bahsetmektedir. Yapılan nakillerin bir kısmının konu ile ilgili Malatî'nin şiirleri olduğu görülmektedir.³⁶⁰

18. Muhammed b. Cânî et-Türkmânî er-Ramazanî er-Rûmî

Şeyhûniye sakinlerinden olup, Malatî'nin fıkıh, lügat ve diğer derslerine uzun süre devam etmiştir.³⁶¹

19. Muhammed b. Hamza b. Hızır er-Rûmî

Şeyhûniye sakinlerinden olup, Malatî ile *el-Mesâbih*,³⁶² *el-Fasîh fî'l Lügati*,³⁶³ *Edebü'l Kâtib*,³⁶⁴ *Makâmâtü'l Harîrî*³⁶⁵ ve diğer risâlelerden beraber okumuşlardır. Müellifin derslerine uzun süre devam etmiştir.³⁶⁶

20. Üveys er-Rûmî

Kahire'ye gelerek Şeyhûniye Hankah'ına yerleşmiştir. Müellifin derslerine uzun süre devam ederek ondan Hanefî fıkıhı üzerine dersler almıştır. Malatî ile *el-Kuduri*, *el-Vikâye*³⁶⁷ ve *Mecma'ul Bahreyn (Mecma')* adlı eserleri okumuştur.³⁶⁸

³⁵⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 161.

³⁶⁰ İbn İyâs, *Bedâiu'z-Zuhûr*, III, 26, 263, 304, 318, 424, 455.

³⁶¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 168.

³⁶² Begavî'nin (ö. 516/1122) güvenilir hadis kaynaklarından derlediği hadisleri ihtiva eden eseri. Bakınız. Hatiboğlu, "Mesâbihü's Sünne", XXIX, 258-260.

³⁶³ Sa'leb el-Kûfî'nin en-Nahvî'nin eseridir. Katip Çelebi, *Keşfü'z Zünûn*, II, 1273.

³⁶⁴ İbn Kuteybe'nin (ö. 276/889) devlet hizmetinde görev alan kâtip sınıfı için kaleme aldığı Arap diline dair eseri. Bakınız. Zülfikar Tüccar, "Edebü'l Kâtib", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, X, 410-411.

³⁶⁵ Harîrî'nin (ö. 516/1122) Arap edebiyatında makâme türünde yazdığı eseri. Bakınız. Hulusi Kılıç, "el-Mâkâmat", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVII, 414-415.

³⁶⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 168.

³⁶⁷ Hanefî mezhebinin temel metinlerinden biri olan eseri. Bakınız. Murteza Bedir, "Vikâyetü'r-Rivâye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIII, 106-108.

³⁶⁸ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 604.

21. Vasîf er-Rûmî

Müellif Kuzey Afrika seyahatinden dönüş yolunda, Vehran'da İbrâhim et-Tazi'nin dergâhında kaldığı esnada (yaklaşık 7 ay) bu kişi tıp ilmi ve fıkıh alanında müelliften istifade etmiştir.³⁶⁹

1.2.3. Eserleri ve Eserlerinin Muhteviyatı

Abdûlbâsît el-Malatî hayatı boyunca farklı alanlarda çok sayıda eser kaleme almıştır. Araştırmamız neticesinde Malatî'nin tespit edebildiğimiz eserleri aşağıda verilmiştir. Tezimizin temel konusu müellifin tarihçiliği olduğu için, tarih alanıyla ilgili yazdığı eserler araştırmamızın II. Bölümünde ayrıca ayrıntılı olarak işlenecektir. Bu bölümde onların sadece isim ve konusu zikredilecek, diğer ilim dallarını konu edinen eserler ise kısaca tanıtılacaktır.

1.2.3.1. Tarihle İlgili Eserleri

Müellifin Peygamberler Tarihi, Siyer-i Nebî, Hulefâ-yi Râşidîn dönemi, Mısır Tarihi, seyahatname ve biyografi alanlarında eserleri bulunmaktadır. Eserleri sıralarken müellifin tarihsel gelişimini de görmek adına, eserlerin kaleme alma önceliğine göre sıralama yapılacaktır.

1. ***er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcîm***:³⁷⁰ Kuzey Afrika ve Endülüs'e yaptığı seyahat anılarını ve Mısır tarihi ile ilgili yazdığı tarih kitabıdır. Yıl esas alınarak düzenlenmiştir.
2. ***el-Mecma'u'l-Müfennen bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven***:³⁷¹ Harf sıralamasına göre tanzim edilmiş siyer ve terâcîm kitabıdır.
3. ***Neylü'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel***:³⁷² Müellif, Zehebî'nin 744/1343 yılı olaylarının anlatımı ile sona eren meşhur *Tarihu'd-Düvel* adlı eserine zeyl olarak yazmış ve İslâm Tarihi (daha çok Mısır Tarihi) ile ilgili cereyan eden olayları h. 896/1491 yılına kadar aktarmıştır.

³⁶⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 249.

³⁷⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*; Zirikli, Hayreddin b. Mahmud, *el-A'lâm*, Dâru'l 'İlm, Beyrut 2002, III, 270.

³⁷¹ İsmail Paşa, *Hedyyetü'l-Arifin*, I, 494; Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, II, 1604.

³⁷² Malatî, *Neylü'l-Emel*; Zirikli, *el-A'lâm*, III, 270.

4. *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl*:³⁷³ Eser siyer alanında kaleme alınmıştır. Müellif 26 bahiste Hz. Peygamberin hayatını kısa ve özlü bir şekilde anlatmaktadır. Eser hem Arap aleminde hem de Osmanlı devrinde matbu olarak neşredilmiştir.
5. *el-Kavlü'l-Hazm fî Tarihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azm*:³⁷⁴ Eser peygamberler tarihi alanında kaleme alınmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki³⁷⁵ mecmû'anın 58b - 71b varakları arasında bulunmaktadır. Başka nüshaları da bulunmaktadır.
6. *er-Ravzatü'l-Murabba'a fî Sîreti'l-Hulefâi'l-Erba'a*:³⁷⁶ Eser Hulefâ-yi Râşidîn dönemi hakkındadır. Eser peygamberler tarihi alanında kaleme alınmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki mecmû'anın 72a-124a varakları arasında bulunmaktadır. Başka nüshası da bulunmaktadır.
7. *Nüzhetü'l-Esâfîn fî men Veliye Mısır Mine's-Selâfîn*:³⁷⁷ Eyyûbi Devletinin kurucusu Selahaddin ile başlayıp kendi zamanına kadar hüküm süren sultanların hal tercümelerinden oluşan bir eserdir. Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki mecmû'anın 124a-143a varakları arasında bulunmaktadır. Eserin çok sayıda nüshası mevcuttur.

1.2.3.2. Diğer İlim Dallarıyla İlgili Eserleri

1. *el-Mecmû'u'l-Bustâni'n-Nûrî li Hazreti Mevlana es-Sultan el-Gavrî*:³⁷⁸

Eserin dili Arapçadır. Mecmû'a açık, okunaklı bir nesih yazısıyla yazılmıştır ve metin kısmen harekelidir. Mecmua 218 varaktan müteşekkil olup, her bir varağı 11 satırdır. Eser kapaklar dâhil 225 mikrofilm olarak dijital ortama aktarılmıştır. Kitap Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya bölümünde, demirbaş kayıt numarası 4793 olup mikrofilmleri CD 19270'de kayda alınmıştır. Nüshanın ölçüleri 275 x 185, metin alanı

³⁷³ Malatî, *el-Mecmû'u'l-Bostâni'n-Nûrî*; İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Arifin*, I, 494; Kehhâle, *Mucemu'l-Müellifin*, II, 41; Zirikli, *el-A'lâm*, III, 270; Ali Rıza Karabulut, *Mu'cemü'l-Mahtûtâtî'l-Mevcûde fî Mekkebâti İstanbul ve Anadolu*, Akabe Kitabevi, Kayseri 2005, II, 692.

³⁷⁴ İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Arifin*, I, 494; Malatî, *el-Mecmû'u'l-Bostâni'n-Nûrî*; Karabulut, *Mu'cemü'l-Mahtûtâtî'l-Mevcûde*, II, 692. (*Hediyyetü'l-Arifin*'de eserin ismi "*el-Kavlü'l-Cezm fî Tarihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azm*" olarak hatalı yazılmıştır.

³⁷⁵ Malatî, *el-Mecmû'u'l-Bostâni'n-Nûrî*.

³⁷⁶ İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Arifin*, I, 494; Karabulut, *Mu'cemü'l-Mahtûtâtî'l-Mevcûde*, II, 692; Malatî, *Mecmû'u'l-Bustâni'n-Nuri*.

³⁷⁷ İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Arifin*, I, 494; Kehhâle, *Mucemu'l-Müellifin*, II, 41; Zirikli, *el-A'lâm*, III, 270; Karabulut, *Mu'cemü'l-Mahtûtâtî'l-Mevcûde*, II, 692.

³⁷⁸ İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Arifin*, I, 494; Karabulut, *Mu'cemü'l-Mahtûtâtî'l-Mevcûde*, II, 692.

ise 200 x 135 mm. olup deri kaplı, aynı zamanda mıkleb ve şirazelidir.³⁷⁹ Nüshanın başında I. Mahmud'un (1730-1754) vakıf kaydı ve mührü³⁸⁰ yer alır. Vakıf kaydı şu şekildedir:

*“Kad vekafe hazihi 'n-nüshate'l-celilete Sultanü'l-a'zam ve'l-Hâkânü'l-muazzam mâlikü'l-berreyni ve'l-bahreyn hâdimü'l-Haremeyni 'ş-Şerîfeyn, es-Sultan ibnü's-Sultan es-Sultan el-Ğâzî Mahmud Han vakfen sahihan şer'iiyyen. Limen tâle'a ve teneddara ve i'temera ve tezekkera. Eczelellâhü te'âlâ sevâbehu ve evfera. Harrarahu el-fakîr Ahmed Şeyhzâde el-müfettiş bi-Evkâfi'l-Haremeyni 'ş-Şerîfeyn. Ğufıra lehümâ.”*³⁸¹

Mecmuanın ser levhasında eser adı olarak *Kitâbü'l-Mecmû'u'l-Bustani'n-Nûri el-Merfû' li Hazreti es-Sultân el-Gavrî*, ithaf edildiği kişi olarak “es-Sultânü'l A'zam Mâlikü Rikâbî'l Ümem Sâhibü'l Bend ve'l 'Alem, Melikü'l Berreyn ve'l Bahreyn Hâdimü'l Haremeyni'ş-Şerîf Mevlâna es-Sultan el-Melikü'l Eşref Ebu'n-Nasr Kansû, halledellâhü imâmehü”³⁸² yazmakta, müellif kendi ismini ise “ ‘Abdülbâsıt el-Hanefî” olarak belirtmektedir.

Eserin Malatî'ye aidiyeti kesin olup, bu konuda farklı bir iddia bulunmamaktadır.

Dibâce (mukaddime) kısmında besmele, hamdele ve salavattan sonra bu mecmuanın herkes tarafından anlaşılması kolay on dört kıymetli risâleden oluştuğunu ve adını *el-Mecmû'u'l-Bustâni'n-Nûri li Hazreti es-Sultân el-Gavrî* olarak isimlendirdiğini ifade etmektedir. Malatî, mecmuayı Sultan Kansu Gavri'ye (1501-1516) ithâfen kaleme aldığını belirtmekte, uzun süren hastalığı sırasında kendisini yalnız bırakmayıp ilgilendiğini ifade ederek, Sultan'a uzunca bir methiye yapmaktadır.

Sultanın cömertliğini ifade ederken, bu senenin Cemaziyelevvel ayında yani 919'da (Temmuz 1513) onun emîr ve askerlere mal bağışladığını ve çok geniş bir kütüphanesinin olduğunu ifade etmektedir. Kütüphanesinde İslâma ve müslümanlara faydalı bilgiler içeren “Mushaf-ı Osmânî” nin de olduğunu belirtmektedir.³⁸³ Mecmuada Osmanlıca eserlerin muhtasar tercümelerinin yapıldığı görülmektedir. Müellife bu

³⁷⁹ Mıkleb: Eski kitap ciltlerinin sol kenarındaki yarım kapak. Ekseriya okunan yer belli olsun için araya konurdu. Şiraze: Ciltleme dikişi sırasında kitap sırtının iki yan kenarında oluşturulan ibrişim bağlama örgüsü.

³⁸⁰ Mühür içerisinde Araf Suresi 43. Ayet yazılıdır. (اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي هَدَانَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا اَنْ هَدَانَا اللّٰهُ) Ayrıca mühürün içerisinde Sultan I. Mahmud'un tuğrası yer almaktadır.

³⁸¹ Malatî, *el-Mecmû'u'l-Bostâni'n-Nûri*, vr. 1a.

³⁸² Malatî, *el-Mecmû'u'l-Bostâni'n-Nûri*, vr. 1a.

³⁸³ Malatî, *el-Mecmû'u'l-Bostâni'n-Nûri*, vr. 6a, 8a.

eserlerin temininde, daha çok saray kütüphanesinin kaynaklık ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu durum Osmanlı devletinden Memlûklere yapılan ilmî hareketliliğe örnek gösterilebilir.

Eserin mukaddimesinin sonunda mecmuadaki on dört risâlenin sırasıyla isimlerine ve kısa tanıtlarına yer vermiştir.³⁸⁴

Müellif risâlelere geçmeden hastalığı hakkında bilgi vererek kendisine yardımcı olanlara dua etmektedir. Bu bölümde müellif, hastalığının 8 aydır devam ettiğini ifade etmektedir.³⁸⁵ Ayrıca mecmuanın son sayfalarının bir kısmında yazdığı şiirlerini, hastalığı sırasında yazdığını açık bir şekilde ifade etmektedir.³⁸⁶ Malatî'nin ömrünün son bir buçuk yılını hasta geçirdiği dikkate alındığında, müellifin bu eseri 919-920/1513-1514 tarihleri arasında kaleme aldığı görülecektir.

Mecmuanın içinde yer alan risâlelerden hiçbirinin hitâmında istinsah tarihi ve müstensih ismi bulunmamaktadır. Mecmuanın ser levhasında, eserin Sultan Kansu Gavri'ye ithaf edildiği ifade edilmektedir. Ayrıca istinsah edenin isminin yazılmamış olması, imla düzeltmeleri, mecmuanın son kısmında bulunan şahsi notlar gibi hususlar dikkate alındığında kesin olmamakla birlikte; bu mecmuanın hattının bizzat müellife ait olduğu değerlendirilmektedir.³⁸⁷

Mecmû'u'l-Bustani'n-Nûri li Hazreti es-Sultân el-Gavrî adlı mecmuanın içerisinde bulunan risâleler ve varak numaraları aşağıda gösterilmiştir.

- a. *Dibâce* - Mukaddime (1a-13b v. arası / 13 v.)
- b. *en-Nefhatü'l-Fâiha fî Tefsîri'l-Fâtiha* (14a-25b v. arası / 12 v.)
- c. *el-Kavlü'l-Hâs fî Tefsîri Sûreti'l-İhlâs* (27a-35b v. arası / 9 v.)
- d. *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* (36a-57b v. arası / 22 v.)
- e. *el-Kavlü'l-Hazm fî Tarihi'l-Enbiyâ-i Üli'l- 'Azm* (58a-71a v. arası / 14 v.)
- f. *er-Ravzatü'l-Murabba'a fî Sîreti'l-Hulefâi'l-Erba'a* (72a-123b v. arası / 52 v.)
- g. *Nüzhetü'l-Esâtîn fî Men Veliye Mısr Mine's-Selâtin* (124a-143a v. arası / 20 v.)
- h. *es-Sırru ve'l-Hikme fî Kevni'l-Hamse Salavâtin Mahsûsaten bi-Hâzihi'l.-Evkât* (144a-150a v. arası / 7 v.)

³⁸⁴ Malatî, *el-Mecmû'u'l-Bostâni'n-Nûri*, vr. 12a-13b.

³⁸⁵ Malatî, *el-Mecmû'u'l-Bostâni'n-Nûri*, vr. 10b, 11a.

³⁸⁶ Malatî, *el-Mecmû'u'l-Bostâni'n-Nûri*, vr. 209a.

³⁸⁷ Önal, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, 41.

- i. *Nüzhetü'l-Elbâb Muhtasarı A'cebi'l- 'Uccâb* (151a-170a v. arası/20 v.)
- j. *el-Ezkârü'l-Mühimmât fî Mevâzi'i ve Evkât* (171a-186a v. arası / 16 v.)
- k. *el-Kavlü'l-Meşhûd fî Tercîhi Teşehhüdi İbn Mes'ûd* (187a-190b v. arası / 4 v.)
- l. *el-Menfa'a fî Sirri Kevni'l-Vudû-i Mahsûsan bi'l - A'zâi'l Erba'a* (191a-193b v. arası / 3 v.)
- m. *ez-Zehrü'l-Maktûf fî Mahârici'l-Hurûf* (194a-198a v. arası / 5 v.)
- n. *Necmü's-Şükr*, (199a-204b v. arası / 6 v.)
- o. *el-Vusle fî Mes'leti'l-Kible*. (205a-208a v. arası / 4 v.)
- p. *Faslün fî Şey'in min Şi'ri'r-Rakîk* (209a-218a v. arası / 10 v.)

Mecmuanın son bölümünde müellifin farklı konularda yazmış olduğu şiirler³⁸⁸ bulunmaktadır. Mecmua Araf Suresinin 43. ayetiyle³⁸⁹ nihayete ermektedir.

2. en-Nefhatü'l-Fâiha fî Tefsîri'l-Fâtiha:³⁹⁰ Malatî, *Mecmû'u'l-Bustani'n-Nûri li Hazreti es-Sultân el-Gavrî* adlı mecmuasına Fatiha suresinin tefsirini içeren bu risâle ile başlamaktadır. Mecmuanın 14a-25a varakları arasında bulunmakta olup toplamda 12 varaktır. Risâlenin bu mecmua dışında başka nüshası bulunmamaktadır.

“en-Nefha” kelimesi, lügatte esinti, hoş koku, râyiha gibi anlamlara gelmektedir. “el-fâiha” kelimesi ise hoş ve güzel koku çıkarıp, yaymak anlamına gelmektedir. Bu durumda mana, “Fâtiha suresi tefsirine dair hoş bir râyiha” şeklinde olmaktadır.³⁹¹ Bu risâle Yûsuf Efendi-zâde'nin (ö. 1167/1753) *en-Nefhatü'l-Fâiha fî Tefsîri Sûreti'l-Fâtiha* adlı eseriyle karıştırılmamalıdır. Yusuf Efendizâde müellifimizden çok sonraları yaşamış olup, onun eseri daha kapsamlıdır. Yusuf Efendizâde'nin kitabı, ismi ve surenin tefsirinde kullanılan kaynaklar bakımından müellifimizin eseriyle büyük oranda benzerlik gösterdiği görülmektedir. Yusuf Efendizâde'nin, Malatî'nin risâlesinden büyük oranda istifade ettiği değerlendirilmektedir.

³⁸⁸ Bu şiirlerden bir tanesi de Türkçe'dir. Malatî, *el-Mecmû'u'l-Bostâni'n-Nûri*, vr. 210b-211a.

³⁸⁹ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ

³⁹⁰ İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Arifin*, I, 494; Karabulut, *Mu'cemü'l-Mahtûâtü'l-Mevcûde*, II, 692; Malatî, *en-Nefhatü'l-Fâiha*.

³⁹¹ Recep Orhan Özel, “Yûsuf Efendizâde Abdullah Hilmi el-Amasi (1167/1753) ve ‘en-Nefhatü'l-Fâiha fî Tefsîri Sûreti'l-Fâtiha’ Adlı Eseri”, *Uluslararası Amasya Alimleri Sempozyumu*, 21-23 Nisan 2017, Amasya: Bildiriler (ss. 320), Amasya Üniversitesi, Amasya 2017.

Malatî, bu risâleye besmele, hamdele ve salvele'den sonra, eserin Fatiha Suresinin kısa ve özlü tefsiri olduğunu ifade ederek ona *en-Nefhatü'l-Fâiha fî Tefsîri'l-Fâiha* ismini verdiğini belirtmektedir.³⁹²

Malatî; Fatiha Suresi'nin Mekkî veya Medenî olduğu hususunda görüş ayrılıkları bulunduğu, yedi ayet olması konusunun sabit olduğu fakat ayet durak yerlerinde farklı görüşlerin olduğu belirtilerek, surenin diğer isimleri anlatılmakta, surenin 142 harf ve 27 kelimeden oluştuğu ifade edilmektedir.³⁹³

Malatî, Hz. Peygamberin bu sureyi her hastalığa şifa olarak nitelendirdiğini vurgulayarak, surenin faziletlerini anlatmaktadır.³⁹⁴ Bismelenin ayrı bir ayet mi yoksa Fâtiha Suresinin bir parçası mı olduğu hususu tartışılarak, besmele üzerinde ayrıntılı açıklama yapılmaktadır.³⁹⁵ Besmele üzerinde açıklamalar yaptıktan sonra “ma'nâhu bi't Türkî: Başlarım Allah adıyla ey (yani) teğrî³⁹⁶ te'alânın adıyla, ancılayın teğrî ki dünyada mü'minlere, kafirlere rahmet edici, ahirete (de) mü'minlere rahmet edici”³⁹⁷ diyerek Türkçe anlamını vermekte, sonrasında Rahman ve Rahim kelimelerinin farkına değinmektedir.³⁹⁸ Risâlenin ilerleyen kısımlarında da zaman zaman arapça ibarelerin Türkçe anlamlarının da açıklandığı görülmektedir.³⁹⁹

Surenin ilk ayetlerinde hamd, şükür ve rab kavramları açıklanmış,⁴⁰⁰ besmeleyi anlatırken değindiği için ayrıca “Rahman” ve “Rahim” kavramları üzerinde durulmamıştır.⁴⁰¹

Malatî, surenin okunuşundaki kıraat farklılıklarına değinmekte, Ebû Hanîfe ve Hz Ali gibi İslâm büyüklerine atıfta bulunmaktadır.⁴⁰² Surenin tefsiri esnasında sıklıkla hadis-i şerifleri zikrederek meseleyi izah etmeye çalışmakta, ayrıca Abdurrahman b. Zeyd, Caferi Sadık, İbn Cübeyr, Ebu'l-Leys es-Semerkandî, Abdullah b. Ömer,

³⁹² Malatî, *en-Nefhatü'l-Fâiha*, vr. 14b.

³⁹³ Malatî, *en-Nefhatü'l-Fâiha*, vr. 15a.

³⁹⁴ Malatî, *en-Nefhatü'l-Fâiha*, vr. 15b-16a.

³⁹⁵ Malatî, *en-Nefhatü'l-Fâiha*, vr. 16b-18b.

³⁹⁶ Osmanlı devri kaynaklarına baktığımızda bu kelimenin “tanrı” veya “tengri” şeklinde kullanıldığını görmekteyiz. Malatî'nin kullandığı şekliyle تَغْرِی (teğrî) kelimesinin mahalli bir kullanım olduğu değerlendirilmektedir.

³⁹⁷ Malatî, *en-Nefhatü'l-Fâiha*, vr. 19a.

³⁹⁸ Malatî, *en-Nefhatü'l-Fâiha*, vr. 19a-20a.

³⁹⁹ Malatî, *en-Nefhatü'l-Fâiha*, vr. 23b.

⁴⁰⁰ Malatî, *en-Nefhatü'l-Fâiha*, vr. 20a-21b.

⁴⁰¹ Malatî, *en-Nefhatü'l-Fâiha*, vr. 21b.

⁴⁰² Malatî, *en-Nefhatü'l-Fâiha*, vr. 22a-22b.

Abdullah b. Abbas, İmam Asım, İmam Kisâî, Tirmîzî, Ebû Hureyre, müfessir el-Gaznevî, Kadı Beydâvî, Zemahşerî gibi muhaddis, kıraat âlimi ve müfessirlerin görüşlerini aktarmaktadır. Kimi zaman da isim zikretmeksizin “bazı erbâb-ı kulûbdan” diyerek nakiller yapmaktadır.⁴⁰³

Risâlenin hacmi küçük sayılabilecek 12 varak (23 sayfa) olmasına rağmen içerisinde bu kadar kaynağın kullanılması onun değerini artırmaktadır. Bu risâle; Malatî’nin tefsir anlayışı ve kullandığı kaynaklar açısından dikkatleri çekmiş ve konuyla ilgili makale çalışması yapılmıştır.⁴⁰⁴

3. *el-Kavlü'l-Hâs fî Tefsîri Sûreti'l-İhlâs*:⁴⁰⁵ Mecmuadaki ikinci risâle olup adından da anlaşılacağı üzere İhlas Suresinin tefsiri üzerine kaleme alınmıştır.

Mecmuanın 27a- 35b varakları arasında bulunmakta olup toplamda 9 varaktır. (18 sayfa) Risâlenin kayıt numarası 4793/2 olup, bu mecmua dışında başka nüshası bulunmamaktadır.

Malatî, burada besmele, hamdele ve salvele’den sonra bu risâlenin, İhlas Suresinin kısa ve özlü tefsiri olduğunu ifade edip, onun bereketiyle cehennemden azad edilmeyi umduğunu belirterek, ona “el-Kavlü'l-Hâs fî Tefsîri Sûreti'l-İhlâs” ismini verdiğini ifade etmektedir.⁴⁰⁶

Malatî, İhlas suresinin 3 ayet, 47 harf ve 15 kelimedenden müteşekkil olduğunu ifade ederek, surenin diğer isimlerini zikretmektedir.⁴⁰⁷

İhlas suresi risâlesi üzerinde, Ahmet Faruk Güney risâlenin kısa bir tanıtımını yapmakta,⁴⁰⁸ M. Sami Çöllüoğlu⁴⁰⁹ ve Kerim Özmen’in⁴¹⁰ ise konuyla ilgili makale çalışması bulunmaktadır. Risâleyle ilgili yapılan üç araştırmadan dolayı burada daha fazla ayrıntıya girilmemiştir.

⁴⁰³ Malatî, *en-Nefhatü'l-Fâiha*, vr. 14a-25a.

⁴⁰⁴ Özmen, “Malatî’nin Kur’an ve Tefsir Anlayışı”.

⁴⁰⁵ İsmail Paşa, *Hedyyetü'l-Arifin*, I, 494; Kehhâle, *Mucemu'l-Müellifin*, II, 41; Karabulut, *Mu'cemü'l-Mahtûtâtü'l-Mevcûde*, II, 692; Malatî, Abdülbâsıt b. Halil b. Şâhin, *el-Kavlü'l-Hâs fî Tefsîri Sûreti'l-İhlâs* (Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793/2, 1514).

⁴⁰⁶ Malatî, *el-Kavlü'l-Hâs*, vr. 27b.

⁴⁰⁷ Malatî, *el-Kavlü'l-Hâs*, vr. 27b-28a.

⁴⁰⁸ Ahmet Faruk Güney, “Yazma İhlas Sûresi Tefsirleri Bibliyografyası”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 9 (18), 2011, 284.

⁴⁰⁹ Çöllüoğlu, “İhlâs Sûresi Tefsiri”.

⁴¹⁰ Özmen, “Malatî’nin Kur’an ve Tefsir Anlayışı”.

4. *es-Sırru ve'l-Hikmetü fî Kevni'l-Hamse Salavâtin Mahsûsaten bi Hâzihi'l-Evkât ve bi 'Adedi'r-Rek'ât.*⁴¹¹ Bu küçük risâlede vakitlerinin hikmetinden bahsedilmektedir. Mecmuanın 144a – 150a varakları arasında bulunan 7 varaklık (13 sayfa) risâlenin kayıt numarası 4793/7 olup, bu mecmua dışında başka nüshası bulunmamaktadır.

Malatî, besmele, hamdele ve salvele'den sonra bu risâlede, namazların rek'at sayıları ve vakitlerinin hususiyetini ele aldığını ifade etmektedir.⁴¹²

Müellif evvela, Allah Tealâ'nın yarattıklarında apaçık görülen sanatın, onun birliğine ve kudretine şehadet ettiğini, bunu sabah, öğle ve ikindi namaz vakitlerinde gerçekleşen –belki bizlere hergün gördüğümüz için sıradan gelen- harikulade olayları anlatarak (fecr-i kâzib, fecr-i sâdık, güneşin doğuşu, yükselmesi ve zevâli) bizlerin, bütün bunların fâili olan Allah'a, onun şanına layık bir şekilde özenle ibadet etmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁴¹³ Aynı şekilde akşam ve yatsı namazlarını anlatırken, yatsı namazının vaktine kısaca değinip, “biz onun (yatsı namazının vaktinin) açıklamasını burada yapacak değiliz, çünkü o fıkıh kitaplarında bulunmaktadır” diyerek yine Allah'ın azametini, kudretine ve şanına vurgu yapmakta, onun kendisine fazlaca ibadet edilmesine layık olduğu hususu tekrar ifade edilmektedir.⁴¹⁴

Malatî, ikinci olarak ise; rivayet edildiğine göre diyerek, beş Ülü'l-azm peygamberinin sıkıntılardan kurtulması veya özrünün kabul edilmesiyle namaz kılarak Allah'a şükrettiği örnek verilmektedir.

Müellifin aktardığına göre; Hz. Âdem cennetten dünyaya indirildikten sonra çok sıkıntı çekmiş, gecenin çökmesiyle korkusu artmıştır. Allah Tealâ fecrin ışıklarıyla onu gecenin karanlığından kurtarmış, şükür kastıyla yaratana iki rek'at namaz kılmasını ilham etmiştir. Allah'ın bu nimetini hatırlamak için sabah namazı ilk defa babamız Hz. Âdem namında farz kılınmış fakat sonrasında unutulmuştur.⁴¹⁵

⁴¹¹ İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Arifin*, I, 494; Karabulut, *Mu'cemü'l-Mahtûâtü'l-Mevcûde*, II, 692; Malatî, Abdülbâsî b. Halîl b. Şâhin, *es-Sırru ve'l-Hikmetü fî Kevni'l-Hamse Salavâtin Mahsûsaten bi-Hâzihi'l-Evkât ve bi 'Adedi'r-Rek'ât*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793/7, 1514).

⁴¹² Malatî, *Hamse Salavât*, vr. 145a.

⁴¹³ Malatî, *Hamse Salavât*, vr. 145a-146a.

⁴¹⁴ Malatî, *Hamse Salavât*, vr. 147a.

⁴¹⁵ Malatî, *Hamse Salavât*, vr. 147b-148a.

Hız. İbrâhim evladını kurban etmekle sınıandığı zaman, Allah Tealâ onun sıkıntısını gidermiş, Hız. İbrâhim de bu sıkıntıdan kurtulması, evladı yerine Allah'ın kurban indirmesi, rüyasını tasdik ederek Allah'ın razı olması ve evladının sabır ve teslimiyetine şükür etmek kastıyla gönülden dört rek'at namaz kılmıştır. Bu olayı hatırlamak için öğle namazı farz kılınmıştır.⁴¹⁶

Allah Tealâ Hız Yûnus'u balığın karnından kurtararak onun dört sıkıntısını (zillet, karanlık, su ve balığın karnında oluşu) gidermiştir. Sıkıntı içerisindeyken ikinci vaktinde ⁴¹⁷ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ diye niyazda bulunmuş, kurtulduktan sonra dört rek'at şükür namazı kılmıştır. Bu olayı hatırlamak için ikinci namazı farz kılınmıştır.⁴¹⁸

Allah Tealâ güneş battıktan sonra يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ أَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّي إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ ⁴¹⁹ diye Hız. İsâ'ya hitap edince, Hız. İsâ bunu kabul etmedi ve Allah ona üç rek'at namaz kılmasını ilham eyledi. Bu rek'atların bir ve ikincisi; kendisinin ve annesi Hız. Meryem'in ilahlık iddialarını reddetmek; üçüncü rek'at ise ilah olarak sadece Allah'ı kabul ettiğini belirtmek içindi.⁴²⁰

Hız. Mûsâ'nın kıssasını bildiğimiz üzere; Allah onu doğduğunda Firavunun zulmünden muhafaza etmiş, şehirlerinden ayrıldıklarında yiyecek sıkıntısını gidermiştir. Hız. Mûsâ denize ulaştıklarında deniz ikiye ayrılarak selamete çıkmış ve Tur Dağında Allah Tealâ ile vasıtasız görüşmüştür. Allah ona dört rek'at şükür namazı kılmasını ilham etmiş, Hız. Mûsâ da yatsı vaktinde bu namazı kılmıştır. Bu vesileyle yatsı namazı da üzerimize farz kılınmıştır.⁴²¹

Müellif, namazların vakit ve rek'atlarını nimetlere şükür ve peygamberlerin hayatlarıyla irtibat kurarak îzah etme yolunu tercih etmektedir. Her ne kadar risâlenin başlığı onun fıkıh alanında kaleme alındığı şeklinde bir kanaat oluştursa da; eserin içeriği incelendiğinde, bu risâlenin daha çok tasavvûfî nitelik arz ettiği görülmektedir.

⁴¹⁶ Malatî, *Hamse Salavât*, vr. 148a-149a.

⁴¹⁷ Enbiyâ: 21/87.

⁴¹⁸ Malatî, *Hamse Salavât*, vr. 149a-149b.

⁴¹⁹ Mâide: 5/116.

⁴²⁰ Malatî, *Hamse Salavât*, vr. 149b.

⁴²¹ Malatî, *Hamse Salavât*, vr. 149b-150a.

5. Nüzhetü'l-Elbâb Muhtasaru A'cebi'l-'Uccâb:⁴²² Bu risâle; Osmanlı âlimlerinden Manyasoğlu Mahmud'un 841/1438'de Üsküp'te yazıp II. Murad'a (824-855/1421-1451) ithaf ettiği *A'cebi'l-'Uccâb*⁴²³ adlı ansiklopedik eserin Arapça'ya muhtasar olarak tercüme edilmesidir. Türkiye'de *A'cebi'l-'Uccâb* adlı eserin yüksek lisans tez çalışması ile transkripsiyonu yapılmıştır.⁴²⁴

Malatî, Memlûk Sultanı Seyfeddin Tomanbay'ın isteğiyle, içerisinde farklı konuların yer aldığı bu eseri kısaltarak Arapça'ya çevirmiştir. Malatî, risâlenin başında bu eseri Ulemâ-ı Rûm'dan Mahmud b. Kadı Manyas'ın yazıp, Osmanlı Sultanı Murad b. Beyazıd'a sunduğunu ve dilinin Türkçe olduğunu ifade etmektedir.⁴²⁵ Mecmuanın 151a – 170a varakları arasında bulunan 20 varaklık (39 sayfa) risâlenin kayıt numarası 4793/8 olup, bu mecmua dışında başka nüshası bulunmamaktadır.

Malatî, eserin tamamını tercüme etmemiş, kendince faydalı gördüğü kısımları tercih etmiştir. Eserin orijinali on bir bölüm ve her bölüm farklı konularda olmasına (şer'i hükümler, matematik, madenler, bitkiler, hayvanlar, astronomi, Kur'an'ın faziletleri, dua, esmaül hüsnâ, harflerin sırrı) rağmen, Malatî eseri beş bölüme ayırarak, eserin bir kısmını incelemiş, risâlenin girişinde de bu bölümleri kısaca tanıtmıştır.⁴²⁶

Birinci bölümde; farklı alanlardaki dini konularda, soru-cevap metoduyla, tereddüt edilen dini meseleler izah edilmeye çalışılmaktadır. Buna örnek olarak; “Mesele: Tüm mahlûkâtın Hz. Muhammed'e (s.a.v.) iman etmesi gerekli midir, gerekli değil midir? el-Cevab: İnsanların ve cinlerin ona iman etmeleri gerekir. Bunun dışındaki varlıkların ise gerekmez. Mesele: Hz. İbrâhim nübüvvet de diğer peygamberlerle eşit iken, salavat getirirken Hz. Peygamberin yanında sadece onun isminin zikredilmesinin sırrı ve hikmeti nedir? el-Cevap: Hz. Peygamber'i mi'rac gecesinde gören peygamberler ona semada selam verdiler. Fakat ümmetini zikretmediler. Hz. İbrâhim ise

⁴²² İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Arifin*, I, 494; Karabulut, *Mu'cemü'l-Mahtûtâtî'l-Mevcûde*, II, 692; Malatî, *Nüzhetü'l-Elbâb*.

⁴²³ Mustafa Özkan, “Manyasoğlu Mahmud”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVIII, 33-34.

⁴²⁴ Zeynep Buçukcu. (2017). *Mahmud bin Kadı-i Manyas'ın 'Acebü'l-Üccâb adlı eserinin Transkripsiyon ve Dizini*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁴²⁵ Malatî, *Nüzhetü'l-Elbâb*, vr. 151b-152a.

⁴²⁶ Malatî, *Nüzhetü'l-Elbâb*, vr. 151b.

peygamberimizi görünce hem ona hem de onun ümmetine selam verdi. Onun için Hz. Peygamberin ümmeti de her salavatta Hz. İbrâhim'e selam gönderir.”⁴²⁷ verilebilir.

İkinci bölümde surelerin fazîletleri anlatılmaktadır. Fakat dört sure (Zümer Suresi, Mü'min Suresi, Mücadele Suresi ve Asr Suresi) hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Asr Suresi hakkında *A'cebi'l-'Uccâb* adlı eserde bilgi bulunmakta,⁴²⁸ diğer üç sure hakkında orada da herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Surelerin faziletine örnek olarak; “Sûretü'n-Nîsa: Her kim bu sureyi yazıp üzerinde taşırsa, gece korkusundan (rüyalarından) emin olur.⁴²⁹ Sûretü'l-Kehf: Her kim bu sureyi bir kağıda yazıp evinde cam bir kaba koyarsa fakirlikten emin olur, hiç kimseye muhtaç olmaz.⁴³⁰ Sûretü'l-Mü'minûn: Her kim bu sureyi çokça okursa, ölüm anında canını îman ile teslim eder.⁴³¹ Sûretü'r-Rûm: Her kim bu sureyi yazar ve üzerinde taşırsa, baş ağrısından emin olur.”⁴³² verilebilir.

Üçüncü bölümde ayetlerin hususiyetlerinden bahsetmekte, bazı sıkıntılı durumlar (kadının çocuğunun olmaması, kızın evde kalması vs.) ve hastalıklardan muhafaza için hangi ayetlerin şifa olduğunu bizlere bildirmektedir. Buna örnek olarak; “Her kimin başı ağrırsa; elini o kişinin başının üzerine koyup *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ* (Haşr / 18) ayetinden, o surenin sonuna kadar okursa o kişi şifa bulur.”⁴³³ verilebilir.

Dördüncü bölümde bazı duaların husûsiyetlerinden bahsetmektedir. Bu dualar arasında Tâûn'un (veba) def'i duası, isteklerin kabul olması için dua ve sıkıntıların giderilmesi için dua gibi dualardan bahsetmekte, duanın adabına vurgu yapmaktadır.⁴³⁴

Beşinci ve son bölümde ise; nâdir tıbbi bilgiler hakkında bilgiler bulunmaktadır. Burada hayvanların, bitkilerin ve madenlerin faydası hakkında izahatlar yapılmaktadır. Buna; “Rezeneyi kaynatıp, suyunu bal ile içen kişi idrarını rahat yapar, kadının sütünü artırır. Suyu göze sürüldüğünde ise göze kuvvet verir.”⁴³⁵ Her kim vebâ günlerinde

⁴²⁷ Malatî, *Nüzhetü'l-Elbâb*, vr. 153a-153b.

⁴²⁸ Buçukcu, *'Acebü'l-Üccâb*, 673.

⁴²⁹ Malatî, *Nüzhetü'l-Elbâb*, vr. 156b.

⁴³⁰ Malatî, *Nüzhetü'l-Elbâb*, vr. 157b.

⁴³¹ Malatî, *Nüzhetü'l-Elbâb*, vr. 157b.

⁴³² Malatî, *Nüzhetü'l-Elbâb*, vr. 158a.

⁴³³ Malatî, *Nüzhetü'l-Elbâb*, vr. 163a.

⁴³⁴ Malatî, *Nüzhetü'l-Elbâb*, vr. 164b-165a.

⁴³⁵ Malatî, *Nüzhetü'l-Elbâb*, vr. 167a.

yanında yâkut taşırırsa vebâdan emin olur, kuvveti artar, halkın nazarında saygınlık kazanır.”⁴³⁶ örnek verilebilir.

6. *el-Ezkârü'l-Mühimmât fî Mevâzî'i ve Evkât:*⁴³⁷ Müellif bu risâlede, günlük hayatta çeşitli hallerde okunması sünnet olan veya tavsiye edilen dua ve zikirlerden bahsetmektedir. Mecmuanın 171a – 186a varakları arasında bulunan 16 varaklık (31 sayfa) risâlenin kayıt numarası 4793/9 olup, bu mecmua dışında başka nüshası bulunmamaktadır.

Malatî, besmele, hamdele ve salvele'den sonra bu risâlede, Hz. Peygamberden sâdır olan ve hadis kitaplarında zikredilen dua ve zikirlerden bahsettiğini ifade etmekte, insanların bu dua ve zikirleri yapması halinde zarardan emin olup, bereketlerine nâil olacaklarını belirtmektedir.⁴³⁸

Risâlede yer alan dualara örnek verecek olursak; Sabaha erişince, tuvalete girerken ve çıkarken, abdest alırken, ezanı dinlerken, fecr doğarken, evden çıkarken ve eve girerken, rüyasında kâbus gördüğünde, uyandığında, yemek yerken, köle satın aldığı anda, cima' yapacakken, sefere çıkarken, seher vaktinde, düşmanla karşılaştığında, sultan veya bir zalimden korktuğunda, bir zorlukla karşılaştığında, hâcet anında, gemiye binerken, gök gürültüsü ve yıldırım anında, güneş tutulmasında, hastalıkta, cenazeyi kabre koyarken vb. hallerde söylenilecek zikirler⁴³⁹ konuya örnek verilebilir.

Müellif duaları aktarırken herhangi bir kaynak zikretmemektedir.

7. *el-Kavlü'l-Meşhûd fî Tercîhi Teşehhüdi İbn Mes'ûd:*⁴⁴⁰ Müellif bu küçük risâlede, tahiyyat duası diye isimlendirilen teşehhüdün, İbn Mes'ûd rivayetinden bahsetmektedir. Fıkıh alanında yazılan bu risâle, mecmuanın 187a – 190b varakları arasında (4 varaklık - 8 sayfa) bulunmakta, risâlenin kayıt numarası 4793/10 olup, bu mecmua dışında başka nüshası bulunmamaktadır.

⁴³⁶ Malatî, *Nüzhetü'l-Elbâb*, vr. 169b.

⁴³⁷ Karabulut, *Mu'cemü'l-Mahtûtâtî'l-Mevcûde*, II, 692; Malatî, Abdülbâsî b. Halîl b. Şâhin, *el-Ezkârü'l-Mühimmât fî Mevâzî'i ve Evkât*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793/9, 1514).

⁴³⁸ Malatî, *el-Ezkârü'l-Mühimmât*, vr. 171b.

⁴³⁹ Malatî, *el-Ezkârü'l-Mühimmât*, vr. 172a-186a.

⁴⁴⁰ İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Arifin*, I, 494; Karabulut, *Mu'cemü'l-Mahtûtâtî'l-Mevcûde*, II, 692; Malatî, Abdülbâsî b. Halîl b. Şâhin, *el-Kavlü'l-Meşhûd fî Tercîhi Teşehhüdi İbn Mes'ûd*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu:4793/10, 1514).

Müellif, mi'rac gecesinde Allah Tealâ ile Hz. Peygamber arasında geçen selamlaşmayı anlatarak, ümmetin Allah'ın fazlını hatırlamak için, namazlarda Tahiyat duasını okuduğunu ifade etmektedir.⁴⁴¹

Dört çeşit teşehhüd rivayeti bulunmaktadır. Birincisi; Teşehhüd-ü İbn Mes'ûd olup, İmam Ebû Hanîfe ve Ahmed b. Hanbel bunu tercih etmiştir. İkincisi; Teşehhüd-ü İbn Abbas olup, bunu İmam Şâfiî tercih etmiştir. Üçüncüsü; Teşehhüd-ü Abdullah b. Ömer olup, bu rivayet de İmam Mâlik tarafından tercih edilmektedir. Dördüncü ve son rivayet ise Teşehhüd-ü Ebû Mûsâ el-Eş'arî rivayetidir ki; mezhep imamlarından bunu tercih eden yoktur.⁴⁴²

Müellif, teşehhüd rivayet farklılıklarını zikrettikten sonra teşehhüdün anlamını açıklamakta,⁴⁴³ kendisinin de İbn Mes'ûd rivayetini tercih ettiğini belirterek, İbn Mes'ûd'un bunu bizzat Hz. Peygamberden öğrendiğini ve ashabın çoğunluğunun da bu rivayeti tercih ettiğini ifade etmektedir. Ebû Hanîfe'ye göre teşehhüddü okumanın vacip olduğunu ve ne zaman okunacağını açıklamaktadır.⁴⁴⁴

8. *el-Menfa'a fî Sirri Kevni'l-Vudû-i Mahsûsan bi'l-A'zâi'l-Erba'a*:⁴⁴⁵ Malatî bu küçük risâlede abdestin hikmetinden bahsetmektedir. Risâle, ilgili mecmuanın 191a – 193b varakları arasında (3 varaklık - 6 sayfa) olup, risâle kayıt numarası 4793/11'dir.

Risâlenin ikinci nüshası ise Topkapı Saray Kütüphanesi, III. Ahmed bölümünde olup, 2803 numarasıyla kayıtlı *Kitâbu Gâyeti's Sûl fî Sîreti'r Resûl* adlı mecmuanın beşinci (2803/5) ve son bölümü olan 84a-86a varaklar arasında (3 varak- 5 sayfa) yer almaktadır. Bu nüshanın ne zaman ve kim tarafından yazıldığı hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Malatî yüz, eller, baş ve ayakların abdest uzuvları olmasını Hz. Âdem ile bağlantı kurarak izah etmeye çalışmaktadır. Eserde Hz. Âdem'in yaratılışı, şeytanın onu

⁴⁴¹ Malatî, *Teşehhüdü İbn Mes'ûd*, vr. 187b-188b.

⁴⁴² Malatî, *Teşehhüdü İbn Mes'ûd*, vr. 188b-190a.

⁴⁴³ Malatî, *Teşehhüdü İbn Mes'ûd*, vr. 189a-189b.

⁴⁴⁴ Malatî, *Teşehhüdü İbn Mes'ûd*, vr. 189b-190a.

⁴⁴⁵ İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Arifin*, I, 494; Karabulut, *Mu'cemü'l-Mahtûtâtü'l-Mevcûde*, II, 692; Malatî, Abdülbasit b. Halil b. Şâhin, *el-Menfa'a fî Sirri Kevni'l-Vudû-i Mahsûsan bi'l - A'zâi'l Erba'a*, (Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu:4793/11, 1514).

aldatmasıyla cennetten çıkarılması anlatılmakta, abdestte özellikle bu organların bulunmasını bu olay ile irtibatlandırmaktadır.⁴⁴⁶

Risâlenin adına bakıldığında, onun fıkıh alanında yazıldığı izlenimi olsa da, içerik incelendiğinde tasavvufî bir nitelik arzettiği görülmektedir.

9. ez-Zehrû'l-Maktûf fî Mahârici'l-Hurûf:⁴⁴⁷ Risâle kıraat alanında olup, mehâricu'l hurûf hakkında yazılmıştır. Mecmuanın 194a – 198a varakları arasında bulunan 5 varaklık (9 sayfa) risâlenin kayıt numarası 4793/12 olup, bu mecmua dışında başka nüshası bulunmamaktadır.

Risâlede harflerin mahreç bölgeleri anlatılmakta, çıkış yerleri şekil olarak da ayrıca gösterilmektedir.⁴⁴⁸ Ayrıca risâlede İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin farsça ile namaz kılma fetvası ele alınmaktadır.⁴⁴⁹ Eserle ilgili Kerim Özmen ve Lokman Bedir'in ortaklaşa kaleme aldıkları müstakil bir makale çalışması bulunmaktadır.⁴⁵⁰ Bundan dolayı burada daha fazla ayrıntıya girilmemiştir.

10. Necmü's-Şükr:⁴⁵¹ Risâle astroloji alanında kaleme alınmıştır. Türkçe yazılan *Şükür Yıldızı* adlı eserin Arapça tercümesidir. Mecmuanın 199a – 204b varakları arasında bulunan 6 varaklık (12 sayfa) risâlenin kayıt numarası 4793/13 olup, bu mecmua dışında başka nüshası bulunmamaktadır.

Müellif bütün risâlelerine besmele, hamdele ve salvele ile başlamaktadır. Hamdele kısımları risâlelerin hususiyetlerine göre farklılık arz etmektedir. Bu risâlede “yıldızları yaratan, kudretiyle onları hareket ettiren ve onların hareketini bir hikmetle yapan Allah'a hamdolsun” diye geçmektedir.⁴⁵²

Müellif; Semerkant, Buhara, Maverâunnehir gibi doğudaki hükemânın yıldızların hikmetlerini bildiğini ifade ederek, kendisinin de şükür yıldızı denilen bu yıldızları

⁴⁴⁶ Malatî, *Sırru Kevni'l-Vudû*, vr. 191b-192a.

⁴⁴⁷ İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Arifin*, I, 494; Malatî, *el-Mecmû'u'l-Bostâni'n-Nûrî*; Kehhâle, *Mucemu'l-Müellifin*, II, 41; Karabulut, *Mu'cemü'l-Mahtûtâtî'l-Mevcûde*, II, 692.

⁴⁴⁸ Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *ez-Zehrû'l-Maktûf fî Mahârici'l-Hurûf*, (Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu:4793/12, 1514), vr. 196a-197b.

⁴⁴⁹ Malatî, *Mahâricü'l-Hurûf*, vr. 195b.

⁴⁵⁰ Özmen - Bedir, “Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin el-Malatî ve ‘ez-Zehru'l-Maktûf fî Mehârici'l-Hurûf İsimli Tecvid Risâlesi”.

⁴⁵¹ *Hediyyetü'l-Arifin*'de eserin ismi “*Necmü's Sükr*” olarak hatalı yazılmıştır. İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Arifin*, I, 494; Malatî, *Necmü's Sükr*.

⁴⁵² Malatî, *Necmü's Sükr*, vr. 199b.

gözlemlediğini belirtmektedir. Şükür yıldızı denilen yıldızlar “Süreyya”⁴⁵³ olarak da isimlendirilmekte olup yedi veya daha fazla takım yıldızından oluşmaktadır.⁴⁵⁴

Müellife göre; bu yıldızları yaratan ve hareket ettiren Allah Tealâ; onların hareketlerini bir hikmet üzere yapmaktadır. Onun için Süreyya’nın hareketleri ile insanların tutum ve davranışları kıyas edilebilir. Her kim ihtiyaçları karşılamak, işlerinde ve davranışlarında başarılı olmak, düşmana karşı zafer kazanmak isterse bu yıldızların hareketini takip etmelidir. Buna dikkat eden insanlar Allah’ın kudreti ve fazlıyla tüm maksatlarına nâil olurlar.⁴⁵⁵

İskender, Cengiz Han, Hülâgü, Timurlenk ve oğlu Şahruh gibi birçok hükümdar buna dikkat ederek, bu hareketleri yaratan Allah’ın kudretiyle düşmanlarına galip geldiler. Yalnız hükümdarlar değil, tüccarlar, yolcular ve diğer meslek sahipleri de bunu gözeterek Allah’ın izniyle amaçlarına ulaşırlar.⁴⁵⁶

Müellif, yıldızları gözlemleyen hikmet sahipleri bildiği üzere şükür yıldızının hareketinin Allah’ın hikmetine bağlı olarak doğudan-batıya, doğudan-güneye, güneyden-kuzeye gibi farklı hareketlerinin bulunduğunu ifade etmektedir.⁴⁵⁷

Müellif bu yıldızların konumlarının zamanına göre, bizlere hangi işi ne zaman yapmamız gerektiğiyle alakalı tavsiye vermektedir. Buna birkaç örnek sıralayabiliriz. Birinci gün; yolculuğa çıkmak, ticaret yapmak, nikâh kıymak ve şirket kurmak iyidir. Onbirinci gün; ilaç içmek, hamama gitmek, deniz seferi yapmak iyidir. Yirmi üçüncü gün; savaş için ve ilmî münakaşalarda bulunmak için iyidir.⁴⁵⁸

Malatî bu risâlede gök cisimlerinin hareketlerinin insan davranışları üzerindeki etkisini savunmaktadır. Bunu savunan kişi Memlûk ulemâsından Şeyhûniye Hankahı müderrisidir. Bu risâle; 15. yy. da Memlûk ulemâsının astrolojiye bakış açısının tespit edilebilmesi adına kıymete haizdir.

⁴⁵³ Süreyya: tek bir yıldız değil, yedi yıldızdan oluşan yıldızlar kümesidir. Mustafa İsmet Uzun, “Süreyyâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2010, XXXVIII, 162-164.

⁴⁵⁴ Malatî, *Necmü’ş Şükr*, vr. 200a.

⁴⁵⁵ Malatî, *Necmü’ş Şükr*, vr. 200b.

⁴⁵⁶ Malatî, *Necmü’ş Şükr*, vr. 201a.

⁴⁵⁷ Malatî, *Necmü’ş Şükr*, vr. 201b.

⁴⁵⁸ Malatî, *Necmü’ş Şükr*, vr. 202a-204a.

Osmanlı döneminde de saraylarda müneccimlik müessesesinin olduğu bilinmektedir.⁴⁵⁹ Ülkemizde İlahiyat Fakültelerince bu alanda ilmî olarak (kabul eden veya reddeden) kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Bunun sebebinin astrolojiye daha çok olumsuz bir bakış açısıyla bakılması olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde Astroloji alanı; ilahiyat çevrelerince geçmiş dönemlere nisbeten ihmal edilmiş durumdadır.

11. el-Vusle fî Mes'eleti'l-Kible:⁴⁶⁰ Bu küçük risâle, kible hakkında kaleme alınmıştır. Risâle, ilgili mecmuanın 205a – 208a varakları arasında (4 varaklık - 7 sayfa) olup, risâle kayıt numarası 4793/14'dir.

Risâlenin ikinci nüshası da Topkapı Saray Kütüphanesi, III. Ahmed bölümünde olup, 2803 numarasıyla kayıtlı *Kitâb-u Gâyeti's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* adlı mecmuanın 4. (2803/4) bölümü olan 78a-83b varaklar arasında (5 varak- 10 sayfa) yer almaktadır. Bu nüshanın ne zaman ve kim tarafından yazıldığı hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Risâlenin üçüncü nüshası ise yine Topkapı Saray Kütüphanesi, III. Ahmed bölümünde olup, 527 numarasıyla kayıtlı kitabın son bölümünde, (527/5) 92a-95b varakları arasında yer almaktadır. Kitabın üzerinde herhangi bir isim bulunmamaktadır. Kitapki risâleler yine müellifimize ait eserlerdir. (1. *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* / 2. *el-Kavlü'l-Hazm fî Tarihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azm* / 3. *er-Ravzatü'l-Murabba'a fî Sîreti'l-Hulefâi'l-Erba'a* / 4. *Nüzhetü'l-Esâtîn fî men Veliye Mısır Mine's-Selâtîn*) Bu nüshanın ne zaman ve kim tarafından yazıldığı hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Malatî; Resulullah (s.a.v.) Medine'ye hicret etmeden önce Kabe'yi araya alarak Mescid-i Aksa'ya doğru namaz kıldığını, hicretten sonra da Allah Tealâ'nın emriyle Mescid-i Aksa'ya yöneldiğini ifade etmektedir. Hz. Peygamber on yedi/on sekiz ay bu şekilde namaz kılmış, bu durumda Kabe arkasında kalmıştır. Mescid-i Aksa Yahudilerin de kiblesi olduğundan, sözleriyle Hz. Peygamberi incitmişler, Hz. Peygamber de kiblenin Kabe olmasını arzulamıştır. Nihayetinde Allah Tealâ kiblenin

⁴⁵⁹ Osmanlı Devleti'nde müneccimlik müessesesinin takvim hazırlamak, imsakiye hazırlamak gibi gök cisimlerinin matematiksel hareketlerini tespit etmek görevi olduğu gibi bir işin en uygun ne zaman yapılması gerektiğini (eşref-i saat / vakt-i muhtar) belirlemek gibi görevleri de vardı. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Salim Aydüz, "Osmanlı Devleti'nde Müneccimbaşılık Müessesesi", *Belleten*, 70 (257), 2006, 167-264.

⁴⁶⁰ Karabulut, *Mu'cemü'l-Mahtûtâtî'l-Mevcûde*, II, 692; Malatî, Abdülbâsit b. Halîl b. Şâhin, *el-Vusle fî Mes'eleti'l-Kible*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu:4793/14, 1514).

değişmesi ayetiyle Hz. Peygamberi müjdelemiş, Hz. Peygamber bundan sonra namazlarını Kabe'ye yönelerek kılmıştır.⁴⁶¹

Malatî, kısaca ifade etmeye çalıştığımız hususu ayrıntılı olarak açıklamaya çalışmış, risâlenin sonunda ise İslâm beldelerinin kibleye yönelirken hangi yöne dönmeleri gerektiğiyle ilgili bir çizim yapmıştır.⁴⁶² Çizim incelendiğinde müellifin şehirlerin Kabe'ye göre konumlarını isabetli olarak tespit ettiği görülmektedir.

12. *ed-Dürrü'l-Vesîm*:⁴⁶³ Bu eser Kutbu'ddîn Muhammed b. Ahmed el-Kastallânî el-Mâlikî'nin (ö. 686/1287) özellikle bazı mutasavvıflar arasında haşhaş kullanımının yaygınlık kazanması üzerine bunun haram olduğunu göstermek amacıyla kaleme aldığı *Tekrîmü'l Ma'îşe fî Tahrîmi'l Haşîşe* adlı eserinin şerhidir.⁴⁶⁴ Eserin ismi Hediyetü'l Ârifin'de *ed-Dürrü'l Vesîm ve Tevşîhu ve Tetmîmü't Tekrîm fî Tahrîmi'l Haşîş ve Vasfuhu'z-Zemîm*⁴⁶⁵ olarak zikredilmektedir.

13. *Şerhu 'Umdetu't-Tâlibîn ve Rağbetü'r-Râğibîn*:⁴⁶⁶ Müellifin Trablusşam'da bulunduğu esnada, gençlik döneminde Hanefî fikhıyla ilgili kaleme aldığı bir eserdir. Eserin Basra'daki nüshası müellif hattıyla yazılmış olup, tarih olarak sonunda 864/1460 senesi yazmaktadır. Eserin ismi bazı kaynaklarda *İcâbetü's-Sâilîn fî Şerhi 'Umdeti't-Tâlibîn* olarak geçmekte,⁴⁶⁷ bazı kaynaklarda ise *'Umdetü't-Tâlibîn ve Rağbetü'r-Râğibîn* olarak zikredilmektedir.⁴⁶⁸ Eserin bir nüshası Mısır / Kahire / Ezher Kütüphanesinde bulunmakta;⁴⁶⁹ diğer nüshası ise Basra / Abbâsî Kütüphanesinde yer almaktadır.⁴⁷⁰

⁴⁶¹ Malatî, *Mes'ele'tü'l-Kible*, vr. 206a-207b.

⁴⁶² Malatî, *Mes'ele'tü'l-Kible*, vr. 208a.

⁴⁶³ Katip Çelebi, *Keşfü'z Zünûn*, I, 470, 737. (*Keşfü'z Zünûn* adlı eserin I, 737 sayfasında eserin ismi “ed-Dürrü'l Vesîm fî Tevşîhi Tetmîmi'l Tekrîm fî Tahrîmi'l Haşîş ve Vasfuhu ez-Zemîm” olarak geçmektedir.)

⁴⁶⁴ Abdulkadir Şenel, “Kastallânî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, XXIV, 584-585; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z Zünûn*, I, 470.

⁴⁶⁵ İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Arifin*, I, 494.

⁴⁶⁶ İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Arifin*, I, 494.

⁴⁶⁷ Ali Rıza Karabulut - Ahmed Turan Karabulut, *Mu'cemü't Tarih “et-Türasü'l İslami fî Mektebatî'l Alem (el-Mahtutat ve'l Matbuat)”*, Akabe Kitabevi, Kayseri 2001, II, 1512.

⁴⁶⁸ Merkezü'l-Melik Faysal, *Hizânetü't Tûrâs - Fihri'si Mahtûtât*, Merkezü'l-Melik Faysal li'l-Buhûs ve'd Dirasatî'l İslamiye, Riyad ts., CII, 727.

⁴⁶⁹ Merkezü'l-Melik Faysal, *Hizânetü't Tûrâs*, CII, 727.

⁴⁷⁰ Karabulut - Karabulut, *Mu'cemü't Tarih*, II, 1512.

14. *Şerhu Kanunca fi't-Tıb*:⁴⁷¹ Müellif tarafından, İbn Sinâ'nın (ö. 428/1037) tıp alanında yazdığı *el-Kânûn fi't-Tıb* adlı eserine yapılan şerhtir. Eserin birinci nüshası Beyazıt Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi Bölümünde olup kayıt numarası 2510'dur.⁴⁷² İkinci nüshası ise İngiltere / Manchester / The Jon Rylands Kütüphanesinde 331 numarayla kayıtlıdır.⁴⁷³

Beyazıt Kütüphanesindeki nüsha 231 varak olup, her sayfada 33 satır bulunmaktadır. Kitabın ilk sayfasında Malatî'nin Türkçe yazdığı şiir bulunmaktadır. Kitabın sonunda tarih olarak 884/1479 yılı yazılıdır.

Kitap 10 bölüme ayrılmış, giriş kısmında bu bölümlerin hangi konuları kapsadığı belirtilmiştir.⁴⁷⁴ Malatî bu kitabı öğrencilerine okuttuğunu zikretmektedir.⁴⁷⁵

15. *el-Kavlü'l-Me'nûs fi Haşiyeti'l-Kâmûs li Fîrûzâbâdî*:⁴⁷⁶ Eser ilk olarak Kâtip Çelebi'nin *Keşfü'z Zünûn* adlı eserinde Fîrûzâbâdî'nin (ö. 817/1415) *el-Kâmûsü'l-Muhît ve'l-Kâbûsü'l-Vasît* adlı eserini tanıtırken zikredilmekte, Abdülbâsî el-Malatî'nin de *el-Kavlü'l-Me'nûs* ismiyle bu esere haşiye yazdığı belirtilmektedir.⁴⁷⁷ Bağdatlı İsmâil Paşa'nın *Hediyetü'l-Ârifîn* adlı kitabında da bu eserden bahsedilmektedir.⁴⁷⁸ Ali Rıza Karabulut'un kitabında bu eserlerin kütüphane kayıt numaraları zikredilmektedir.⁴⁷⁹

Kütüphane kayıt numaraları zikredilen bu eserler, ilgili kütüphanelerden temin edilmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Bölümü 1417 kayıt numaralı eser Malatî'ye ait değil; ilgili kamusa haşiye yazar Bedreddin el-Karâfî'ye (ö. 1008/1600) aittir. Onun eserinin ismi de *el-Kavlü'l-Me'nûs bi-Tahrîri mâ fi'l-Kâmûs*'tur.⁴⁸⁰ Eserlerin isim benzerliğinden müellif adının hatalı yazıldığı değerlendirilmektedir. Eserin sonunda tarih kaydı olarak Recep 987 (Eylül 1579) yazmaktadır.

⁴⁷¹ Karabulut, *Mu'cemü'l-Mahtûtâtî'l-Mevcûde*, II, 692; Malatî, *Şerhu Kanunca fi't Tıb*.

⁴⁷² Malatî, *Şerhu Kanunca fi't Tıb*.

⁴⁷³ Merkezî'l-Melik Faysal, *Hizânetü't Tûrâs*, XXXVI, 111.

⁴⁷⁴ Malatî, *Şerhu Kanunca fi't Tıb*, vr. 1a.

⁴⁷⁵ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 233.

⁴⁷⁶ İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Arifîn*, I, 494; Kehhâle, *Mucemu'l-Müellifîn*, II, 41; Abdullah Muhammed Habeşî, *Câmiu's Şurûh ve'l Havâşî (Mu'cemü's Şâmil li Esmâi'l Kütübi'l Meşrûha fi't Tûrâsi'l İslâmi ve Beyâni Şerhihi)*, el-Mecma' es-Sekafi, Birleşik Arap Emirlikleri 2004, II, 1337; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z Zünûn*, II, 1306; Karabulut, *Mu'cemü'l-Mahtûtâtî'l-Mevcûde*, II, 692.

⁴⁷⁷ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z Zünûn*, II, 1306.

⁴⁷⁸ İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Arifîn*, I, 494.

⁴⁷⁹ Karabulut, *Mu'cemü'l-Mahtûtâtî'l-Mevcûde*, II, 692.

⁴⁸⁰ Ferhat Koca, "Karâfî, Bedreddin", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, XXIV, 394.

Yine kataloglarda Malatî'nin adı zikredilmesine rağmen Çorum / Hasanpaşa Kütüphanesi 1871 numaralı eserde de benzer bir durum söz konusudur. Bu eser de Karâfî'ye ait olup Süleymaniye nüshasının bir örneğidir. Bu eserin giriş kısmında bu kitabın Bedreddîn Muhammed b. Yahyâ el-Karâfî'ye ait olduğu belirtilmektedir. Bu eserin de sonunda tarih olarak Cemaziyelevvel 988 (Haziran 1580) yazmaktadır.

Yapılan incelemede müellifimizin bu eseriyle ilgili kütüphane kataloglarında verilen bilgilerin hatalı olduğu görülmüştür. Müellifin bu eserine ulaşamamıştır.

1.3. SEYAHATLERİ

Malatî babasının vazifeleri dolayısıyla Malatya, Halep, Halilü'r Rahman, Kudüs, Dımaşk ve Trablusşam'da bulunmuş, Sultan Hoşkadem'in, babası Halîl b. Şâhin'i davet etmesiyle onunla beraber Kahire'ye gitmiştir. (22 Şaban 865 – 2 Haziran 1461).

Malatî, 21 yaşlarında genç bir delikanlı olmasına rağmen burada ilim öğrenmesinin yanısıra ticaretle ilgilenmiştir. Müellif 15 Rebiulevvel 866'da (18 Aralık 1461) Kahire'den ayrılarak Mısır'ın iç bölgelerine (Yukarı Mısır) gitmiştir. Bölgede üç ay kalan müellif, Kuzey Afrika'da satmak üzere yüklü miktarda keten satın alarak Kahire'ye geri dönmüştür.⁴⁸¹

Malatî, Kahire'de kısa bir müddet kaldıktan sonra daha uzun soluklu, ticarî, ilmi ve kültürel nitelik arzeden, Kuzey Afrika ve Endülüs seyahatine çıkmıştır.

Müellif, yaklaşık beş yıl süren Kuzey Afrika ve Endülüs seyahatinde önemli gördüğü hadiseleri hemen kayıt altına almıştır. Yolculuk nihayete erdikten sonra ise bu evraklardan yararlanarak seyahatnamesini kaleme almıştır. Müellif bu olayları *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcim* adlı eserinde ay ve gün belirtilerek zikredilmektedir.

Müellif bu eserinde doğumundan itibaren kendi hayatını da anlatmaktadır. Bütün bunlardan dolayı eser, tarih alanının yanısıra otobiyografi ve seyahatname türüne de örnek gösterilebilir. Bu yönüyle müellifimizin tarih ilmindeki vukûfiyetinin yanısıra seyyah olduğunu da ifade edebiliriz.

⁴⁸¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 146.

Malatî eserinde gitmeyi arzuladığı fakat birtakım olumsuz şartlardan dolayı gerçekleştiremediği seyahat düşüncelerini de aktarmaktadır. Nihayetinde Gırnata'da saldırıya uğrayarak ölüm tehlikesi geçirmesi, müellifin seyahatlerini sonlandırıp Kahire'ye yerleşmesine sebep olmuştur.

Bu başlık altında Malatî'nin Kuzey Afrika ve Endülüs seyahati ele alınacaktır. Müellif Kahire'ye yerleştikten sonra Menfelût (875-876/1471-1472) ve Dimyât şehirlerine de gitmiştir.⁴⁸² Fakat *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr* ve *'t-Terâcim* adlı eserinde bu seyahatleri hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Bu seyahat Batı dünyasının da ilgisini çekmiş; 1936 yılında Fransa'da Robert Brunschvig tarafından bu eser hakkında *Deux Récits de Voyage Inédits en Afrique du Nord* (Kuzey Afrika'da Yayınlanmamış İki Seyahat Hikâyesi) adlı çalışma yapılmıştır.⁴⁸³

Müellif, Kuzey Afrika ve Endülüs istikametindeki bu yolculuğa teşvik eden asıl unsurun tıp ilmine olan merakı olduğunu ifade etmektedir. Bu şehirlerde Tıp ilmi konusunda mütehassıs birçok kişinin bulunduğunu duyduğunu ve onlardan bu konuda istifade etmek için bu yolculuğa çıkmaya karar verdiğini söylemektedir.⁴⁸⁴

Malatî eserinde bu yolculuğun en önemli müessirinin tıp ilmini öğrenme hususu olduğunu ifade etse de; seyahat anılarını yazdığı *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr* ve *'t-Terâcim* adlı eser incelendiğinde bunun farklı ilim dallarından da istifadeyle sonuçlandığı görülecektir. Ticari faaliyeti, kar etmek endişesinden ziyade, geçimini sağlamaya yönelik yaptığı anlaşılmaktadır.

Gittiği yerlerde ticarî faaliyetlerde bulunmanın yanı sıra, bulunduğu şehrin vefat eden ulemâsının kabirlerini ziyaret etmiş, hayatta olanlarla tanışarak onların ders halkalarına iştirak etmiştir. Kimi zaman da ehl-i ilmin ismini öğrenmesine rağmen hayatta iken ziyaretine yetişememiş, onun evinde misafir olarak kalarak kütüphanesinden istifade etmiştir. Ayrıca seyahatleri esnasında hayatın her alanına dair gözlemlerini, olaylara tanıklığını, ilmî ve idarî sahada önemli kişilerle görüşmelerini, yaşadığı tecrübeleri, tuhaflıkları vs. kayıt altına almıştır.

⁴⁸² Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 384, 434-435.

⁴⁸³ Brunschvig, *Deux Récits de Voyage Inédits en Afrique du Nord*.

⁴⁸⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 155.

Müelllif daha genç olmasına rağmen (21 yaşlarında) asıl olarak ilim öğrenme gayesiyle çıktığı bu seyahat için gerekli olan sermayeyi babasından temin etmiştir.

1.3.1. Kuzey Afrika ve Endülüs Seyahati

Kahire'den ayrılan Malatî 866 Cemaziyelahir'de (Mart 1462) İskenderiye'ye ulaşmıştır. Burada şehrin ileri gelen ulemâsıyla ve muhaddislerle görüşme fırsatı bulmuştur.⁴⁸⁵ Şaban ayının 21'inde rahatsızlanan Malatî, iki hafta sonra iyileşmiştir. Ramazan ayını İskenderiye'de geçiren Malatî, bayram namazını burada kılmış, 11 Şevval 866'ta diğer tüccarlarla beraber Tunus yönünde gitmek üzere bir Venedik ticaret gemisiyle İskenderiye'den ayrılmıştır. Müellifimiz İskenderiye'de yaklaşık 3,5 ay kalmıştır.

Gemiye binen tâcirlerin çoğu (müellifimizin de olduğu gibi) yanlarında keten kumaşı götürmekteydiler. Tâcirler olumsuz hava koşulları sebebiyle bir süre denizde beklemek zorunda kaldılar.⁴⁸⁶ Gemide içme suyunun azalması sebebiyle 19 Şevval'de ikinci vakti Rodos Adasına uğramak zorunda kaldılar. Ada sakinleri geminin gelmesiyle, denize paralel uzanan dağın üzerinde bulunan muhkem kalelerine çekilerek kalenin kapıları kapattılar. Gemi, adadan su ve üzüm tedarik edilmesiyle aynı gün akşam vakitlerinde adadan ayrılarak Tunus istikametinde yoluna devam etti.⁴⁸⁷

Malatî, 33 günlük deniz yolculuğunun ardından 22 Zilkade 866 (18 Ağustos 1462) Çarşamba günü Tunus'a ulaştı.⁴⁸⁸ Burada bir otele yerleşti. 8 Zilhicce günü, babasının devlet kademelerindeki vazifelerinden dolayı itibar gören Malatî'yi, Tunus'taki ileri gelen ilim adamları ziyaret etti. Ziyarete Tunus Zeytûne Cami müderrisi eş-Şeyh Ebû İshak İbrâhim'le ferâiz konusunda konuşan Malatî, hocanın Zeytûne Cami'de öğle-ikindi ve ikindi-akşam namazları arasında okuttuğu derslerine uzun bir süre katılarak ondan çok istifade etmiştir.⁴⁸⁹ Bayramı Tunus'ta geçiren Malatî bayram namazını Tunus'un en büyük camisi olan Zeytûne'de kılmıştır.

⁴⁸⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 155.

⁴⁸⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 163.

⁴⁸⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 167.

⁴⁸⁸ Malatî seyahat esnasındaki garip olayları *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcim* adlı eserinde anlatmaktadır ki; konuyu tezimizin ilerleyen aşamalarında anlatacağız.

⁴⁸⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 172.

Müellif, Tunus Zeytûne Cami imam ve hatîbi Ahmed el-Mesrâtî el-Mağrîbî el-Mâlikî'nin sohbetlerine katılarak kendisinden istifade etmiştir.⁴⁹⁰ Arapça nahiv bilgisi konusunda üstad olan, Sibeveyh'in kitabını çok iyi bilen Tunus'un ileri gelen ulemâlarından, Ebu'l-Abbas Ahmet el-Manastîrî'nin ve derslerini uzun süre takip etmiştir.⁴⁹¹

Müellif Tunus'un ileri gelen âlimlerinden Muhammed el-Vâsîlî et-Tûnûsî el-Mağrîbî el-Mâlikî'nin derslerine uzun zaman devam etmiş, Sahih-i Müslim kitabından hadis dinlemiş, Kur'an Tefsiri, Mâlikî Fıkhi, Arapça, Meani, Beyan, Usûlî'd Din, Fıkıh ve diğer islâmî ilimlerde derslerine katılarak kendisinden büyük oranda istifade etmiştir.⁴⁹²

Malatî, aslen Endülüslü olup Tunus'un ileri gelen tüccarlarından Ebu'l-Kasım b. İbrâhîm'le tanışmış, Tunus'ta bulunduğu zaman diliminde kendisinden çok iyilik görmüştür. Ebu'l-Kasım'ın babası tıp ilminde mütehassıs bir kişi olduğundan, onun da bu konuda merakı ve bilgisi bulunmaktaydı. Malatî, bitkilerden ilaç yapımı hususunda Ebu'l-Kasım'dan istifade etmiştir.⁴⁹³

Tıp ilminde mütehassıs ve ehli ilimden olan Muhammed b. Muhammed el-Mağrîbî et-Tûnûsî'den tıp ilmi konusunda istifade etmiştir.⁴⁹⁴

İçerisinde birçok esirin bulunduğu iki Avrupalı gemi, 28 Zilhicce 866 (23 Eylül 1462) tarihinde Tunus Limanına gelmiş, Malatî de bakmak için gemiye çıktığında Müslüman bir Türk esirle karşılaşmıştır. Bu esir hariç gemideki tüm esirlerin Müslümanlar tarafından satın alındıklarını görmüştür. Esir Arapça bilmemekte, Türkçe ve Fransızca bilmektedir. Esirle Türkçe konuştuğunda onun Tatar boyundan müslüman bir Türk olduğunu, adının Mübarek olduğunu ve 25 yıldan fazla bir zamandır esaret altında kaldığını öğrenmiştir. Diğerlerinin fidyelerinin Müslümanlarca ödenmesine rağmen niçin kendisinin satın alınmadığını sorunca da; Arapça bilmediği için kâfir zannedildiğini ifade etmiştir.

⁴⁹⁰ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 461.

⁴⁹¹ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 491.

⁴⁹² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 463.

⁴⁹³ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 201.

⁴⁹⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 246.

Müellif durumu Tunus'un ileri gelen tüccarlarından Ebu'l-Kasım'a sorduğunda, onunla konuşamadıkları için kâfir olduğunu zannettiğini söylemiştir. Bunun üzerine 40 dinar vererek Mübarek'i satın alan müellif onu gemiden indirmiştir. Mübarek adlı köle uzun süre müellifimizin yanında kalarak ona hizmet etmiştir. Müellif onun çok faydalı ve dostça davrandığını, Tatar beldeleri ve Fransa hakkında kendisine çok bilgi verdiğini ifade etmektedir. Mübarek, Kuzey Afrika ve Endülüs seyahatini tamamlayıp Kahire'ye dönene kadar Malatî'nin yanında kalmış, 873/1469 senesinde Kahire'de Veba salgınından vefat etmiştir. Müellif kendisini hayırla yadettmektedir.⁴⁹⁵

Müellifimizin 26 Safer 867 (20 Kasım 1462) tarihinde Şükürbay isimli cariyesinden bir kızı dünyaya gelir. Adını Aişe koyduğu kızı aynı gün sonunda vefat eder. Evladını defneden müellifimiz bir süre evlat acısıyla sıkıntılı günler geçirmiştir. Durumdan haberdar olan Tunus Emîri Muhammed el-Mesud b. el-Mütevekkil Osman kendisini davet ederek onu teselli etmiştir. Malatî'nin tavır ve davranışlarını beğenen Sultan, ona yapacağı ticari faaliyetlerde vergiden muaf olduğunu belirten evrak vermiştir. Aralarında oluşan muhabbetten ötürü sonrasında görüşmeleri devam etmiştir.⁴⁹⁶ Müellif Tunus'ta yaklaşık 9,5 ay ikamet etmiştir.

Tüccarlarla beraber gemiyle 7 Ramazan 867'de (20 Mayıs 1463) Cerbe Adası'na giden Malatî, orada 8 gün kaldı. Oradan yüklü miktarda sıvı yağ ve giyim eşyası alarak gemiyle Trablusgarb'a doğru yola çıktı.

15 Ramazan 867 (3 Haziran 1463) tarihinde Trablusgarb'a geçen Malatî; İskenderiye'ye gitmeyi arzulamış, fakat arkadaşlarından büyük bir tüccar olan Abdulhamid el-'Avvâdî'nin ısrarları neticesinde İskenderiye'ye gitmekten vazgeçmiştir.

Müellif Trablusgarb şehrinin imkânlarını överek buranın daha çok dünya malını kazanmak isteyenler için ideal olduğunu, ilim öğrenmek isteyen kimseler için ise çok uygun olmadığını ifade etmektedir. Trablusgarb'ın varlıklı ve müreffeh olmasına karşı şehrin Komutanı Ebu'n-Nasr'ın zalim olduğunu ve kendisinde Allah korkusu olmadığını belirtmektedir.⁴⁹⁷

⁴⁹⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 174-175.

⁴⁹⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 211.

⁴⁹⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 220-221.

Malatî, Trablusgarb kadısı, hatîbi ve müftüsü olan el-Kâdî Mansur el-Buncirî el-Karavî ile görüşerek⁴⁹⁸ ve Abdulğaffâr b. Ahmed b. 'Atıyye et-Trablûsî, el-Mâlikî'nin sohbetlerine devam ederek bu kişilerden istifade etmiştir.⁴⁹⁹

2 Zilkade 867'de (19 Temmuz 1463) hastalanan Malatî'nin ziyaretine Trablus kadısı Mansur yanında doktorla beraber gelip, onu muayene ettirerek kendisine hayır duada bulunmuştur. Bu ziyaretten çok hoşnud olan Malatî, ona şiir yazmıştır.⁵⁰⁰

1.3.1.1. Trablusgarb Komutanı Ebu'n-Nasr ile Yaşadığı Sıkıntı

Müellif, Tunus Sultanı tarafından Trablusgarb'a komutan olarak görevlendirilen Ebu'n-Nasr'ın halka zulmettiğini düşündüğünden onu ziyarete gitmemiştir. Ebu'n-Nasr bu durumdan rahatsız olarak, Malatî'yi rahatsız etmek kasdıyla ondan 40 zira' uzunluğunda yün kumaş satın almış ve ücretini ödememiştir. Malatî bu kumaşı Tunus'tan 28 dinara satın almıştı. Kumaşın ücretini Ebu'n-Nasr'dan istemesine rağmen herhangi bir netice alamamıştır.

Malatî durumu Trablusgarb kadısı Mansur'a iletmış, kadı'nın da olayı Trablusgarb'da ikamet eden Tunus Sultanının oğlu el-Mesûd Billah'a aksettirmesiyle, Ebu'n-Nasr'ın aldığı mallar ancak geri alınabilmişti. Bu süreçte Kadı Mansur, Malatî'ye sahip çıkıp, onun ehl-i ilim ve dindar bir kişi olduğunu söyleyerek Ebu'n-Nasr'a sitem etmiştir. Aldıklarını geri vermek zorunda kalan Ebu'n-Nasr'ın Malatî'ye karşı kini artmıştır.⁵⁰¹

Müellif Tunus'tayken aslen Sardinya'lı Hristiyan bir köle satın alır. Köle bir süre sonra Müslüman olur. Malatî de bu köleye yakınlık göstererek ona iyi davranır ve sonunda azat ederek onu yanında yardımcı olarak bulundurmaya devam eder. Oysa köle, müellifin samimiyet ve muhabbetine karşılık ihanet planı kurmaktadır. Bu kişi müellife gelerek; burada köle fiyatlarının ucuz, Beyrut'ta ise oldukça pahalı olduğunu belirterek, köle alıp kendisine emanet etmesi halinde bunları Venedik gemisiyle Beyrut'a götürüp, orada onları satıp kazandığı parayı getirebileceğini ifade etmiştir. Söylenenler müellifin aklına yatmış, kendisine güvendiği için onun hilesinden

⁴⁹⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 221.

⁴⁹⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 165.

⁵⁰⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 228.

⁵⁰¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 229.

şüphelenmemiştir. Büyük bir meblağ harcayarak 10 zenci cariyeye satın almış, onları bu kişiye emanet ederek, diğer tüccarlarla beraber gemiyle uğurlamıştır.

Bu kişi Beyrut'a gideceğini ifade etmesine rağmen Rodos Adasına gitmiş ve cariyeleri orada satmıştır. Paraları alan bu kişi irtidat ederek kendi memleketi olan Sardinya'ya kaçmıştır. Rodos Avrupalıların elinde bulunduğu ve halkı Hristiyan olduğu için Müslümanların orada Müslüman köle satmaları yasaktır.

Malatî'nin kölelerinin Rodos'ta satıldığı haberi Trablusgarb komutanına ulaşınca; zaten müellife kin besleyen Ebu'n-Nasr, bunu intikam almak için fırsat bilerek konuyu araştırmaya başlamıştır.

Ebu'n-Nasr; Malatî'yi çağırarak cariyeleri satmak üzere nereye gönderdiğini sorar. Malatî; Beyrut cevabını verir. Bunun üzerine Ebu'n-Nasr, müellifin onları satılmak üzere Rodos'a gönderdiğini ifade eder. Bu ithamları reddeden müellif, Ebu'n-Nasr'ın söylediklerinin ispatlanması durumunda beytûlmâl'e 1000 dinar bağışlayacağını vaad eder. Kurulan meclis dağılır ve müellif oradan ayrılır.

Aradan fazla bir zaman geçmeden Ebu'n-Nasr müellifi ikinci defa çağırır. Bu sefer Ebu'n-Nasr'ın yanında Rodos adasında esir iken oradan kaçan iki kişi de bulunmaktadır. Müellif onlara cariyelerin Rodos kafirlerine satılıp satılmadığını sorar, onlar evet cevabını verirler. Satan kişinin özelliklerini anlatırlar. Konuşmada geçen şahıs müellifin eski kölesidir. Fakat konuşmada bu kişinin irtidat ettiği mevzusu geçmez.

Cevaba şaşırان müellif, olanlara hala ikna olmamış ve gelen iki kişiyi intikam arzusuyla Ebu'n-Nasr'ın tutmuş olabileceğini düşünmektedir. Kendisinin cariyeleri özellikle Rodos'a göndertip, orada satılmasını emrettiğinin ispatlanması halinde beytûlmâl'e 1000 dinar vereceğini tekrar ifade eder. Ebu'n-Nasr iki şahit çağırarak iddianın başka haberle ispatlanması halinde, müellif tarafından paranın ödenmesi gerektiğini söyler ve meclis dağılır.⁵⁰²

15 Muharrem 868'de (29 Eylül 1463) Trablusgarb'a içerisinde Rodos'tan kaçan iki Müslüman esirin bulunduğu bir gemi gelir. Bunlar bir kişinin Trablusgarb'dan aldığı müslüman cariyeleri Venedik gemisiyle Rodos'a getirip orada Rodos'un ileri

⁵⁰² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 229-230.

gelenlerine sattığını, İslâmdan irtidat ettiğini, şuanda Rodos'ta olduğunu fakat Sardinya adalarına gitmeyi istediğini anlatırlar. Haber Ebu'n-Nasr'a ulaşınca Müslüman cariyelerin Rodos'ta satıldığının ispatlandığını söyleyip, ödemeyi vadettiği 1000 dinarı talep eder. Gelen esirler o kişinin irtidat ettiğini ifade etmesine rağmen Ebu'n-Nasr bunu kimseye haber vermez.

Müellif, Ebû Nasır'ın makamına gittiğinde oraya iki şahıs getirilir. Onlar Müslüman cariyelerin Rodos'lulara satıldığını söyleyip satan kişinin vasıflarını anlatırlar. Anlattıkları kişi Malatî'nin azad ettiği kölesidir. Fakat o kişinin irtidat ettiğini orada söylemezler. Müellif kendisini müdafaa etmeye çalışsa da Ebu'n-Nasr onu dinlemez ve Trablusgarb kalesindeki hapishaneye atar. Evinde olan eşyalara el koymak üzere evine bir ekip gönderilir. Eve gelen ekip evde bulunan eşyaları ve müellifin cariyesini alarak geri dönerler. Müellif hapishanede geceleme zorunda kalır.

Olayın duyulmasıyla şehrin ileri gelenleri Ebu'n-Nasr'a giderek, bu yapılanların çok uygun olmadığını, bundan vazgeçmesini söylerler. Kadı, cariyeleri satan kişinin irtidat ettiğini, bu arada Malatî'nin de malının zayı olduğunu, Malatî'nin böyle bir söz verse de, kişi irtidat ettiği için şer'an herhangi bir mükellefiyetinin olmadığını ifade etmiştir. Vaziyetin istediği mecrada ilerlemediğini gören Ebu'n-Nasr, onlara Malatî'yi yarın sabah serbest bırakacağına dair söz vermiştir.

Ebu'n-Nasr geceleyin müellifi getirtip onu tehdit ederek korkutmuş, kendisinden 300 dinar alması karşılığında sabah serbest bırakabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca aralarında geçen bu olayı Trablusgarb'da hiç kimseye söylemeyeceğine yemin ettirmiştir. Kölesinin irtidat ettiğini, şehrin ileri gelenlerinin ve kadı'nın yaptıklarını bilmeyen müellif bu teklifi kabul etmek zorunda kalmıştır. Malatî parayı ödeyerek, sabah serbest kalmış, olanları öğrenince sıkıntısı bir kat daha artmıştır. Fakat ilk zamanlar bu olayı kimseye anlatamamıştır.

Malatî, Trablusgarb'da kalmasına sebep olan arkadaşı 'Abdulhamid el-'Avvâdi'nin de bu sıkıntılı dönemde kendisine sahip çıkmadığını öğrenmiştir. el-'Avvâdi, Malatî ile arkadaşlık ettiğinden dolayı Ebu'n-Nasr'ın şerrinin kendisine de

dokunacağından endişe etmiş, müellifi gıyabında kötölemiştir. Bunu duyan müellifin üzüntüsü artmış, arkadaşını hicveden bir şiir yazmıştır.⁵⁰³

Birkaç gün sonra içerisinde Rodos'tan kaçan başka Müslüman esirlerin bulunduğu bir gemi gelir. On kişiden fazla olan bu grup, olan biteni tüm açıklığıyla anlatırlar. Vaktiyle satın aldığı Hristiyan köle, hiçbir zaman Müslüman olmamış fakat Müslüman görünmüştür. Köle, Rodos'ta iken esirlere; efendisine Beyrut'ta satmak üzere cariyeler aldığını, fakat onu aldatarak cariyeleri Rodos'a getirdiğini, onları satarak 500 dinardan fazla para elde ettiğini, artık Müslüman gibi de görünmekten vazgeçtiğini ve kendi şehri olan Sardinya adasına gitmeyi istediğini anlatmıştır. Ayrıca Rodos'a Venedik gemisiyle geldiğini, gelirken de geminin sahibi olan Yahudiye dolandırdığını söylemektedir.

Malatî, hapiste yaptıkları anlaşılmayı o zamana kadar gizlemişken, hadisenin gerçek yüzünün Trablusgarb'da yayılmasıyla Ebu'n-Nasr'ın yanına giderek ödediği para ve malların iadesini istemiştir. Onu Tunus Sultanı Osman ve oğlu el-Mesud'a şikâyet etmekle tehdit etmiştir. Olayın sultana aksetmesinden çekinen Ebu'n-Nasr müelliften aldığı malları teslim etmek zorunda kalmıştır.⁵⁰⁴

Müellif bu olayla büyük meblağlar ödeyerek satın aldığı cariyeleri kaybetmiş, bir sürü sıkıntı çekmiş sonunda da hapiste kalmak durumunda kalmıştır. Sıkıntıdan kurtulduğu için Allah'a şükretmektedir.

Ayın sonunda (Muharrem 868/Ekim 1463) Trablusgarb komutanı Ebu'n-Nasr'ın oğlu vefat etmiştir. Müellif onun hakkında “Allah onun acısını üzerine bir acı daha vererek artırdı” yorumunu yapmaktadır.⁵⁰⁵

1.3.1.2. Malatî ve Yahudi

18 Safer 868'de (1 Kasım 1463) Kahire'den Trablusgarb'a adı Abdurrahman olan biri gelir. Bu adam aslen Yahudi olup daha önce Avrupa memleketlerinden Trablusgarb'a gelmiş bir müddet burada ikamet ederek Yahudi bir kadınla evlenmiş ve ondan çocuğu olmuştur. Sonrasında bu adam Kahire'ye gitmiş, aradan da Kudüs'ü

⁵⁰³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 293-294.

⁵⁰⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 293-295.

⁵⁰⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 298.

ziyaret etmiştir. Orada Müslüman bir kadınla zina ederken yakalanmış ve istemeyerek (gönülsüz olarak) müslüman olup Abdurrahman ismini almıştır.

Abdurrahman, müellifin orada bulunduğu zamanda Trablusgarb'a geri döner. Malatî ile tanışarak sık sık onu ziyarete gider. Çocuğunu, eski eşi olan kadından alıp Fas'a gitmeyi arzulamaktadır. Müellif de bu konuda ona yardımcı olur. Bu kişi hâkim kararıyla çocuğunu alır ve Fas'a (Bilad-ı Mağrib) doğru yola çıkar. Müellif Abdurrahman'a oldukça iyi davranmış, elinden geldiğince ona yardımcı olmaya çalışmıştır. Fakat sonrasında ondan yaptığı bu iyiliklerine karşılık, müellifin ölmesine sebep olabilecek kötülükten başka bir şey görmemiştir.⁵⁰⁶ Bu kişiyle ilgili yaşanan hadiseye ileride değineceğiz.

Müellif Cemaziyelahir ayında Tunus'a gitmeye karar verir. Bunu duyan Ebu'n-Nasr, Malatî'nin başından geçenleri Tunus sultanına anlatmasından korkarak, yaşananlarla ilgili herhangi bir kötü niyetinin olmadığına yemin eder ve kendisinden özür diler. Ayrıca özür mahiyetinde müellife hediye gönderir. Malatî ilk önce hediyeleri kabul etmez. Bu durumdan endişelenen Ebu'n-Nasr, müellifin hediyeleri kabul etmesine kadar bu tavrını devam ettirir.

Müellif Trablusgarb'ın yıllık olarak Tunus'a gönderdiği parayı (yüz bin dinar) taşıyan kabileyle Tunus'a doğru yola çıkar.⁵⁰⁷ Müellif Trablusgarb'da yaklaşık 9 ay kalmıştır.

25 Cemaziyelahir 868 (5 Mart 1464) tarihinde Kâbis şehrine giden Malatî, kısa bir süre burada kaldıktan sonra Kayrevan'a gitmek üzere oradan ayrılır.

Malatî, 28 Cemaziyelahir 868'de Kayrevan'a ulaşır. Tıp ilmi konusunda mümeyyiz ve aynı zamanda müftü ve hatîb olan İbn Bekkûş ismiyle bilinen Ebû Abdullah b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Beledî'nin varlığı, onun bir süre Kayrevan'da ikamet etmesine vesile olmuştur. İbn Bekkûş'un evinin yanında konaklayan Malatî, orada bulunduğu zaman diliminde (yaklaşık 4 ay) sık sık onunla görüşmüş, derslerini takip etmiştir. Malatî kendisinden özellikle tıp ilmi konusunda çok istifade etmiş ve ondan icazet almıştır.⁵⁰⁸

⁵⁰⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 301.

⁵⁰⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 312.

⁵⁰⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 318.

Müellif gittiği yerlerde şehrin ulemâsıyla görüşmeye gayret etmekte, onlardan istifade etmeye çalışmaktadır. Vefat etmiş ulemâ ve evliyanın ise kabir ziyaretinde bulunmaktadır. Burada da Kayrevan mezarlığını ziyaret etmiştir. Eserinde orada medfûn bulunanların isimlerini zikretmektedir.⁵⁰⁹ Müellif 20 Şevval 868 (26 Haziran 1464) tarihinde Kayrevan'dan ayrılmıştır.

Malatî, 23 Şevval'de Tunus'a ulaşmış, orada birkaç gün orada kaldıktan sonra ayrılmıştır. Bu müellifin Tunus'a ikinci gelişidir.

Müellif, Tunus'tan kervanla sıkıntılı bir yolculukla Bâce şehrine gitmiştir.⁵¹⁰

17 Zilkade 868 (22 Temmuz 1464) tarihinde Konstantin⁵¹¹ şehrine ulaşan Malatî, şehri beğenmiş ve burada 3 gün kalmıştır.⁵¹²

Bicâye şehrine ulaşan müellif, evvelen şehrin ileri gelen ulemâsından Abdurrahman es-Sa'lebî ile tanışarak derslerine devam etmiştir. Kendisine sorular sormuş ve aldığı cevaplardan tatmin olmuştur. Es-Sa'lebi'nin tefsir kitabını okumuş ve ondan icâzet almıştır.⁵¹³

Malatî; Bicâye'den Cezayir'e geçmiştir. Cezayir'den de Mâzûna şehrine giden Malatî, 868 yılı Zilkade ayının sonlarında (Ağustos 1464) Tilimsan şehrine vardı.

Kurban bayramını Tilimsan'da geçiren Malatî'nin 24 Zilhicce 868 (18 Ağustos 1464) tarihinde Şükûrbay isimli cariyesinden bir kız çocuğu daha olmuş, adını yine Aişe⁵¹⁴ koymuştur. Buna çok sevinen müellifimiz çocuğunun eğitimiyle bizzat kendisi meşgul olmuştur. Fakat ne yazık ki o da müellifin Kahire'ye dönmesi sonrasında 5 yaşını tamamlamadan, 873 Ramazan ayında (Mart 1469) bölgede görülen veba salgınında vefat etmiştir.⁵¹⁵

⁵⁰⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 322.

⁵¹⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 329.

⁵¹¹ Cezayir'de bir şehirdir. İstanbul'un eski ismiyle isim benzerliği bulunmaktadır.

⁵¹² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 330.

⁵¹³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 331.

⁵¹⁴ Müellifimizin daha önce de kız çocuğu olmuş, fakat kısa zaman sonra vefat etmiştir. Onun da adı Aişe'dir.

⁵¹⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 330.

Zilhicce ayının sonunda müellifin evine geceleyin iki hırsız girmiş, daha uyumadıkları için yanındaki kölesiyle beraber harekete geçerek, onlara karşı koymaları neticesinde hırsızlar kaçmışlardır.⁵¹⁶

Müellif, 5 Muharrem 869'da (7 Eylül 1464) Tilimsan şehrinin kenar mahallelerinde ikamet eden Evliya'dan Ebû Medyen Şuayb el-İşbîlî'yi ziyaret ederek onun bereketinden istifade etmiştir.⁵¹⁷

Malatî bu şehirde diğer şehirlere nisbeten daha fazla kalmış, Tilimsan âlimlerinden el-'Ubbad Cami hatîbi ve özellikle fen ilimlerinde derin bilgi sahibi Ebû Abdullah Muhammed b. Abbas'ın sohbetlerine altı ay devam etmiştir. Malatî seksen yaşlarında olmasına rağmen kendisine yakın davranan Ebû Abdullah ile sık sık görüşerek ondan büyük oranda istifade etmiştir.⁵¹⁸

Ayrıca Tilimsan'da; Kadı Ebû Abdullah Muhammed el-'Ukbani ve onun kardeşi Tilimsan Cami imam ve hatîbi Ebû Salim İbrâhim, Âlim Muhammed b. Merzuk, Tilimsan müftüsü Muhammed b. Zekeriya, Yahyâ b. Ebi'l Ferec ve burada bulunan edebiyatçı ve tabiplerle ile görüşmüştür. Müellif tabiplik hususunda özellikle Ali b. Kuşûş adlı hekimin ismini zikretmektedir. Bunlardan bir kısmının derslerine devam ederek onlardan istifade etmiş ve icazet almıştır.⁵¹⁹

Müellif, Tilimsan'da Mûsâ b. Samuel b. Yahûda el-İsraîlî el-Endelüsî adlı bir kişiyle tanışır. Malatî, 59 yaşlarında olan bu kişinin tıp alanında mütehassıs olduğunu, (Müellif şüana kadar bu konuda onun kadar mahir birini görmediğini ifade etmektedir.) astroloji⁵²⁰ ve kadîm ilimler hakkında da bilgi sahibi olduğunu ifade etmektedir. Uzun süre bu şahsın derslerine devam eden Malatî; tıp alanında ve diğer alanlarda kendisinden çok istifade etmiş, ondan icazet almıştır. Müellif, onun ölmeden önce Müslüman olması için dua ettiğini belirtmektedir.⁵²¹

Malatî, astroloji alanında *Şükür Yıldızı* adlı risâleyi Arapça'ya çevirmiştir. Müellifin astrolojiye karşı merakında bu kişinin etkisi olduğu düşünülmektedir. Müellif Tilimsan şehrinde yaklaşık altı ay kalmıştır.

⁵¹⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 334.

⁵¹⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 23.

⁵¹⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 24.

⁵¹⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 24.

⁵²⁰ علم الوفاق و الميقات (Hangi işi ne zaman yapmanın uygun olduğu husundaki ilim dalı)

⁵²¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 25.

27 Cemaziyelahir 869 (24 Şubat 1465)'de Vehran şehrine giden Malatî, İbrâhim b. Muhammed et-Tazî tekkesinin imamı Abdurrahman b. 'Azzuz ve Vehran Müftüsü Ebû'l Abbas Ahmed b. Abbas el-Mâlikî'yi ziyaret ederek onlardan istifade etmiştir.⁵²²

Vehran'da İbrâhim b. Muhammed et-Tâzî adında bir âlim zat yaşamaktaydı. Aynı zamanda Evliyaullah'tan olan bu zat Vehran'a bir dergâh kurdu. Yanına okul ve hamam inşa edildi. İhtiyaçlı olanlar buraya gelip kalabilirdi. Özellikle bu dönemde Endülüs'ten kaçıp Vehran'a gelen müdeccenler burada ikamet ederlerdi. Vehran Baytar Cami İmam Hatîbi İbn Kassâr et-Tilimsânî ismiyle bilinen Ebû Abdullah Muhammed de onun has talebelerindendi.

Müellif İbrâhim et-Tâzî'nin şöhretini ve hizmetlerini duymuş, onun görmeyi arzulamıştır. Fakat müellifimiz daha Vehran'a geçmeden (Tunus'tayken) İbrâhim et-Tâzî vefat etmiştir. Onun şiirlerini talebesi İbn Kassâr'dan dinlemiş ve şiirleri eserinde zikretmiştir.⁵²³ Müellif Vehran'da yaklaşık 2,5 ay kalmıştır.

Vehran'dan ayrılan Malatî, 27 Ramazan 869 (23 Mayıs 1465) tarihinde tekrar Tilimsan'a (ikinci defa) gitti. Burada idarecilerden Abdurrahman b. Neccar'ın evinde kaldı.

Abdurrahman, müelliften Tilimsan Emîrine övgü mahiyetinde şiir yazmasını talep eder. Bu şiiri Ramazan bayramında Tunus Sultanının elçisi ziyarete geldiğinde okumak istemektedir. Malatî, 40 beyitlik bir şiir yazar. Bu şiiri beğenen Tilimsan Emîri, müellife yaptığı ticarette her türlü vergiden muaf olduğunu bildiren bir belge verir ve orada kaldığı sürede ona bir ev tahsis eder. Şiir, yazısı güzel bir yazıcıya yazdırılır ve bayram günü Tunus Sultanının elçisinin bulunduğu esnada sesi güzel olan bir kişi tarafından okunur.⁵²⁴

Müellif Şevval ayında Fas'a gitmeyi arzulamış, fakat orada yaşanan kargaşadan haberdar olunca oraya gitmekten vazgeçmiştir.⁵²⁵ Endülüs'te satmak üzere Tilimsan'dan çeşitli mallar alan Malatî tekrar (ikinci defa) Vehran'a geçti.

⁵²² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 37.

⁵²³ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 120-136.

⁵²⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 52.

⁵²⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 59.

Müellif, Vehran'dan gemiyle Endülüs'e geçmeyi planlıyordu.⁵²⁶ Kurban bayramını Vehran'da geçiren müellif, burada kurbanlık koyunların çok ucuz olduğundan, dört koyunun bir dinara satıldığından bahsetmektedir.⁵²⁷

Malatî, Muharrem 870'de Vehran sahiline giderek, Kur'an-ı Kerîm'de Hz. Mûsâ ve Hızır (a.s.) arasındaki kıssaya konu olan taşı ziyaret etti. Kocaman taşın üzerinde küçük bir mescid yapılmıştı. Müellif aynı şekilde Tilimsan'da yine bu kıssada geçen duvar hadisesinin yaşandığı yerde de bir mescid yapıldığını ve orayı da ziyaret ettiğini anlatmaktadır. Bu olayların geçtiği yerlerin bu mekânlar olabileceğini ifade etmekte, konuyu "En doğrusunu Allah bilir" diye tamamlamaktadır.⁵²⁸

Müellif, ailesini Vehran Baytar Cami İmam ve Hatîbi İbn Kassâr et-Tilimsânî'nin ailesine emanet ederek (İbrâhim et-Tâzî'nin dergâhının misafirhanesinde kalmak üzere) Vehran'dan ayrıldı. (870 Rebiulahir / Ekim 1463) ⁵²⁹Endülüs, Tilimsan, Vehran ve diğer tüccarların bulunduğu büyük bir Ceneviz gemisiyle, 23 Rebiulahir 870 (13 Aralık 1465) tarihinde Endülüs'ün Mâleka (Malaga) şehrine ulaştı.

Şehrin ulemâsıyla tanışmayı arzulayan Malatî, Endülüs ulemâsından Gırnata kadısı Ebû Abbas Ahmed es-Seyyid eş-Şerîf et-Tilimsânî ile biraraya gelmişlerdir. Müellifimize yakınlık gösteren Ebû Abbas'ın sohbetlerine katılarak, ondan istifade etmiştir.⁵³⁰

Burada Mâleka Kadısı ve Hatîbi Ebû Abdullah Muhammed b. el-Kur'a ile görüşen Malatî, onun derslerine devam etmiş, özellikle arapça konusunda kendisinden çok istifade etmiştir.⁵³¹

Cemaziyelevvel 870'de Mâleka'dan Gırnata'ya katırla seyahat eden Malatî, ay sonunda Gırnata'ya ulaştı. Gırnata'nın binalarını, yerleşimini öven müellif, burada ulemâdan ve şairlerden birçok kişinin bulunduğunu ifade etmektedir.⁵³² Kadı Ebû

⁵²⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 59.

⁵²⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 63.

⁵²⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 99.

⁵²⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 112.

⁵³⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 112.

⁵³¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 113.

⁵³² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 117.

Abdullah Muhammed b. Mansur ile görüşerek, birçok defa sohbetlerinde bulunarak kendisinden istifade etmiştir.⁵³³

Malatî'nin Gırnata'ya geldiğini duyan Gırnata Sultanı Ebu'l-Hasen, 29 Cemaziyelevvel 870'de (17 Ocak 1466) müellifi davet ederek Hamrâ-u Gırnata (el-Hamra) sarayında ağırlamış kendisine gezdiği yerler hakkında sorular sormuştur. Tilimsan ve Tunus sultanları hakkında bilgi alan Ebu'l-Hasen, Kahire ve Şam'daki ahval hakkında da bilgi edinmiştir. Malatî'nin cevaplarını beğenen sultan, kendisine burada yaptığı ticarete vergiden muaf olduğuna dair bir berat vermiştir.⁵³⁴

Malatî Kurtuba şehrinin yakın olması ve Müslümanlarla kâfirler arasında anlaşma sağlanıp, tüccarların bu beldeleri güvenli bir şekilde ziyaret etmeleri mümkün olunca, Kurtuba'ya gitmeye karar vermiş ancak bir kendisine kin besleyen bir Yahudi tarafından saldırıya uğrayarak yaralanması neticesinde bu düşüncesini gerçekleştirme imkânı bulamamıştır.⁵³⁵

Müellifi yaralayan kişi daha önce Trablusgarb bahsinde değindiğimiz gibi aslen Yahudi olup sonradan Müslüman olan, ismini Abdurrahman olarak değiştiren ve Kahire'den Trablusgarb'a gelen şahıstır. Müellif Trablusgarb'da iken bu şahsa iyilikler yapmış, eski eşinden çocuğunu alabilmesini sağlamıştır. Çocuğunu aldıktan sonra da birçok beldeyi ziyaret ederek en son Gırnata'ya yerleşmiştir. Müellif, bu kişi hakkında Trablusgarb'tan ayrıldıktan sonra herhangi bir şey duymamıştır.

Bu şahıs Gırnata'ya gelmiş, oradaki insanlara Kahire'den geldiğini, Kahire'nin ileri gelenlerinden olduğunu ve orada tıp alanında zirve olduğunu söylemiştir. Bu ilimdeki cehl ve kusurlarına rağmen Gırnata'nın ileri gelenleri nazarında itibar görmüştür. Müellif onun bu durumundan habersizdir.

Müellif Gırnata'ya gidince, tesadüfen bu kişi hakkında Malatî'ye soru sorulur. Bu kişinin özellikleri ayrıntılı bir şekilde anlatılınca bu adamın Yahudi iken müslüman olduğunu iddia eden Abdurrahman adlı şahıs olduğunu farkeder. İnsanları onun zararından korumak maksadıyla onun hakkında bildiklerini; Müslümanlığı kabul ettiğini

⁵³³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 118.

⁵³⁴ Malatî'nin Kahire'den kalkıp Tunus, Tilimsan gibi şehirlere seyahat ettiğini ve gezi maksadıyla ülkesine geldiğini öğrenen Ebu'l Hasen müellifi sarayına davet etmiştir. Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 119.

⁵³⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 121.

söylemesine sebep olan olayı, onun nasıl Trablusgarb'a geldiğini ve çocuğunu nasıl kurtardığını anlatır. Müellifin söyledikleri yayılır ve bu kişi toplumdaki itibarını kaybeder.

Abdurrahman denen şahıs bütün bunlara sebep olan Malatî'yi gözetlemekte, intikam için fırsat kollamaktadır. Müellifin Gırnata sokaklarında tek başına gezdiği bir zaman, ardından yaklaşıp elindeki kılıçla onu öldürmeye çalışır. Boynunu hedefleyerek kılıçla hamle yapar. Fakat yanlışlıkla kılıç müellifin yüzüne denk gelir. Müellif bu darbeyle kendini yerde bulur. Malatî'nin öldüğünü düşündüğü için ikinci bir hamle yapmaz ve gizlice oradan kaçarak uzaklaşır.

Bu darbe müellifin üst dudağına, burnuna ve sol yanağına isabet eder. Müellifin üst dudağı yarılr, sekiz dişi de kırılır. Olayın farkedilmesiyle ölümün eşiğine gelen müellif tedavi altına alınır ve yüzünde oluşan yaralar dikilir. Müellif kendine geldiğinde bu saldırıyı yapan kişinin Abdurrahman adlı şahıs olduğunu söyler. Bu şahıs da müellifin hayatta olduğunu duyunca, yakalanmadan evvel islâmdan irtidat edip, Gırnata'dan kaçarak küfür memleketine sığınır.

Müellif bir süre sonra bu yahudinin küfür memleketinde, Müslüman bir esir tarafından hançerle öldürüldüğünü duyar. Hiç tanımadığı bu kişi müellife yapılanları duymuş ve öfkelenerek yahudiye saldırmıştır. Saldırırken; bu o Müslümana yaptıkların için, İslâmdan döndüğün için" demiştir. Saldırı sonucunda Yahudi ölür. Müslüman esir ise İslâm ülkesine kaçarak canını kurtarır.⁵³⁶

Müellif bu yaralar dolayısıyla yaklaşık bir ay herhangi bir yere gidememiş, tedavi olarak istirahat etmiştir. Artık müellif için birçok şehre daha seyahati arzulamasına rağmen (Kurtuba gibi) seyahat dönemi sona ermiş, Kahire'ye geri dönüş süreci başlamıştır.

Yaşadığı saldırıda ölüm tehlikesi atlatan Malatî, tedavi sürecinde yaralarının kısmen iyileşmesi neticesinde 870 Cemaziyelahir'in sonlarında (Şubat 1466) Gırnata'dan ayrılarak Mâleka şehrine geçti.⁵³⁷ Bu müellifin ikinci defa bu şehre uğramasıdır. 1 Recep 870 (17 Şubat 1466)'da Mâleka'dan ayrılan Malatî, 3 gün sonra Vehran şehrine ulaşmıştır.

⁵³⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 121-122.

⁵³⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 126.

Ailesini alarak oradan da Tunus’a geçmeyi planlayan Malatî, saldırı sonrasında tam toparlayamaması ve vücudunun zayıf düşmesi neticesinde buradaki arkadaşları tarafından yolculuğa çıkmadan önce biraz daha dinlenmesini istemeleri üzerine bir süre daha bu şehirde kalarak istirahat etmiştir.⁵³⁸ Bu müellifin Vehran’a üçüncü gelişidir.

Vehran şehrinin ileri gelenlerinden müellifi ziyaret edenler olmuş, üzüntülerini dile getirerek şifa dileklerinde bulunmuşlardır.⁵³⁹

Malatî Vehran’da bulunduğu esnada İbrâhim et-Tâzî’nin dergâhında ikamet etmiştir. Dergâhın farklı ilim dallarında eserlerin bulunduğu zengin bir kütüphanesi vardı. Müellif bu esnada vaktini ibadet ve kütüphanede ilim öğrenmeye hasretmiştir. Yolculuk sırasında aldığı yaklaşık kırk ciltlik eseri bu kütüphaneye bağışlamıştır. Müellif dergâhta kaldığı bu dönemde dünyevi meselelerden uzaklaştığını, uhrevi tarafa yöneldiğini ifade etmekte, “keşke bu durumu sonrasında da devam ettirebilseydim” diye hayıflanmaktadır.⁵⁴⁰

Müellif dergâhta kaldığı sırada ilim öğrenmenin yanı sıra ders okutmaya da başlamıştır. Vasîf er-Rumî adlı şahsın bu dönemde tıp ve fıkıh konusunda birkaç ay derslerine devam ettiğini ifade etmektedir.⁵⁴¹ Müellif bu gelişinde yaklaşık 7 ay burada ikamet etmiştir.

Malatî 11 Safer 871 (22 Eylül 1466)’da ailesini alarak Ceneviz gemisiyle Tunus’a gitmek üzere Vehran’dan ayrıldı. Gemi olumsuz hava koşullarından dolayı Bicâye yakınlarında durmak zorunda kaldı. Rüzgarın dinmesiyle tekrar yolculuklarına devam ettiler.⁵⁴²

Malatî, 29 Safer 871’de Tunus’a (üçüncü defa) ulaştı. Tunus’un ileri gelen tüccarları ve arkadaşları kendisini ziyaret ederek yaralanmasından ötürü üzüntülerini dile getirmişlerdir. Burada 4 gün kalan Malatî, gemiyle yolculuğuna devam etmiştir.⁵⁴³

Trablusgarb istikametinde gemiyle yolculuğuna devam ederek Rebîulevvel ayının sonlarında şehre ulaştı. Bu müellifin şehre ikinci gelişidir. Daha önce kalmış olduğu eve yerleşen Malatî, birkaç ay burada ikamet etmiştir.⁵⁴⁴

⁵³⁸ Malatî, *er-Ravzü’l-Bâsim*, III, 126.

⁵³⁹ Malatî, *er-Ravzü’l-Bâsim*, III, 127.

⁵⁴⁰ Malatî, *el-Mecmau’l-Müfennen*, 136.

⁵⁴¹ Malatî, *er-Ravzü’l-Bâsim*, III, 249.

⁵⁴² Malatî, *er-Ravzü’l-Bâsim*, III, 190.

⁵⁴³ Malatî, *er-Ravzü’l-Bâsim*, III, 192.

16 Recep 871'de Ahmed ed-Duhmânî el-Kayrevânî liderliğinde hac kafilesi düzenleneceği ilan olundu. Bunun üzerine Trablusgarb'da birçok kişi hacca gitmek üzere hazırlığa başladı. Müellif de bu kervanla hacca gitmek maksadıyla deve ve diğer ihtiyaçlarını satın aldı. Şaban ayında hac kafilesi ile beraber kara yoluyla Hameyne gitmek üzere yola çıktı.⁵⁴⁵

Malatî, yolculuk esnasında kimi zaman bedevi arapların yağma tehlikesinden kimi zaman da su sıkıntısından dolayı meşakkatli bir yolculuk geçirmiştir. Müellif sıkıntılı bu yolculuğun ardından 5 Şevval 871 (10 Mayıs 1467)'de İskenderiye'ye ulaştı.⁵⁴⁶ (Müellifin İskenderiye'ye ikinci gelişi) Rahatsızlığından dolayı kervanla Kahire'ye doğru yolculuğuna devam edemeyen Malatî, bir süre İskenderiye'de kaldı. Babasının o yıl hacca gideceğini bilmiyordu. Oğlunun seyahatinden döneceğini haberi olmayan Halîl b. Şâhin de yanına ailesini ve hizmetçilerini alarak hac yolculuğuna çıkmıştı.⁵⁴⁷

Malatî, 7 Zilkade 871 (10 Haziran 1467)'de Kahire'ye ulaştı. Babasının hacca gittiğini öğrenince, zaten zor bir yolculuk geçirdiği ve hasta olduğu için hac yolculuğunu iptal ederek Kahire'ye yerleşmiştir.

1.3.2. Seyahatleri Esnasında Yaşadığı İlginç Olaylar

Müellif *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcim* adlı eserinde seyahatleri esnasında hayatın her alanına ait olaylara tanıklığını, ilmî ve idarî sahada önemli kişilerle görüşmelerini, yaşadığı tecrübeleri, ilginç bulduğu olayları vs. kayıt altına almıştır. Bu bölümde müellifin seyahatlerinde hangi olayları kaydettiğiyle alakalı bir fikir vermesi açısından seyahatte yaşanan birkaç olay paylaşılacaktır.

1.3.2.1. Nil Sahilinde Timsah Saldırısı

Müellif Rebiulevvel 866 (Aralık 1461) tarihinde Nil nehrinin kenarındaki yüksek bir yerde otururken bir kadının testisini doldurmak için nehre indiğini görür. Kadın testisini doldurmak üzere nehre eğilince nehirden aniden timsah saldırır ve kadının

⁵⁴⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 199.

⁵⁴⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 204.

⁵⁴⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 207.

⁵⁴⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 212.

başını ağızlar. Bunu gören müellif korkar ve kadının durumuna da çok üzülür. Olayın duyulmasıyla insanlar da bu duruma üzülürler ve toplumda tedirginlik başlar.

Bu vaziyetin bölge halkı için tehlike arzemesi üzerine “Ebû ‘Avkil” adında bir timsah avcısı buraya gelerek timsah avına çıkar. İnsanlar bu timsah avını seyretmek üzere toplanırlar. Avlanan timsah şehre getirilir.

Müellif o korkunç hayvanı gördüğünü ve böylece kadına duyduğu üzüntünün bir nebze dindiğini ifade etmektedir.⁵⁴⁸

1.3.2.2. Gemide Kısas Uygulaması

Müellif, Şevval 866’da (Temmuz 1462) Kuzey Afrika seyahati için içerisinde Müslüman tüccarların bulunduğu Venedik gemisine biner. Gemi Rodos’a uğradıktan sonra Tunus istikametinde yolculuğuna devam ederken, gemide bir hırsızlık olayı yaşanır. Bir kişi yolculardan birinin tavuğunu çalmıştır. Gemideki görevli hırsızlık yapanı bulur ve aralarında tartışır. Tartışma esnasında hırsız bıçağını çıkararak tayfayı yaralar. Kargaşa çoğalır, olay gemi kaptanına yansır ve hırsız kaçarak gemide kuytu bir yere saklanır.

Kaptan, hırsızın yakalanmasını emreder ve bir süre sonra hırsız yakalanarak huzura getirilir. Yaralanan tayfanın ölüm haberi üzerine katilin eli ayağı bağlanarak uygun bir yere götürülür. Tayfanın cesedi denize atılır. Olay müellifin de bulunduğu yerde ayrıntılı olarak tutanakla kayıt altına alınır.

Sonrasında küçük bir kayık hazırlanır ve içerisine geminin kaptanı ve ileri gelen birkaç kişi daha binerek, bu geminin de dâhil olduğu üç yolcu gemisinin sahibine giderek durum anlatılır. Kaptan diye isimlendirdikleri bu üç geminin asıl sahibi kısas uygulanmasına karar verir.

Müellifin bulunduğu geminin kaptanı ve gidenler geri gelerek suçluyu infaza hazırlarlar. İskenderiye’de gemiye binen sıradan bir yolcuya büyük bir satır verilerek infaz işi ona tevdi edilir. Bu yolcu ilk başta yapmak istemez fakat zorlamalara dayanamayarak hırsız ve katil olan şahsın kafasını gövdesinden ayırır. Hırsızın cesedi

⁵⁴⁸ Malatî, *er-Ravzü’l-Bâsim*, II, 146-147.

denize düşer, geminin içerisinde kalan kafası da denize atılır. Müellif bütün bu olaylar olurken kendisini selamette bırakan Allah'a hamdetmektedir.⁵⁴⁹

1.3.2.3. Bayram Namazında İzdiham

Müellif Trablusgarb'da ikamet ederken Şevval 867'de (Haziran 1463) Ramazan bayram namazını eda etmek üzere Trablusgarb Cami'sine gider. Trablusgarb komutanı Ebu'n-Nasr, evlatları ve atlı süvarilerinin bulunduğu büyük bir toplulukla beraber camiye gelirler. Bayram namazı vaktinin girmesiyle insanlar şehre girmek için gelirler. Büyük bir kalabalık oluşur. Trablusgarb nâibi tehlikenin farkına vararak kalabalığın geçeceği yerden uzaklaşır. Her zamanki gibi kapalı olan şehrin kapıları açılınca insanlar içeri girmek için acele ederler ve izdiham oluşur. Bu izdihamda beş kişi vefat eder. Müellif bu durumun garipliğine vurgu yapmaktadır.⁵⁵⁰

1.3.2.4. Veba Salgını

Müellifin yaşadığı dönemde özellikle 871-880 /1466-1475 yıllarında veba salgını yaygınlaşmıştı. Nitekim müellifin kızı Aişe ve Mübarek isimli kölesi bu salgına yakalanarak vefat etmişlerdir.⁵⁵¹

Müellif sıklıkla bu salgın hakkında bilgiler vermekte, kimi zaman da bu hastalıktan ölenlerin sayısını paylaşmaktadır.⁵⁵² Burada dikkat çeken husus salgının seyri hususundaki müellifin tesbitidir. Malatî salgının ilk olarak Avrupa beldelerinde ortaya çıktığını, zamanla oradan Fas, Tunus, İskenderiye ve Kahire istikametinde yayıldığını ifade etmektedir.⁵⁵³

1.3.2.5. Tilimsan'a Yağma Teşebbüsü

Muharrem 869'da (Ekim 1464) müellif Tilimsan şehrindeyken oraya bir Avrupa gemisi yanaşır. Gemiden on bir kişi iner. Amaçları Müslümanları kaçırpı esir etmek ve yağma yapmaktır. Durumun Müslümanlarca farkedilmesiyle hemen tedbir alınarak

⁵⁴⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 168-169.

⁵⁵⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 225.

⁵⁵¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 332.

⁵⁵² Malatî, *Neylü'l-Emel*, VI, 57, 63, 70, 74-79; VII, 158,165-169.

⁵⁵³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 18.

gelenlere müdahale edilir. Aralarında geçen mücadele neticesinde gelen 11 kişiden altı tanesi esir alınır, beşi ise kaçarak gemiyle sahilden uzaklaşırlar. Yakalanan 6 kafir Tilimsan emîrine götürülerek, onlara ne yapılacağı sorulur. Bunlar ibret için Tilimsan şehrinin kapılarında boyunlarından asılarak infaz edilir. Müslüman beldeye saldıran bu kâfirler mal uğruna canlarından olurlar.⁵⁵⁴

1.3.2.6. Mâleka'da Cinayet Zanlısının Firârı

Malatî, Rebiulahir 870'de (Aralık 465) Endülüs'ün Mâleka şehrindeyken bir kişinin çok hızlı bir şekilde, koşarak uzaklaştığını görür. Ardından da onu yakalamaya gelen birçok kişi onu takip etmektedir. O kişi Hristiyan beldelerine doğru kaçmaktadır. Fakat kovalayanlar onu yakalayamazlar.

Malatî ne olduğunu sorduğunda; o kişinin az önce kavga ederek bir kişiyi öldürdüğünü söylerler. Sonrasında ise o kişinin bir Hristiyan memleketi olan Portakiz'e ulaştığını ve bu sayede cezadan kurtulduğunu öğrenir.⁵⁵⁵

⁵⁵⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 22-23.

⁵⁵⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 113.

1.4. OSMANLI DEVLETİNE KARŞI İZLENİMLERİ

Malatî, Memlûk Devleti'nin son döneminde yaşamış, 920/1514 yılında vefat etmiştir. Vefatından kısa bir süre sonra Yavuz Selim Han tarafından Mercidabık (922/1516) ve Ridâniye (923/1517) savaşları neticesinde Memlûk devletine son verilmiştir. Memlûklerin hâkim oldukları topraklar da Osmanlı Devleti idaresine geçmiş ve uzun süre Osmanlı Devleti'nin eyaletleri olarak kalmıştır.

Bu bölümde müellifimizin eserleri ışığında, Memlûk Devleti yıkılmadan önce Malatî'nin Osmanlı Devleti'ne karşı bakış açısı incelenmeye çalışılacaktır. Malatî'nin bakış açısının tespit edilmesi, diğer Memlûk ulemâsının da Osmanlı Devleti'ne karşı takındığı tavır hakkında fikir edinmemizi sağlayacaktır.

Osmanlı Devleti bölgeye hâkim olduktan sonra uzun yıllar boyunca burayı sorunsuz olarak idare etmiştir. Bu çalışma, ilgili dönemin anlamlandırılması hususunda bizlere yardımcı olacaktır.

1.4.1. Haber Kaynakları

Malatî'nin gittiği yerleri tespit edebildiğimiz kadarıyla onun Osmanlı Devleti topraklarına hiç gitmediğini görmekteyiz. (Malatya o tarihte Memlûk Devleti idaresindeydi.) Fakat Malatî eserlerinde bizlere Osmanlı Devleti, burada görev almış devlet ricali ve ilim adamları hakkında bilgi vermektedir. Hiç gitmemesine rağmen Osmanlı Devleti hakkında bu kadar geniş bilgisinin olması, kendine has ilişkileri değerlendirmesi vesilesiyle olmuştur.

Müellifin eserini incelendiğinde, bilgi kaynakların en önemlisinin ilmî hareketlilikten kaynaklandığı görülmektedir. Ayrıca Osmanlı-Memlûk arasında gidip gelen tüccarlar ve devlet adamları, elçiler, siyâsî sığınma ve esirler müellifin Osmanlı Devleti hakkında bilgi edinmesine kaynaklık eden hususlardır.

Osmanlı Devleti ile Memlûkler arasında 9./15. asırda ilmî hareketliliğin karşılıklı olarak cereyan ettiği görülmektedir. Molla Gürânî⁵⁵⁶ örneğinde olduğu gibi Memlûk ulemâsından olup Osmanlı Devleti'nin ileri kademesinde vazife alan âlimler bulunduğu

⁵⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Mehmet Kamil Yaşaroğlu, "Molla Gürânî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005, XXX, 248-250.

gibi, Osmanlı beldelerinde dünyaya gelip Kahire’de ikamet eden birçok âlim bulunmaktaydı.

Bu ülkelerde yazılan eserler karşılıklı olarak tercüme edilerek halkın istifadesine sunulmuştur. Buna İbn Kesîr’in *el-Bidâye ve’n-Nihâye* adlı eserin Türkçe’ye tercüme edilerek II. Murad’a (824-855/1421-1451) sunulması⁵⁵⁷ ve Malatî’nin, Manyaslı Mahmud’un *Nüzhetü’l-Elbâb fî Muhtasarı A’cebi’l-‘Uccâb* adlı eserini Arapça’ya tercüme etmesi örnek verilebilir.⁵⁵⁸ Her iki İslâm ülkesinin de sünnî anlayışa sahip olması, bu ilmî hareketliliğin canlı bir şekilde devamına vesile olmuştur.

Malatî’nin eğitim hayatında babasından sonra en etkili olan kişi Kâfiyeci adıyla meşhur Muhammed b. Süleyman b. Sa’d b. Mesud er-Rûmî el-Hanefî (ö. 879/1474)’dır. Malatî, hocasını ilimlerin zirvesi olarak nitelendirmektedir. Bergama’da doğmuş, Anadolu, İran, Şam ve Kudüs’ten sonra Kahire’ye yerleşmiştir. Osmanlı ulemâsından olup, tefsir, fıkıh, tarih, kavâid ve birçok alanda eserleri bulunmaktadır. Uzun süre müellifimizin de ikamet ettiği Şeyhûniye Hankahı meşihatlığı vazifesini yapmıştır. Kâfiyeci, müellifin yanı sıra Celaleddin es-Suyûtî⁵⁵⁹ (ö. 911/1505), Şemseddin es-Sehâvî⁵⁶⁰ (ö. 902/1497), Zekerîyyâ el-Ensârî⁵⁶¹ (ö. 926/1520) gibi devrin ileri gelen ilim adamlarına da hocalık yapmıştır.

Kâfiyeci, Kahire’ye yerleşmesine rağmen Osmanlı Devleti’nde de tanınmaktaydı. Fatih Sultan Mehmet, Memlük Sultanına hediye gönderdiğinde, Kâfiyeci’yi de takdir ederek ona hediyeler gönderirdi.⁵⁶² Müellif eserlerinde sıklıkla hocasının adını zikretmektedir.⁵⁶³ Malatî’nin Osmanlı hakkında bilgi sahibi olmasında ve kanaat oluşturmada en önemli etkenin hocası Kâfiyeci olduğu değerlendirilmektedir.

Müellifin haber kaynakları olarak Bilâd-ı Rum kökenli birçok hocasının olduğu görülmektedir. Buna; Hasan b. Yakub b. Muhammed et-Tebrîzî el-Bursavî er-Rûmî el-Hanefî (ö. 876/1472), Karasinan el-Erzincânî, Mustafa er-Rûmî (ö. 864/1460), Yahyâ b.

⁵⁵⁷ Abdülkerim Özaydın, “el-Bidâye ve’n-Nihâye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, VI, 132.

⁵⁵⁸ Malatî, *Nüzhetü’l-Elbâb*.

⁵⁵⁹ Halit Özkan, “Suyûtî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, XXXVIII, 188-198.

⁵⁶⁰ Tomar, “Sehâvî”, XXXVI, 313-316.

⁵⁶¹ Ahmet Özel - Cengiz Kallek, “Zekerîyyâ el-Ensârî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIV, 212-215.

⁵⁶² Sehâvî, *Dav’u’l-Lâmi*, VII, 261.

⁵⁶³ Malatî, *Neylû’l-Emel*, vr. 104-105; Gökbulut, “Kâfiyeci”, XXIV, 154-155.

Muhammed b. İbrâhim b. Ahmed el-Emin el-Aksarâî (ö. 880/1475) ve Yûnus el-Edirnâî er-Rûmî örnek verilebilir.

Malatî yalnız hocalarından değil öğrencilerinden de Osmanlı Devleti hakkında bilgi edinmiştir. İsmâil b. Hasan b. Mursel b. Mûsâ Kemâleddin el-Malatî adlı talebesi Bilâd-ı Rum'a giderek orada dönemin ileri gelen ulemâsından dersler almış, sonunda Kahire'ye gelip Şeyhûniye Hankahı'na yerleşmiştir. Bu kişi müelliften farklı alanlarda dersler almıştır.⁵⁶⁴

İn'am er-Rûmî de müellifin öğrencilerinden olup Kahire'ye gelerek ondan ve Şeyhûniye'nin diğer hocalarından dersler almıştır. Sonrasında hacca ve oradan kendi memleketine gitmiştir.⁵⁶⁵

Muhammed b. Cânî et-Türkmânî er-Ramazanî er-Rûmî (ö. 873/1469) de Bilâd-ı Rum'a⁵⁶⁶ giderek orada sarf, nahiv, mantık, felsefe, kelam, me'ânî ve beyân dersleri alarak bu konularda geniş bilgi sahibi oldu. Sonrasında Kahire'ye gelerek müellifin de aralarında olduğu Şeyhûniye hocalarından dersler aldı. Malatî onun Türkler'in ileri gelenleri hakkında bilgi sahibi olduğunu ifade etmektedir.⁵⁶⁷

Malatî'nin Osmanlı Devleti ve ileri gelenleri hakkında bilgi sahibi olabileceği, Bilad-ı Rum'dan gelip talebeliğini yapan başka kişiler de bulunmaktadır. Bunlara Muhammed b. Hamza b. Hızır er-Rûmî⁵⁶⁸, Üveys er-Rûmî⁵⁶⁹, Vasîf er-Rûmî⁵⁷⁰ örnek verilebilir.

⁵⁶⁴ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 543.

⁵⁶⁵ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 600.

⁵⁶⁶ Müellif Bilâd-ı Rum tabiriyle evvela Osmanlı Devletinin hâkim olduğu toprakları kastetmekte, Osmanlı hükümdarı I. Murad için Meliki'r-Rum ifadesini kullanmaktadır. Malatî, *Neylû'l-Emel*, 4/413. Hersek şehrini tanıtırken “و هو من مشاهر الأقاليم الكفرية بالبلاد الرومية” ifadesi kullanılmaktadır. Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 462. Bununla ilgili eserlerde birçok örnek bulunmaktadır. Ayrıca Karamanoğulları hâkimiyetinde bulunan (Konya, Kayseri gibi) yerleri anlatırken Biladu er-Rum el-Evsat tabirini kullanmaktadır. Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 532. Akkoyunlu Hükümdarı Ali Bey b. Osman b. Karayülük'ün 842/1438 yılında oğlu Uzun Hasan'la beraber Kahire'ye gelişlerini anlatırken onların Biladu er-Rum'dan olduklarını belirtmektedir. Malatî, *Neylû'l-Emel*, V, 66. Akkoyunlu Devletinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya (Erzincan, Erzurum, Mardin vb.) hâkimiyetleri bilinmektedir. Faruk Sümer, “Akkoyunlular”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, II, 270-274. Ayrıca Müellif bir talebesi için Malatya'da doğduğunu ifade etmekte, eğitim için Osmanlı'yı kastederek Bilad-ı Rum'a seyahat ettiğini belirtmektedir. Burada Malatya'yı Bilad-ı Rum'dan ayırmaktadır. Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 543. Bütün bunlardan anlaşılan odur ki; Müellif Bilad-ı Rum tabiriyle çoğunlukla Osmanlı Devleti topraklarını; ayrıca Anadolu coğrafyasında olup, Memlük Devleti hâkimiyetinde bulunmayan bölgeleri kasdetmektedir.

⁵⁶⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 128.

⁵⁶⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 168-169.

⁵⁶⁹ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 604.

Malatî, Şeyhûniye Hankahı'nda hoca veya talebelik ilişkisi bulunmayan başka kişilerden de bilgi edinmiştir. Bunlara hocası Kâfiyeci'nin yeğeni Mustafa er-Rûmî örnek verilebilir. Bu kişi Bilâd-ı Rûm'un ileri gelen âlimlerinden ders almış, Kahire'ye gelerek Şeyhûniye'de ikamet etmiştir. 848/1444 doğumlu bu kişi 873/1469 yılında vefat etmiştir.⁵⁷¹

Osmanlı Devleti, Karamanoğulları veya Kuzey Afrika ülkelerinden Hac yolculuğunda Kahire'ye uğrayıp bir süre ikamet eden kişiler bulunmaktaydı. Müellif bu kişileri, geldikleri yerlerle ilgili malumat almak için fırsat bilmiş, onlarla arkadaşlık ederek bölge hakkında bilgi sahibi olmuştur. Buna Karamanoğulları'ndan İn'âm Çelebi el-Konavî er-Rûmî el-Karamânî örnek verilebilir. Bu zât kendi beldesinin âlimlerinden olup, Molla Hüsrev⁵⁷² gibi Bilâd- Rûm'un ileri gelen âlimlerinden ders almıştır. Hac yolculuğu esnasında Kahire'ye uğramış bir seferinde orada 2 yıl kadar ikamet etmiştir. Sonrasında memleketine dönmüş 880/1476 yılında vefat etmiştir. Müellif onun vefat haberini verirken "Onun 880 de öldüğü bana ulaştı" ifadesini kullanmaktadır.⁵⁷³ Yani müellif farklı vesilelerle bu diyarlardan haber almaya devam etmektedir.

Malatî, Osmanlı hakkında yaşadığı dönemdeki tarihçilerden istifade etmiştir. Müellifin özellikle Yıldırım Beyazıt'ın biyografisi hakkındaki yazdıkları incelendiğinde, onun çağdaşı olan Şemseddin es-Sehâvî ve İbn Tağriberdi'den istifade ettiği görülmektedir.⁵⁷⁴

Malatî, Muharrem 849 (Nisan 1445) yılı olaylarını anlatırken II. Murad'ın Varna savaşı galibiyetinden sonra Kahire'ye hediye olarak gönderdiği savaş esirlerinden bahsetmektedir. Osmanlı Devleti, Avrupa'da kazanılan savaşları müjdelemek ve diğer devletler arasında konumunu güçlendirmek için İslâm devletlerine elçiler göndererek onlara esirler hediye etmiştir.

Malatî bu olayları (savaşın nasıl cereyan ettiğini) yaklaşık dört sayfa ile ayrıntılı bir şekilde aktarmıştır. Burada dikkat çeken husus olayları hem bu kadar ayrıntılı zikretmesi hem de Malatî'nin üslubunda çok da görmediğimiz, tamamen Osmanlı bakış

⁵⁷⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 249.

⁵⁷¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 176-177.

⁵⁷² Ayrıntılı bilgi için bakınız. Ferhat Koca, "Molla Hüsrev", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005, XXX, 252-254.

⁵⁷³ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 600.

⁵⁷⁴ Bakınız. Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 209; Sehâvî, *Dav'u'l-Lâmi*, XI, 148; İbn Tağriberdi, *En-Nücümü'z Zâhira*, XVI, 2.

açısıyla olayları aktarmasıdır. Olayda Osmanlılar'ın İ'lây-ı Kelimetullah maksadıyla "Nice az birlik vardır ki, Allah'ın izniyle sayıca çok birliği yenmişlerdir, Allah sabredenlerle beraberdir"⁵⁷⁵ ayetine dayanarak halis niyetle sefere çıktığını ifade etmekte, savaş esnasında II. Murad'tan bahsederken "Melikü'l müslimîn" diye bahsetmektedir. Savaş esnasında Allah'ın Müslümanların kalplerini cesaretle doldurduğunu ve Allah'ın yardımıyla Müslümanların muzaffer olduğunu ifade etmekte, "Allah müminlere savaş için yetip arttı. Allah güçlüdür, üstündür."⁵⁷⁶ ayetini zikretmektedir. Malatî konunun sonunda "Burada anlattıklarımın çoğunu bu olaylara tanık olanlar bana bildirdiler. Aralarında verdikleri haberlerden şüphe edilmeyen kimseler vardı" ifadesiyle tamamlamaktadır.⁵⁷⁷

Malatî bu esnada Kahire'de olmadığı ve yaşının küçük olduğu (5 yaşında) dikkate alınınca bu olayları başka kaynaklara dayanarak anlattığı görülecektir. Malatî bunların bir kısmını olaylara şahitlik edenlerden duyduğunu ifade etmektedir. Fakat savaşın seyri hakkındaki anlatımın detaylı bir şekilde yapılması ve olayları aktarma üslubu, bu malumatta Osmanlı elçisinin Memlûk Devleti'ne sunduğu mektuptan istifade edildiği izlenimi vermektedir.

Malatî'nin haber kaynaklarından biri de; çeşitli sebeplerle Kahire'ye gelen asker ve esirlerdir. (II. Beyazıt'ın mücadele ettiği Şehzade Cem'i ve beraberindekileri Memlûklerin himaye etmesi vs.) II. Beyazıt döneminde (890-895/1485-1490) cereyan eden *Beş Yıl Savaşları*⁵⁷⁸ esnasında birçok Osmanlı paşası ve askeri Memlûklere esir düşmüştür.

Rebiulevvel 891 (Mart 1486) tarihindeki çatışmada Hersekzâde Ahmed Paşa⁵⁷⁹ yaralı olarak ele geçirilerek, esir alınan diğer paşalar ve askerlerle Kahire'ye getirilmiştir. Mısır Sultanı Seyfettin Kayıtbay bir süre sonra esir hayatı yaşayan Hersekzâde'yi hapisten çıkartarak kendisine ikramda bulunmuştur. Onun İstanbul'a gitmesi için gerekli hazırlıkları yaptırarak, ona büyük miktarda mal bağışlamıştır. Sultan

⁵⁷⁵ Bakara: 2/149.

⁵⁷⁶ Ahzâb: 33/25.

⁵⁷⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 321-324.

⁵⁷⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Fatma Akkuş Yiğit, *Timurlu Tarihine Adanmış Bir Ömür 75. Doğum Yılında Prof. Dr. İsmail Aka'ya Armağan (Osmanlı Memlûk Mücadelesinde Beş Yıl Savaşları)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2017, 235-260.

⁵⁷⁹ Hersekzâde Ahmed Paşa sonrasında Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferinde de görev almıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Şerafettin Turan, "Hersekzâde Ahmet Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, XVII, 235-237.

Kayıtbay, onu iki devlet arasında anlaşmayı temin etme gayesiyle Safer 892 (Şubat 1487) tarihinde Osmanlı Devleti'ne göndermiştir. Fakat Hersekzâde'nin arabuluculuğu netice vermemiş, iki devlet arasında barış sağlanamamıştır.⁵⁸⁰ Bu örnekte olduğu gibi savaşta esir düşen asker ve devlet görevlileri, Malatî'nin Osmanlı hakkında yararlandığı bilgi kaynaklarındandır.

Müellifin haber kaynakları arasında yer alan tüccarlara da İyâs er-Rûmî örnek verilebilir. İyâs er-Rûmî; Osmanlı'nın ileri gelen tüccarlarından olup, deniz seyahatini sevdiğinden, Dimyad, İskenderiye, Şam sahilleri, Tunus, Bicâye, Cezayir, Vehran, Endülüs beldeleri ve birçok şehre gitmiştir. Müellif onunla arkadaşlık yaptığını ifade etmektedir.⁵⁸¹

Malatî, bütün bunların dışında Osmanlı hakkında bilgi verirken “Bazı Rûm (Osmanlı) arkadaşlarım anlattı ki”,⁵⁸² “marifet ve fazilet ehli bazı Tatar-Türk arkadaşlarım anlattı ki”,⁵⁸³ gibi ifadelerle isim zikretmeden olayları aktarmaktadır.

1.4.2. Memlükler'in Osmanlı Devleti'ne Bakışı

Malatî'nin yaşadığı dönem içerisinde İslâm Devleti olarak Anadolu'da Osmanlı Devleti, Karamanoğulları, Dulkadiroğulları ve Akkoyunlu Devleti bulunmaktaydı. Sınır komşusu olduklarından dolayı Memlükler'le bu devletler arasında zaman zaman çatışmalar cerayan etmiş, kimi zaman sahip olunan sınır vilayetleri el değiştirmiştir.

Memlük Devleti için 15. Yüzyılın ikinci yarısında bütün bu İslâm devletlerin arasında özellikle Osmanlı Devleti hususi bir yer edinmiştir. Bu dönemde adeta iki devlet arasında İslâmın sancaktarlığını yapmak yönünde bir rekabet gelişmiştir. Artık Memlük Devleti Osmanlı'yı potansiyel bir tehdit olarak algılamaya başlamıştır. Fakat aralarında oluşan bu rekabete rağmen Memlüklerin, Osmanlı'nın Avrupa kıtasındaki fetihlerinden büyük sevinç duyduğu görülmektedir. Bu hususu Malatî'nin eserleri ekseninde kısaca incelemeye çalışacağız.

Osmanlı hükümdarlarından Murad'ın ölümüyle yerine geçen Yıldırım Beyazıt (1389-1403), kendisine isyan eden kardeşi Savcı Bey'i yenilgiye uğratmıştır.

⁵⁸⁰ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 462-464.

⁵⁸¹ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 490-491.

⁵⁸² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 17.

⁵⁸³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 336.

Anadoludaki emîrlar ondan çekinerek kendisiyle barış antlaşmaları yapmışlardır. Zâhir Berkuk⁵⁸⁴ da küffara karşı cihadıyla nam salan Beyazıd'tan korkarak şöyle demiştir. “Ben Timurlenk'ten korkmuyorum çünkü biliyorum ki; herkes ona karşı bana yardım edecek. Aksine ben Osmanlılardan korkuyorum.”⁵⁸⁵ İbn Hacer, İbn Haldun'dan birkaç defa “Mısır'ın egemenliği hakkında Osmanlılar'dan başkasından korkulmaz” sözünü duyduğunu aktarmaktadır.⁵⁸⁶

Malatî; babasının (Halîl b. Şâhin) dedesinden (Şâhin eş-Şeyhî), onun da Zâhir Berkuk'un yakın arkadaşlarından nakille; “Bazı müneccimler Zâhir Berkuk'a (784-801/1382-1399), Osmanlılar'dan Yıldırım Beyazıd adında birinin geleceği ve onun Mısır topraklarını ele geçireceği kehanetinde bulundular. I. Murad vefat edip yerine Yıldırım Beyazıt geçince Zâhir Berkuk'un endişesi arttı. Onun arkadaşları ise zaman zaman bunu dile getiriyorlardı.”⁵⁸⁷ Gerçekten de Beyazıd, Memlûk hâkimiyetinde olan bölgeleri ele geçirmeye çalışmış, 1399'da müellifimizin de doğum yeri olan Malatya'yı bir süre Osmanlı idaresine almıştır.⁵⁸⁸

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesi Kahire'de büyük yankı uyandırmış, sultan ve halk büyük sevinç duyarak müjde davulları çalınarak, Kahire şehri günlerce süslenmiştir. Tarihçi İbn Tağrıberdî (ö. 874/1470) Allah'a, bu büyük fethi nasip ettiği için hamdettiğini ifade etmektedir.⁵⁸⁹

Osmanlı Devleti'nin İstanbul'u fethederek batıda sınırlarını genişletmesi iki ülke arasında diplomatik dilin de farklılaşmasına sebep olmuştur. Artık Memlûk Sultanı, Osmanlı sultanının üstünde değil, eşit seviyede kabul edilmiştir. Memlûklerin elçi kabulünde; elçi yeri öper, Memlûk Sultanının Mısır ve Haremeyn'in sahibi olduğunu ifade edildikten sonra diğer meselelere geçilirdi.⁵⁹⁰ Ramazan 868'de (Mayıs 1464) Osmanlı elçisi adet olmasına rağmen yeri öpmemiş, Sultan Hoşkadem bu duruma

⁵⁸⁴ Memlûk devletinde Çerkez asıllı sultanların ilkidir. (784-801/1382-1399) Ayrıntılı bilgi için bakınız. Şehabettin Tekindağ, “Berkuk”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, V, 511-512.

⁵⁸⁵ Müellif bu alıntıyı İbn Hacer'den yapmıştır. Fakat Malatî Osmanlılar ifadesi yerine I. Murad'ı zikretmiştir. Malatî, *Neylû'l-Emel*, II, 362; İbn Hacer, *İnbâi'l-Gumr*, II, 492.

⁵⁸⁶ İbn Hacer, *İnbâi'l-Gumr*, II, 492.

⁵⁸⁷ Malatî, *Neylû'l-Emel*, II, 362.

⁵⁸⁸ Göknur Gögebakan, “Malatya”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003), XXVII, 470.

⁵⁸⁹ İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z Zâhira*, XVI, 70-71; İbn İyâs, *Bedâiu'z-Zuhûr*, II, 316.

⁵⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Abdulkadir Özcan, “Hoşkadem”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, XVIII, 249-250.

kızarak elçiye soğuk davranmıştır. Osmanlı'dan gelen mektupta ise daha önceki mektuplarda olduğu gibi Mısır'ın sahibi olduğu ile ilgili lakablar kullanılmamıştır. Bu durum Hoşkadem'in öfkesini artırmış, Kahire'de konu hakkında birçok söylenti çıkmıştır.⁵⁹¹

Karamanoğulları'nda İbrâhim Bey vefat edince (869/1464) oğulları arasında beylik mücadelesi başlamıştır. Onun oğullarından İshak b. İbrâhim, Kahire'ye elçi göndererek (Safer 869 / Ekim 1464) babasının hayattayken beylik hususunda kendisine söz verdiğini, fakat diğer kardeşlerinin itaat etmeyip, beylik hususunda Osmanlılardan Mehmed b. Murad'a başvurarak ondan destek beklediklerini, İshak Beyin de Osmanlılardan çekindiğini belirterek Memlûk Sultanından destek talep etmiştir. Sultan Zâhir Hoşkadem (865-872/1461-1467) elçiye iyi davranarak, hâsikîlerinden⁵⁹² Karaman isimli şahsı elçi olarak Karamanoğullarına göndermiştir. Ayrıca İshak b. İbrâhim'i tebrik ederek ona hediyeler hazırlamış ve kendisine her türlü desteği vereceğini vadetmiştir.⁵⁹³

İshak b. İbrâhim, Uzun Hasan'ın⁵⁹⁴ da desteğini alarak Osmanlıların desteklediği diğer kardeşleriyle mücadeleye başlamıştır. Aralarında gerçekleşen büyük bir savaşın ardından zafer kazanmıştır. Osmanlıların desteklediği tarafın yenilmesi Sultan Hoşkadem'i ziyadesiyle mutlu etmiştir.⁵⁹⁵

Bir süre sonra Karamanoğulları elçisi Cemaziyelevvel 869'da (Ocak 1465) Kahire'ye gelerek İshak Bey'e karşı kardeşlerini destekleyen Osmanlıların yenildiklerini ve zafer kazandıklarını müjdelemiş, sultan elçiye ikramlarda bulunarak, bu zafer haberine sevinmiştir.⁵⁹⁶

Karamanoğullarında yaşanan beylik mücadelesinde Osmanlıların desteklediği Karamanoğlu Ahmed Bey, yaşadığı yenilginin ardından Osmanlıya sığınmıştı. Bunun üzerine Fatih Sultan Mehmed Han Şaban 869'da (Nisan 1465) Karamanoğlu üzerine

⁵⁹¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 326-327.

⁵⁹² Hâsikî: Memlûklerde sultanın dostlarına verilen isimdir. Sultanla beraber ikamet ederler, Sultan yalnız kaldığında ve yolculuklarında ona eşlik ederlerdi. Bu kişiler aynı zamanda bir nevi müşavir vazifesi de görürlerdi. Hatib, *el-Mustalahât*, 157.

⁵⁹³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 31-32.

⁵⁹⁴ Akkoyunlu hükümdarıdır. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Faruk Sümer, "Uzun Hasan", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, XLII, 261-264.

⁵⁹⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 34-35.

⁵⁹⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 38.

sefer hazırlığı yapmaya başladı. Haberin Kahire'ye ulaşmasıyla Sultan Hoşkadem büyük bir üzüntü duymuştur.⁵⁹⁷

Karamanoğlu Ahmed Bey Osmanlı ordusuyla Karamanoğulları topraklarına giderek kardeşi İshak'ı hezimete uğratmış, beyliğin idaresini geri almıştır. Savaşta yenilen İshak b. İbrâhim ise Diyarbakır taraflarına kaçmıştır. Bu durum eserde “Osmanlıların Karamanoğu beldelerini alışı” başlığı altında anlatılmaktadır.⁵⁹⁸

Fatih Sultan Mehmed zamanında Rebiulevvel 878'de (Ağustos 1473) Akkoyunlu-Osmanlı mücadelesinde Memlükler ile kısmi yakınlaşma başlamış karşılıklı elçi gönderme ve hediyeleşmelerle ilişkiler yumuşamıştır.⁵⁹⁹ Uzun Hasan'ın Malatya yönünde hareket etmesiyle Osmanlı ordusu Memlüklere yardıma gelmiş,⁶⁰⁰ Akkoyunlular hezimete uğratılmıştır.⁶⁰¹

Fatih Sultan Mehmed'in vefatıyla oğulları Beyazıt ve Cem arasındaki mücadeleyi Beyazıt kazanmıştır. Şehzade Cem yenilginin ardından Memlüklere sığınmak ister. Memlük Atabeyi, Cemaziyelahir 886' da (Ağustos 1481) Sultan Kayıtbay'a (873-901 /1468-1498) Osmanlılarda yaşanan durumu haber vererek, Şehzade Cem'in yanında bulunan birliklerle Memlük topraklarına sığınmak için izin istediğini ve ne yapması gerektiğini sorar. Sultan Kayıtbay, bu sığınma talebine olumlu karşılık verilmesini ve Şehzade Cem'in karşılanarak ikameti konusunda hazırlıkların yapılmasını bildirir.⁶⁰² Recep 886'da (Eylül 1481) Şehzade Cem Gazze şehrine ulaşmış, orada devlet görevlilerince karşılanmış kendisine ikramlarda bulunulmuştur.⁶⁰³

Şehzade Cem, Şaban ayında Kahire'ye ulaşmış ve Sultan tarafından büyük bir törenle karşılanmıştır. Ayrıca kendisine hediyeler verilmiş ve adına ziyafet tertib edilmiştir.⁶⁰⁴ Şehzade Cem, o yıl haccı edâ ederek geri dönmüş Muharrem 887 (Mart 1482) tarihinde kardeşi II. Beyazıt'ı tahttan indirmek üzere harekete geçmiştir. Şehzade Cem'in Mısır'da yaptığı bu hazırlık Memlük idaresince engellenmemiştir.⁶⁰⁵

⁵⁹⁷ Malatî, *Neylû 'l-Emel*, VI, 212; Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, III, 48.

⁵⁹⁸ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, III, 61.

⁵⁹⁹ Malatî, *Neylû 'l-Emel*, VII, 73, 89, 103, 104, 209.

⁶⁰⁰ Malatî, *Neylû 'l-Emel*, VII, 75.

⁶⁰¹ Malatî, *Neylû 'l-Emel*, VII, 76.

⁶⁰² Malatî, *Neylû 'l-Emel*, VII, 292.

⁶⁰³ Malatî, *Neylû 'l-Emel*, VII, 294.

⁶⁰⁴ Malatî, *Neylû 'l-Emel*, VII, 295.

⁶⁰⁵ Malatî, *Neylû 'l-Emel*, VII, 309.

Şehzade Cem'in Cemaziyelahir 887'de (Ağustos 1482) II. Beyazıt karşısında yenilerek savaş meydanından kaçtığı haberi gelince Sultan Kayıtbay, sınır beldelerine Osmanlı ordusunun saldırma tehlikesine karşı hazırlıkların yapılması hususunda mektuplar yazmıştır.⁶⁰⁶ Sultan Kayıtbay, Şehzade Cem'in kardeşiyle savaşmak üzere Mısır'dan ayrılmasına müsaade ettiği için pişman olmuştur.⁶⁰⁷

Osmanlı-Memlûk devleti arasında II. Beyazıt'ın tahta geçişiyle tekrar başlayan sıkıntılar Memlûk-Dulkadiroğlu antlaşmazlığı ile devam etmiştir. Ramazan 889'da (Ekim 1484) yaşanan bu olayda Osmanlılar, Dulkadiroğullarını desteklemiştir. İlk önce Dulkadiroğulları Halep'e kadar olan toprakları ele geçirmişler, sonrasında Memlûk ordusuna yenilmişlerdir. Malatî bu zaferin Osmanlılar'a ve Dulkadiroğulları'na karşı elde edildiğini belirtmektedir.⁶⁰⁸

Sultan Kayıtbay, Muharrem 890 (Şubat 1485) tarihinde Osmanlı Devletine yanında yüklü hediyeler ve halifenin mektubuyla birlikte elçi gönderdi. Amacı II. Beyazıt'ın Memlûklerle uğraşmamasını temin etmek ve iki taraf arasında barışı sağlamaktır.⁶⁰⁹ Malatî'nin çağdaşı olan Sehâvî bu konuda daha ayrıntılı bilgi aktarmaktadır.⁶¹⁰

Memlûk elçileri Osmanlı Devleti'nden olumlu bir netice alamayınca⁶¹¹ iki taraf arasında savaş kaçınılmaz olmuş, yaklaşık beş yıl süren (Cemaziyelahir 890-Cemaziyelahir 895 / Haziran 1485 - Mayıs 1490) savaşlar meydana gelmiştir. Müellif

⁶⁰⁶ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 318-319.

⁶⁰⁷ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 320.

⁶⁰⁸ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 387-390.

⁶⁰⁹ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 405.

⁶¹⁰ Hediyelerin içerisinde on bin dinar para vardı. Memlûk Sultanı bunu küfür beldelerinin fethine katkı olarak göndermiştir. Aslında bu hediyelerin maksadı farklıydı. Bazı Hind Melikleri Osmanlı sultanına göndermeleri için Hind tüccarlarına hediyeler vermişlerdi. Bu tüccarlar Cidde şehrine ulaşınca, Cidde nâibi hediyeleri alarak onları Sultan Kayıtbay'a götürmüştür. Sultan Kayıtbay ise, II. Beyazıt'a gönderilen bu hediyelere el koymuştur. Bu hediyeler içerisinde kabzası değerli taşlarla süslemeli bir hançer de vardı. Sultan Kayıtbay özellikle o hançeri kendisi için almıştır. II. Beyazıt bu olanları duyunca öfkelenmiş ve zaten iki devlet arasında sıkıntılı olan ilişkiler bir anda kopma noktasına gelmiş ve Osmanlı ordusunun müdahalesi konuşulmaya başlamıştır. Sultan Kayıtbay, durum bu noktaya gelince hediye hançeri ve Hind meliklerinin gönderdiği diğer hediyeleri özür dileyerek II. Beyazıt'a göndermek zorunda kalmıştır. Sehâvî, *Dav'u'l-Lâmi*, 3/215. Bu konuda dikkat çeken husus halk arasında da bu söylentilerin çıkması ve Malatî'nin çağdaşı tarihçilerin bu hususu belirtmelerine rağmen, müellifin bu konuya değinmemesidir. Sıkıntının kaynağını zikretmeden yapılan bu anlatımla, Memlûk tarafının haklı olduğu izlenimi verilmektedir.

⁶¹¹ Osmanlı-Memlûk savaşlarının başlamasında hediyelere el konulması bardağı taşıran son hareket olmuştur. Bu bölümde müellifimizin eserleri merkezli, Memlûklerin Osmanlıya karşı tavrı araştırıldığı için savaşa neden olan diğer mevzulara değinilmemiştir.

savaşın seyri hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir.⁶¹² Memlûkler'in talebi ve Osmanlı Devleti'nin de olumlu cevabıyla barış görüşmeleri başlamış ve Cemaziyelahir 895'te (Mayıs 1490) barış antlaşması imzalanarak⁶¹³ Osmanlı ordusu Bursa'ya geri dönmüştür.⁶¹⁴

Malatî, Zilhicce 893'te (Kasım 1488) Osmanlı-Memlûk savaşı devam ederken Endülüs'lü iki kişinin Kahire'ye gelişinden bahsetmektedir. Bu kişiler Endülüs Emîri, ulemâsı ve ileri gelenlerinin Osmanlı'ya yazdıkları itaat-namesiyle, ondan yardım istemekteydiler. Mektupta yardım edilmemesi halinde Frenk'lerin şehirlerini istila edip ele geçirecekleri ifade edilip yardım istenilmekteydi. Bu kişiler kendilerini gizlemek maksadıyla Frenk kıyafetleri giyerek seyahat ediyorlardı. Nihayetinde bunlar Osmanlı Sultanına ulaşarak yazışmaları teslim etmişler, II. Beyazıd da onlara yardım vaadinde bulunarak, beraberinde bir filo (birkaç gemi) ve asker göndermiştir.⁶¹⁵

Savaş esnasında Memlûk idaresinde Osmanlı karşıtlığı doğal olarak pekişmiş, keyfi olarak yapılan bir takım uygulamalara dayanak haline gelmiştir. Malatya nâibi, kişisel olarak anlaşmazlık yaşadığı şehrin Hanefî kadısı Sa'dullah b. Mahmud'u öldürmüş, bunun sebebini Sultan'a, o kişinin Osmanlı taraftarı olması olarak izah etmiştir. Malatî, Sadullah'ın haksız yere öldürüldüğünü belirtmekte, kadı'yı övmektedir.⁶¹⁶

Müellif Rebiulevvel 895 (Şubat 1490) tarihindeki olayları anlatırken bizimle ilginç bir hikâye paylaşmaktadır.

“Güvenilir bir kişi bana anlattıklarına göre; bir asker kaz kesip onu pişmesi için kazanla ateşin üzerine koydu. Askerlerin arasında olan yetim bir çocuk ateşi alevlendirmek için kazanın yanına geldi. O sırada kazanın içine baktığında, suyun içerisinde kendi aralarında konuşan küçük insanlar şeklinde bir topluluğun olduğunu gördü. Yetim dikkat edince onların şöyle dediklerini duydu: İbn Osman (II. Beyazıd) öldü. Çocuk korktu ve bayıldı. Kendine geldiğinde bir asker ona ne olduğunu sordu. O da bu şekilde olanları anlattı. Asker kazana yaklaştı ve yetimin söylediği gibi o da gördü.

⁶¹² Seferin başlangıcında Şaban 890 / Ağustos 1485 de Osmanlı ordusundan Karagöz Paşa elli askeriyle firar ederek Kahire'ye geldiği, Osmanlı askerlerinin saldırı hazırlığında olduğunu haber vermektedir. Sultan bunlara ikramda bulunmuştur. Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 421, 424, 425, 432; VIII, 18, 21, 28, 31, 59, 84, 96, 107, 116, 118, 121, 123, 124, 139, 142, 148, 150, 157, 175.

⁶¹³ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VIII, 153, 187.

⁶¹⁴ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VIII, 192.

⁶¹⁵ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VIII, 129.

⁶¹⁶ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VIII, 101.

Kazandakilere dedi ki; siz kimsiniz? Dediler ki... Asker karısı ve cariyesini yanına çağırdı. Onlar da gördüler. Böylece herkese olanları anlattılar. Sonra asker, mukaddemlerden⁶¹⁷ biri olan Moğulbay eş-Şerîfi'ye gitti ve yemin ederek olanları anlattı. Askerin hanımı ve cariyesi de getirildi. Onlar da anlattılar. Moğulbay askeri olanları anlatması için sultanın huzuruna çıkardı. Sultan bunları duyunca mutlu oldu. Bu olay Kahire'de yayıldı. Ancak daha sonra ortaya çıktı ki, asker ve ailesi bu hikayeyi uydurmuştu.⁶¹⁸

Malatî; Osmanlı-Memlûk savaşı barış görüşmeleri devam ederken (Rebiulahir 895 / Mart 1490) yaşanan ilginç bir olay daha anlatılmaktadır.

Birgün birkaç kurrâ Atabeg Özbek'in evine geldi. Kârîler الم غَلَيْتِ الرُّومُ (Rum) suresini okumaya başladılar. Atabeg bu duruma kızarak kârîlere falaka vurulmasını emretti ve iyi de yaptı.⁶¹⁹

Bilindiği gibi bu surede Hz. Peygamber devrindeki Bizans-Sâsanî savaşları anlatılmaktadır. İlk savaşı Sasanî İmparatorluğu kazanmış, sonrasında bu ayetler nazil olmuştur. Birkaç yıl sonra yapılan savaşta ise Bizans İmparatorluğu galip gelmiştir. Osmanlı-Memlûk savaşında iki taraf arasında kesin bir galibiyet olmasa da, Osmanlı Devleti bu seferlerden istediği maksadı elde edemediği için mağlup olarak değerlendirilmiştir. Rum kelimesiyle kastedilen Osmanlı Devleti'dir. Memlûklerde Osmanlının diğer adı "Bilâd-ı Rum", Osmanlı sultanının adı ise "Melik'r Rum"dur. Savaş döneminde Atabeg'in huzuruna gelen kurrâların özellikle bu sureyi seçmeleri, Osmanlı sempatisinin halk nazarındaki tezahürü olarak değerlendirilebilir. Fakat Malatî'nin Atabeg'in tavrını beğenmesi, onun iki devlet arasındaki mücadelede Memlûk taraftarı olduğuna işaret olarak yorumlanabilir.

Osmanlı-Memlûk mücadelesinde bazen yalan haberlerin de toplumda yayıldığı görülmektedir. Cemaziyelahir 895 (Mart 1490) tarihinde II. Beyazıd'ın öldüğü haberi Kahire'de yayılır. Fakat bir süre sonra bu haberin yalan olduğu ortaya çıkar.⁶²⁰

Yine buna II. Beyazıd'ın seferi bizzat kendisi yönetmek amacıyla İstanbul'dan ayrıldığı haberi de bu kapsamda verilebilir. Beyazıd liderliğindeki olası bir Osmanlı seferi Kahire'de büyük paniğe yol açmış, bu haberin de yalan olduğu bir süre sonra

⁶¹⁷ Memlûk ordusundaki üst rütbeli komutanlara denir.

⁶¹⁸ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VIII, 177-178.

⁶¹⁹ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VIII, 182.

⁶²⁰ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VIII, 189.

ortaya çıkmıştır.⁶²¹ Bu söylentilerin (doğru veya yanlış) varlığı, Memlûk Sultanı'nın Osmanlı hakkında ne kadar endişeli olduğunu yansıtmaktadır.

Sonuç olarak 14. yy. sonları ve 15. yy. da Memlûkler, Osmanlı Devletini İslâm âlemine liderlik edebilecek ve biraraya getirebilecek potansiyel bir rakip olarak algılamaktadır. Anadoludaki beylikler herhangi bir devletle sıkıntı yaşadıklarında (Osmanlı veya Memlûkler) çareyi karşı tarafa müracaat ederek dengelemeye çalışmışlardır. Fakat İstanbul'un fethi ve Karamanoğullarının Osmanlı Devleti'ne katılması, İslâm dünyasında Osmanlı'yı ön plana çıkarmıştır. Hind beyleri Osmanlıya hediye göndermekte, Endülüs Müslümanları yine Osmanlı'dan yardım talep etmekteydiler. Bu durum Memlûklerin genel olarak Osmanlı karşıtı bir siyaset izlemelerine sebep olmuştur. Memlûk idaresinin bu tutumunun halkta tam olarak karşılık bulduğunu söylemek mümkün değildir. Atabegin huzurunda Rum Suresinin okunması ve akabinde yaşananlar, Osmanlı taraftarı olduğu iddiasıyla insanların öldürülmesi buna örnek verilebilir.

1.4.3. Malatî'nin Eserlerinde Osmanlı Devlet Ricâli

Malatî, Osmanlı Devleti'yle ilgili savaşları anlatırken birkaç istisna hariç genel olarak olaylara yorum katmadan aktardığını görmekteyiz. Müellifin, Osmanlı sultanları, ulemâsı ve emîrleri hakkında yazdıklarıyla onun Osmanlı Devleti'ne karşı nasıl bir kanaat geliştirdiği tespit edilebilir. Bu hususun tespiti diğer Memlûk ulemâsının da Osmanlı'ya bakış açısını anlamamıza yardımcı olacaktır.

1.4.3.1. Malatî'nin Eserlerinde Osmanlı Sultanları

Müellif, II. Beyazıd'ın hayatını anlatmaya başlarken onun soyunu; “Beyazıd b. Mehmed b. Murad b. Beyazıd b. Orhan b. Ali Erden b. Osman b. Selman b. Osman b. Tuğrul” olarak sıralamaktadır. Bu soy kütüğünde hatalar bulunmaktadır. Kaynaklarımızda Ali Erden,⁶²² Osman Bey'in oğlu olup Beylik makamında bulunmamıştır. Ayrıca Selman b. Osman kısmı da hatalı olup, şecerede I. Mehmed

⁶²¹ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 420.

⁶²² Kaynaklarımızda Alaeddin Bey olarak zikredilir. Orhan Gazi'nin babası değil, kardeşidir. Beylik yapmamıştır. Osmanlı Devleti'nin idarî ve askerî yöndeki teşkilâtlanmasında gösterdiği faaliyetlerle tanınmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Abdulkadir Özcan, “Alâeddin Bey”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, II, 320.

zikredilmemektedir. Muhtemelen bu bilgiyi incelemeyen İbn Hacer'den alıntı yapmıştır.⁶²³ Malatî; II. Beyazîd'ı öven birçok vasfını sayarak babalarının da sultan olduğunu belirtmekte, sahip olduğu şehirlerin isimlerini saymaktadır.

Müellif sultanların isimlerinin anlamlarını anlatmaya çalışmış, Tuğrul (Ertuğrul) kelimesinin “doğru yol”dan, Erden kelimesinin “Erdem”den ve Orhan isminin “orda-hân (sultanın evi, sultanın mekânı)” ifadesinden geldiğini belirtmektedir.

Malatî, II. Beyazîd'ın hayatına geçmeden, daha önceki Osmanlı sultanları hakkında bilgiler vermektedir. Bu bilgilerin bir kısmı hatalıdır. Fakat burada bizim daha çok ilgilendiğimiz husus bu sultanları tanıtırken kullandığı üsluptur. Malatî onları methetmekte, Onların küffarın elinde olan beldeleri fethetmelerini ayrıca zikretmektedir.

Osman Gazi hakkında; kendisine Osmancık da denildiğini zikrederek, Selçuklu Devletinden ayrılıp yaptığı fetihlere değinmekte, fazilet sahibi bir kişi olduğunu vurgulamaktadır. Osman Gazi'nin, Osmanlı Devleti'nin kurucusu ve ilk meliki olduğunu, daha öncekilerin Selçuklulara tabi olduklarını belirtmektedir.⁶²⁴

Müellifin Orhan Gazi'nin babası olarak tanıttığı Ali Erden hakkında; kendinden öncekileri aşarak, ülkeyi medeni hale getirdiğini zikretmektedir. Ali Erden; ulemâ, ehl-i fezâil ve sülehâyı sever, onlara yakın davranır ve onlarla arkadaşlık ederdi. Müellif onun ölene kadar hayır yaptığını ve gazâyâ çıktığını söylemektedir.

Malatî; Orhan Gazi'nin şöhretinin büyüklüğünden bahsederek onun fetihlerine değinmektedir. I. Murad hakkında ise; ilk deniz seferi düzenlediğini, Frenklerle savaşarak Gelibolu'yu kuşattığını belirtmektedir. Frenklerin kendisinden korktuklarını ifade ederek, onu övmektedir.

Yıldırım Beyazîd, babasının savaş meydanında ölümünden sonra Anadolu'da birliği tesis etmek için diğer beyliklerle mücadele ederek zafer kazanmıştır. Malatî bu durumu anlatarak onun “Osmanlılardan, Müslüman meliklerle savaşan ilk kişi”⁶²⁵ olduğunu ifade etmekte fakat onun Memlüklerle olan mücadelesine ise değinmemektedir. Sonunda ise Timurlenk'le mücadelesini anlatıp, esir olduğu sırada

⁶²³ İbn Hacer, *İnbâi'l-Gumr*, I, 484.

⁶²⁴ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennnen*, 210.

⁶²⁵ و هو اول من حارب ملوك المسلمين من بني عثمان

vefat ettiğini ifade etmektedir.⁶²⁶ I. Beyazıd'ın Frenklerle yaptığı birçok savaş varken onların zikredilmemesi ve onun "müslüman emîrlerle savaşan ilk kişi" olduğunun belirtilmesi, müellifin Beyazıd hakkında olumsuz bir kanaat taşıdığı izlenimi vermektedir. Bunda; Beyazıd'ın Memlûkler'le mücadele edip bir dönem Malatya'yı ele geçirmesinin payı olduğu düşünülmektedir. Malatî *el-Mecmau'l-Müfennen bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven* adlı eserinde Yıldırım Beyazıd hakkında herhangi bir methiyede bulunmamaktadır. Müellif *Neylû'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* adlı çalışmasında ise Beyazıd'ın Timurlenk'e esir düştüğünü ifade ettikten sonra onun olumlu özelliklerini sıralamaktadır.⁶²⁷

Ankara Savaşıyla Osmanlı Devleti fetret dönemine girmiştir. Malatî bu dönemde kardeşler arasındaki mücadeleye değinmekte, sonunda Mehmed Çelebi'nin galip geldiğini belirtmektedir. Onun birçok şehri fethettiğini ifade etmektedir. Fakat yukarıda II. Beyazıd'ın şeceresinin belirtildiği kısımda Çelebi Mehmed'e yer verilmemiştir.

Malatî, Çelebi Mehmed'den sonra II. Murad'ın sultan olduğunu, onun devrinde cihad edilerek fetihlerin arttığını ifade etmektedir. Kitabın ileriki bölümlerinde onu ayrıca anlatacağını belirtmektedir. Müellif, II. Murad'dan sonra sultan olan Mehmed'in ise kendinden öncekilerden daha kabiliyetli olduğunu ifade ederek, onu da ayrıca anlatacağını ifade etmektedir.⁶²⁸

Müellifin yaklaşık 871/1467 yılında Kahire'ye yerleştiği ve 920/1514 de vefat ettiği dikkate alındığında, onun Fatih Sultan Mehmed'in son yılları ve II. Beyazıd dönemi olaylarına şahid olduğu görülmektedir. Yavuz Sultan Selim her ne kadar 918/1512'de tahta çıksa da bu dönem müellifin son yıllarına (hastalık dönemine) denk geldiğinden eserlerinde onun hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla Malatî'nin II. Beyazıd hakkındaki kanaati bir bakıma müellifin Osmanlıya yaklaşımını tespit edebileceğimiz anahtar görevi görmektedir.

II. Beyazıd'ın hayatı anlatılırken diğer Osmanlı sultanlarından farklı olarak onun ilmî yönüne dikkat çekerek konuya başlanmaktadır. Malatî, onun babasının gözetiminde büyüyerek Kur'an-ı Kerîm'i ezberlediğini, binicilik gibi eğitimlerin yanı sıra daha çok

⁶²⁶ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 212.

⁶²⁷ Malatî, *Neylû'l-Emel*, III, 91-92.

⁶²⁸ Malatî'nin *el-Mecmau'l Müfennen* adlı eserinde biyografiler alfabetik olarak sıralanmış, Cim (ج) harfine kadar olan kısmı günümüze ulaşmıştır veya yazılması planlanmış fakat sonrasında tamamlanamamıştır.

ilimle meşgul olup fennî ilimlerin tamamını okuduğuna değinmekte, onun babasından daha bilgili olduğunu ifade etmektedir. II. Beyazıd hakkında güvenilir bir kişinin; “o büyük âlimler arasında olmaya layıktır” sözünü aktarmakta, babası Mehmed’in, küçüklüğünde onun ağırbaşlılığının yanısıra Kur’an-ı Kerîm’e ve ilme olan ilgisini övdüğünü belirtmektedir.⁶²⁹

II. Mehmed’in Beyazıd haricinde Mustafa ve Cem adında iki oğlu daha vardı. Onlar Beyazıd’dan ziyade kendilerini tahta daha layık görüyorlardı. Mustafa, babası hastalandığında onun öldüğü söylentileri çıkınca, Amasya sancağında olan II. Beyazıd’ı öldürüp tahtı ele geçirmek için harekete geçti. Bunu duyan II. Beyazıd, bu durumdan endişe ederek saklanmış, Mustafa saldırdığında onu yerinde bulamamıştı. Babaları II. Mehmed olanları duyunca hemen harekete geçerek Beyazıd’ın sancağına gitmiş, orada hedefini gerçekleştirmek için gerekli hazırlıkları yapan oğlu Mustafa’yı bulmuştur. Fatih Sultan Mehmed, oğlu Mustafa’yı tehdit ederek onu sert bir dille azarlamıştır. Eserde aralarında şu konuşmanın geçtiği aktarılmaktadır.

*Babası (Fatih Sultan Mehmed) ona: Farzet ki benim öldüğümle ilgili çıkan haber doğru. Fakat nasıl kardeşini öldürebilirsin? dedi. Mustafa; nasıl efendimiz (babasını kastederek) kardeşini öldürdüyse diyerek babasını susturdu.*⁶³⁰

Burada müellifin, II. Beyazıd olayı üzerinden Osmanlı’da kardeş katlini dile getirerek, eleştirdiği görülmektedir.

Birgün babaları (Fatih Sultan Mehmed) Mustafa’ya; Beyazıd’ın okuduğu kitapları sayarak onu övmüş, onun (Mustafa) Beyazıd kadar ilme ilgi duymamasına sitem etmiştir. Mustafa da kinayeli olarak; Beyazıd’ın Bursa ve benzeri şehirlerde kadılık yapmaya layık olduğunu söyleyerek, onun sultanlığı hak etmediğini ifade etmiştir. Fakat Mustafa daha babası hayattayken vefat etmiş, sultan olma arzusuna ulaşamamıştır.⁶³¹ Malatî, bu hikâyeyi anlatarak II. Beyazıd’ın ilmî yetkinliğini pekiştirmekte, onu vafederken Bursa kadılığı dahi yapabilecek ilmî yetkinliğe sahip bir sultan olduğunu belirtmektedir.

⁶²⁹ Malatî, *el-Mecmau’l-Müfennen*, 213.

⁶³⁰ Malatî, *el-Mecmau’l-Müfennen*, 213.

⁶³¹ Malatî, *el-Mecmau’l-Müfennen*, 213.

Fatih Sultan Mehmed vefat edince yerine II. Beyazıd geçmiştir. Malatî askerinin bir kısmının Cem'i; bir kısmının ise ilmî, faziletleri ve yaşının büyüklüğü sebebiyle Beyazıt'ı desteklediklerini ifade ederek onun ilmî yönünü vurgulamakta, büyük kardeşin saltanata daha layık olduğunu ifade ederek, Memlûk sultanı Kayıtbay'ın Şehzade Cem olayında takındığı tutuma zıt bir tavır içerisine girmektedir.

Malatî eserinde Beyazıd'ın sultan olduktan sonra babasının zamanındaki haksızlıkları giderdiğini,⁶³² memleketinde adaleti yaydığını, ulemâyâ yakınlık gösterdiğini, halkın onun kalması için dua ettiğini vb. ifade ederek onu methetmektedir. Ayrıca Beyazıd'ın kısa bir zaman sonra gaza ve cihad hareketlerine başlayarak küffara karşı elde ettiği başarılar övgüyle anlatılmaktadır.

II. Beyazıd döneminde Osmanlı-Memlûk arasında savaş çıkmış, Osmanlı ordusu önce Gülek Kalesini⁶³³, Tarsus'u ve Memlûklere bağlı birçok kale ve şehri ele geçirmiştir. Müellif, Osmanlıların bu memleketin çoğunu alabileceklerinin konuşulduğunu ifade etmekte "En iyisini Allah bilir" diyerek cihad mevzusunu tamamlamaktadır.⁶³⁴

Müellif savaş sonrası durum hakkında bizlere bilgi vermemektedir. Bu bilgilerden ilgili kısmın 890-891/1485-1486 yılları arasında kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Malatî, *el-Mecmau'l Müfennen* adlı eserinin sonraki bölümlerinde 903/1497'de vefat eden Ahmed b. Muhammed'den⁶³⁵ bahsetmektedir. Yani müellif Osmanlı-Memlûk savaşı sonrası eserine ilaveler yapmayı sürdürmüştür. Fakat II. Beyazıd'ın hayatıyla ilgili yazdıklarında herhangi bir değişiklik yapmamıştır.

Malatî son kısımda, Beyazıd'ın fitratını methetmektedir. Ayrıca onun ders verdiğini, Cuma günü bizzat hutbe irad ettiğini ve ilme verdiği önemi zikretmekte, "Allah onun devletinin temellerini sabit, saltanatını İslâm ve Müslümanlar üzerinde daim kılsın. Âmin" diyerek dua cümlesiyle sözlerini tamamlamaktadır.⁶³⁶

⁶³² Buradaki haksızlıkların giderilmesinden kastın; "Fâtih döneminde devlet gelirlerini azalttığı düşüncesiyle timara çevrilen ve kaldırılan vakıfların eski sahiplerine geri verilmesi ve daha önce kaldırılmış olan nakîbüleşraflık müessesesinin yeniden kurulması" icraatları olduğu değerlendirilmektedir.

⁶³³ Gülek Kalesi; Mersin'in Tarsus ilçesindedir.

⁶³⁴ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 215.

⁶³⁵ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 443.

⁶³⁶ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 215.

Malatî'nin Beyazıd'ı överek onun hakkında olumsuz hiçbir cümle kurmaması ve savaş halinde olmalarına rağmen ona dua etmesi Malatî'nin muhtemel bir Osmanlı hâkimiyetine olumlu baktığını göstermektedir.

1.4.3.2. Malatî'nin Eserlerinde Osmanlı Ulemâsı ve Paşaları

Müellif eserlerinde Osmanlı topraklarında yetişip Kahire'ye yerleşen şahısların - hocası Kâfiyeci'de olduğu gibi- hayatlarını anlatmakta ve ayrıca birçok Osmanlı ulemâsı ve paşaları hakkında bizlere bilgi vermektedir.

Molla Gürânî adıyla meşhur olan Ahmed b. Yusuf, Şehâbettin el-Gürânî er-Rûmî 813/1410'da dünyaya gelerek küçük yaşlarında hafızlık yapmış, birçok ilim dalında alanda kendini yetiştirerek bu alanlarda söz sahibi olmuştur. Gürânî; Hasankeyf, Şam gibi beldelerde bulunduktan sonra 835/1432'de Kahire'ye yerleşmiştir. Eğitimine Kahire'de de devam ederek şehrin ileri gelen ulemâsı arasında yer almıştır. Gürânî, Berkûkiyye Medresesi'nde müderrislik yapmış, Hamîdüddîn en-Nu'manî ile aralarında çıkan tartışmanın sultana aksetmesi sebebiyle⁶³⁷ hapsedilip, falaka cezasına maruz kalarak Kahire'den sürgün edilmiştir. Sonrasında Osmanlı Devleti'ne giden Gürânî, orada müderrislik, kadılık ve kadiaskerlik görevlerinde bulunmuştur.

Molla Gürânî, Fatih Sultan Mehmed'in ardından II. Beyazıd devrinde de itibar görmüştür. Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen* adlı eserinde Molla Gürânî'nin hayatını yaklaşık 7 sayfa ayrıntılı olarak aktarmakta, diğer eserlerinde de ona yer vermektedir.⁶³⁸ Müellif, Molla Gürânî'yi övmekte, bu gibi kişileri Mısır'dan sürgün ettiği için Sultan Zâhir Çakmak'ın (1438-1453) hata ettiğini belirtmektedir. Bu kişinin Mısır'da kalması durumunda çok faydasının olacağını ifade etmektedir.⁶³⁹ Malatî; burada Osmanlı'nın ulemâyâ himayesini vurgulamakta, Memlûk sultanını eleştirmektedir.

⁶³⁷ Gürânî, Hamîdüddîn'in İmamı Azam'ın soyundan gelmediğini iddia etmiş, onun tarafından hakarete maruz kalınca, Gürânî de aynı hakareti karşıdakine ve onun ecdadına yapmıştır. Burada aslında Gürânî, hem hakarete karşılık vermek hem de Hamîdüddîn 'in Ebû Hanîfe'nin soyundan gelmediğini vurgulamayı kasdetse de olay sultana farklı aksetmiştir. Gürânî, Ebû Hanîfe'ye hakaret suçundan bu cezaları almıştır. Malatî, burada Sultan Zâhir Çakmak (842-857/1438-1453) için; "Zâhir Türklerin yaptığı gibi, doğru söyleyeni değil kendisine ilk şikayet edene öncelik verirdi" ifadesini kullanmaktadır. Burada eski sultana eleştiride bulunmaktadır. Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 183-184.

⁶³⁸ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VIII, 167; Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 182-185; Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 464-470.

⁶³⁹ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 470.

Osmanlı himayesi sadece ilim adamlarıyla sınırlı değildi. Emîr Abdurrahman b. el-Küveyz'in arası Sultan Zâhir Hoşkadem (865-872/1461-1467) ile açılınca onun şerrinden korkup gizlice Osmanlı Devleti'ne kaçmıştır. Orada Osmanlı veziri Mahmud Paşa ile karşılaşan İbnü'l Küveyz, orada yer edinmek kastıyla kendisinin de Mısır'da vezir olduğunu ifade etmiştir. Mahmud Paşa onu Fatih Sultan Mehmed'e götürmüş, Sultan Mehmed de güzelliyle karşılayarak ona değer vermiştir.

Fakat bir süre sonra İbnü'l Küveyz'in yalan söylediği ortaya çıkmış, Sultan Mehmed de bu duruma kızarak onu İstanbul'dan çıkarıp, Bursa'ya yerleştirmiştir. Müellif kendisine bu bilgileri aktaran kişinin şunu dediğini söylemektedir. "Eğer İbnü'l Küveyz'in söylediği doğru olsaydı, Osmanlı'nın ileri gelenlerinden biri olabilirdi. Çünkü Sultan Mehmed ona gerçekten yakın davranmıştı."⁶⁴⁰ Bu durum aynı zamanda Osmanlı-Memlûk rekabetinin de bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Osmanlı-Akkoyunlu mücadelesi Osmanlı ordusunun galibiyetiyle sonuçlanmış, Akkoyunlu askerlerinin bir kısmı esir düşmüştü. Uzun Hasan, Cemaziyelevvel 878 (Ekim 1473) tarihinde barış görüşmeleri için Fatih Sultan Mehmed'e Diyarbakır ve Halep ulemâsının ileri gelenlerinden Ahmed el-Bekracî el-Hanefî'yi göndermiştir. Fatih Sultan Mehmed, Ahmed el-Hanefî'ye oldukça hürmet etmiş ve sonrasında şunu demiştir.

*"Ben sana, seni bana gönderenden dolayı değil, senin ilmin ve faziletinden dolayı hürmet ediyorum."*⁶⁴¹

Fatih Sultan Mehmed kendisine birçok hediye vermiş, esir olarak bulunan Uzun Hasan'ın emîr ve askerlerini elçinin beraberinde göndermiştir.⁶⁴²

İyâs Şeceaddin er-Rûmî Osmanlı'nın ileri gelen âlimlerinden olup müderrislik yapmaktaydı. II. Beyazıd Amasya'dayken, sultan olması halinde onu Kadıasker yapacağını vadetti. Fakat sultan olunca ise kadıaskerliğe bir başkasını atadı. Beyazıd'ın amacı onu eğitimle ilgili vazifelerde görevlendirmektir. Bu duruma kızan İyâs müderrisliği bırakıp, Osmanlı topraklarını terkederek Kahire'ye geldi. Kahire'de müderrislik yapmaya başladı. İyâs, Kadıaskerlik harici bir görevi kabul etmek

⁶⁴⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 17-18.

⁶⁴¹ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 479.

⁶⁴² Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 78; Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 479.

istememiş, Beyazıd da bu kişiye sert mizacı, ağırbaşlı olmadığı ve sabırsız davrandığı için şeyhulislâmlık vazifesini vermemiştir.⁶⁴³

Müellif her ne kadar ilim ehlinin Osmanlı'da yer edinmemesi ile ilgili anlatmış olsa da asıl olarak bu olayla Beyazıd'ı övmektedir. Anlatım tarzıyla ilim ehlinin bir makamda ısrar etmesini hatalı, Beyazıd'ın kararını ise isabetli bulmaktadır. Ayrıca bu durum İslâm devletlerinin ilim ehline kimliğine bakmaksızın sahip çıktığını göstermektedir.

Hoşgeldi Halîlî, Çandarlı Halîl Paşanın hizmetinde olup, onun II. Mehmed tarafından öldürülmesiyle Kahire'ye kaçmıştır. Sultan Zâhir Çakmak kendisine iyi davranarak ona ordu divanında yer vermiş ve Kahire'de vefat etmiştir. Oğlu Yusuf Kahire'den ayrılarak İstanbul'a geri dönmüş, II. Mehmed tarafından iyi karşılanmıştır. Müellif, asıl adı Yakub olan olan Hoşgeldi'yi övmektedir.⁶⁴⁴

Osmanlı vezirlerinden İshak Paşa, barış zamanında hac vesilesiyle Kahire'ye uğramış, Sultan tarafından kabul edilerek kendisine yakın davranılmıştır. Hacdən sonra ise Şam üzerinden İstanbul'a geri dönmüştür. Müellif onun halen (tahmini 891/1486) hayatta olduğunu belirtmekte ve onu methetmektedir.⁶⁴⁵

Gedik Ahmed Paşa, Osmanlı vezirlerinden olup, Malatî'nin cesareti, yöneticiliği ve fetihleriyle övdüğü şahıslardandır. II. Beyazıd tarafından Şehzade Cem taraftarı olduğu gerekçesiyle boğularak öldürülmüştür.⁶⁴⁶

Osmanlı vezirlerinden Mahmud Paşa, Osmanlı-Akkoyunlu mücadelesinde, Uzun Hasan'la ilgili Sultan II. Mehmed'le görüş ayrılığı yaşamış ve sultan tarafından öldürülmüştür. Fakat sultan bir süre sonra buna pişman olmuştur. Malatî, Mahmut Paşa'yı cesur, âlim, fazıl, arif, dürüst vb. sıfatlarla övmektedir.⁶⁴⁷ Beyazıd tarafından öldürülen Mustafa Paşa'da bu konuya örnek verilebilir.⁶⁴⁸

⁶⁴³ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 590.

⁶⁴⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 219-220.

⁶⁴⁵ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 536.

⁶⁴⁶ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 490.

⁶⁴⁷ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 107.

⁶⁴⁸ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 288; Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 492.

1.4.4. Malatî'nin Osmanlı Devletine Bakışı

Osmanlı Sultanları devletin kuruluşundan itibaren cihat ve gaza uğruna mücadele etmiş ve birçok küfür beldesinin fethine vesile olmuşlardır. Bu durum diğer İslâm devletleri tarafından takdirle karşılanmıştır.

Müellifin eserlerinde Osmanlı Devleti'nin iki Endülüs'lünün yardım talebiyle, II. Beyazıd'ın onlara yardım göndermesi olayı zikredilmektedir.⁶⁴⁹ Bu olay dönemin diğer Memlûk kaynaklarında tarafımızca bulunamadığından ayrıca kıymete haizdir. Malatî, Osmanlı Devleti'nin tüm İslâm coğrafyasına ve mazlumlara yardımını vurgulamaktadır.

Malatî'nin yaşadığı zaman aralığı daha çok II. Beyazıd dönemine denk gelmektedir. Malatî, II. Beyazıd'ın özellikle ilmine vurgu yapmakta, taht mücadelesinde Memlûk idaresinin aksine Beyazıd'ı haklı görmektedir. Ona göre, Beyazıd sultan olduktan sonra da adaletle ülkeyi yönetmiş, birçok küfür beldesini fethetmiştir.

Malatî, Osmanlı Devleti icraatlarını çoğunlukla takdir etmekte fakat özellikle iki hususta eleştirel yaklaştığı görülmektedir. Bunlar; iktidar mücadelesinde kardeş katli ve sultanla yaşanan görüş ayrılıklarında paşaların öldürülmesi vakalarıdır.

Müellif *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcim* adlı eserinde II. Murad'ın Varna savaş galibiyetini ayrıntılı bir şekilde eserinde anlatmaktadır. Malatî, her ne kadar kendi devleti olmasa da Müslümanların kazanmasına son derece sevinmiş, sevincini anlatım tarzına yansıtarak, vurguyu ayetlerle pekiştirmiştir.⁶⁵⁰

İstanbul'un fethinin Kahire'de sevinçle karşılanarak kutlamalar yapılması İbn Tağrîberdi ve İbn İyâs'ın eserlerinde zikredilmektedir.⁶⁵¹ Malatî'nin tarihi hadiseleri ayrıntılı olarak ele aldığı *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcim* adlı eserinin o yılları anlatan kısmı kayıptır. Müellifin *el-Mecmau'l-Müfennen bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven* adlı eserinde olay hakkında kısa bir bilgi verilmekte,⁶⁵² *Neylü'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* adlı eserde ise olay hiç zikredilmemektedir. Bu durum, müellifin İstanbul'un fethinin Kahire'de kutlanması olayını farkettiğini fakat olayın ehemmiyetini tam olarak farkedemediğini düşünmemize neden olmaktadır.

⁶⁴⁹ Malatî, *Neylü'l-Emel*, VIII, 129.

⁶⁵⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 321-324.

⁶⁵¹ İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z Zâhira*, XVI, 70-71; İbn İyâs, *Bedâiu'z-Zuhûr*, II, 316.

⁶⁵² Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 211.

Malatî, Osmanlı-Memlûk arasında gerçekleşen “Beşyıl savaşları”nın anlatımında ise üslûp itibarıyla olabildiğine tarafsız kalmaya çalışmıştır. Ancak bu savaşların çıkmasında bardağı taşıran olay olarak görülen Hindli Emîrlerin II. Beyazîd’a gönderdiği hediyelere Memlûk Sultanının el koyduğu olay, diğer kaynaklarda geçmesine rağmen Malatî’nin eserlerinde yer almamıştır. Ayrıca Atabey’in huzurunda Rum suresinin okunması ve Atabey’in onlara falaka vurdurması olayında Atabey’in davranışını takdir etmesi, Malatî’nin her ne kadar karşı tarafta İslâm devleti olsa da, savaşta kendi devletinin yanında olduğunu göstermektedir.

Memlûk devletinde özellikle bu savaş döneminde Osmanlı karşıtlığı artmış, bazen bu durum suistimale neden olarak, insanların öldürülmesine bahane yapılmıştır. Daha önce anlatıldığı üzere, Malatya kadısı Osmanlı taraftarı olduğu gerekçesiyle öldürülmüştür. Her ne kadar burada Malatya kadısının Osmanlı’ya çalışmadığı ve haksız yere öldürüldüğü zikredilse de, bu olay; bizlere bu tarz hadiselerin olabildiğini ve savaş zamanında konuya gösterilen hassasiyetin arttığını göstermektedir. İlgili dönemde Malatî’nin Osmanlı Devleti taraftarı olduğu ile ilgili suçlama olmadığı gibi müellif vefat edene kadar Memlûk sultanlarının iltifatına mazhar olmuş, hastalık evresinde bizzat Sultan Kansu Gavri kendisini sık sık ziyaret ederek ilgilenmiştir.⁶⁵³

Malatî, kimi zaman Memlûk sultanları hakkında da eleştiri yapmaktadır. Sultan Hoşkadem’in vefatı (872/1467) ile Sultan Kayıtbay’ın iktidarı arasında, yaklaşık bir yıl içerisinde saltanat birkaç defa el değiştirmiş, bu durumda toplumda karışıklıklara neden olmuştur.

İlk önce iktidara gelen Zâhir Yelbay hakkında; onun muktedir olamayıp, herhangi bir icraatının olmadığını, sultan olarak sadece isminin olduğunu ve döneminde, önceki sultan Hoşkadem’in memlûklerinden olan Hayrbeg ve etrafının sözünün geçtiğini ifade ederek eleştirmiştir.

Bu esnada Şahsüvar (Dulkadiroğulları) saldırarak birçok şehri istila etmiş, ona karşı gerekli mukavemet gösterilememiştir. Sultan Yelbay zamanında düzen bozulmuş, fitne artmış, zararı insanlara olmuştur.⁶⁵⁴ Devlet düzeninin bozulmasıyla Hoşkadem’in memlûklerinin iktidarı, her kesimde rahatsızlık yaratmış ve Sultan Yelbay hal’ edilerek

⁶⁵³ Malatî, *Mecmûu’l Bustâni’n-Nuri*, vr. 10b-11b.

⁶⁵⁴ Malatî, *er-Ravzü’l-Bâsim*, III, 273, 278.

yerine Zâhir Temürboğa (872/1467) gelmiştir. Bu dönemde karışıklıklar bir nebze azalmıştır.⁶⁵⁵

Fakat Zâhir Temürboğa da (872-873/1467-1468) devlet yönetimine tam olarak hâkim olamamış, yönetimde devlet bürokrasisi etkili olmuştur. Müellif konuyla ilgili Hocasıyla yaşadığı bir anısını paylaşmaktadır.

*Temürboğa sultan olunca hocamız (Kâfiyeci) onun saltanatıyla alay etti. Ben de şakayla ondan korkulur dedim. (Kâfiyeci) benim bu sözüme güldü ve dedi ki; ondan bana bir zarar geleceğinden endişe etmiyorum hatta eminim. ... Muhakkak ki iktidar onun elinde değildir. Yakında onun saltanatı da elinden gidecektir. (bir süre sonra) hocamın dediği gibi oldu. Bu şeyhimin kerametlerindendir.*⁶⁵⁶

Temürboğa sonrasında Seyfeddin Kayıtbay sultan olmuş ve 1468-1496 tarihleri arasında isitkrarlı bir şekilde devleti yönetmiştir. Müellifin bu eleştirisini devlete yönelik genel bir eleştiden ziyade kargaşa ortamında ve belli bir zamanla sınırlı kişisel bir eleştiri olarak algılamak gerekir. Buradan müellifin Memlûk devletine karşı genel olarak memnuniyetsiz olduğunu çıkarmak mümkün değildir.

Malatî her ne kadar savaş esnasında kendi devletinin yanında olsa da Osmanlı hakkında da olumsuz kanaat oluşturacak bir tutum da sergilememektedir. Bunda hocası Kâfiyeci'nin de etkisi olduğu değerlendirilmektedir. Müellifin hayatında babasından sonra en fazla emeği olan hocası Kâfiyeci'nin (ö. 879/1474) Osmanlı kökenli olduğu ve Osmanlı sultanlarıyla irtibat içerisinde olup Fatih Sultan Mehmed'den zaman zaman hediye aldığı bilinmektedir.⁶⁵⁷

Müellifin eserlerinde konuyla ilgili karşı en fazla vurgulanan husus, Osmanlı'nın ulemâya gösterdiği hürmet ve himâyedir. Bu durum değişik vesilelerle vurgulamaktadır. Memlûk kökenli âlimlerin Osmanlı'da istihdam edilmesi, Kahire'de olmasına rağmen ilmîne hürmeten âlimlere hediyeler gönderilmesi (Kâfiyeci'de olduğu gibi) buna örnek verilebilir.

Akkoyunluların savaş sonrası gönderdiği elçiye, Sultan Mehmed'in hürmetle hediyeler sunması, bu sıkıntılı durumda bile âlimlere gösterilen saygının bir nişânesi olarak sunulmaktadır.

⁶⁵⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 297.

⁶⁵⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 300.

⁶⁵⁷ Sehâvî, *Dav'u'l-Lâmi'*, VII, 261.

İbnü'l Kuveyz örneğinde olduğu gibi Osmanlı hürmeti ve himayesi yalnızca âlimlerle sınırlı değildir. Osmanlı'nın, Memlûk devlet adamlarına da hürmet edip onlara sahip çıktığı görülmektedir.

Malatî, Osmanlı ve Memlûk toprakları arasında gidip gelen âlimlerden Molla Gürânî (ö. 893/1488),⁶⁵⁸ İyâs Şeceaddin er-Rûmî (ö. 887/1482 den sonra),⁶⁵⁹ İn'âm Çelebi (ö. 880/1476), Molla Hüsrev (ö. 885/1480),⁶⁶⁰ Tâze er-Rûmî el-Hanefî (ö. 878/1474 den sonra),⁶⁶¹ Muhammed b. Cânî er-Rûmî⁶⁶² ve birçok âlime eserlerinde değişik vesilelerle değinmektedir.

Âlimlerin diğer islâm devletlerine tutumu Molla Fenârî örneğiyle karakterize edilebilir. Molla Fenârî Osmanlı Bursa kadısı olup, 804/1402 Ankara savaşının ardından, Timur'un hâkim olduğu Karamanoğulları Devletinde yaklaşık 10 yıl hizmet vermiştir. 817/1414'de Bursa'ya dönen Molla Fenârî tekrar Bursa kadılığına getirilmiştir. Molla Fenârî, 822/1419'da hac dönüşü Mısır'a uğramış ve Memlûk Sultanının isteğiyle bir süre de Kahire'de kalarak orada müderrislik yapmıştır. Tekrar Bursa'ya dönen Molla Fenârî, 834/1431'de vefat etmiştir.⁶⁶³

Bu örnekte de görüldüğü üzere 15. yy. da ulemâ sınıfı, devlet taassubu içerisine girmemiş, beynelmilel bir nitelik arz etmiştir. Malatî'nin birçok hocasının ve öğrencisinin Osmanlı kökenli olduğu görülmektedir. Ulemâ sınıfı, bulunduğu ülkeye taassubla bağlanmamış, İslâm Devletleri arasında alternatifleri olduğunu bilerek, kıymet gördükleri yerlerde hizmet etmeye çalışmıştır.

Malatî eserlerinde Osmanlı'nın ilme gösterdiği ilgiyi vurgulayarak, konu ile ilgili Eşref Barsbay Hankahı'nda hoca olan İbnü'l Kerekî adıyla tanınan İbrâhim b. Abdurrahman'ın sözlerini aktarmaktadır.

Bir keresinde Osmanlı'nın Mısır'ı almak için harekete geçtiği yönünde söylentiler duymuştum. Bunun üzerine o (İbrâhim el-Kerekî) dedi ki: Bu söylentilerin doğru olup olmadığı hususunda bir endişe duymayız. Bilakis seviniriz. Osmanlılar gelirse ehl-i ilme olan muhabbetlerinden dolayı bizim

⁶⁵⁸ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 464.

⁶⁵⁹ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 590.

⁶⁶⁰ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 600.

⁶⁶¹ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 730.

⁶⁶² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 168.

⁶⁶³ İbrahim Hakkı Aydın, "Molla Fenârî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020), XXX, 245-247.

*konumumuzu yükseltir, bize hürmet ederler. Biz asıl onlar için endişe duyarız. Burada (onlar) ifadesiyle Türkler ve Memlûk sultanı kastedilmektedir.*⁶⁶⁴

Müellif bu ifadeleri aktararak her ne kadar savaşta kendi devletinin yanında yer alsa da, Osmanlı geldiğinde âlimler için şartların değişmeyeceğini, belki daha da iyi olabileceğini dolaylı olarak ifade etmektedir.

Sonuç olarak; Malatî, Osmanlı Devleti'ne karşı olmadığı gibi adaletli olduklarına vurgu yaparak, Osmanlı'yı halk ve ulemâ için tehdit olarak algılamamakta, hatta onların gelmesi durumunda ulemânın itibarının artabileceğini düşünmektedir. Malatî'nin eserlerinde Osmanlı'nın ilme olan düşkünlüğünün yanı sıra mazlumlara yaptıkları yardımla, İslâmın hamisi olma özelliğine değinmektedir. Fakat Malatî, Osmanlı-Memlûk savaşlarında, kendi devletinin yanında yer almıştır.

Müellifin eserleri incelenirken dikkatimizi çeken bir husus da diğer İslâm devletleriyle olan anlaşmazlık ve savaşlarda (Memlûk-Akkoyunlu, Memlûk-Dulkadiroğulları ve Osmanlı-Memlûk savaşlarının anlatımında) Halifelik hususuna hiç değinilmemesidir. Cereyan eden savaşların anlatımında; hilafetin Memlûklerde olduğu ve onun için karşı tarafın haksız olduğu vb. bir anlatım tarzı bulunmamaktadır.

Osmanlı-Memlûk ilişkilerinde; Hind Emîrleri tarafından Osmanlı'ya gönderilen hediyelere el konulması üzerine savaş ihtimali belirince, Memlûk sultanı hediyeleri İstanbul'a göndermiştir. Hediyelerin yanında da halifenin II. Beyazıt'a yazdığı sulha davet mektubunu bulunmaktadır. Halife bir bakıma sulh için arabuluculuk yapmaya çalışmıştır. Neticede sulh çağrısı karşılık bulamayınca, Osmanlı'nın askeri hazırlığı "İslâm halifesine karşı" olarak algılanmamış, iki devlet arasındaki anlaşmazlık olarak yorumlanmıştır.

Malatî, Kuzey Afrika'da hüküm süren Hafsîlerin sultanının, Memlûkler himayesinde bulunan halifenin meşruiyetini kabul etmeyerek, Abbâsî halifesinin kullandığı gibi "Halife ve Emîrü'l Müminîn" lakabını kullandığını; benzer bir durumun Yemen Sultanı el-İmam el-Zeydî el-Hasenî için vâki olduğunu ifade etmektedir.

Müellif, seyahatleri esnasında 867/1463 tarihinde Tunus'ta ilk Cuma namazını oranın en büyük camisi olan Zeytûne Cami'de edâ etmiştir. Cami Hatîbi Ebu'l-Abbas

⁶⁶⁴ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 70.

Ahmed el-Müsrâtî, kendi sultanı Osman için hutbede “Allahümme verda ‘an seyyiddenâ ve mevlânâ el-Halîfe el-Îmâm...” diyerek birçok lakab ve unvan saymış ve sonunda da onun için “Emîrû’l Mü’minîn” ifadesini kullanmıştır.

Müellif Tunus’ta kaldığı dönemde diğer hatîblerden de benzer ifadeler duyduğunu söyleyerek, Sultan Osman’ın yazışmalarda “Emîrû’l Müminîn el-Mütevekkil ‘Alallah” ünvanını kullandığını belirtmektedir.⁶⁶⁵

Müellefin anlattıkları değerlendirildiğinde; Memlûk himayesindeki halifenin siyasî nüfuzunun bulunmadığı ve İslâm ülkelerinin bir kısmı tarafından da “Halife ve Emîrû’l Müminîn” olarak kabul görmediği anlaşılmaktadır. Onun için Yavuz Sultan Selim’in Mısır seferine günümüz Halifelik anlayışıyla bakmak, olayları anlamlandırmada hata yapmamıza sebep olacaktır.

⁶⁶⁵ Malatî, *er-Ravzü’l-Bâsim*, I, 149-150.

İKİNCİ BÖLÜM

ABDÜLBÂSİT EL-MALATÎ'NİN TARİHÇİLİĞİ

Malatî, yalnız tarih ilmi alanında eserler kaleme almamış, aynı zamanda Hanefî Fıkıhı, Lugat, Edebiyat (şiiir), Kıraat, Tefsir ve Tıp ilmi üzerine de eserler yazmıştır. Fakat tarih alanında derinleşerek özgün eserlerini bu alanda ilim dünyasına kazandırmıştır. Eserleri özellikle Mısır tarihi açısından başvuru kaynaklarından kabul edilmektedir. Müellif, Türkçe bildiği için Osmanlı ilim hareketliliğini de takip etme fırsatı yakalamış ve böylece Türkçeden birçok eseri Arapça'ya tercüme etme imkânı bulmuştur.

Malatî'nin, ilim dallarını ele alırken yaptığı sıralama onun bu ilim dallarına vermiş olduğu kıymeti de göstermektedir. Vefat etmeden evvel kaleme aldığı *el-Mecmû'u'l-Bustânî'n-Nûrî li Hazreti Mevlana's-Sultan el-Gavrî* adlı çalışmasında farklı alanlarda yazdığı eserleri şu şekilde sıralamıştır.

en-Nefhatü'l-Fâiha fî Tefsîri'l-Fâtiha (Tefsir), *el-Kavlü'l-Hâs fî Tefsîri Sûreti'l-İhlâs* (Tefsir), *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* (Siyer-i Nebî), *el-Kavlü'l-Hazm fî Tarihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azm* (Peygamberler Tarihi), *er-Ravzatü'l-Murabba'a fî Sîreti'l-Hulefâi'l-Erba'a* (Hulefâ-i Râşidîn), *Nüzhetü'l-Esâtîn fî Men Veliye Mısır Mine's-Selâtîn* (Mısır Tarihi), *es-Sırru ve'l-Hikme fî Kevni'l-Hamse Salavâtin Mahsûsaten bi-Hâzihi'l-Evkât* (Tasavvuf), *Nüzhetü'l-Elbâb Muhtasar-u A'cebi'l-Uccâb* (Muhtelif meseleler), *el-Ezkârü'l-Mühimmât fî Mevâzi'i ve Evkât* (Tasavvuf), *el-Kavlü'l-Meşhûd fî Tercîhi Teşehhüdi İbn Mes'ûd* (Fıkıh), *el-Menfa'a fî Sırrı Kevni'l-Vudû-i Mahsûsan bi'l - A'zâi'l-Erba'a* (Tasavvuf), *ez-Zehrü'l-Maktûf fî Mahârici'l-Hurûf* (Kıraat), *Necmü's-Şükr* (Astroloji), *el-Vusle fî Mes'eleti'l-Kıble* (Kıblenin tayini).

Malatî asıl olarak Mısır Tarihi üzerinde yetkin olmasına rağmen Tefsir ilmine dair eserleriyle mecmuaya başlamış sonrasında Peygamber efendimizin hayatı, Peygamberler tarihi ve Hulefa-i Râşidin döneminden sonra Mısır tarihine geçmiştir. Bu yönüyle İslâmî geleneğe uygun bir tavır sergilemektedir.

Malatî, hayatının tamamında Kahire'de ikamet edip, eserlerden ve kişilerden edindiği bilgilerle kitaplarını kaleme alan bir şahsiyet değildir. Aksine yirmili yaşlara kadar babasının vazifesi dolayısıyla birçok beldede ikamet etmiş ve bu izlenimlerini

kayıt altına almıştır. Gençlik döneminde ise ilim öğrenmek kasdıyla Kuzey Afrika ve Endülüs'e seyahatlerde bulunmuş, gittiği yerlerdeki maceraları, adetleri, siyasî olayları, mekânları vs. anlatarak olaylara bizâtihi şahitlik yapmıştır. Farklı seyahat planları bulunmasına rağmen ne yazık ki başına gelen bir musibet sonucu sağlık problemlerinden dolayı seyahat etmeyi bırakarak Kahire'ye yerleşmiştir. Sonrasında da bir iki sefer hariç Kahire'den ayrılmamıştır.

Malatî babasının bir dönem vezirlik yapmış olmasından dolayı kendisine İbn Vezir lakabı takılmış, bu durumun getirdiği imkânlardan yararlanarak kimi zaman doğrudan sultanla, kimi zaman ise bürokrasinin ileri kademedeki insanlarla kolaylıkla görüşebilmiştir. Bu durum vesilesiyle sıradan tarihçilerin elde edemeyeceği belgeleri kullanma fırsatı bulmuş ve çeşitli olaylara bizzat şahitlik etmesine imkân sağlamıştır. Bu durum aktardığı bilgilerin doğruluk değerini artırmıştır.

Her ne kadar zamanın Osmanlı coğrafyası için, Kahire hac güzergâhında bulunmasa da; Kahire'nin dini ilimlerdeki eğitim seviyesi, ilim talep edenlerin ve hacıların bu şehri ziyaret ederek oradaki eğitimden istifade etme maksadı gütmelerine neden olmuştur. Malatî'nin Türkçeyi çok iyi bilmesi ve Osmanlı Devletine karşı ilgisi bu kişilerle ilgilenmesine vesile olmuş, bu sayede Osmanlı hakkında geniş malumat sahibi olmuştur.

Malatî, Osmanlı topraklarına hiç gitmemesine rağmen ilim adamları ve hacıların yanı sıra esirler, diplomatik elçiler, hocaları, öğrencileri vs. vasıtalarla Osmanlı hakkında geniş bir malumata sahip olmuş ve eserlerinde bu bilgileri paylaşmıştır.

Malatî'nin bütün bu özelliklere sahip olması, onun tarih yazıcılığında önemli bir edinmesine katkı sağlamıştır.

2.1. TARİH ANLAYIŞI

Malatî'nin tarih alanında yazdığı eserler, incelediği dönemler itibariyle birbirinden farklılık arz etmektedir. Müellifin İslâm Tarihine bakış açısı tevhid ve nübüvvet merkezli olduğu için tarih yazımını yaradılışla başlatarak, bu tarihi kendi zamanına kadar getirmektedir. Fakat farklı dönemleri inceleyen eserlerin üslupları ve yazılış amaçları da birbirinden farklı olduğu görülmektedir.

Müellif gençlik yıllarından itibaren Mısır tarihine ilgi duymuş, gençlik yıllarında çıktığı seyahatte günlük olarak yaşadıklarını kayıt altına almıştır. İlk olarak devrini olabildiğine tanıttığı *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't Terâcim* adlı eserini kaleme almıştır. Bu eser 18 Rebiulevvel 890 Pazartesi günü (4 Nisan 1485) tamamlansa da içine aldığı olaylar müellifin doğum tarihinden 874/1470 yılına kadardır. Müellif eserin içeriğinde 1470 sonrası olaylarından da bahsedeceğini ifade etse de, çalışma 874/1470 yılı olaylarıyla sona ermektedir.

Bu eserin ardından Malatî, yine Mısır tarihine dair fakat bir önceki esere göre tarihi olayları daha özet bir şekilde incelediği *Neylû'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* adlı eseri kaleme almıştır. Bu eser de 896/1491 yılı olaylarıyla nihayete ermektedir.

Müellif sonrasında ise döneminin önemli şahsiyetlerin hayatlarını kaleme aldığı *el-Mecmau'l-Müfennen bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven* adlı eserini tamamlamıştır. Bu eserin ne zaman tamamlandığını tam olarak tesbit edemememize rağmen, eserde tarih olarak son vefat eden kişinin kaydının 903/1497 olduğunu görmekteyiz. Bu tarihlere kadar müellifin Mısır tarihi haricinde kaleme aldığı herhangi bir eseri bulunmamaktadır.

Malatî; Peygamberler Tarihi, Hz. Peygamberin hayatı ve Hulefâ-i Râşidîn'in hayatlarını ömrünün son onbeş yılında kaleme almıştır. Bu dönemleri incelemeye sevkeden etkenin onun tarih anlayışı ve halka yönelik eser telif etme arzusundan kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Bütün bu sebeplerden ötürü müellifin eserleri Mısır tarihiyle ilgili orijinal bilgiler içermesine rağmen, diğer dönemler hakkında yazdığı eserlerinde aynı derinliği bulmak pek mümkün görünmemektedir.

Müellifin İslâm Tarihi'ni Hz. Âdem'in yaratılışıyla başlatması anlayışını, onun peygamberler tarihi alanında yazdığı, *el-Kavlû'l-Hazm fî Tarihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azm ve Zikru'l Enbiyâi'llezîne Zekerehümüllahü fî'l Kur'ân ve Müdedihim* adlı eserinde görmekteyiz.

Malatî, bu eserin kaleme alınma sebebini zikretmemektedir. Fakat adından da anlaşılacağı üzere; peygamber kıssalarından dersler alınması üzerinde durmak yerine, peygamberlerin birbirleriyle olan akrabalıkları ve yaşadıkları süre merkezli bir anlatım mevcuttur. Bu yönüyle eserin tarih yazımı uslûbû itibariyle rivayetçi bir anlatım tarzına sahip olduğu söylenebilir.

Müellifin Peygamberler arasındaki akrabalık ve hayatta kaldıkları süreyi belirlemeye çalışırken, Kur'an ve sünnette açıklama bulunmadığı durumlarda, kimi zaman israiliyattan faydalandığı görülmektedir. Müellif bu tavrıyla adeta dünya tarihinde herhangi bir boşluğun olmadığını ve yaradılıştan itibaren genel olarak tüm geçmişe önemli oranda bir hâkimiyetin olduğu izlenimini vermektedir.

Bu eser vasıtasıyla Hz. Âdem'den, Hz. Peygambere kadar olan zaman diliminin tahmini olarak bir hesabı çıkarılabilir. Bu durum, her bir peygamberin yaşadıklarından ayrı bir ders çıkararak onların birbirinden bağımsız düşünülmesi yerine, peygamberlerin dönem ve akrabalık olarak aralarındaki ilişkiyi göstererek, peygamberlerin yaşadığı dönemlerle ilgili insan tahayyülündeki zaman mefhumunun daha iyi kavranmasını sağlamaktadır.

Malatî'nin peygamberler tarihini, Hz.Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar peygamberler silsilesi olarak ele alması, peygamberlerin mesajlarının bir kaynaktan geldiği ve gayretlerinin aynı amaca yönelik olduğu fikrine sahip olduğu şeklinde de değerlendirilebilir.

Müellif tevhidî bir bakış açısıyla zihnindeki zaman mefhumunun devamı olarak Siyer-i Nebî alanını inceleyerek *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* adlı eseri kaleme almıştır. Malatî kitabın girişinde, bunun alanında çok kıymetli bir eser olduğunu ve bu çalışmayı akıl ve basiret sahibi kimseler için bir gezinti olması için yazdığını ifade etmektedir.⁶⁶⁶

Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl adlı eserde müellifin öğretici-maslahatçı bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. Bu yaklaşımla hem Hz. Peygamberin hayatını öğretmek hem de onun yaşayış ve ahlakını bir rehber olarak sunmak istemektedir.⁶⁶⁷

Malatî, Hz. Peygamberden sonraki Hulefâ-i Raşidîn dönemini yazdığı *er-Ravzatü'l-Murabba'a fî Sîreti'l-Hulefâi'l-Erba'a* adlı eserinin giriş kısmında, eserin

⁶⁶⁶ Malatî, *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl*, 23.

⁶⁶⁷ Zeki Velidi Togan tarihi yazılış tarzlarına göre dört kısma ayırmaktadır. 1. Rivayetçi/Nakilci (Doğrudan doğruya rivayet yahut hikâye eden) 2. Öğretici/Maslahatçı (Tarihî vakayı öğrenerek faydeli bir netice çıkarmak gayesini takip eden) 3. Neden-Nasılci (Hâdiselere karşı her vakit "neden ve nasıl böyle oldu?" sualini vaz ederek araştıracı) 4. İctimai Tarih (Tarihî hâdiselerin arkasında gizlenmiş tarihî kanunları tebârüz ettirmek cihetine önem veren). Togan, *Tarihte Usul*, 2-4. Malatî'nin eserlerini yazarken sahip olduğu tarih anlayışı olarak tek bir sınıflandırma yapmak pek mümkün görünmemektedir. Fakat Peygamberler Tarihi alanındaki kitabı dışındaki eserlerinin daha çok öğretici-maslahatçı bir bakış açısıyla yazıldığı ifade edilebilir.

muhtasar olarak hazırlanmasına rağmen okuyucular için faydalı olmasını umduğunu ifade etmektedir.⁶⁶⁸

Malatî döneminin olaylarını ele aldığı *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcim* ve *Neylü'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* eserlerinde ise özellikle siyasî meseleleri anlatırken bunları sebep sonuç içerisinde değerlendirmiştir. Bu yönüyle bu eserlerin “neden-nasıl” bir üslûpla yazıldığı söylenilebilir.

Malatî'nin tarih yazım metoduna genel olarak bakıldığında, onun tarih yazım metotlarından tek bir metodu benimsediği söylenemez. Tarih yazım metotları olarak kullanılan rivayetçi, öğretici, neden-nasıl gibi nitelemelerin hepsine müellifte örnekler bulmak mümkündür. Ancak Malatî'nin eserlerinde genel olarak öğretici tarih yazım metodunun öne çıktığı söylenilebilir.

Malatî, Emevi Devleti'nin kuruluşundan başlayarak 744/1343 yılı olaylarına kadarki zaman zarfı için yazdığı herhangi bir eser bulunmamaktadır. Bu durum onun tarihsel sürekliliğin devam etmesi fikrine uymuyor olarak gözükebilir. Fakat bu durumu müellif *Neylü'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* adlı eserinin girişinde açıklamış, Zehebî'nin muhtasar tarihi olan *Düvelü'l İslâm* adlı eserini överek, bu eserde önemli olayların ve ileri gelen şahsiyetlerin zarif ve güzel bir şekilde özetlendiğini belirtmiştir. Onun için bu dönemi ayrıca inceleme gereği duymamıştır.

Müellif *Düvelü'l İslâm*'daki olayların 744/1343 yılında sonlandığını, konuya vakıf olanların ise kendi zamanlarına kadar gerçekleşen hadiselerin de aynı üslûpla kaleme alınmasını umduklarını ve kendisinden talep ettiklerini ifade etmektedir. Müellif de *Neylü'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* adlı eserini kaleme alarak, onu *Düvelü'l İslâm*'a nisbetle biraz daha kapsamlı tuttuğunu ve bunu tarihi olayların daha iyi anlaşılmasını sağlayarak, eserin başka zeyllere ihtiyaç duymaması için yaptığını açıklamaktadır.⁶⁶⁹

Bu eserlerin dışında Malatî'nin Eyyûbî döneminin başından kendi dönemine kadar hüküm süren sultanları kısaca tanıttığı *Nüzhetü'l Esâtîn fî men Veliye Mısır mine's Selâtîn* adlı eseri bulunmaktadır. Bu durum onun Mısır tarihine ayrı bir önem verdiğinden ve Eyyûbî Devleti'nin Mısır'a hizmetlerini takdir ettiğinden dolayı olduğu düşünülmektedir. Müellifin Fatimî Devleti hakkında -her ne kadar Mısır'da hüküm

⁶⁶⁸ Malatî, Abdülbâsit b. Halîl b. Şâhin, *er-Ravzatü'l-Murabba'a fî Sîreti'l-Hulefâi'l-Erba'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793/5, 1514), vr. 73a.

⁶⁶⁹ Malatî, *Neylü'l-Emel*, 77.

sürse de- yazdığı bir eseri bulunmamaktadır. Nitekim Malatî, Memlûk âlimlerinden olmasına rağmen Eyyûbî Devleti'ni hayırla yadederek, Fâtîmî Devleti'ni yermektedir.⁶⁷⁰

Müellif tarafından Hz. Âdem'den kendi zamanına kadar tarihi hadisâtın aktarılmaya çalışılması, müellifin tevhidî bir bakış açısıyla tarihi değerlendirdiğini göstermektedir.

Bazı tarihçiler toplumu tanıtırken ileri gelen şahsiyetlerin üzerinden şahıs merkezli anlatım şeklini tercih etmektedir. Malatî ise kronolojik bir anlatım tarzını tercih etmiş, hatta müstakil bir biyografi kitabı bulunmasına rağmen bu metodu benimsemeyerek, toplumu her yönüyle tanıtmayı kendisine bir amaç olarak benimsemiştir. Biyografi alanındaki *el-Mecmau'l-Müfennen bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven* adlı eserinde bile toplumda yalnız ileri gelen şahsiyetleri tanıtmaya gitmemiş, halkın sosyo kültürel yapısını yansıtabilecek her kesiminden insana yer vermiştir.

Müellif eserinde bazı kişileri hayırla yadetmekte bazıları için ise onlar hakkında hakkında çok olumsuz ağır ifadelerde bulunmaktadır. Kendi kardeşi hakkında bile onun para ve mevki düşkününü biri olduğunu, onca malına rağmen rahat bir hayat yaşamayı kendisine ve ailesine karşı cimrilik ettiğini, onunla yirmi yıldan daha fazla bir süredir görüşmediğini zikretmesi bu konuya verilebilecek en dikkat çekici örnektir.⁶⁷¹ Bu tarz bir anlatım tarzı benimsemesinin sebebini; “faziletli insanların rehber edinilmesi, ahlaksız ve kötü insanların çirkin hallerinden uzaklaştırılması” olarak ifade etmektedir.⁶⁷²

Müellif bu tutumuyla dünyanın fani olduğunu, asıl olarak görevimizin Allah'a karşı vazifelerimizi yaparak insanlara faydalı olmaya çalışmak olduğunu anlatmaktadır. Çünkü her insan dünya üzerinden geçecek ve ardında iyilik olarak sadece hayır hasenâtını bırakacaktır. Nice insan hırs ve hile ile bu misafirhaneden geçmiş, burada servet edinmesine rağmen ardında kötü bir şöhret bırakmıştır. Bu şekilde kazanılan mal ve mevki de ahirette fayda değil, kişinin helâkına sebep olacaktır.

Müellifin tarihe bakış açısının tespit edilebilmesi için, onun diğer özelliklerinin yanında Şeyhûniye Hankahı'nda ikamet edip orada ders veren bir mutasavvıf olduğunu da hatırdan çıkarmamak gerekmektedir. Malatî, babası Halîl b. Şâhin'in devletin ileri kademelerinde görev almasına rağmen (vezirlik gibi) onun izinde giderek idarî

⁶⁷⁰ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 125a.

⁶⁷¹ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 596.

⁶⁷² Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 28.

görevlere talip olmamış, kendisine ilim öğrenmek ve öğretmek yolunda istikamet çizerek bu şekilde ömrünü tamamlamıştır.

Tarihle ilgili eserler incelendiğinde bunlardan bir kısmının siyasî tarih merkezli bir anlatım tarzı olduğu görülmektedir. Oysa müellif yalnızca siyasî tarihi anlatmakla kalmamış toplumun her yönünü yansıtmaya gayret etmiştir.

Müellif eserlerinde siyasî tarihin yanısıra fırtınalar, zelzeleler, mevsim sıcaklıkları, seller, ay tutulmaları, yıldız kaymaları, yıldırım düşmesi, Nil'in seviyesi vb. doğa olayları; imar edilen veya tamir edilen binalar, köprüler vs. yapılar; toplumda işlenen suçlar ve onlara verilen cezalar, intiharlar, suikastler, infazlar; hastalıklar, oyunlar, kutlamalar, örf ve adetler, giyim tarzı, çeşitli malların fiyat artışı, hac mahmilinin törenle ayrılışı ve hacıların dönüşü, Sahih-i Buhârî ve Mevlid-i Nebî okumaları vb. konuları ele almıştır. Bu yönüyle müellifin eserlerinin incelenmesiyle dönemin sosyal yapısı daha iyi anlaşılacak, toplumun sosyo-kültürel durumu hakkında bilgi edinilebilecektir.

Malatî tarih alanında yazdığı eserlerde Hz. Âdem'den kendi zamanına kadar farklı dönem ve seyahat ettiği ülkeler hakkında bizlere bilgiler aktarsa da, eserleri büyük oranda seyahati sonrası yerleştiği Memlük Devleti tarihi hakkındadır. Müellifin *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcim*, *Neylü'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* ve *el-Mecmau'l-Müfennen bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven* eserlerinde seyahat esnasındaki anıları dışındaki kısımlar Memlük Devleti Tarihi ile ilgilidir.

Müellif yirmi altı yaşlarında Kahire'ye yerleştikten sonra olayları Memlük Devleti merkezli olarak aktarmakta, bu yönüyle de yazdığı seyahat günlükleri dışında onun yerel tarihçi özelliğinin daha ağır bastığı söylenilebilir. Onun özellikle 1467 yılı olaylarına şahitliği ve yönetim değişikliklerini ayrıntılı olarak anlatması dönemin diğer kaynaklarından elde edebileceğimiz bilgiler değildir.

Malatî, kendisinden önce yaşamış Mısır tarihçilerinden etkilenmiş, çoğunlukla içerik, yöntem ve metod gibi konularda onların eserlerini takip etmiştir. *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcim* eserinin girişinde bu eserin daha önce yazılan

Bedreddin el-Aynî'nin *Tarihi*, İbn Hacer el-Askalânî'nin *Tarihi*, Makrîzî'nin *Tarihi* vb. tarih kitaplarının devamı niteliğinde olduğunu ifade etmektedir.⁶⁷³

Müellif, *Neylû'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* adlı eserinin girişinde ise Zehebî'nin muhtasar tarihi olan *Düvelü'l İslâm*'ın nihayete erdiği yıldan (744/1343) kendi zamanına kadar ki hadiseleri aynı üslupla aktaracağını belirtmektedir.⁶⁷⁴ Fakat seyahat notları, otobiyografi niteliğindeki anekdotları ve her ne kadar Memlûk merkezli anlatsa da diğer devletlere ait verdiği haberlerin, dönemin diğer kaynaklarına nisbeten biraz daha fazla olması onun tarihçiliğe getirdiği yeniliği ve katkısı olarak değerlendirilebilir.

Malatî, Peygamberler Tarihi, Siyer-i Nebî ve Hulefâ-yi Râşidîn konulu eserlerinde ayrıntıya girmeden konuları muhtasar olarak ele almıştır. Eserlerin bu üslupla ele alınmasının gayesinin, insanların ayrıntıya boğulmadan kolaylıkla okuyabilecekleri eser kaleme almak olduğunu açıklamaktadır. Bu yönüyle bu eserlerin hedef kitlesi halkın kendisidir.

Daha çok Mısır Tarihi'ni ele aldığı; *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcim* ve *Neylû'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* eserlerinde ise hedef kitle daha çok bu devirleri araştırarak mütehasıs kişilerdir. Müellif, eserlerinin bu dönemi inceleyen araştırmacılara büyük bir kolaylık sağlayacağını ifade etmektedir.⁶⁷⁵

Müellif Mısır tarihine dair eserlerinde olayları tenkitçi bir yaklaşımla değerlendirerek kimi zaman kendinden önceki tarihçileri eleştirmiş, kimi zaman da onları takdir etmiştir. Bu durum onun olabildiğince doğru bilgiyi aktarma gayretinde olduğunun göstergesidir. Örneğin birkaç bilgi hakkında (kişilerin vefat tarihleri, nesepleri ve mezhepleri hakkında) İbn Tağrîberdî'nin (ö. 874/1470) hata yaptığını ifade etmekte, birçok yerde değişik vesilelerle şeyhim dediği hocası Kâfiyeci'yi methetmektedir.⁶⁷⁶

Buna müellifin kendisinden en fazla istifade ettiği İbn Hacer de örnek verilebilir. Malatî, *Devâdâr-ı Kebîr* olan Yûnus el-Bevvâb hakkında bilgi veren İbn Hacer'in, bu konuda hata yaptığını ifade etmektedir.⁶⁷⁷

⁶⁷³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 148.

⁶⁷⁴ Malatî, *Neylû'l-Emel*, I, 77.

⁶⁷⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 147.

⁶⁷⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 235, 257; II, 92, 130; IV, 175.

⁶⁷⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 331.

Malatî, yazdığı eserlerde kimi zaman kelimelerin Türkçe anlamlarını açıklamaktadır. Bu durum yazarın Türkçe'ye ve Türk kültürüne hâkimiyetini göstermek istemesi veya muhatapları içerisinde Türkçe bilen kişilerin olabileceğinin hesaba katılması olarak değerlendirilebilir.

Müellif Peygamberimizin mucizeleri (ayın yarılması, taşın konuşması, ağacın yürümesi vb.) ve sahabe arasındaki fazilet sıralaması hususlarında geleneksel görüşü tercih etmektedir. Hz. Ali dönemindeki karışıklıkların sahabenin nefislerine uyup dünya menfaatini elde etmesi maksadıyla değil, içtihatları ve hakkı ikâme arzusuyla gerçekleştiğini, olan olduktan sonra bunları dile getirmeye gerek olmadığını ifade edip tarafsız kalmayı tercih ederek, ehl-i sünnetin tarzıyla olayları izah etmeye çalışmaktadır.⁶⁷⁸

2.2. TARİHLE İLGİLİ ESERLERİ

Malatî; Peygamberler Tarihi, Siyer-i Nebî, Hulefâ-yi Râşidîn ve hicri 744/1343'ten kendi zamanına kadarki olayları kaleme aldığı birçok eseri bulunmaktadır. Burada eserleri tanıtırken, müellifin de tarih alanında gelişimini görmek adına, eserler yazılma sırası dikkate alınarak sıralanmıştır.

2.2.1. er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcim

Malatî'nin 844-874/1440-1470 yıllarına ait olayları ayrıntılı olarak ele aldığı tarih kitabıdır. Kitabın yazma nüshası, İtalya'da Vatikan Kütüphanesi'nde Ar. 728 ve 729 numara ile kayıtlıdır. Bu nüshadan yapılmış bir mikrofilm kopyası ise Mısır Milli Kütüphane'sinde (Dâru'l Kütübi'l Mısriyye) Timuriyye kısmında 2403 numara ile kayıtlıdır.⁶⁷⁹

Eser, Ömer Abdüsselam Tedmürî tarafından tahkikli bir şekilde dört cilt olarak 2014 yılında Beyrut'ta Mektebetü'l Asriyye Yayınevinde neşredilmiştir.⁶⁸⁰

Günümüze ulaşan yazma nüshası dört cilt olup, bu eserin de bazı bölümleri kaybolmuştur. Birinci ciltte 844-850/1440-1447 tarihleri arasında kısmi eksiklikler

⁶⁷⁸ Önal, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, 62; Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 119a-120b.

⁶⁷⁹ Özbek, "Memluk Devletinin Siyasi ve Kültür Hayatında Rol Alan Moğol Asıllı Bir Aile (Şâhin eş-Şeyhî ve Ailesi)", 547; Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 79.

⁶⁸⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*.

bulunmaktadır. Ayrıca birinci ciltte, ikinci cildin başladığı 865/1460 yıllarına kadar olan on dört yıllık kısım kayıptır. Ciltlerin yıllara göre taksimi şu şekildedir: I. Cild 844-850 /1440-1447; II. Cild 865-868/1460-1463; III. Cild 868-872/1463-1467 ve IV. Cild 872-874/1467-1470 yıllarını kapsamaktadır.

Müellif kitabın giriş kısmında doğduğu yıl olan 844/1440 senesinden başlayarak o yıl gerçekleşen önemli olayları ve vefat edenleri kaydettiğini, yapılacak araştırmalarda bunun büyük bir kolaylık sağlayacağını ifade etmektedir.⁶⁸¹

Müellif hazırladığı bu eserin, daha önce yazılan Bedreddin el-Aynî'nin *Tarihi*,⁶⁸² İbn Hacer el-Askalânî'nin *Tarihi*,⁶⁸³ Makrîzî'nin *Tarihi*⁶⁸⁴ vb. tarih kitaplarının devamı niteliğinde olduğunu ifade etmektedir.⁶⁸⁵

Malatî eserini *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-Umr ve't-Terâcim* olarak isimlendirdiğini ve eserinde aktardığı bilgilerin bir kısmını güvenilir kişilerden aldığını, diğer kısmının ise bizzat kendi müşahadesi olduğunu ifade etmektedir.⁶⁸⁶

Müellif eserin başlangıcında, olayları anlatmaya geçmeden o dönemi tanıtan bilgiler vermektedir. Müslümanların halifesinden başlayarak Memlûk sultanı, Yemen sultanı, Acem sultanı, Rum (Osmanlı) sultanı, Karaman sultanı, Endülüs sultanı, Azerbaycan sultanı gibi birçok memleketin sultanlarını kısaca tanıtmaktadır. Ayrıca Mısır'daki emîrler, kadılar ve nâibler hakkında bilgi vermektedir.⁶⁸⁷

⁶⁸¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 147.

⁶⁸² Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî'nin (ö. 855/1451), olayları 850/1446 yılına kadar anlattığı *İkdü'l-Cümân fî Târîhi Ehli'z-Zamân* adlı umumi tarihidir. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Ali Osman Koçkuzu, "Aynî, Bedreddin", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, IV, 271-272; Cengiz Tomar, "İkdü'l Cüman", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, XXII, 25-26.

⁶⁸³ İbn Hacer Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî'nin (ö. 852/1449), doğduğu tarihten (773/1372) 850'ye (1446) kadar meydana gelen ve çoğu kendisi tarafından müşahade edilen gelişmeleri, genellikle yıl, ay ve gün sırasıyla ele alıp o tarihlerde vefat eden tanınmış şahsiyetlerin biyografisini yazdığı *İnbâ'ü'l-Gumr bi-Ebnâ'i'l-Umr* adlı eseridir. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Mehmet Yaşar Kandemir, "İbn Hacer el-Askalânî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, XIX, 514-531; İbn Hacer, *İnbâ'i'l-Gumr*.

⁶⁸⁴ Ebû Muhammed (Ebü'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrîzî'nin (ö. 845/1442) *es-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk* adlı eseridir. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Eymen Fuâd Seyyid, "Makrîzî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVII, 448-451.

⁶⁸⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 148.

⁶⁸⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 148.

⁶⁸⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 149-159.

Eser yıllar esas alınarak düzenlemiştir. Yılları da aylara ayırarak, bu dönemde gerçekleşen olayları olabildiğine geniş bir şekilde anlatmaya çalışmıştır. Her yılın sonunda da o yıl vefat eden kişileri zikrederek onlar hakkında bilgiler vermektedir.

Eserde değinilen konulara örnek olarak; vefayâtlar, biyografiler, ziraat, hac emîrliği, devlet idaresindeki azil ve görevlendirmeler, müellifin kendi hayatı, toplantılar, elçi kabülleri, seferler, çeşitli doğa olayları, törenler, kültürel faaliyetler, diğer ülkelerden haberler, önemli olaylar, ilginç hadiseler, hayat paHalîlığı, toplumdaki hastalıklar, gittiği şehirlerin özellikleri, müellifin seyahat notları vs. gibi hayatın her yönüyle ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Eserin mahiyetinin daha iyi anlaşılması için örnek olarak bir yıl içerisinde ele alınan hadiselerin zikredilmesi faydalı olacaktır.

869 Yılı (1464-1465)

Halife, sultan, kadı ve valiler: Müellif o yıla dair olayları anlatmadan önce halife, sultan, kadı ve yöneticilerin durumu hakkında bizlere bilgi vermektedir.⁶⁸⁸

Muharrem: Muharrem ayı ve yeni yılın kutlanması, Kutbuddin el-Haydarî'nin Dimaşk'tan gelişi, müellifin babasının Sultan Zâhir Hoşkadem'in huzuruna çıkışı, Avrupalı esirlerin Tilimsan'a getirilişi, Nil nehrinin su seviyesi, Üstâdâr⁶⁸⁹ İbn Kâtib Hulvân'ın gelişi, Müellifin Tilimsan şehrinin kenar mahallelerini ziyareti, Tilimsan ulemâsından bir bölümünün zikredilmesi, Mûsâ el-Yahûdî'nin hayatı, İbn Kâtib Hulvân'ın Üstâdârlığa tekrar atanması, İbn Müzhir'in sır kâtipliğine devam etmesi, nazarul istabl'ın⁶⁹⁰ atanması, Şükûrbay Hanımefendi'yi görmek için insanların dışarı çıkmaları, Ebu'l-Hasen el-Endülüs'ün yönetimi ele alması, Emîr Karkamas'ın Kıbrıs'tan Kahire'ye ulaşması, Kansu el-Muhammedî'nin Dimaşk'a "mukeddemü'l elf" payesiyle atanması, Kansu'ya çeşitli iktaların tahsisi, ilk hacı kafilesinin ulaşması, Zeyneddin el-Üstâdâr'ın yakalanması, Sûdûn el-Mansûri'nin esaretten kurtulması, Kerek nâibliği, Dimaşk hacibliğine atama, Trablusşam atabeyinin atanması.⁶⁹¹

Safer: Gırnata sultanının tutuklanması, Tilimsan emîrinin Tunus emîrinden endişesi, sultanın devlet yöneticilerini toplaması, Tilimsan emîrinin Zahid Ahmed b.

⁶⁸⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 19-20.

⁶⁸⁹ Sultanın evinin ihtiyaçlarıyla ilgili işlerini yürüten kişiye denir. Dehman, *Mucemü'l Elfâz*, 14-15.

⁶⁹⁰ Hükümdarın sarayında bulunan atlara bakan seyislerin ve hademelerin başına denir.

⁶⁹¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 21-29.

Hasen'i evinde ziyareti, Hristiyanların Endülüs'teki Fetih dağını ele geçirmeleri, sultanın emîrlerin görevlerini değiştirmesi, eş-Şems Mansur'un Üstâdâriye'ye atanması, Karamanoğlu elçisinin Mısır'a gelerek destek talep etmesi, Endülüs'te Kastilya kralı Alfonso'nun saldırı söylentisi.⁶⁹²

Rebiulevvel: Ayın gelişinin kutlanması, Fas'ta Yahudilerin güç kazanması, Tilimsan emîrinin bazı işlerinden dolayı yönetimden bir süre ayrılması, hac emîrligi, kalede mevlid-i nebevî'nin okunması, Canbek et-Tenemî'nin Kerek nâibliğine atanması, birinci kafilenin idaresi, Tilimsan üzerine askeri hazırlık, Şeref Mûsâ olayı, Karamanoğullarında kardeş kavgası.⁶⁹³

Rebiulahir: Tilimsan'ın Tunus emîrinin saldırısına karşı tedbir alması, Emîr Moğulbay Tâz'ın gezintiye çıkması, Canbek ez-Zeynî'nin Şam beldelerine gitmesi, Rodos'taki Müslüman ve Yahudi esirlerin kurtarılışı, Kudüs nâibliği, Canbek et-Tenemî'nin Kerek'e gitmesi, Ulmâs el-Eşrefî'nin Bîre nâibliğine atanması, müellifin Vehran şehrine gidişi.⁶⁹⁴

Cemaziyelevvel: Emîr Kanem'in sultana ziyafeti, savaşçı araplara karşı askeri sevkیات, Karamanoğlu elçisinin gelişi, Uzun Hasan'ın Gerger kalesini ele geçirmesi, Endülüs ve Kastilya kralı arasındaki barış antlaşması, müellifin babasının sultanın huzuruna çıkması.⁶⁹⁵

Cemaziyelahir: Tunus sultanı elçisinin Tilimsan'a gelişi, Sultan Hoşkadem'in oğlunun vefatı, Yelbay'ın gelişi, Uzun Hasan'ın elçisi ve Gerger kalesini ele geçirenlerin gelişi, Mâlikî kadısı Bedreddin Hasan'ın azli.⁶⁹⁶

Recep: Osmanlılar'ın Avrupa şehirlerine sefer hazırlığı yaptığı söylentileri, mahmilin hazırlanması esnasında ortaya çıkan karışıklıklar, Tunus sultanı elçisinin tekrar Tilimsan'a gelmesi, Uzun Hasan'ın elçisinin sultan tarafından kabulü, Eski Mısır bölgesinde yağma hadisesi, Nureddin Ali el-Kayserî'nin Osmanlı elçisi olarak gitmesi, Trablusşam nâibi Seyf Canbek'in ölüm haberi.⁶⁹⁷

⁶⁹² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 29-32.

⁶⁹³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 32-35.

⁶⁹⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 35-37.

⁶⁹⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 37-41.

⁶⁹⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 41-42.

⁶⁹⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 42-45.

Şaban: Sultanın Eski Mısır bölgesinde halkın arasına karışması, Trablusşam nâibliğine atama, Trablusşam nâibinin yolculuğunda Sûdûn el-Efram'ın görevlendirilmesi, Hama nâibliğine Yeşbûk el-Bücâşî'nin atanması, sultanın iki suçlu köleyi cezalandırması, sır kâtibinin oğlunun sünneti, sultanın beyaz elbise giymesi, İbn Haydarî'nin Dımaşk sır kâtipliğinden azli, Osmanlılar'ın desteklediği Ahmed Bey'in, kardeşi İshak Bey'i yendiği haberinin sultanı üzmesi, sultanın Yeşbûk es-Sâkî'ye öfkelenmesi, Vehran hatîbinin, oğlunun Kur'an-ı Kerîm'i hatmetmesi dolayısıyla ziyafet düzenlemesi.⁶⁹⁸

Ramazan: Sultanın Ramazan ayının girişini tebrik etmesi, sarayda hadisi şerif okumalarının yapılması, Üstâdâr Zeyneddin'in gizlenmesi, Atabeg Çeribaş'ın Dimyât'a sürgünü, Kanem et-Tâcir'in atabeyliğe atanması, Temürboğa ez-Zâhirî'nin meclis başkanlığına atanması, Özbek'in başnâib olarak atanması, Canbeg el-Eşrefî'nin başhâcib olarak atanması, eş-Şihâb Ahmed b. el-'Aynî'nin mukaddemü'l ulûf payesiyle atanması, müellifin Vehran'dan Tilimsan'a yolculuğu, sarayda Sahih-i Buhârî'nin hatmedilmesi, Atabeg Kanem'in Mansûriye Bimâristanını ziyareti.⁶⁹⁹

Şevval: Tilimsan emîrinin sarayında müellifin kasidesinin okunması, batı tarafına askerî harekât, Fas'ta Yahudilerin katli ve sultan Abdulhak el-Merînî'nin öldürülmesi, Hristiyanların Tanca ve Asîla'yı ele geçirmeleri, Vattâsî'lerin Fas idaresini ele almaları, Tilimsan emîrinin Abdulhak el-Merînî'nin öldürülmesinden tedirgin olması, müellifin Fas'a gitmekten vazgeçmesi, hac kafilesinin Kahire'den ayrılması, karışıklık çıkaranlara karşı askerî harekât, Nil'in seviyesinin ölçümü ve fiyat artışları, askerlerin Kahire'den ayrılışları.⁷⁰⁰

Zilkade: Tunus sultanının elçisinin Tilimsan'dan ayrılışı, Hasan b. Karayülük'ün Gerger kalesini İnal el-Eşkar'a teslim etmesi, Osmanlıların Karamanoğulları Devleti'ni almaları, Dulkadiroğlu Aslan Bey ile Uzun Hasan arasındaki hadise, Hoşkadem ez-Zeynî'nin Arap kabileleriyle savaşı, kabileler arası savaş.⁷⁰¹

⁶⁹⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 45-48.

⁶⁹⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 48-52.

⁷⁰⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 52-60.

⁷⁰¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 60-62.

Zilhicce: Kahire ve Vehran'da kurban bayramı, Nil'in taşması, Gırnata sultanı Müsteîn Billah'ın vefatı, hacca gidenlerden iyi haberler, eski paranın tedavülünden kaldırılacağı haberlerinin insanlarda oluşturduğu rahatsızlık.⁷⁰²

869/1465 yılında gerçekleşen olayların özeti: Müellif bu kısımda o sene içerisinde meydana gelen olaylardan önemli gördüklerini başlıklar halinde sıralamaktadır.⁷⁰³

869/1465 yılında ileri gelenlerden vefat edenlerin biyografileri: Müellif 869/1465 yılına ait yirmi altı şahıs biyografisinden bahsetmektedir.⁷⁰⁴ Bunlardan bir kısmının hayatını anlatırken onunla irtibatlı kişilerden de bahsedilerek “bu kişinin hayatı ayrıntılı olarak 888/1483 yılı bahsinde anlatılacaktır” gibi ileriki senelere atıfta bulunmaktadır.⁷⁰⁵

Müellif Memlük devletinin yanı sıra diğer ülkelerdeki birçok kişinin hayatını anlatmaktadır. Bu yılda hayatları anlatılan kişilerden Endülüs sultanı Müsteîn Billah, Fas'ta Merînilerin son sultanı Abdulkhak b. Osman, Fas'taki Yahudi vezir Harun b. Bataş ve Tilimsan'da bir kabile lideri olan Süleyman b. Mûsâ dikkatleri çekmektedir.

er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-Umr ve't-Terâcim adlı eserde şahıs biyografileri anlatılırken müellifin ilgili şahısla münasebeti olması durumunda, onunla ilgili anısı da paylaşılmaktadır. Müellifin babasının eşi olan üvey anne Asîl bint Yeşbük Tatar'ın hayatı⁷⁰⁶ bizzat müellifimizin kendi hayatını içermektedir.

Toplumun ileri gelenlerinden ve ulemâdan bahsederken onu bizzat görüp görmediğini, gördüyse hangi münasebetle nerede karşılaştığını ve hangi konularda kendisinden istifade ettiğini anlatmakta, o kişiden şiirler aktarmaktadır.⁷⁰⁷ Eğer babası o kişiyi tanıyorsa, babasının o kişiyle irtibatını detaylandırmaktadır.⁷⁰⁸

Müellif biyografileri anlatırken kimi zaman eğer o kişinin vefat ettiği yerde değilse kendisinin o tarihlerde nerede olduğuyla ilgili bilgiler vermektedir.⁷⁰⁹ Bütün

⁷⁰² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 62-63.

⁷⁰³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 64.

⁷⁰⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 65-91.

⁷⁰⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 77.

⁷⁰⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 67.

⁷⁰⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 144-145.

⁷⁰⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 71.

⁷⁰⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 66-67.

bunlardan dolayı her ne kadar eser bir tarih kitabı olarak zikredilse de aynı zamanda otobiyografi türünde kaleme alınan bir eser olarak da kabul edilebilir.

Müellif seyahatleri esnasında yaşadığı maceraları, gittiği yerlerin özelliklerini ve orada bulunan mekânları bizlerle paylaşmaktadır. Bu konuda Endülüs'te Mâleka ve Gırnata şehirlerinin anlatılması,⁷¹⁰ Vehran'da Hz. Mûsâ'nın kıssasının geçtiği yer olarak zikredilen mekânın tanıtılması⁷¹¹ ve Rodos kalesinin tavsifi⁷¹² örnek verilebilir. Bu yönüyle eser seyahatname özelliği taşımaktadır.

Malatî, seyahatlerini günlük olarak kayda almıştır. Eserde zikredilen tarihlendirmeler birkaç istisnası hariç tamamen doğrudur. Eserin hangi tarihte yazılmaya başlandığıyla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat kitabın sonunda eserin 18 Rebiulevvel 890 Pazartesi günü (4 Nisan 1485) tamamlandığı belirtilmektedir.⁷¹³

Eserde kimi zaman hayatları anlatılanlarla bağlantılı kişiler zikredilmekte, o kişinin hayatının ileride ele alınacağı ifade edilmektedir. Müellifin, kitabın muhtelif yerlerinde ileriye atıp yapması, eserini planlı bir biçimde tertip ettiğini göstermektedir. Buna Gırnata sultanlarından Ebu'l-Hasen ve oğlu Ebû Abdullah arasındaki mücadeleyi 887-888/1482-1483) bahsinde ayrıca zikredeceğini ifade etmesi örnek verilebilir.⁷¹⁴ Ayrıca bu durum müellifin bu tarihlerden daha sonra seyahat notlarını biraraya getirerek bir kitap haline getirdiğini göstermektedir.

Her ne kadar *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-Umr ve't-Terâcim* adlı eserde birçok yerde ileriki yıllara atıflar yapılsa da kitap 874 (Haziran 1470) senesi olaylarıyla nihâyete ermektedir. Bu bilgilere dayanarak, müellifin eseri yazarken daha geniş bir tarih aralığını anlatmayı planladığı, ancak sonrasında kararını değiştirerek eserini tamamladığı ve olayları muhtasar olarak zikrettiği *Neylü'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* adlı eseri üzerinde çalışmaya başladığı anlaşılmaktadır.

⁷¹⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 115, 120.

⁷¹¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 99.

⁷¹² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 167.

⁷¹³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 250.

⁷¹⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 77.

2.2.2. Neylü'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel

Malatî'nin bu eseri, Zehebî'nin 744/1343 tarihine kadar yıllara ayrılarak İslâm tarihinin önemli olaylarını ve biyografileri kısaca zikrettiği Düvelü'l İslâm adlı eserine yazmış olduğu zeyldir. İbnü'l İmâd esere “*Zeylü'd-Düvel*” ismiyle atıflar yapmaktadır.⁷¹⁵

Eserin yazma nüshası Oxford Üniversitesi Bodleian Kütüphanesi'nde Hunt: 285, 610 numarasıyla kayıtlıdır. Eser iki cilt olarak yazılmış, birinci cilt 352 varak (704 sayfa), ikinci cilt ise 405 varak (810 sayfa)'dır. Eserin bilinen başka nüshası bulunmamaktadır. Eserin birinci ciltinde 744-840/1343-1437 tarihleri arasındaki hadiseler, ikinci ciltinde ise 841- 896/1344- 1491 yılları arasındaki olaylar anlatılmıştır.⁷¹⁶

Eser, Ömer Abdüsselam Tedmürî tarafından her bir cildi dörde ayrılarak ve sonuna da indeks eklenerek toplam 9 cilt olarak tahkikli bir şekilde 2002 yılında Beyrut'ta Mektebetü'l Asriyye Yayınevinde neşredilmiştir.⁷¹⁷

Malatî'nin zeyl olarak yazdığı *Düvelü'l-İslâm* adlı eserin sahibi Zehebî (673-748 / 1274-1348); Dimaşk ulemâsından olup, Hadis, İslâm Tarihi ve Kıraat alanlarında temâyüz etmiştir. Tarih alanı tabakât türünde yazdığı *Siyeru A'lâmi'n Nübelâ* adlı eseriyle tanınmıştır. Zehebî evvela 40.000'e yakın biyografinin yer aldığı en hacimli eseri olan *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-(tabakâtü'l-) Meşâhîr ve'l A'lâm* adlı eseri tamamlamış, *Siyeru A'lâmi'n Nübelâ* adlı eserini yazarken de bu çalışması ona kaynaklık teşkil etmiştir. *Düvelü'l-İslâm* adlı eserinde ise *Târîhu'l-İslâm*'da yer alan olay ve biyografileri muhtasar olarak ele almıştır.⁷¹⁸

Zehebî, *Düvelü'l İslâm* adlı eserinde kısaca Hz. Peygamber'i anlatarak Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer olaylarını anlatmakta, Ebû Ubeyde b. Cerrah'ın vefatıyla başlayarak

⁷¹⁵ İbnü'l İmâd, Ebû'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-Zeheb fî Ahbâri men Zeheb*, thk. Abdulkadir el-Arnaût, Mahmut el-Arnaût, Dâru İbn Kesir, Beyrut 1986, VI, 173, VII, 298, 300, 310, 312, 314, 331.

⁷¹⁶ Tedmürî, “Mukaddime”, I, 55.

⁷¹⁷ Malatî, *Neylü'l-Emel*.

⁷¹⁸ Tayyar Altıkulaç, “Zehebî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIV, 185.

diğer sahabelerin vefatlarını sıralamaktadır.⁷¹⁹ Zehebî devam eden kısımlarda hicretin yirmi birinci senesinden başlayarak yılları başlık olarak kullanmış, o yıl içerisinde meydana gelen önemli olayları ve vefat eden kişileri burada kısaca zikretmiştir. Önemli görülen konular, Hz. Osman'ın hilafeti ve Abdurrahman b. Avf'ın vefatı ayrıca başlık olarak incelenmiştir.⁷²⁰

Zehebî ilgili eserinin başlarında yılları aylara bölmemiş, 690/1291'den sonra ise sıklıkla olayın gerçekleştiği ayda zikredilmiştir. Her yıl için standart bir anlatım olmayıp bazı yıllardaki olayların anlatımı sadece bir satır olarak yer almıştır.⁷²¹ Eser üzerinde tahkik çalışması yapılarak iki cilt olarak neşredilmiştir.⁷²² Sahabe döneminden 744/1343 tarihine kadar olan olaylar incelenmesine rağmen hacminin küçük olması, olayların ne derecede ihtisar edildiğiyle ilgili bizlere fikir vermektedir.

Malatî, *Neylû'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* adlı eserinin girişinde Zehebî'nin muhtasar tarihi olan *Düvelü'l İslâm* adlı eserini överek, bu eserde önemli olayların ve ileri gelen şahsiyetlerin zarif ve güzel bir şekilde özetlendiğini belirtmektedir. Müellif tarihi hadiselerin 744/1343 yılında nihayete erdiğini, konuya vakıf olanların ise kendi zamanlarına kadar gerçekleşen hadiselerin de aynı üslûpla kaleme alınmasını umduklarını ifade etmektedir.⁷²³

Müellifin ulama ve devlet kademelerinde ileri gelen dostlarından birçok defa, çok uzun tarihî anlatımlara girmeden, Zehebî'nin üslûbunu takip ederek *Düvelü'l İslâm*'a zeyl⁷²⁴ yazmasını, onun kaldığı yerden kendi zamanlarına kadar olan hadiselerin ve vefeyâtların biraraya getirilmesini talep etmişlerdir. Müellif bunu kabul ederek *Neylû'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* adlı eseri hazırlamıştır. Müellif eserini *Düvelü'l İslâm*'a nisbetle biraz daha kapsamlı tutmuştur. Bu durumu başka zeyllere ihtiyaç olmaması için yaptığını açıklamaktadır.⁷²⁵

⁷¹⁹ Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Düvelü'l İslâm*, nşr. Hasan İsmâil Merve – Mahmûd el-Arnaût, Dâru Sâdır, Beyrut 1999, I, 5-12.

⁷²⁰ Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*, I, 24.

⁷²¹ Zehebî, *Düvelü'l İslâm*, I, 329.

⁷²² Zehebî, *Düvelü'l İslâm*.

⁷²³ Malatî, *Neylû'l-Emel*, 77.

⁷²⁴ Zeyil kelimesi; bir kitabın içerik yönünden eksikliklerinin giderilmesi, ona ilaveler yapılması anlamına geldiği gibi, eserin kronolojik açıdan tamamlanması olarak da tanımlanmaktadır. İsmail Durmuş, "Zeyil", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIV, 339.

⁷²⁵ Malatî, *Neylû'l-Emel*, I, 77.

Müellif, Zehebî'nin kaldığı Muharrem 744 (Mayıs 1443) tarihinden başlayıp, 896/1491 yılının sonuna kadar gerçekleşen hadiseleri ve vefeyâtı kaleme almıştır. Malatî, Zehebî'nin yazdığı döneme herhangi bir ilave yapmamış, onun uslûbunu takip ederek kendi zamanına kadar ilgili eseri kronolojik olarak tamamlamıştır.

Malatî eserinde evvela yıl olarak başlık atmış, sonrasında ayları ayrı ayrı başlık olarak kullanmıştır. Ayların alt başlığı olarak da o ayda gerçekleşen olayları sıralamış ve onlara kısaca açıklamıştır. Müellif bu çalışmasında daha önce tamamladığı *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-Umr ve't-Terâcim* adlı eserinde olduğu gibi yılları ayırarak, o yıl vefat edenleri ayrı bir bölümde incelememiş; şahıs hangi ay vefat etmiş ise o ay içerisinde gerçekleşen olaylarla birlikte ele almıştır.

Müellif eserinde, Mısır'ın onbeşinci yüzyıldaki siyasî faaliyetleri ve günlük yaşamı hakkında oldukça geniş bilgiler vermektedir. Memlûk devletinin diğer devletlerle ilişkileri, elçi kabulleri, devlet görevlilerinin azil ve görevlendirilmeleri, savaşlar, esirlerin durumu, emîrler arasındaki anlaşmazlıklar, sultana yapılan şikâyetler ve medreselerin meşîhatlığına yapılan görevlendirmeler gibi hususlar eserde zikredilmektedir. Savaş vb. durumlarında halk arasında dolaşan söylentiler eserde yer almaktadır. Cem Sultan'ın Mısır'a ilticası, sultan tarafından törenle kabulü, II. Beyazıt'la mücadele etmek için Mısır'dan ayrılışı eserimizde değinilen konular arasındadır.

Müellif eserinde her ne kadar ağırlıklı olarak yaşadığı yer olan Mısır hakkında bizlere bilgi verse de Mısır dışında cereyan eden olaylara da değinmektedir. Bu konuda Osmanlı paşalarının hayatları, Endülüs müslümanlarının durumu vb. hususları zikredilmektedir.

Eserde mevsim normallerinin üzerinde seyreden sıcaklıklar, Nil'in taşması, fırtına felaketleri, Mekke'yi sel basması, Mescid-i Nebevi'ye yıldırım düşerek orada yangın çıkması, depremler, ay ve güneş tutulması gibi doğa olayları anlatılmaktadır.

Müellif eserinde suçlulara verilen hapis, el kesme ve infaz cezalarına; suikast ve intihar olayları ve buğday, tuz et gibi temel gıda maddelerindeki fiyat artışı, paranın değerinin düşmesi gibi hususlar eserde değinilen konular arasındadır.

Eserde İmar edilen medrese, köprü vb. yapılar, tamir edilen binalar zikredilmekte;⁷²⁶ toplumdaki ilmi ve kültürel faaliyetlere değinilmektedir. Sahîhi Buhârî ve Mevlid-i Nebevi okumaları buna örnek verilebilir.

Kitapta Hac Mahmili'nin gidişi, hacıların dönüşü, sultanın bayramlardaki geçiş töreni, sultanın kıyafeti, sultanın gezileri gibi konular işlenmekte, toplumda adet olan oyunlar, o dönemdeki hastalıklar, karşılaşılan ilginç olaylar anlatılmaktadır. Ayrıca eserde o dönemde vefat eden kişiler hakkında kısa bilgiler verilerek ölüm tarihleri ifade edilmektedir.

Kısaca müellif o dönemde Mısır'da gerçekleşen ve diğer ülkelerden bilgi sahibi olduğu her türlü bilgiyi aktarmaya çalışmıştır. Malatî'nin bu eserinin muhteva ve üslup olarak daha iyi anlaşılabilmesi için örnek olarak bir yılın ana konu başlıklarının zikredilmesi faydalı olacaktır.

890 Senesi (1485)

Muharrem: Şeyhû hamamında ahlaksızlık, Osmanlılar'a gönderilecek elçinin hazırlanması, ilginç cenaze defni, mürettebatıyla birlikte bir geminin batması, iki kölenin elinin kesilmesi, Ahmed et-Tûlevî'nin vefatı, Halep nâibinin gelişi, el-Muhib b. eş-Şihne'nin vefatı, İbnü'l Cey'ân ve beraberindekilerin hacdan dönüşü, Kânem el-Eşkar'ın gelişi, Tarsus Nâibinin esirlikten kurtularak gelişi, toz fırtınası, Sultanın askeri teftiş etmesi, Yeşbek el-Alâî'nin vefatı.⁷²⁷

Safer: Hama nâibliği, devâdar ataması, Kahire'de fesâdın artması, un-Nûr ed-Dukmâvî'nin vefatı, Osmalı Devleti'ne gönderilecek hediyelerin hazırlanması, Halep atabeyi, Kerek nâibi, bir taputta beş cenaze, bir adamın kasap bıçağıyla kendini öldürmesi, İbn Tolun Cami'si müezzininin vefatı, İbrâhim ed-Dısûkî'nin vefatı, eş-Şihâb el-Halîlî'nin vefatı, çekirge istilası, Alâüddevle'nin Sis ve Tarsus üzerine yürümesi.⁷²⁸

Rebiulevvel: Askeri birlikleri sevk için iki emîrin atanması, el-Bedr el-Bulkînî'nin vefatı, Hümâmî el-Câbî'nin vefatı, askerlere nafaka dağıtımı, Mevlid-i Nebevî'nin okunması, Şihâb el-Umeyrî'nin vefatı, Barsbay Haşîşî'nin vefatı, Tenbek el-Eşrefî'nin

⁷²⁶ Bu dönemde yangından dolayı Mescid-i Nebevi de tamir edilmiştir.

⁷²⁷ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 405-409.

⁷²⁸ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 409-412.

vefatı, Mevlid-i Nebvî'nin okunması, Sadullah el-Hindî'nin vefatı, el-Versak emîrinin Alâüddeve karşısında hezimete uğraması, Yeşbek el-Bücâsî'nin vefatı, sultanın kölelerine getirilen nikah yasağı, Alâüddeve'nin Darende'yi alması.⁷²⁹

Rebûlâhir: Fâris ez-Zerdikâş'ın öldürülmesi, birliklerin Halep istikametinde şehirden ayrılmaları, bir şahsın intiharı, fesat çıkaranların ve onlara yardım edenlerin çivilenmesi, tahıl fiyatlarının düşmesi, şiddetli sıcaklar, Benî Ömer'in kalede hapsedilmesi.⁷³⁰

Cemâziyelevvel: Bir adamın kendini asması, Hac emîri tayini, parçalanmış bir cesedin bulunması, ikinci komutanın tayini, Cidde nâibinin vefatı, sultanın Trablusşam nâibine ikramı, eşkiyanın kendi arasındaki savaşı, en-Nûr el-Acemî el-Kürdî'nin vefatı, İbnü'l Farfûr'un Dımaşk kadılığına iadesi, kölelerin kötülüğünün artması, fasülye fiyatlarının artması, Ali b. Fahr'ın vefatı, Ebu's-Su'ûd et-Tûhî'nin vefatı, eşkiyanın insanlara saldırması.⁷³¹

Cemaziyelahir: Eşkiyanın bir kısmının yakalanması, Osmanlıların şehirleri hedeflediği söylentileri, Kıbrıs yüklerinin gelişi, bir Avrupalı'nın Müslüman oluşu, Dımaşk sır katibine vurulması, Kudüs Sultan Medresesi Meşîhatlığı, Nil Nehrinin yükselişinin durması, Dımaşk sır katipliği, hırsızın ve iki adamının ellerinin kesilmesi, Kudüs Sultan Medresesinde ziyafet, Osmanlılar'ın Gülek Kalesini ele geçirmeleri, Havvâre Araplarından birinin aracılığı.⁷³²

Recep: Trablusşam nâibinin öldürülmesi, Mekke'ye çok az yağmur yağması, sultanın kölelerinden birinin intiharı, Halep'e asker sevkıyatı çağrısı, Gırnata sultanının vefatı, kölelerin kötülüklerinin artması.⁷³³

Şaban: Nil'in suyunun azalması, Halep Hanefî kadılığı, Sultanın binasının temelini atılması, Kuzey Afrikada'ki karışıklıklar, Avrupalıların Mâleka'yı ele geçirdiği söylentileri, Nil Nehrinin yükselişinin durması, Halep'ten kötü haberler, Osmanlılar'dan bir grubun Kahire'ye gelişi ve onlara yapılan ikramlar, Trablusşam nâibi Baybars er-Recebi'nin vefat haberinin kesinleşmesi, Trablusşam nâibliği, siyah bir

⁷²⁹ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 412-415.

⁷³⁰ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 415-417.

⁷³¹ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 417-419.

⁷³² Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 419-421.

⁷³³ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 422-423.

cariyenin asılması, sultanın ordu hazırlıklarını teftişi, insanların sultanın memlûklerinin zulmünü atabeye şikayet etmeleri.⁷³⁴

Ramazan: Halep'ten haberci gelmesi, Barsbay el-Hazendâr'ın vefatı, susuzluğundan Ramazan'da orucunu bozan kimse, sultanın memlûklerinin ayaklanması, Atabek Özbek Camisi hocalarının tayini, sultanın yemeğine atabeyin katılamayacağını beyan etmesi, Kansu'nun memlûklerinin ayaklanması, el-Kemal İbn Kâtip'in vefatı, Buhârî'nin hatmi, Tunus sultanının elçisinin gelişi, sskerin Alâüddeve ile savaşmak üzere ayrılması.⁷³⁵

Şevval: Kafilenin varışı, Hoca Muhyiddin'in vefatı, ordu nâzırlığı, kölenin dövülerek ölmesi, hacıların yola çıkışı, sultanın memlûklerinin karışıklık çıkarmasından korkulması, Fezâra şeyhlerinden birinin gezisi, bir kadının erkeğe dönüşmesi, Hüseyniye'de bir grubun soygun yapması.⁷³⁶

Zilkade: Nil'in suyunun artması, hayvan fiyatlarının pahalılaşması, inek ve develerin (hastalıktan) ölümü, eş-Şihâb b. Aclân'ın vefatı, kuyruklu yıldızın kayması, ez-Zeyn el-Münâvî'nin vefatı, Hoca en-Nâsirî'nin vefatı, Osmanlı Devletine gönderilen elçinin geri dönüşü, eş-Şems el-Venâî'nin vefatı.⁷³⁷

Zilhicce: Eski paranın iptali ve ekmeğin pahalılaşmasından mütevellid şikâyetler, İbn Sencer et-Türkmâni'nin vefatı, İsrailî bir doktorun vefatı, sultanın bayram namazını yalnız kılması (beraberinde emîrlerden katılanların olmaması), Kânem el-Fakîh'in vefatı, fiyat artışlarının araştırılması ve kontrol altına alınması, ordu birliği, İbnü'l Vâhid el-Alkamî'nin vefatı, gölün keşfi, mübeşşirü'l hâcc'ın gelişi, kabile çekişmeleri, Halep'ten haberler, Kadı el-Kulcânî'nin vefatı, Konstantin sultanının vefatı.⁷³⁸

Görüldüğü üzere eserde, müellif tarafından önemli görülen her hadise kayıt altına alınmıştır. Eserin tetkik edilmesiyle o günkü Mısır halkının ekonomik, sosyal ve kültürel durumu hakkında bilgi edinilebilir.

⁷³⁴ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 423-426.

⁷³⁵ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 426-429.

⁷³⁶ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 429-431.

⁷³⁷ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 431-433.

⁷³⁸ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VII, 433-436.

2.2.3. el-Mecmau'l-Müfennen bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven

Tarih ve biyografi alanında yazılan bu eserde biyografisi anlatılan şahıslar harf sıralamasına göre alfabetik olarak düzenlenmiştir. Eserin yazma nüshası İskenderiye Şehir Kütüphanesi'nde olup 800b sıra numarası ile kayıtlıdır. Eser toplam 269 varak olup her bir varakta 33 satır bulunmaktadır. Bu nüshanın müellif nüshası olduğu değerlendirilmektedir.⁷³⁹

Abdullah Muhammed el-Künderî eserin tahkikli çalışmasını yaparak, bu çalışma iki cilt halinde Dâru'l Beşâiri'l- İslâmiyye Yayınevi tarafından 2011 yılında Beyrut'ta neşredilmiştir.

Malatî, eserine besmele, hamdele ve salvele ile başladıktan sonra bu eserde doğduğu yıldan (844/1440) kendi dönemine kadar gelen zaman dilimindeki önemli gördüğü kişilerin hayatlarını anlatmaktadır. Müellifin hayatlarını anlattığı kişiler arasında sultanlar, melikler, vezirler, valiler, emîrler, kadılar, komutanlar, diğer devlet görevlileri, tüccarlar, müderrisler, ilim talebeleri, derin anlayış sahipleri, edebiyatçılar, şairler, tabîbler, hikmet sahipleri ve hayat hikâyeleri ilginç bulunan kişiler gibi toplumun her kesiminden insanlar tanıtılmaktadır.

Eser biyografinin yanısıra, aynı zamanda otobiyografi türünde de kaleme alındığı söylenilebilir. Çünkü müellif hayatlarını anlattığı kişilerle yaptığı diyalogları anlatmakta, fikirlerini bizlerle paylaşmaktadır. Aynı zamanda gittiği yerleri bu biyografiler içerisinden çıkarmak mümkündür. 881-882/1476-1477 yıllarında Menfelût'ta kalarak arada Ahmed b. Muhammed ed-Dülecî ile görüşmeleri,⁷⁴⁰ Sultan Zâhir Temürboğa hakkında hocası Kâfiyecî ile aralarında geçen diyalog,⁷⁴¹ Osmanlı Devleti hakkında İbrâhim el-Kerekî ile sohbetlerini aktarması buna örnek verilebilir.⁷⁴²

Malatî kendisine isimleri ve hayatları hakkında bilgi ulaşan veya kendisinin bizzat görüştüğü kişilerin hayatlarını aktarırken onların milliyetlerine ve hangi ülkede ikamet

⁷³⁹ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 15.

⁷⁴⁰ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 404.

⁷⁴¹ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 788.

⁷⁴² Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 70.

ettiğine bakmadığını, birkaç istisna hariç 844/1440 senesinden önce vefat edenleri eserine almadığını ifade etmektedir.⁷⁴³

Onun için eserinde Arap ve Arap olmayan şeklinde bir ayrım bulunmamakta, kişileri tanıtırken evvela onların nesebine değinmektedir. Ayrıca seyahat ettiği yerlerde hayatını öğrendiği veya tanıştığı kişiler hakkında bilgiler paylaşarak, yalnızca Memlûk Devleti coğrafyasından değil neredeyse İslâm dünyasının tamamı hakkında haberler vermektedir.

Müellif ağırlıklı olarak Memlûk coğrafyasından ve seyahat ettiği Kuzey Afrika ve Endülüs'ten biyografiler paylaşmaktadır. Fakat hiç gitmemesine rağmen birçok Osmanlı Devleti ricali hakkında verdiği geniş bilgiler, onun Osmanlı'ya karşı ayrı bir ilgisinin olduğunu göstermektedir. Bu hususta hocası Kâfiyeci'nin etkisi olduğu değerlendirilmektedir.

Eser harf sıralamasına göre alfabetik olarak düzenlenmiştir. Ele alınan ilk kişi Eban b. Osman, son kişi ise Emîr-i Silah Canbek ez-Zâhirî'dir. Biyografileri anlatılan kişiler hakkında verilen bilgilerde belli bir standart bulunmamaktadır. Bazı kişilerin sadece isimleri ve ölüm tarihi ifade edilmekte,⁷⁴⁴ bazılarının hayatları ise her yönüyle ele almaya çalışılarak (on altı sayfa) anlatılmaktadır.⁷⁴⁵

Müellif eserini 889 senesi Cemaziyelevvel'in başında (Mayıs 1484) yazmaya başladığını ifade etmekte; Allah'ı şahit tutarak eserinde doğruları aktardığını, dedikodu ve gıybeti yer vermediğini belirtmektedir. Ayrıca yalnızca döneminde vefat edenleri değil, yaşayan kişilerden de bahsettiğini ve onu *el-Mecmau'l-Müfennen bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven* olarak isimlendirdiğini ifade etmektedir.⁷⁴⁶

Malatî bu eserin mukaddimesinde daha önce *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcim* adlı eseri kaleme aldığını, burada önceki eserden faydalanarak ve buna birçok ekleme yaparak müstakil bir eser yazdığını ifade etmektedir.⁷⁴⁷ Onun için müellif

⁷⁴³ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 27.

⁷⁴⁴ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 702.

⁷⁴⁵ Bu konuda İbrâhim et-Tâzî ve Temürboğa ez-Zâhirî örnek verilebilir. Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 120-136; 782-797.

⁷⁴⁶ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 28.

⁷⁴⁷ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 28.

bu eserinde zaman zaman *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcim* adlı eserine atıflar yapmaktadır.⁷⁴⁸

Eserin bize ulaşan nüshasında toplam 1195 şahıs incelenmiştir. Elif (ل) harfinde 887, Be (ب) harfinde 141, Te (ت) harfinde 122, Se (ث) harfinde 2 ve Cim harfinde (ج) 43 kişi ele alınmıştır. Kimi zaman şahısların biyografileri incelenirken onun babası, arkadaşı, hocası vs. zikredildiğinde, o kişinin kitabın ileriki bölümlerinde (harf sıralaması geldiğinde) ayrıca ele alınacağı belirtilmektedir. Bu şekilde kitapta çok fazla atıf bulunmaktadır.⁷⁴⁹

Kitabın ilk sayfasında farklı bir yazı karakteri ile eğik olarak bu kitabın dört bölümden bir bölüm olduğu yazmaktadır.⁷⁵⁰ Fakat kitapta sadece ilk beş hafle başlayan şahısların bulunması ve Cim harfinden (ج) sonra herhangi bir bilgi bulunmaması, eserin tamamlanamamış veya kaybolmuş olması ile açıklanabilir. Müellif, bizlere ulaşan nüshanın sonunda salavat getirdikten sonra Allah'a hamdederek onun yardımıyla tamamladığını ifade etmektedir.

Müellif tamamladığı cüz'lerin sonunda bu ifadeyi genellikle kullanmakta, eserin tamamı bittikten sonra ise tamamlanma tarihini not düşmektedir. Burada herhangi bir tarih kaydı bulunmamaktadır. Onun için eserin diğer kısmının kaybolmuş olması ihtimal dâhilindedir. Fakat müellifin de ifade ettiği gibi bu eserin oluşmasında büyük oranda *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-'Umr ve't-Terâcim* adlı eserden yararlanıldığı için, oradaki şahıs biyografilerin ayrı bir çalışma ile çıkartılıp, alfabetik olarak düzenlenmesi halinde eserin büyük bir ölçüde tamamlanması mümkün görünmektedir.

Eserin yazılmaya başlandığı tarihin 889 senesi Cemaziyelevvel (Mayıs 1484) olduğu giriş kısmında belirtilmektedir. Müellifin II. Beyazıd'tan bahsettiği bölümde anlatılanlardan anlaşılan, bu kısmın Osmanlı-Memlûk savaşı esnasında kaleme alındığı şeklindedir.⁷⁵¹ Müellif savaş sonrası durum hakkında ise bizlere bilgi vermemektedir.

Eserde yer alan son ölüm tarihi 903/1497'dir. Eserin önemli bir kısmının 1490'dan önce yazıldığı fakat tamamlanma tarihinin 903/1497 olduğu düşünülmektedir. Sonrasında daha ilaveler yapılmadığı için savaş sonrası hakkında herhangi bir bilgi

⁷⁴⁸ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 822.

⁷⁴⁹ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 699, 702, 729.

⁷⁵⁰ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 19.

⁷⁵¹ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 215.

bulunmamaktadır. Ayrıca müellifin vefatından 2 yıl önce sultan olmasına rağmen Yavuz Sultan Selim hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Eserde 15 kadının biyografisi yer almaktadır. Kadınlar, dönemin diğer tabakat kitaplarında olduğu gibi ayrı bir bölümde anlatılmamış, alfabetik sıraya dâhil edilmişlerdir. II. Murad'ın kardeşi, Fatih Sultan Mehmed'in halası, Karamanoğlu İbrâhim Bey'in eşi İlaldı Hatun bu kadınlardan biridir.⁷⁵²

Eserde hayatları anlatılan şahsiyetler genelde övülerek hayırla yâd edilmektedir. Fakat müellif bazı şahsiyetler hakkında ise oldukça ağır eleştiriler getirmektedir.⁷⁵³ Bu kadar kötülediği kişileri eserine alması, onun bu kişileri tanıtarak dönemin yapısını olduğu şekliyle yansıtmak isteği olarak değerlendirilmektedir.

2.2.4. Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl

Siyer-i Nebî alanında kaleme alınan *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* adlı risâlenin 5 yazma nüshası bulunmaktadır. Eser kısa ve özlü olarak Hz Peygamber'in hayatını anlatmaktadır. Eser kıymetli görüldüğünden dolayı gerek Arap âleminde gerekse Osmanlı son döneminde matbu olarak yayımlanmıştır.

Eserin birinci nüshası; Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümünde 4793 numara ile kayıtlı, *el-Mecmû'u'l-Bustâni'n-Nûrî li Hazreti Mevlana's-Sultan el-Gavri* adlı mecmuanın 36a - 57b varakları arasında bulunmaktadır. Malatî'nin ömrünün son yıllarında kaleme aldığı (920/1514) bir eserdir. Eserin müellif tarafından kaleme alındığı değerlendirilmektedir. Yazı karakteri, satır sayısı gibi hususlarada ilgili mecmuanın genel özelliklerini taşımaktadır. Mecmû'a içerisinde yer alan üçüncü risâledir.⁷⁵⁴

Eserin ikinci nüshası; yine Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümünde 764 numara ile kayıtlıdır. 16 varaklık küçük bir risâledir. Risâlenin yazım tarihi ve hattın kime ait olduğu hususunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.⁷⁵⁵

⁷⁵² Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 582.

⁷⁵³ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 745.

⁷⁵⁴ Malatî, Abdülbâsıt b. Halil b. Şâhin, *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu:4793/3, 1514).

⁷⁵⁵ Malatî, Abdülbâsıt b. Halil b. Şâhin, *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu:764, ts.).

Risâlenin üçüncü nüshası; Topkapı Saray Kütüphanesi, III. Ahmed bölümünde olup, 2803 numarasıyla kayıtlı, yine bu risâlenin kendi adıyla müsemme *Kitâb-u Gâyeti's Sûl fî Sîreti'r Resûl* adlı mecmuanın birinci (2803/1) bölümü olan 1a-28a varaklar arasında (28 varak) yer almaktadır.⁷⁵⁶ Bu eserin ne zaman yazıldığı veya hattının kime ait olduğu hususunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat eserin ser levhası ve hattı yukarıda adı geçen *el-Mecmû'u'l-Bustâni'n-Nûrî li Hazreti Mevlana es-Sultan el-Gavrî* adlı mecmuayla büyük benzerlik arz etmektedir. Bu nüshanın da müellif tarafından yazıldığı değerlendirilmektedir.

Kitâbu Gâyeti's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl adlı mecmû'a içerisinde beş risâle bulunmaktadır. Bunlar 1. *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* (2803/1 1a-28a v. arası), 2. *Kitâbu Enbiyâi'l-Ekâbir ve Beyânu 'Üli'l-'Azmi Minhüm* (2803/2 30a - 47a v. arası), 3. *Kitâbu Nüzheti'l-Esâtîn fî men Veliye Mısr mine's-Selâtîn* (2803/3 51a – 76b v. arası), 4. *Kitâbu'l-Vusle fî Mes'eleti'l-Kible* (2803/4 78a – 83b v. arası) ve 5. *el-Hikmetü ve's-Sırru fî Kevni'l-Vudû-i Mahsûsan bi'l-A'zâi'l-Erba'a* (2803/4 84a – 86a v. arası)'dır.

Risâlenin dördüncü nüshası; Hindistan'da Bihâr Eyaletinin Patna şehrindeki Hudabahş kütüphanesinde bulunmakta olup kütüphane kayıt numarası 978/15'tir.⁷⁵⁷

Eserin beşinci ve son yazma nüshası ise yine Topkapı Saray Kütüphanesi, III. Ahmed bölümünde olup, 527 numarasıyla kayıtlı kitabın ilk bölümünün (527/1) 1a-18b varakları arasında yer almaktadır. Kitabın üzerinde herhangi bir isim bulunmamaktadır. Kitaptaki risâleler yine müellifimize ait eserlerdir. (1. *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* / 2. *el-Kavlü'l-Hazm fî Tarihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azmi* / 3. *er-Ravzatü'l-Murabba'a fî Sîreti'l-Hulefâi'l-Erba'a* / 4. *Nüzhetü'l-Esâtîn fî men Veliye Mısr Mine's-Selâtîn*)

III. Ahmed bölümündeki 527 numaralı nüshanın ser levhasında eserin o dönemde Devâdâr-ı Kebîr olan Tomanbay'a ithaf edildiği ifade edilmektedir.⁷⁵⁸ Devâdâr-ı Kebîr olan Tomanbay'ın, Sultan Kansu Gavri 906-922/1501-1516 döneminde bu vazifeyi üstlendiği, bu dönemde Malatî ile irtibatlı olduğu hatta Malatî'nin hastalık döneminde ona bir yardımcı tayin ettiği⁷⁵⁹ ve Kansu Gavri'den sonra sultan olduğu

⁷⁵⁶ Malatî, Abdülbâsıt b. Halil b. Şâhin, *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl*, Topkapı Saray Kütüphanesi III. Ahmet Kitapları, Nu:2803/1, ts.).

⁷⁵⁷ Merkezî'l-Melik Faysal, *Hizânetü't Tûrâs*, XLIV, 547.

⁷⁵⁸ Malatî, Abdülbâsıt b. Halil b. Şâhin, *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl*, Topkapı Saray Kütüphanesi III. Ahmet Kitapları, Nu:527/1, 1501), vr. 1a.

⁷⁵⁹ Malatî, *el-Mecmû'u'l-Bostâni'n-Nûrî*, vr. 11b.

bilinmektedir.⁷⁶⁰ Bütün bu hususlar dikkate alındığında bu nüshanın 906-922/1501-1514 tarih aralığında yazıldığı değerlendirilmektedir. Fakat hattının kime ait olduğu hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl adlı eser müellifin matbu olarak basılan ilk eseridir. Eser, 1328/1910 yılında Ali Alaaddin el-Alûsî tarafından İstanbul'da basılmıştır.⁷⁶¹ Eser 30 sayfa olarak basılmış olup eserin başlangıcında veya sonunda Malatî ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir.⁷⁶² İstanbul'da basılmasına rağmen eserin dili Arapçadır.

Eser ayrıca Kemâleddin İzzeddin Ali tarafından 1988 yılında Beyrut'ta yayımlanmıştır.⁷⁶³ Bu baskıda da orijinal eserin metnine geçmeden önce müellif veya eser hakkında tanıtıcı bilgi verilmemektedir.

Malatî eserinde besmele ile başladıktan sonra hamdele kısmında; “Hz. Muhammed'i müjdecî, uyarıcı, Allah'a davet eden ve Allah'ın izniyle insanları aydınlatıcı hak bir peygamber olarak gönderen Allah'a hamd olsun. Böylece mahlûkatı karanlıklardan aydınlığa çıkardı ve onunla insanları hidayete erdirdi.” dedikten sonra salveyle geçmektedir. Kendi ayıp ve hatalarından dolayı af diledikten sonra eser hakkında bilgi vermektedir.⁷⁶⁴

Malatî bu risâlede, Peygamberimiz Muhammed'in hayatını kısaca anlattığını ve onu *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* olarak isimlendirdiğini ifade etmektedir.

Müellif bu risâlede Hz. Peygamberin hayatını 26 maddede anlatmaya gayret etmiş, zikrettiği hususlar mahiyeti itibarıyla Hz. Peygamberin hayatının tamamını ele almıştır. Ele alınan hususlar kırmızı mürekkeple başlıklar halinde yazılmış, açıklamalarda siyah renk kullanılmıştır. Risâlede ele alınan hususlar özet olarak şunlardır:

1. Hz. Peygamberin (s.a.v.) nesebi: Hz. Peygamberin nesebinin Araplar arasındaki en şerefli nesep olduğunu ifade etmekte, ulemâ arasında Hz.

⁷⁶⁰ Cüneyt Kanat, “Tomanbay”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, XLI, 236-237.

⁷⁶¹ Muhammed İsa Salihîye, *el-Mu'cemü's Şamil li't Tûrasi'l Arabiyyi'l Matbu'*, el-Munazzametü'l-Arabiyye li't-Terbiyyeti ve's-Sekafeti ve'l-Ulum, Kahire 1995, V, 159.

⁷⁶² Eser İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı'ndan temin edilebilir. Eser bu kütüphanede; O. Ergin, Arapça Koleksiyonu 1647 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır.

⁷⁶³ Eser *el-Mektebetü's Şamile* adlı programda mevcuttur.

⁷⁶⁴ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 36b.

Peygamberin nesebi hususunda Adnan'a kadar herhangi bir ihtilafın olmadığı fakat Adnan'dan Hz. Âdem'e kadar olan kısımda birçok ihtilafın olduğu ifade edilerek Hz. Âdem'e kadar olan nesebi sayılmaktadır.

Hız. Peygamberin Adnan'a kadar olan nesebi şu şekildedir. Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib (şeybe) b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihır b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Me'ad b. Adnân.

Bu isimlerin aslında meşhur olan lakabları olduğu belirtilerek bu kişilerin gerçek isimleri zikredilmektedir. Örneğın; Abdülmuttalib'in adı şeybetü'l Hamd, Hâşim'in ismi Amr ve Abdümenâf'ın ismi el-Muğîre'dir.⁷⁶⁵

2. Hız. Peygamberin (s.a.v.) annesi: Malatî, Âmine'nin nesebini; Âmine bint Vehb b. Abdi Menâf b. Zühre b. Kilâb b. Mürre şeklinde ifade edip, burada Peygamberimizin annesinin nesebinin babası ile birleştiğini ifade etmektedir.

Hız. Peygamberin anne ve babasının necâtı meselesinde değinen müellif, onların ehl-i fetret olarak değerdendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.⁷⁶⁶

3. Hız. Peygamberin (s.a.v.) amcaları: Müellif Hız. Peygamberin dokuz amcasının bulunduğunu ifade ederek, onlar hakkında kısa bilgiler vermektedir. Eserde zikredilen Peygamberimizin amcalarının isimleri şu şekildedir. Ebû Talib, Zübeyr, Abbas, Hamza, Haris, Hacl, Mukavvim, Dırar ve Ebû Leheb. Müellif Ebû Leheb hariç, bu kişilerin islâmiyeti kabulüyle ilgili bilgi verilmemektedir. Ebû Leheb hakkında ise sadece ilgili sureye değinilmektedir.⁷⁶⁷

4. Hız. Peygamberin (s.a.v.) halaları: Müellif Hız. Peygamberin altı halasının bulunduğunu ifade ederek, onlar hakkında kısa bilgiler vermektedir. Eserde zikredilen Peygamberimizin halalarının isimleri şu şekildedir. Ümmü Hakîm, Âtike, Ümeyme (Zeynep bnt. Cahş'ın Annesi), Ervâ, Berre ve Safiyye. Müellif, Hız. Hamza ile anne bir kardeş olan Safiyye'nin İslâmı kabulüne değinmektedir.⁷⁶⁸

⁷⁶⁵ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 37a-38b.

⁷⁶⁶ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 38b.

⁷⁶⁷ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 39a.

⁷⁶⁸ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 39b.

5. Hz. Peygamberin (s.a.v.) doğumu ve Mekke-i Müşerrefe'nin durumu: Peygamberimizin doğumundan hicretine kadar olan hayatı kısa bir şekilde özetlenmektedir. Hz. Peygamber Mekke'de Fil yılında Rebiülevvel ayının 12. gecesi (Pazartesi gecesi) dünyaya gelmiştir. Babası Hz. Peygamber dünyaya gelmeden 25 yaşındayken vefat etmiştir. Künyesi Ebû Ahmed'dir. Abdulmuttalib onu kurban olarak adadığından onu kurtarmak için yüz deve diyet vermiştir. Onun için Peygamberimize "İbnü'z Zebîhayn" (iki kurbanlığın oğlu) de denilmektedir. Annesi Âmine, Peygamberimiz dört (altı da denilir) yaşındayken ziyaret için gittiği Medine'den Mekke'ye dönerken Ebvâ denen yerde vefat etmiştir. Peygamberimizin doğumundan sonra Halime bnt. Züeyb sütannelik yapmış onun yanında 5 yıl kalmıştır. Peygamberimizin annesinin vefatından sonra onu babasından miras kalan Ümmü Eymen büyötmüştür. Hz. Peygamber büyüyünce onu ve eşini azad etmiştir. Hz. Peygamber, sekiz yaşına kadar dedesi Abdulmuttalib'in, sonrasında ise amcası Ebû Talib'in himayesinde kalmıştır. Hz. Peygamber 25 yaşındayken, 40 yaşlarında olan Hz. Hatice ile evlenmiştir. 35 yaşına gelince "Kabe hakemliği" yapmıştır. 40 yaşına gelince Hira Mağarasında Cebrail (a.s.) kendisine Alak suresinin ilk beş ayetini getirmiştir. Ona ilk iman edenler; kadınlardan Hz. Hatice, çocuklardan Hz. Ali, büyüklerden Hz. Ebû Bekir, kölelerden Hz. Zeyd olmuştur. Sonrasında Osman b. Affan, Talha, Zübeyr, Abdurrahman b. Avf, Sad b. Ebi Vakkas ve Ebû Ubeyde b. Cerrah müslüman olmuştur. Hz. Peygamber 3 sene gizli tebliğ yapmıştır. Risâletin beşinci yılında müslümanlar Habeşistan hicret etmişler, onuncu yılında ise Hz. Hatice ve bir süre sonra Ebû Talib vefat etmiştir. Sonrasında "İsra" mucizesi gerçekleşmiş ve namaz farz kılınmıştır.⁷⁶⁹
6. Hz. Peygamberin (s.a.v.) Mekke'den Medine'ye hicreti: Hz. Peygamberin 53 yaşına gelince Medine'li Evs ve Hazreç'lilerin Peygamberimize biat etmesi, Rebiülevvel ayında hicrete başlaması, hicret esnasında Cuma namazının kılınması, Medine'ye ulaşıldıktan sonra Mescid ve ev yapılıncaya kadar Ebû Eyyûb / Halid b. Zeyd'in evinde misafir kalınması, Hz. Ali'nin emanetleri

⁷⁶⁹ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 39b-42a.

dağıtarak Medine'ye gelişi, kıblenin değişmesi, oruçun farz kılınması, içkinin haram kılınması ve haccın farz kılınması konularına değinilmektedir.⁷⁷⁰

7. Hz. Peygamberin (s.a.v.) gazve ve seriyyeleri: Peygamberimizin katıldığı gazvelerin sayısının 25 veya 27 olduğunu belirtilerek bu seferlere; Bedir, Uhud, Hendek, Beni Kurayza, Beni Mustalik, Huneyn ve Taif seferleri örnek verilmektedir. Seriyyelerin sayısının ise elli civarı olduğu zikredilmektedir.⁷⁷¹
8. Hz. Peygamberin (s.a.v.) hac ve umresi: Peygamberimizin hac farz kılınmadan iki defa haccettiği, farz kılındıktan sonra ise veda haccı olarak bilinen bir defa haccettiği belirtilmekte, veda haccıyla ilgili kısa bilgi verildikten sonra, Hz. Peygamberin bundan sonra Medine'ye geri dönerek orada vefat ettiği belirtilmektedir. Umre olarak ise; Peygamberimizin dört defa umre yaptığı ve bunların tamamının Zilkade ayında gerçekleştiği ifade edilmektedir.⁷⁷²
9. Hz. Peygamberin (s.a.v.) evsâfı: Şemail kitaplarında olduğu gibi Hz. Peygamberin görünüşü ve ahlakı kısa bir şekilde anlatılmakta, onun kürek kemikleri arasında peygamberlik mührünün bulunduğu ifade edilerek özetle; Peygamberimizin âlemde en mükemmel, en güzel, yaratılış ve ahlakça en iyi olduğu vurgulanmaktadır.⁷⁷³
10. Hz. Peygamberin (s.a.v.) isimleri: Peygamberimizin Muhammed, Ahmed, el-Mâhî, el-Hâşir, el-Mukaffâ isimleri zikredilmekte, ulemâdan bazılarının Peygamberimizin bin ismi olduğunu söylediklerini ifade ederek bunlara örnek verilmektedir. Bu isimlere örnek olarak; Taha, Yasin, Abdullah, el-Beşîr, en-Nezîr, ed-Dâ'î, el-Müddessir, el-Müzzemmil, es-Sirâc, el-Münîr verilebilir.⁷⁷⁴
11. Hz. Peygamberin (s.a.v.) ahlakı: Peygamberimizin ahlakının Kur'an olduğu, kendisi için değil Allah için öfkelenmediği, cömert olduğu, vefalı olduğu, hasta ziyaretine gittiği, cenazelere katıldığı, fakiri hor görmeyip zengine malından dolayı hürmet etmediği, komşusunu gözetmediği, misafire ikramda bulunduğu, hergün istiğfarda bulunduğu, Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tuttuğu, hediyeleştiği, yemesine içmesine dikkat ederek az yemeği tercih ettiği, çokça

⁷⁷⁰ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 42a-43b.

⁷⁷¹ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 43b-44a.

⁷⁷² Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 44a-44b.

⁷⁷³ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 44b-45a.

⁷⁷⁴ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 45a-45b.

tassaddukta bulunduğu, güzel kokuyu sevdiği ve şaka yaptığında bile kesinlikle yalan söylemediği vb. hususlar zikredilmektedir.⁷⁷⁵

12. Hz. Peygamberin (s.a.v.) eşleri: Peygamberimiz vefat ettiğinde dokuz eşi olduğu ifade edilerek bu kişilerin isimleri zikredilmektedir. Bunlar: Aişe, Hafsa, Ümmü Habîbe, Ümmü Seleme, Zeynep b. Cahş, Cüveyriye, Meymûne ve Safiyye'dir. Hz. Hatice ise Peygamberimizden önce vefat etmiştir. Ayrıca Peygamberizle evlenip sonrasında vefat eden veya boşanan kişilerin de ismi zikredilmektedir. Müellif, Peygamberimizin nişanlanmaları ve evlenmeleri dâhil eşlerinin toplamda yirmi üç kişi olduğunu ifade etmektedir.⁷⁷⁶
13. Hz. Peygamberin (s.a.v.) çocukları: Peygamberimizin sekiz çocuğu olduğu bunlardan dördünün erkek, dördünün ise kız olduğu ifade edilmektedir. Peygamberimizin erkek çocukları Kasım, Tayyib (Abdullah), Tahir ve İbrâhim'dir.⁷⁷⁷ Kız çocukları ise Zeynep, Rukiyye, Ümmü Gülsüm, Fatıma'dır. İbrâhim hariç bütün çocukları Hz. Hatice'den doğmuştur. İbrâhim ise Mariye'den dünyaya gelmiştir. İbrâhim hariç erkek evlatları risâlet gelmeden vefat etmişlerdir. İbrâhim de Hz. Peygamber hayattayken vefat etmiştir. Kız çocuklarının tamamı İslâmı müşerref olmuşlardır.⁷⁷⁸
14. Hz. Peygamberin (s.a.v.) ashabı: Peygamberimizin ashabının sayısı hakkında ihtilafın bulunduğu ifade edilerek, sayılarının yirmi binden fazla olduğu belirtilmektedir. İslâmın bayraktarlığını yapan on sahabenin ise cennetle müjdelendiği, bu kişilerin; Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Talha, Zübeyr, Sa'd, Saîd, Ebû Ubeyde b. Cerrah ve Abdurrahman b. Avf olduğu ifade edilmektedir.⁷⁷⁹
15. Hz. Peygamberin (s.a.v.) ashabından ileri gelenler:⁷⁸⁰ Peygamberimizin ashabından on iki kişi ayrıca ele alınarak onların daha faziletli oldukları vurgulanmaktadır. Onlar: Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Hamza, Hz. Cafer,

⁷⁷⁵ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 45b-47a.

⁷⁷⁶ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 47a-48a.

⁷⁷⁷ Kaynakların çoğuna göre Tahir ve Tayyib isimleri Abdullah'ın sıfatlarıdır. Bakınız. Ahmet Güzel, "Hz. Hatice'nin Hz. Peygamberle Evliliği, Çocukları ve Aile Hayatı Üzerine Bir Değerlendirme", *İSTEM*, 19, 2012, 84.

⁷⁷⁸ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 48a-48b.

⁷⁷⁹ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 48b.

⁷⁸⁰ ذكر النجباء من أصحابه صلى الله عليه وسلم

Ebû Zer el-Gıfârî, Selmân-ı Fârisî, Abdullah b. Mesud, Huzeyfe b. Yemân, Mikdâd b. Esved, Ammâr b. Yâsir ve Bilâl-i Habeşî'dir.⁷⁸¹

16. Hz. Peygamberin (s.a.v.) kâtipleri: Peygamberimizin kâtipleri olarak; Dört halife, Âmir b. Fûheyre, Abdullah b. Erkam, Übey b. Kâ'b, Sâbit b. Kays b. Şemmâs, Hâlid b. Saîd, Abdullah (b. Sa'd) b. Ebû Serh, Muâviye b. Ebû Süfyân, Zeyd b. Sâbit, Hanzale b. Rebî' ve Şürahbîl b. Hasene zikredilmektedir.⁷⁸²
17. Hz. Peygamberin (s.a.v.) ölüm cezalarını infaz edenler:⁷⁸³ Ashâbdan ölüm cezalarını infaz edenler olarak; Hz. Ali, Zübeyr, Mikdâd b. Esved, Âsım b. Sâbit b. Ebi'l-Aklah ve Muhammed b. Mesleme zikredilmektedir.⁷⁸⁴
18. Hz. Peygamberin (s.a.v.) hükümdarları İslâma daveti ve gönderdiği elçiler: Peygamberimizin elçileri olarak on kişi zikredilmektedir. Bunlar;
 - **Amr b. Ümeyye:** Habeş kralı Necâşi'ye gönderilmiştir. Necâşi bu davete olumlu cevap vermiştir. Hicretin 9. Yılında Necâşi vefat etmiş, Peygamberimiz gıyabında cenaze namazını kılmıştır.
 - **Dihye el-Kelbî:** Rum kralı Hırakl'a (Herakliyus) gönderilmiştir. Krallığını kaybedeceğini korktuğundan İslâmı kabul etmemiştir.
 - **Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî:** Fars kralı Kisra'ya gönderilmiştir. Kisra iman etmeyerek mektubu yırttı. Peygamberimiz bunu öğrenince "onun benim mektubumu parçaladığı gibi, Allah da onun mülkünü parçasın" diye bedduada bulundu.
 - **Hâtib b. Ebî Belte'a:** Mısır ve İskenderiye Meliki Mukavkıs'a⁷⁸⁵ gönderilmiştir. Mukavkıs elçiye yakın davranmış, Peygamberimize bin miskal altın, Mariye el-Kıbtıyye ve kız kardeşi Sîrîn, Düldül isimli katır, elbise, bal, doktor ve başka hediyeler yollamıştır. Peygamberimiz doktor hariç tüm hediyeleri kabul etmiş, "Bizler az yediğimiz için doktora ihtiyaç duymayız" diyerek doktoru kabul etmemiştir.

⁷⁸¹ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 49a.

⁷⁸² Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 49a-49b.

⁷⁸³ ضَرْبَةُ الْأَعْنَقِ بَيْنَ يَدَيْهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

⁷⁸⁴ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 49b.

⁷⁸⁵ Malatî, Mukavkıs'ı "Mısır ve İskenderiye meliki" olarak ifade etmektedir. Fakat dönemin siyasi coğrafyası göz önüne alındığında "Bizans İmparatorluğu'nun İskenderiye'de ikamet eden Mısır Eyâleti valisi Mukavkıs" olarak tanıtmanın daha isabetli olacağı değerlendirilmektedir.

- **Amr b. As:** Uman'ın iki melikine gönderilmiştir. Onlar İslâmı kabul etmişlerdir.
- **Selîb b. Amr el-Amirî:** Yemâme valisi Hevze'ye gönderildi. Hevze elçiye ikramlarda bulundu fakat Müslüman olmadı.
- **Şuca' b. Vehb:** Belkâ valisi Hâris el-Gassânî'ye gönderilmiştir. Hâris öfkelenerek mektubu yere atmıştır.
- **Muhâcir b. Ebû Ümeyye:** Yemen meliki Hâris el-Himyerî'ye gönderildi.
- **Alâ b. Hadramî:** Bahreyn valisi Münzir b. Sâvâ'ya gönderildi. Münzir İslâmı kabul etti.
- **Ebû Mûsâ el-Eş'arî ve Muaz b. Cebel:** Yemen'e gönderildi. Yemen'in ileri gelenleri ve halkının çoğu savaş olmaksızın İslâmı kabul ettiler.⁷⁸⁶

19. Hz. Peygamberin (s.a.v.) hizmetinde bulunan köle ve cariyeler: Peygamberimizin yaklaşık otuz erkek kölesi, on civarı da cariyesi bulunmakta olduğu belirtilmekte bu kişilerin isimleri sayılmaktadır. Bu kişilere; Zeyd b. Harise, Üsame b. Zeyd, Ebû Râfî', Yesâr, Ebû Müveyhibe, Müd'im, Ebû Vâkıd, Ebû Damîre, Ebû Ubeyd, Hişam, Kerkera, Mariye, Reyhâne, Hadra ve Meymûne örnek verilebilir. Bu kişilerin çoğunun azad edildiği belirtilmektedir.⁷⁸⁷

20. Hz. Peygamberin (s.a.v.) hizmetinde bulunanlar ve korumaları: Peygamberimizi seferleri esnasında koruyan 8 kişi olduğu belirtilmekte, "Allah seni insanlardan koruyacaktır"⁷⁸⁸ ayeti indirildikten sonra ise Peygamberimizin, Allah'ın kendisini koruyacağını ifade ederek korumaları gönderdiği belirtilmektedir. Öncesinde Peygamberimizi koruyan kişiler olarak; Sa'd b. Mu'âz, Zekvân b. Abdükays, Zübeyr b. Avvâm, Muhammed b. Mesleme, Abbâd b. Bîşr, Ebû Eyyûb ve Bilal zikredilmektedir. Peygamberimize on bir kişinin hizmet ettiği belirtilerek, bu kişilerin isimleri sayılmaktadır. Bunlara: Enes b. Mâlik, Ebû Zer el-Gıfârî, Abdullah b. Mesud, Ukbe b. Âmir, Bükeyr b. Şeddâd, Sa'd, Bilal, Rebâa b. Ka'b, Hind ve Esmâ örnek verilebilir.⁷⁸⁹

⁷⁸⁶ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 49b-50b.

⁷⁸⁷ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 50b-51b.

⁷⁸⁸ Mâide: 5/67.

⁷⁸⁹ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 51b-52a.

21. Hz. Peygamberin (s.a.v.) binek ve diğer hayvanları: Peygamberimizin on kadar atı, üç katırı, Ya'fûr adında eşiği, Kasvâ, Adbâ ve Ced'â ismine develeri, yüz kadar koyunu, bir horozu ve evlerinin bir kedisi olduğu belirtilmektedir.⁷⁹⁰
22. Hz. Peygamberin (s.a.v.) silahları: Peygamberimizin dokuz kılıcı, dört mızrağı, dört adet yayı, okları koyduğu sadağı, zırhı, miğferi, asası, iki kalkanı ve beyaz sancağı olduğu belirtilerek her birinin ismi zikredilmektedir. Bu kılıçlar arasında Zülfikar'ın da olduğu görülmektedir.⁷⁹¹
23. Hz. Peygamberin (s.a.v.) giyimi ve ev eşyaları: Peygamberimizin vefatıyla geride kalan eşyaları anlatılmaktadır. Bu eşyalara örnek olarak; Peygamberimizin cübbe, izâr, gömlek, döşek, yorgan, çarığ, gümüş yüzük, misvak, sürme, tarak, ayna, makas, fitre ölçmek için bir kab ve bardağı verilebilir.⁷⁹²
24. Hz. Peygamberin (s.a.v.) mucizeleri: Peygamberimizin çok fazla mucizesi olduğu vurgulanarak, bunların en büyüğünün Kur'an-ı Kerîm olduğu ifade edilmektedir. Diğer mucizeleri de ayrıca belirtilmiştir. Bunlara birkaç örnek olarak; ayın yarılması, taşın konuşması, ağacın yürümesi, parmaklarından su akması ve Hira mağarasının önünde örümceğin ağ yaparak güvercinlerin yuva yapması verilebilir.⁷⁹³
25. Hz. Peygamberin (s.a.v.) vefatı: Cebrail'in Peygamberimize gelip, dünyada kalma ve Rabbine kavuşma konusunda tercihini sorduğunu, Peygamberimizin ise Rabbine kavuşmayı tercih ederek 12 Rebûlevvel'de vefat ettiğini belirtmekte, bu durum karşısında Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin durumu anlatılmaktadır. Konunun bitiminde ise Hz. Ebû Bekir'in Âli İmran Suresi 144. ayetini okuyarak; "Muhammed yalnızca bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçti. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisin geri dönecek misiniz?" insanları teskin ettiği zikredilmektedir.⁷⁹⁴
26. Hz. Peygamberin (s.a.v.) techîzî ve defnedilmesi: Peygamberimizin techîzi esnasında nasıl yıkanacağı hususunda görüş ayrılıkları olduğu, sonunda

⁷⁹⁰ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 52a-52b.

⁷⁹¹ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 52a-53b.

⁷⁹² Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 53b-54a.

⁷⁹³ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 54a-55b.

⁷⁹⁴ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 55b-57a.

Peygamberimize hürmeten kıyafetleriyle yıkandığı, Peygamberimizin naaşıdan güzel kokuların Medine'nin her tarafına yayıldığı, Peygamberimizi yıkayan kişilerin kim olduğu,⁷⁹⁵ Peygamberimizin kefenlenmesi, insanların Peygamberimizin naaşının bulunduğu odaya girerek imamsız olarak cenaze namazı kılmaları ve Hz Aişe'nin odasına defnedilmesi anlatılmaktadır.⁷⁹⁶

2.2.5. el-Kavlü'l-Hazm fî Tarihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azm :⁷⁹⁷

Peygamberler Tarihi alanında kaleme alınan *el-Kavlü'l-Hazm fî Tarihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azm* adlı risâlenin 2 yazma nüshası bulunmaktadır. Eserde kısa ve özlü olarak Peygamberler Tarihi anlatılmaktadır.

Eserin birinci nüshası; Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümünde 4793 numara ile kayıtlı, *el-Mecmû'u'l-Bustânî'n-Nûrî li Hazreti Mevlana's-Sultan el-Gavrî* adlı mecmuanın 58a – 71a varakları arasında bulunmaktadır.⁷⁹⁸ Eserin ser levhasında ismi *el-Kavlü'l-Hazm fî Tarihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azm ve Zikru'l-Enbiyâi'llezîne Zekerehumüllahü fi'l-Kurân ve Müdedihim* olarak geçmektedir. Malatî'nin ömrünün son yıllarında kaleme aldığı (1514) bir eserdir. Eserin müellif tarafından kaleme alındığı değerlendirilmektedir. Eser yazı karakteri, satır sayısı gibi hususlarda ilgili mecmuanın genel özelliklerini taşımaktadır. Mecmû'a içerisinde yer alan dördüncü risâledir.

Eserin ikinci yazma nüshası ise Topkapı Saray Kütüphanesi, III. Ahmed bölümünde olup, 527 numarasıyla kayıtlı kitabın ilk bölümünün (527/2) 20a-32a varakları arasında yer almaktadır.⁷⁹⁹

Malatî eserine besmele, hamdele ve salvele ile başladıktan sonra, Hz. Âdem'den Peygamberimiz Hz. Muhammed'e kadar özet olarak peygamberlerin hayatlarını anlattığını ve bu eseri yazarken ileri gelen ulemânın eserlerinden istifade ettiğini belirtmektedir. Eserinde Peygamber isimlerini zikrederek her biri hakkında açıklamalar

⁷⁹⁵ Peygamberimizi yıkayan kişiler arasında; Hz. Ali, Hz. Abbas, Fadl b. Abbas, Kusem b. Abbas, Peygamberimizin azatlı kölesi Üsâme b. Zeyd, Şükrân ve Ensar'dan Evs b. Havlî bulunmaktadır..

⁷⁹⁶ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 57a-57b.

⁷⁹⁷ İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Arifin*, I, 494; Malatî, *el-Mecmû'u'l-Bostânî'n-Nûrî*; Karabulut, *Mu'cemü'l-Mahtûtâtî'l-Mevcûde*, II, 692.

⁷⁹⁸ Malatî, Abdülbâsit b. Halil b. Şâhin, *el-Kavlü'l-Hazm fî Târihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azm*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793/4, 1514).

⁷⁹⁹ Malatî, Abdülbâsit b. Halil b. Şâhin, *el-Kavlü'l-Hazm fî Târihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azm*, Topkapı Saray Kütüphanesi III. Ahmet Kitapları, Nu: 527/2, ts.).

yapmaktadır. Eserde her peygamber ismi başlık olarak kırmızı mürekkeble yazılmış, açıklamalarda siyah renk kullanılmıştır. Risâlede hayatları hakkında bilgi verilen peygamberler ve verilen bilgiler muhtasar olarak şu şekildedir.

Hiz. Âdem: Hiz. Âdem'e Safiyyullah ve Ebu'l-Beşer denilmekte olup künyesinin Ebû Muhammed ve Ebû Sâlih olduğu ifade edilmektedir. Allah onu anne ve babasız topraktan yaratmış ve kendi ruhundan üflemiş, melekler de ona secde etmişlerdir. Hiz. Âdem cennette yaşarken Allah Hiz. Havva'yı yaratmıştır. Şeytanın onları aldatması neticesinde Allah'ın hikmeti ve kudreti gereğince yeryüzüne indirilmişlerdir. Hiz. Âdem 960 sene yaşamış olup, Ülü'l-azm peygamberlerden olduğu hususunda ihtilaf vardır.⁸⁰⁰

Hiz. Şît: Hiz. Âdem'in çocuklarından olup, Hiz. Âdem 150 yaşlarındayken, Habil'in Kabil tarafından öldürülmesinden sonra dünyaya gelmiştir. Yani Allah, Habil'e sabretmesi üzerine Hiz. Âdem'e Hiz. Şît'i hediye olarak vermiştir. Hiz. Âdem, oğlu Hiz. Şît'e vasiyette bulunmuş, vazifesini ona tevdi etmiştir. Allah Hiz. Şît'e 50 suhuf indirmiştir.⁸⁰¹

Hiz. İdrîs: Hiz. İdrîs; Hiz. Şît'in beşinci göbekten evladıdır. Hiz. Âdem'in vefatından 200 sene sonra dünyaya gelmiş, kendisine 30 sahife verilmiştir. 450 sene yaşamış, 150 yıl peygamberlik yaptıktan sonra Allah onu semaya ref' etmiştir. Kalemle ilk defa yazı yazan ve elbise diken kişidir.⁸⁰²

Hiz. Nûh: Nesebi; Hiz. Nûh b. Lâmek b. Metuşelah b. İdrîs'dir. Ülü'l-azm peygamberlerdendir. İkinci Âdem olarak bilinir. Tufan sırasında gemide Sâm, Hâm ve Yâfes adında 3 oğlu vardı. Tufandan sonra ne kadar yaşadığı hususunda ihtilaf vardır. 950 yaşında vefat etmiştir.⁸⁰³

Hiz. Hûd: Nesebi; Hiz. Hûd b. Us b. Sâm b. Nûh'dur. Yemen bölgesine gönderilmiştir. Kavmi onu yalanladığından fırtına ile helak edilmiştir. Hiz. Hûd'un 150 veya 460 yıl yaşadığı konusunda ihtilaf bulunmaktadır. Hiz. Lokman, Hiz. Hûd döneminde yaşamış olup, peygamberliği hususunda ihtilaf vardır. Sahih olan görüşe göre Hiz. Lokman peygamber değildir.⁸⁰⁴

⁸⁰⁰ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 58b-59a.

⁸⁰¹ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 59a-59b.

⁸⁰² Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 59b-60a.

⁸⁰³ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 60a-61a.

⁸⁰⁴ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 61a-61b.

Hz. Sâlih: Allah Teâla onu Semud kavmine göndermiştir. Nesebi; Sâlih b. Ubeyd b. Esif b. Mâsîh b. Ubeyd b. Âd. Semud'dur. Mucize olarak Allah, kayaların arasından deve göndermiş fakat kavmi onu yalanlayarak deveyi kesmişlerdir. Allah Teâla da onları şiddetli bir sesle helak etmiştir.⁸⁰⁵

Hz. İbrâhim: Şeceresi Hz. Nûh'a kadar İbrâhim b. Âzer (Târih) b. Mâhur b. Sârûh b. Erğu b. Fâliğ b. Saleh b. Erfahşed b. Sâm b. Nûh şeklinde verilmektedir. Hz. Peygamberimizin nesebi Hz. İbrâhim'e dayanmaktadır. Ülü'l-azm peygamberlerdendir. Allah Teâla onu dost olarak nitelemiş onun için kendisine Halîlü'r-Rahman denilmiştir. Kabe'yi inşa etmiştir. 175 ile 200 sene arasında yaşamıştır. Allah Hz. İbrâhim'e on beş suhuf göndermiştir. Allah onu ilahlık taslayan Nemrud'a göndermiş, Nemrut iman etmemiştir. Sonunda gücüne ve ordularına güvenen Nemrut, zayıf bir yaratık olan sivrisinek vesilesiyle helak edilmiştir.⁸⁰⁶

Hz. İsmâil: Hz. İbrâhim'in Hacer'den dünyaya gelen oğlu olup 130 sene yaşamıştır. Bazı ulemâya göre Hz. İbrâhim'in kurban edilecek evladıdır. Arapça konuşan ilk peygamberdir. Allah onu Filistin bölgesine ve Arap kavimlerine göndermiştir.⁸⁰⁷

Hz. İshak: Hz. İbrâhim'in Sare'den dünyaya gelen evladıdır. Hz. İshak, Hz. İsmâil'den 14 yaş küçük olup 180 yaşında vefat etmiştir. Ulemânın çoğunluğu Hz. İbrâhim'in oğullarından kurban edilmek istenen kişinin Hz. İshak olduğu görüşünü tercih etmektedir. Rumlar, Yunanlar, Ermeniler, Farisîler ve Çerkezler onun zürriyyetinden gelmektedir.⁸⁰⁸

Hz. Yakub: Hz. İshak'ın oğludur. O İsrailullah olup bu ismin anlamı "Allah'ın seçkin kulu" demektir. Hz. Yakub'un 12 oğlu olmuş ve 147 sene yaşamıştır.⁸⁰⁹

Hz. Yusuf: Şeceresi, Yusuf b. Yakub b. İshak b. İbrâhim'dir. Hz. Peygamber, onun şeceresi hakkında "el-Kerîm b. el-Kerîm b. el-Kerîm b. el-Kerîm" buyurmaktadır. 120 yaşında vefat etmiştir.⁸¹⁰

⁸⁰⁵ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 61b-62a.

⁸⁰⁶ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 62a-62b.

⁸⁰⁷ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 62b-63a.

⁸⁰⁸ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 63a.

⁸⁰⁹ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 63a-63b.

⁸¹⁰ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 63b.

Hız. Lût: Hız. Lût; Hız. İbrâhîm'in kardeşi Hârân'ın oğlu olup, Hız. İbrâhîm onu çok sever ve kendisine güvenirdi. Hız. İbrâhîm Şam bölgesine Hız. Lût ile beraber gitmiş, Hız. İbrâhîm Filistin'de kalmış, Hız. Lût ise Erden'e yerleşmiştir. Allah onu Seddûm⁸¹¹ Kavmi'ne peygamber olarak görevlendirmiş, orada kavmini Hız. İbrâhîm'in şeriatı üzere Allah'a ibadet etmeye davet etmiştir. Kavmi cinsi sapkınlığı tercih ettiğinden Allah Teâla ibret olsun diye onların üzerlerine taş yağdırarak helak etmiştir. Hız. Lût, Hız. İbrâhîm'den önce 80 yaşındayken vefat etmiştir.⁸¹²

Hız. Eyyûb: İsrailoğullarına gönderilmiştir. Nesebi baba tarafından Hız. İshak'a, anne tarafından Hız. Lût'a dayanmaktadır. Ulemânın birkısmı belâ ve musibetlere sabır gösterdiği için onun Ülü'l-azm peygamberlerden olduğunu ifade etmektedir. 93 yaşında vefat etmiştir. Allah Teâla Hız. Eyyûb'e şifa verip belâ ve musibetleri giderdikten sonra fazl ve rahmetinden Hız. Eyyûb'ün kaybettiklerinin fazlasını kendisine ihsan etmiştir.⁸¹³

Hız. Zülkifl: Zülkifl onun lakabı olup asıl adı Bîşr b. Eyyûb'dür. Hız. Eyyûb'den sonra Allah onu Rum diyarına göndermiştir.⁸¹⁴

Hız. Şuayb: Hız. Eyyûb'ün vefatından sonra Medyen halkına gönderilmiştir. Nesebi hakkında ihtilaf vardır. Ona "Hatîbü'l-Enbiyâ" denilmektedir. Hız. Şuayb asasını Hız. Mûsâ'ya vermiş, onu kızıyla evlendirmiştir. Kavmini Allah'a imana davet etmiş fakat kavmi iman etmediğinden Medyen halkı gölge günü azabıyla helak edilmişlerdir.⁸¹⁵

Hız. Mûsâ: Nesebi; Mûsâ b. İmrân b. Vâhib b. Lâvi b. Ya'kûb b. İshak b. İbrâhîm'dir. Ulemânın bir kısmına göre Hız. Muhammed'den sonra en faziletli peygamberdir. Ülü'l-azm peygamberlerdendir. Hız. İbrâhîm'le aralarında 500-700 yıl civarı vardır. Allah ona Tevrat adlı kitabı indirmiştir. Mısır'da doğmuş ve büyümüş, Allah Teâla da onu oraya göndermiştir. Mucizeler göstermesine rağmen Firavun iman etmemiş, Hız. Mûsâ'yı takip ederken deniz yarılmış ve oradan Hız. Mûsâ ve İsrailoğullarından ona iman edenler geçerek kurtulmuş, Firavun ve adamları ise boğulmuşlardır. Hız. Mûsâ, 120 sene yaşamış ve Tih çölünde vefat etmiştir. Hız.

⁸¹¹ Kavmin isminin yazılışında Malatî'nin hattı esas alınmıştır. Kaynaklarda bu kavmin ismi daha çok "Sodom" olarak geçmektedir.

⁸¹² Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 63b-64a.

⁸¹³ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 64a-64b.

⁸¹⁴ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 64b.

⁸¹⁵ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 64b-65a.

Mûsâ'ya Allah'a davetinde kardeşi Harun peygamber yardım etmiştir. Hz. Harun, Hz. Mûsâ'nın veziri gibi ona yardımcı olmuş ve ondan önce vefat etmiştir.⁸¹⁶

Hz. Yûşa': Nesebi; Yûşa' b. Nûn b. Efrâim b. Yusuf b. Yakub b. İshak b. İbrâhim'dir. Nebî ve resuldür. Hz. Mûsâ'dan sonra görevlendirilerek, onun şeriatine davet etmiş, vefat edene kadar kendisine iman edenlerin sayısı çok olmuştur. Kur'an'da ismi geçmemekle beraber "Mûsâ gence dedi ki"⁸¹⁷ ayetindeki gençten kastedilen Hz. Yuşa'dır. Hz. Mûsâ'dan sonra İsrailoğullarına gönderilen en büyük peygamberlerdendir.⁸¹⁸

Hz. İlyâs: Nesebi 4. göbekten Hz. Harun'a dayanmaktadır. Putlara tapan Ba'lebek halkına gönderilmiş fakat onlar iman etmediklerinden Allah Tealâ Hz. İlyâs'ı ateşten bir at ile kurtararak halkı helak etmiştir. Allah onu göğe yükseltmiş ve halen yaşamaktadır. Ülü'l-azm peygamberlerden olarak zikredilmektedir.⁸¹⁹

Hz. Elyesa': Hz. Elyesa', peygamberlikten önce bir hastalığı olup, Hz. İlyâs'ın vasıtasıyla şifa bulmuş, onun göğe yükseltilmesine kadar Hz. İlyâs ile beraber kalmıştır. Hz. İlyâs'tan sonra İsrailoğullarına peygamber olarak görevlendirilmiştir.⁸²⁰

Hz. Yûnus: Hz. Yûnus b. Mettâ İsrailoğullarına gönderilmiştir. Balığın karnında kalmakla imtehan olunmuş, kurtulduktan sonra peygamber olarak Ninevâ şehrine gönderilmiştir. Halk ona iman etmiştir. Hz. Yûnus, ulemânın bir kısmına göre halen hayattadır.⁸²¹

Hz. Dâvûd: Hz. Dâvûd, İsbâ'nın 13 evladının en küçüğüdür. Tâlut ve Câlût arasındaki savaşta meşhur olmuştur. Hz. Mûsâ ile aralarında 569 sene bulunmaktadır. Allah Hz. Dâvûd'a Câlût'un öldürülmesinden sonra krallık vererek Zebur kitabını indirmiştir. Hz. Dâvûd, halkı Hz. Mûsâ'nın şeriatine davet etmiştir. Allah ona demiri yumuşatarak zırh yapmayı öğretmiş, ona hikmet ve "faslü'l hitâb"⁸²² yeteneği vermiştir. Hz. Dâvûd halkın arasına karışır onların halini sorardı. Birgün çıktığında insan kılığında

⁸¹⁶ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 65a-66a.

⁸¹⁷ Kehf: 18/62.

⁸¹⁸ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 66a.

⁸¹⁹ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 66a-66b.

⁸²⁰ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 66b.

⁸²¹ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, v. 66b-67a.

⁸²² Faslü'l hitâb: Kavgayı ayırma, davayı kökünden çözecek isabetli bir hüküm verme anlamına gelmektedir. Bakınız. Tefik Rüştü Topuzoğlu, "Faslü'l Hitâb", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, XII, 216-217.

bir meleklerle karşılaşmış, onu farkedip Dâvûd'la ilgili düşüncesini sormuştur. O da Dâvûd'un iyi bir adam olduğunu fakat devlet hazinesinden geçimini sağladığını söyleyince, Hz. Dâvûd Allah'a devlet hazinesine muhtaç olmadan geçinebilmeyi istemiş, Allah da ona bu sanatı öğretmiştir.⁸²³

Hz. Süleyman: Hz. Süleyman, Hz. Dâvûd'un oğlu olup, ondan sonra kral olmuştur. Allah ona büyük bir hükümdarlık nasip etmiş, insanları, cinleri; vahşi hayvanları, kuşları ona itaatkâr kılmış, rüzgârı onun emrine vererek bir halı ile kendisi ve askerleri yolculuk yapabilmişlerdir. Hz. Süleyman 150 yaşında vefat etmiştir.⁸²⁴

Hz. Zekeriyâ: İsrailoğullarına gönderilmiştir. Kavmi tarafından şehit edilmiştir.⁸²⁵

Hz. Yahyâ: Hz. Zekeriyâ'nın evladıdır. Hz. Zekeriyâ'nın yaşlılığında Allah'ın bir lütfü olarak dünyaya gelmiştir. Hz. Yahyâ, Hz. İsâ ile aynı dönemde yaşamıştır.⁸²⁶

Hz. İsâ: Hz. İsâ Allah'tan bir ruh ve kelime'dir. Babasız dünyaya gelmiştir. Bebekken Allah'ın izniyle konuşmuş, büyüdüğünde ise Allah onu İsrailoğullarına peygamber olarak görevlendirmiştir. Allah Hz. İsâ'ya İncil'i indirmiş, Tevrat ve İncil kitaplarını ezberletmiştir. Hz. İsâ'nın su üzerinde yürümek, ölüyü diriltmek, çamurdan kuş yapıp nefesiyle onu diriltmesi, ama doğan kişiyi iyileştirmesi gibi mucizeleriyle tıp ilmini aciz bırakmıştır. Hz. İsâ Allah tarafından yükseltilmiş olup, halen hayattadır. Ahir zamanda indirilip Hz. Muhammed'in şeriatine tabi olacak ve insanları İslâm dinine davet edecektir. Hz. İsâ kabe'yi haccedecek, evlenecek, Medine'de vefat edecek ve Peygamberimizin yanına defnedilecektir. Hz. İsâ ile Hz. Dâvûd arasında 1340 sene bulunmaktadır.⁸²⁷

Hz. Muhammed b. Abdullah (s.a.v.): Nesebi; Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihr b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Me'ad b. Adnân'dır. Genel görüşe göre peygamberlerin ve yaratılmışların en faziletlisidir. Ülü'l-azm peygamberlerindendir hatta onların reisidir. Allah Hz.

⁸²³ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 67a-67b.

⁸²⁴ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 67b-68a.

⁸²⁵ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 68a.

⁸²⁶ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 68a-68b.

⁸²⁷ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 68b-69a.

Muhammed'e birçok mucize vermiş onu insanları azabdan kurtarmak için müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndermiştir. Hz. İsmâ ve Hz. Muhammed arasındaki dönem "Fetret Dönemi" diye isimlendirilir. Bu dönemde küfür, şirk ve puta tapma yaygınlaştığı için Allah onunla insanları imana davet etmiş, Hz. Muhammed'e Arapça olan Kur'an'ı indirmiştir. Onunla Müslümanlar diğer milletlere üstün gelmişlerdir. Hz. Muhammed ile geçmiş şeriatler kaldırılmıştır. Hz. Peygamber 63 yaşında yani orta yaşlarda vefat etmiştir. Yaşlılık noksanlıktır ve Allah onu kendi himayesine alarak bu durumdan kurtarmıştır.⁸²⁸

Görüldüğü gibi eserde peygamberlerin hayatları geniş olarak ele alınmamış, çoğu zaman kronolojik bir sıralama ve neseb bilgisi haricinde pek bilgi verilmemiştir. Kur'an'da isim olarak zikredilmeyen Hz. Yûsâ için peygamber olarak ayrı bir başlık açılmıştır. Ayrıca Hz. Zekeriyya da peygamberler arasında ayrıca değerlendirilmiştir. Hz. Harun'un ise Hz. Mûsâ bölümünde zikri geçerek nebî olduğu ifade edilse de ayrı bir başlıkla ele alınmamıştır.

2.2.6. er-Ravzatü'l-Murabba'a fî Sîreti'l-Hulefâi'l-Erba'a

Hulefâ-yi Râşidîn dönemi hakkında kaleme alınan *er-Ravzatü'l-Murabba'a fî Sîreti'l-Hulefâi'l-Erba'a* adlı eserin 2 yazma nüshası bulunmaktadır. Eser kısa ve özlü olarak dört Halife dönemini anlatmaktadır. Eser ayrıca ülkemizde üzerinde tahkik çalışması yapılarak matbu olarak yayınlanmıştır.

Eserin birinci nüshası; Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümünde 4793 numara ile kayıtlı, *el-Mecmû'u'l-Bustânî'n-Nûrî li Hazreti Mevlana's-Sultan el-Gavri* adlı mecmuanın 72a - 123b varakları arasında bulunmaktadır. Malatî'nin ömrünün son yıllarında kaleme aldığı (1514) bir eserdir. Eserin müellif tarafından kaleme alındığı değerlendirilmektedir. Yazı karakteri, satır sayısı gibi hususlar da ilgili mecmuanın genel özelliklerini taşımaktadır. Mecmû'a içerisinde yer alan beşinci risâledir.

Eserin ikinci nüshası ise; Topkapı Saray Kütüphanesi, III. Ahmed bölümünde olup, 527 numarasıyla kayıtlı kitabın üçüncü bölümünün (527/3) 33a-74b varakları arasında yer almaktadır. Kitabın üzerinde herhangi bir isim bulunmamaktadır. Kitaptaki diğer risâleler yine müellifimize ait eserlerdir.

⁸²⁸ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 69a-71a.

Ülkemizde eser üzerinde Ramazan Önal tarafından tahkik çalışması yapılarak *Zeynüddin Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin el-Malatî ve er-Ravdatü'l Mürabba'a fî Sîreti'l Hulefâi'l Erba'a İsimli Eseri* adıyla yayınlanmıştır.⁸²⁹ Bu eserde Malatî'nin kitabında ele aldığı konular açıklanarak, dayandığı kaynaklar tespit edilmeye çalışılmıştır. Kitapta ayrıca *er-Ravzatü'l-Murabba'a fî Sîreti'l-Hulefâi'l-Erba'a* adlı eserin arapça metnine de yer verilmiştir.

er-Ravzatü'l-Murabba'a fî Sîreti'l-Hulefâi'l-Erba'a adlı eser üzerinde Türkçe olarak ayrıntılı bir çalışma yapıldığından, araştırmamızda sadece Malatî'nin eserinde ele alınan konu başlıklarına değinilecektir.

Malatî, eserini kronolojik sıraya göre dört ana başlığa ayırmış ve ilk halife Hz. Ebû Bekir'den başlayarak sırasıyla Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'yi anlatmıştır. Müellif çalışmasında dört halifenin fazilet ve üstünlüklerini ortaya koymaya çalışmış, dönemin siyasî tarihi ve diğer olayları da dolaylı bir üslupla aktarmıştır. Eserde rivayet nakletme yerine daha çok açıklamalı anlatım tarzı tercih edilmiş, böylece okuyucuyu fazlaca meşgul eden senet silsilesi ile çelişkili bilgiler terk edilmiştir.⁸³⁰

Malatî eserine besmele, hamdele ve salveleden sonra kendi ayıp ve hatalarından dolayı af dilemektedir. Malatî bu risâlede, İslâmın ve müslümanların önderleri olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman, Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin hayatlarını kısaca anlattığını, onu *er-Ravzatü'l-Murabba'a fî Sîreti'l-Hulefâi'l-Erba'a* olarak isimlendirdiğini ve bu vesileyle dünyada ve ahirette Allah'tan hayır murad ettiğini ifade ederek ilk halifeden başlamak üzere dönemin olaylarını anlatmaktadır.

HZ. EBÛ BEKİR: Hz. Ebû Bekir'in nesebi, asıl adı, lakabı, Hz. Peygamberin ümmeti ve sahabe içerisinde en faziletli oluşu, Sıddîk ve Atîk lakablarının niçin verildiği, İslâm dönemindeki faziletleri, Peygamberimizle hicret edişi, fedakârlıkları, zor zamanlardaki tutumları, Hudeybiye'deki tavrı, Hz. Peygamberin vefatı esnasında insanları tekin etmesi konuları anlatılmaktadır.⁸³¹

HZ. Ebû Bekir'in halife olarak seçilmesi, Usame ordusunu göndermesi, Ridde savaşları, kendinden sonra halife olarak Hz. Ömer'i bırakması, hilafet süresi, vefat yaşı, cahiliye dönemindeki ahlakı ve toplumdaki yeri, fiziki özellikleri, İslâmı kabul eden ilk

⁸²⁹ Önal, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*.

⁸³⁰ Önal, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, 43.

⁸³¹ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 73b-76a.

kişi oluşu, Uhut ve Huneyn savaşındaki cesareti, Hz. Ali'nin onu övmesi, Hz. Ebû Bekir hakkında nazil olan ayetler, adaleti ve yaptığı infaklar ele alınmaktadır.⁸³²

Hz. Ebû Bekir'in ilim ve hikmet sahibi oluşu, Ensabü'l Arab'ı ve rüya tabir etmeyi bilmesi, hitabeti, Kur'an-ı Kerîm'i cem etmesi, Müseylemetü'l Kezzab'ın öldürülmesi, fetihleri, haccetmesi, Hz. Peygamber'den hadis rivayet etmesi, çocukları, hastalanması, vefatı, kefenlenmesi ve Hz. Peygamber'in yanına defnedilişi hususları anlatılmıştır.⁸³³

Ayrıca Hz. Ebû Bekir vefat ettikten sonra babası Ebû Kuhâfe'nin üzüntüsü ve bir süre sonra vefatı, Hz. Ebû Bekir'in hilafette bulunduğu süre ve onun hakkında yazılan bir şiir aktarılmaktadır.⁸³⁴

Hz. Ömer: Hz. Ömer'in nesebi, lakabı, künyesi, hilafeti Hz. Ebû Bekir'den devralması, Faruk lakabının sebebi, İslâma girişi, Hz. Peygamberle akraba oluşu, Hz. Ömer'in cahiliye toplumundaki yeri, annesi, faziletleri, açıktan hicret etmesi, bütün mücadelelerde Hz. Peygamberle beraber olması ve Hz. Peygamberin onun hakkındaki hadisleri ifade edilmektedir.⁸³⁵

Hz. Ömer'in Sâriye ve Cemre b. Şihâb olaylarındaki kerametleri, Allah korkusundan çokça ağladığı, ne zaman doğduğu, vefat yaşı, karakteri, fiziki özellikleri, faziletleri, Hz. Peygamberden 500'den fazla hadis rivayet etmesi ve Hz. Ebû Bekir'in onu kendinden sonra halife seçmesi hususları anlatılmaktadır.⁸³⁶

Hz. Ömer devrinde fethelilen yerler ve komutanlarını sıralayarak, onun hilafetinde meydana gelen; Hicri takvimin kabulü, Mescid-i Nebevi'nin genişletilmesi, Hicaz bölgesinde kıtlığın baş göstermesi, Amvâs vebası ve bu hastalıktan ölen insan sayısı ve hastalıktan vefat eden tanınmış sahabeler zikredilmektedir.⁸³⁷

Hz. Ömer'in hilafetinde meydana gelen; divanların teşekkülü, yazışmaların mühürlenmesi, teravih namazının cemaatle kılınması, Ka'be'deki Hz. İbrâhim makamının ta'dîl edilmesi, Hayber ve Nehrân ahalisinin tasfiyesi, hac emîrliği, Hz.

⁸³² Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 76a-80a.

⁸³³ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 80a-87a.

⁸³⁴ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 87a-88a.

⁸³⁵ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 88a-91a.

⁸³⁶ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 91a-93a.

⁸³⁷ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 93a-94b; Önal, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, 52.

Ali'nin kızı Ümmü Gülsüm'le evliliği, mut'a nikâhının haram kılınması, cenaze namazının dört tekbirle kılınması gibi uygulamalar zikredilmektedir.⁸³⁸

Ayrıca Hz. Ömer'in çocukları zikredilerek haklarında kısa bilgilerle, onun kâtipleri ve kadıları hakkında bilgi verilerek, Hz. Ömer'in duası, yaralanması, vefat etmeden halife seçimi için şura oluşturması, vefatı, teşhizi ve Hz. Peygamberin yanına defni ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.⁸³⁹

Hz. Osman: Hz. Osman'ın nesebi, künyesi, lakabı, aşere-i mübeşşereden oluşu, Hz. Peygamber ile akrabalığı, Habeşistan'a hicreti, Ceyşü'l 'usra ordusunu teşhizi, faziletleri ve Kur'an-ı Kerîm'i çoğaltması anlatılmaktadır.⁸⁴⁰

Hz. Osman'ın eşi Rukiyye'nin hastalığından dolayı Bedir savaşına katılamayı fakat Bedir ehlinden sayılması, Rıdvan biatında elçi olarak Mekke'de bulunduğu Peygamberimizin onun gıyabında biat almasına değinilmektedir.⁸⁴¹

Hz. Osman'ın doğduğu yıl, Mekke'de büyümesi, karakteri, ahlakı, mali durumu, fiziki özellikleri ve Peygamberimizin onun hakkındaki övgüleri belirtilmektedir.⁸⁴²

Hz. Ömer'in şehadetiyle oluşturulan şûrada seçilmesi ayrıntılı olarak anlatılmakta, Hz. Osman döneminde yapılan fetihler, Mescid-i Nebevi'nin genişletilmesi, cuma namazındaki ilk ezanının okutulması, mescitte güvenlik önlemlerinin alınması gibi icraatları zikredilmektedir.⁸⁴³

Hz. Osman'ın şehadetiyle sonuçlanan olaylar, bu süreçte Muhammed b. Ebû Bekir'in rolü, Hz. Osman'ın şehadeti ve sonrasında yaşananlar ayrıntılı olarak anlatılmakta, olayların bu noktaya gelmesine kâtibi Mervan b. Hakem'in sebep olduğu ifade edilmektedir.⁸⁴⁴

Hz. Osman'ın ne zaman şehit edildiği, hilafet süresi, cenaze namazının kılınıp defnedilmesi, kaç yaşında olduğu, sonrasında Hz. Ali'nin biat almaktan kaçınması⁸⁴⁵ ve

⁸³⁸ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 94b-95a.

⁸³⁹ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 95a-98a.

⁸⁴⁰ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 99a-100a.

⁸⁴¹ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 100a-101a.

⁸⁴² Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 101a-101b.

⁸⁴³ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 101b-104a.

⁸⁴⁴ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 104a-108a.

⁸⁴⁵ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 108a-109a.

Bedir ehlinden hayatta olanların ısrarı neticesinde halifeliği kabul ettiği⁸⁴⁶ anlatılmaktadır.

Hız. Ali: Hız. Ali'nin nesebi, künyesi, lakabı, Peygamberimizle akrabalığı, İslâmı kabul etmesi, faziletleri, katıldığı savaşlar, sancaktarlığı, cesareti ve savaşlardaki kahramanlıkları, Tebük seferinde Medine'de vekil bırakılması anlatılmaktadır.⁸⁴⁷

Hız. Peygamber'in Hız. Ali hakkındaki övgüleri, Peygamberimizin damadı oluşu, Hız. Ali hakkında indirilen ayetlerin sayısı, Haşimî oluşu, hicrette emanetleri dağıtmak üzere Peygamberimizin yatağına yatması, Hız. Ali'nin rivayet ettiği hadislerin sayısı hakkında bilgi verilmektedir.⁸⁴⁸

Hız. Ali'nin doğum tarihi, fiziki özellikleri, Hız. Osman'dan sonra insanların ona biat ettiği ifade edilerek Cemel Vakası, Sıffin Savaşı, Tahkim olayı ve Haricilerin ortaya çıkışı ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.⁸⁴⁹

Hız. Ali'nin kendisine sorulan bir soru üzerine; bu olaylarda kendi içtihadıyla karar verdiğini, Peygamberimizden bir işaret olmadığını, önceki üç halifeye de biat ettiğini fakat Muaviye'nin kendine denk olmayıp hilafette hakkı olmadığı gibi hususlar Hız. Ali'nin ifadeleriyle aktarılmaktadır.⁸⁵⁰

Malatî, Hız. Ali'nin çocuklarını zikredilerek, ulemânın bu dönemdeki karışıklıklara, sahabenin nefislerine uyup dünya menfaatini elde etmesi maksadıyla değil, içtihatları ve hakkı ikâme arzusıyla gerçekleştirdiğini, olan olduktan sonra bunları dile getirmeye gerek olmadığını ifade edip tarafsız kalmayı tercih etmektedir. Müellif burada olayları Ehl-i Sünnet'in bakış açısıyla yansıtmayı tercih ettiği görölmektedir.⁸⁵¹

Haricilerin bütün bu olayların müsebbibi gördükleri Hız. Ali, Muaviye ve Amr b. As'ı öldürme planları zikredilerek, Hız. Ali'nin şhadeti, teçhizi ve defnedilmesi anlatılmaktadır.⁸⁵²

⁸⁴⁶ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 106a.

⁸⁴⁷ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 109b-111a.

⁸⁴⁸ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 11b-113a.

⁸⁴⁹ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 113a-116a.

⁸⁵⁰ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 116a-118b.

⁸⁵¹ Önal, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, 62; Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 119a-120b.

⁸⁵² Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 120b-121b.

Hız. Ali'nin vefat ettiğindeki yaşı, hilafet süresi, halife iken ikamet ettiğı şehirler belirtilerek, Hız. Ali'yi şehit eden İbn Mülcem'in öldürölmesi anlatılmakta, ondan sonra Hız. Hasan'a biat edildiğı ifade edilerek Ebû'l Esved'in Hız. Ali hakkında yazdığı mersiyeğe yer verilmektedir.⁸⁵³

Dört halife olaylarını konu edinen *er-Ravzatü'l-Murabbaa fî Sîreti'l-Hulefâi'l-Erba'a* isimli 53 varaklık bu eser sade bir dille yazılarak istifadeğe sunulmuştur. Eserde Hız. Hasan'ın Muaviye ile anlaşması hususlarına değinilmemiştir. Sahabe arasında fazilet sıralaması olarak Ehl-i Sünnet'in görüşü olan hilafet sıralaması tercih edilmiştir.

2.2.7. Nüzhetü'l-Esâtîn fî men Veliye Mısır mine's-Selâtîn

Malatî'nin kısaca Mısır Sultanlarını anlattığı *Nüzhetü'l-Esâtîn fî men Veliye Mısır mine's-Selâtîn* adlı risâlenin beş yazma nüshası bulunmaktadır. Müellif eserinde kısa ve özlü olarak Eyyûbî Devleti'nden başlayarak, Memlükler döneminde kendi zamanına kadar hüküm süren Mısır sultanları hakkında bilgi vermektedir. Eser üzerinde tahkik çalışması yapılarak Arap âleminde yayımlanmıştır.

Eserin birinci nüshası; Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümünde 4793 numara ile kayıtlı, *el-Mecmû'u'l-Bustâni'n-Nûrî li Hazreti Mevlana's-Sultan el-Gavrî* adlı mecmuanın 124a – 143a varakları arasında bulunmaktadır. Mecmû'a içerisinde yer alan altıncı risâledir.⁸⁵⁴

Risâlenin ikinci nüshası; Topkapı Saray Kütüphanesi, III. Ahmed bölümünde olup, 2803 numarasıyla kayıtlı, *Kitâb-u Gâyeti's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* adlı mecmuanın üçüncü (2803/3) bölümü olan 51a-76b varaklar arasında (26 varak) yer almaktadır.

Eserin üçüncü nüshası; yine Topkapı Saray Kütüphanesi, III. Ahmed bölümünde olup, 527 numarasıyla kayıtlı kitabın dördüncü bölümünün (527/4) 76a-91a varakları arasında yer almaktadır.

Eserin dördüncü nüshası; Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli bölümünde 2044 numara ile kayıtlı mecmuanın ilk bölümünde (1a-9b varaklar) yer almaktadır.

⁸⁵³ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 121b-123b.

⁸⁵⁴ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*.

Risâlenin beşinci nüshası ise; Hindistan'da Bihâr Eyaletinin Patna şehrindeki Hudabahş kütüphanesinde bulunmakta olup kütüphane kayıt numarası 2322'dir.⁸⁵⁵

Ayrıca eser Muhammed Kemâleddin İzzeddin Ali tarafından tahkikli olarak 1987 yılında Kahire'de neşredilmiştir.⁸⁵⁶ Eserin giriş kısmında tahkik çalışmasında; Topkapı Saray Kütüphanesi, III. Ahmed bölümünde 2803 numarasıyla kayıtlı nüsha ile Hindistan'daki nüshanın kullanıldığı ifade edilmektedir.⁸⁵⁷

Malatî eserine besmele, hamdele ve salveleden sonra bu küçük risâlede Eyyûbî Devletinin kurucusu Salâhaddin-i Eyyûbî'den o güne kadarki Mısır sultanlarını anlattığını ifade etmektedir. Esere *Nüzhetü'l Esâtîn fî men Veliye Mısır mine's Selâtîn* ismini verdiğini ifade ederek üç bölüme ayırdığı eserin birinci bölümünün anlatımına geçmektedir. Birinci bölüme: "Kürdî Eyyûbî Devletinin Başlangıcı", İkinci bölüme: "Tatar Türk Devletinin Başlangıcı"⁸⁵⁸, Üçüncü bölüme ise "Çerkez Devletinin Başlangıcı" olarak başlık atmıştır. İkinci bölümde Mısır sultanları anlatılırken onların Türk oldukları özellikle belirtilmiştir.⁸⁵⁹

Müellif eserini kaleme alırken; sultanların iktidara geliş tarihi, sultan döneminde yapılan fetihler, iktidarının nasıl ve ne zaman son bulduğu gibi kısa bilgiler vererek, adeta Eyyûbî Devleti'nden yaşadığı zamana kadar Mısır yönetimlerinin kronolojisini ortaya çıkarmaktadır. Malatî her ne kadar Memlûk âlimlerinden olsa da Eyyûbî Devleti'ni hayırla yadederek, Fatimî Devleti'ni yermektedir.⁸⁶⁰

Eserde zikri geçen Mısır sultanları ve haklarında verilen bilgiler özetle şu şekildedir.

2.2.7.1. Kürdî Eyyûbî Devletinin Başlangıcı⁸⁶¹

el-Melikü'n-Nâsır Selâhaddin Yusuf b. Eyyûb el-Kürdî: Mısır'da hüküm süren ilk Kürt kökenli sultandır. İlk olarak Muharrem 564 (Ekim 1168) yönetimi ele almış, 567 (1171) yılında ise Fâtimî Devleti'ne son vererek sultan olmuştur. Kudüs'ü ve birçok

⁸⁵⁵ Malatî, *Nüzhetü'l- Esâtîn*, 33.

⁸⁵⁶ Malatî, *Nüzhetü'l- Esâtîn fî men Veliye Mısır mine's Selâtîn*, thk. Muhammed Kemâleddin İzzeddin Ali, Kahire 1987.

⁸⁵⁷ Malatî, *Nüzhetü'l- Esâtîn*, 32-34.

⁸⁵⁸ ابتداء الدولة التركية التتريّة

⁸⁵⁹ Malatî, *Nüzhetü'l- Esâtîn*, vr. 127a-146a.

⁸⁶⁰ Malatî, *Nüzhetü'l- Esâtîn*, vr. 125a.

⁸⁶¹ ابتداء الدولة الأيوبية الكردية

yeri fethetmiş, Mısır Kalesini (Kal'etü'l Cebel) bina etmiştir. Mısır'da 25 yıl hüküm sürerek, Safer 589 (1193) tarihinde vefat etmiştir.⁸⁶²

el-Melikü'l-Azîz İmâdüddin Osman b. Yusuf b. Eyyûb: Babasının vefatından sonra 589 (1193) yılında sultan olmuş, altı sene saltanat sürerek, 27 Muharrem 595 (Kasım 1198) tarihinde vefat etmiştir.⁸⁶³

el-Melikü'l-Mansûr Ebu'l-Feth Muhammed b. Osman b. Yusuf b. Eyyûb: Muharrem 595 (Kasım 1198) tarihinde sultan olmuş, 596 (1200) tarihinde tahttan indirilmiştir. Saltanat süresi 8 ay 20 gündür.⁸⁶⁴

el-Melikü'l-Âdil Seyfeddin Ebû Bekir b. Eyyûb: Selahaddîn-i Eyyûbî'nin kardeşi olup, Şevval 596 (Ağustos 1200) tarihinde sultan olmuştur. Döneminde birçok fetihler gerçekleşmiş olup, Dimaşk'ta Âdiliye Medresesi'ni yaptırmıştır. Yaklaşık 16 sene saltanat sürerek, Cemaziyelahir 612'de (Ekim 1215) vefat etmiştir.⁸⁶⁵

el-Melikü'l-Kâmil Nâsirüddin Muhammed b. Ebû Bekir b. Eyyûb: İmam Şâfiî'nin türbesi ve Hadis üzerine eğitim veren Kâmiye Medresesi onun tarafından yaptırılmıştır. Cemaziyelahir 612'de (Ekim 1215) saltanatı devralmış, 23 sene hüküm sürerek, Recep 635'de (Mart 1218) vefat etmiştir.⁸⁶⁶

el-Melikü'l-Âdil Seyfeddin Ebû Bekir b. Muhammed b. Ebû Bekir b. Eyyûb: Dedesi ile aynı adı taşımaktadır. Recep 635 (Mart 1238) tarihinde sultan olmuş, 2 sene 2 ay ve 18 gün saltanat sürerek, Şevval 637'de (Mayıs 1240) tahttan indirilmiştir.⁸⁶⁷

el-Melikü's-Sâlih Necmeddin Eyyûb b. Muhammed b. Ebû Bekir b. Eyyûb: Sâlihiye Medresesi ve Ravda Kalesi onun tarafından yaptırılmış, döneminde Mısır'a çok sayıda memlûk getirilmiştir. Emîrlerin desteğiyle kardeşini tahttan indirerek Şevval 637'de (Mayıs 1240) iktidarı ele almıştır. Yaklaşık 10 yıl saltanat sürerek, Şaban 647'de (Kasım 1249) vefat etmiştir.⁸⁶⁸

el-Melikü'l-Muazzam Seyfeddin Turan Şah b. Eyyûb b. Muhammed b. Ebû Bekir b. Eyyûb: Babasının vefatıyla Şevval 647 (Ocak 1250) Dimaşk'tayken sultan

⁸⁶² Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 124b-125b.

⁸⁶³ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 125b.

⁸⁶⁴ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 125b-126a.

⁸⁶⁵ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 126a.

⁸⁶⁶ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 126a-126b.

⁸⁶⁷ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 126b-127a.

⁸⁶⁸ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 127a-127b.

olmuş, Zilkade ayında liman şehri olan Dimyat yakınlarındaki Mensûra'ya gelerek tahta oturmuştur. Yetmiş bir gün tahtta kalan Turan Şah, Muharrem 648 (Nisan 1250) öldürülmüştür. Turan Şah'ın öldürülmesiyle Kürt Eyyûbî Devleti nihayete ermiştir.⁸⁶⁹

2.2.7.2. Tatar Türk Devletinin Başlangıcı⁸⁷⁰

Emîrlers Mansûra'da iken onlarla anlaşılan el-Melikü's Sâlih'in Türk asıllı eşi Şecerüddür, 640 (1250) yılında Turan Şah'ın öldürülmesiyle sultan olmuştur. Seksen gün saltanat sürmüş, el-Melikü'l-Muiz İzzeddin Aybek ile evlenmesiyle tahtı bırakmıştır.⁸⁷¹

el-Melikü'l-Muiz İzzeddin Aybek et-Türkmânî es-Sâlihî et-Türkî: el-Melikü's Sâlih'in memlûklerindenidir. Şecerüddür ile Rebûlevvel 648'de (Haziran 1250) evlenerek tahtı ondan devralmıştır. Yaklaşık yedi yıl saltanatta kalmış, Rebûlahir 655'te (Mayıs 1257) Şecerüddür tarafından öldürülmüştür.⁸⁷²

el-Melikü'l-Eşref Mûsâ b. Yusuf b. Yusuf b. Muhammed b. Ebû Bekir b. Eyyûb: Sultan İzzeddin Aybek döneminde Eyyûbîlerden olduğundan saltanata ortak olarak çocuk yaşta sultan olarak ilan edilmiştir. Üç yıl boyunca lafzen sultan olsa da idarede herhangi bir tasarrufu olamamış, sonunda İzzeddin Aybek onu tahttan indirerek hapse atmış ve bir süre sonra da hapisteyken vefat etmiştir.⁸⁷³

el-Melikü'l-Mansûr Ali b. Aybek: Rebûlahir 655'te (Mayıs 1257) sultan olmuş, iki yıl sonra Zilkade 657'de (Kasım 1259) tahttan azledilmiştir.⁸⁷⁴

el-Melikü'l-Muzaffer Seyfeddin Kutuz et-Türkî: Zilkade 657'de (Kasım 1259) sultan olmuş, Moğol ordusunu hezimete uğratarak İslâmın zafer kazanmasına vesile olmuştur. Dönüş yolunda Kahire'ye varmadan Zilkade 658'de (Ekim 1260) suikastle öldürülmüştür.⁸⁷⁵

⁸⁶⁹ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 127b.

⁸⁷⁰ ابتداء الدولة التركية التتارية

⁸⁷¹ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 128a.

⁸⁷² Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 128a-128b.

⁸⁷³ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 128b.

⁸⁷⁴ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 128b-129a.

⁸⁷⁵ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 129a. Seyfeddin Kutuz, Baybars tarafından öldürülmüştür. Bakınız. Kazım Yaşar Kopraman, "Baybars", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, V, 221-223.

el-Melikü’z-Zâhir Rükneddin Baybars el-Bundukdârî et-Türkî: Sultan Kutuz’un öldürülmesiyle tahta oturmuş, döneminde imar faaliyetlerinde bulunarak birçok yeri fethetmiştir. Yaklaşık on sekiz yıl saltanat sürerek, Muharrem 676’da (Haziran 1277) vefat etmiştir.⁸⁷⁶

el-Melikü’s-Saîd Nâsirüddîn Bereke Han b. Baybars: Safer 676 (Temmuz 1277) tarihinde sultan olmuş, Rabiülahir 678’de (Ağustos 1279) tahttan indirilmiştir.⁸⁷⁷

el-Melikü’l-Âdil Bedreddin Sulamîş b. Baybars: Kardeşinin tahttan azledilmesiyle sultan olmuş, kendisi de kısa bir süre sonra tahttan indirilmiştir.⁸⁷⁸

el-Melikü’l-Mansûr Seyfeddin Kalavun es-Sâlihî el-Elfî et-Türkî Ebu’s-Selâtîn: Recep 678’de (Kasım 1279) sultan olmuş, Kahire’de Mansûriye Bîmâristanını ve birçok yapıyı yaptırmıştır. Trablusşam ve bazı yerleri fethederek, Zilkade 689’da (Kasım 1290) vefat etmiştir.⁸⁷⁹

el-Melikü’l-Eşref Selâhaddin Hafîl b. Kalavun: Babasının vefatıyla saltanatı devralarak Eşrefiye Medresesini yaptırmış, Akkâ’yı ve birkaç yeri fethetmiştir. Üç yıllık saltanatının ardından 693 (1293) senesinde suikastle öldürülmüştür.⁸⁸⁰

el-Melikü’n-Nâsır Nâsirüddîn Muhammed b. Kalavun: İmar faaliyetlerine önem vererek çok sayıda cami, saray vs. binalar yaptırmıştır. Muharrem 693’te (Aralık 1293) sultan olmuş, bir yıl sonra Muharrem 694’te tahttan indirilmiştir. Bu ilk saltanat dönemidir. Birkaç yıl sonra Cemaziyelevvel 698’de (Şubat 1299) tekrar sultan olmuş, fakat 708/1308 yılında tekrar tahttan indirilmiştir. İkinci saltanat süresi on yıl yedi aydır. Şevval 709’da (Mart 1310) üçüncü defa sultan olmuş, Zilhicce 741’de (Haziran 1341) vefat edene kadar tahtta kalmıştır. Üç dönemde toplamda yaklaşık 43 sene iktidarda kalmıştır.⁸⁸¹

el-Melikü’l-Âdil Zeyneddin Ketboğa el-Mansûrî et-Türkî: İlk saltanatında Muharrem 694’te (Aralık 1294) tahta oturmuş, 696/1296 yılında tahttan indirilmiştir.⁸⁸²

⁸⁷⁶ Malatî, *Nüzhetü’l-Esâtîn*, vr. 129a-129b.

⁸⁷⁷ Malatî, *Nüzhetü’l-Esâtîn*, vr. 129b-130a.

⁸⁷⁸ Malatî, *Nüzhetü’l-Esâtîn*, vr. 130a.

⁸⁷⁹ Malatî, *Nüzhetü’l-Esâtîn*, vr. 13a-130b.

⁸⁸⁰ Malatî, *Nüzhetü’l-Esâtîn*, vr. 130b.

⁸⁸¹ Malatî, *Nüzhetü’l-Esâtîn*, vr. 130b-131b.

⁸⁸² Malatî, *Nüzhetü’l-Esâtîn*, vr. 131b-132a.

el-Melikü'l-Mansûr Hüsâmeddin Lâçin el-Mansûrî et-Türkî: İbn Tolon Cami'sini yenilemiştir. Muharrem 696 (Kasım 1296) tarihinde sultan olmuş, iki sene birkaç ay saltanat sürdükten sonra Rebiulahir 698'de (Ocak 1299) öldürülmüştür. Ondan sonra Muhammed b. Kalavun tekrar tahta oturmuştur.⁸⁸³

el-Melikü'l-Muzaffer Baybars el-Çaşnigîr el-Mansûrî et-Türkî: Baybarsiye Hankahı'nın kurucusudur. Şevval 708'de (Mart 1309) sultan olmuş, on bir ay tahtta kaldıktan sonra Ramazan 709 (Şubat 1310) tarihinde azledilerek yerine üçüncü defa Muhammed b. Kalavun gelmiştir.⁸⁸⁴

el-Melikü'l-Mansûr Seyfeddin Ebû Bekir b. Muhammed b. Kalavun: Babasının vefatıyla Zilhicce 741'de tahta geçmiş, iki ay sonra 742 yılında tahttan indirilmiştir.⁸⁸⁵

el-Melikü'l-Eşref Seyfeddin Küçük b. Muhammed b. Kalavun: 742 (1341) yılında tahta oturmuş, beş ay sonra tahttan indirilmiştir.⁸⁸⁶

el-Melikü'n-Nâsır Şihâbeddin Ahmed b. Muhammed b. Kalavun: 742 (1341) yılında sultan olmuş, altı ay sonra tahttan indirilmiştir.⁸⁸⁷

el-Melikü's-Sâlih Ebû'l-Fidâ İmâdüddin İsmâil b. Muhammed b. Kalavun: Muharrem 743 (Haziran 1342) tarihinde tahta oturmuş, yaklaşık üç yıl sonra Rebiulevvel 746'da (Temmuz 1345) vefat etmiştir.⁸⁸⁸

el-Melikü'l-Kâmil Seyfeddin Şa'bân b. Muhammed b. Kalavun: Kardeşi Sâlih'in vefatıyla tahta oturmuş, 747 (1346) senesinde tahttan indirilmiştir.⁸⁸⁹

el-Melikü'l-Mansûr Zeyneddin Haccî b. Muhammed b. Kalavun: Cemaziyelahir 747 (Eylül 1346) tarihinde sultan olmuş, yaklaşık bir yıl dört ay sonra Ramazan 748'de (Aralık 1347) tahttan indirilmiştir.⁸⁹⁰

el-Melikü'n-Nâsır Bedreddin Hasan b. Muhammed b. Kalavun: İmar faaliyetlerine önem vererek Kahire'de daha önce İslâm dünyasında benzeri olmayan bir

⁸⁸³ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 132a.

⁸⁸⁴ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 132a-132b.

⁸⁸⁵ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 132b.

⁸⁸⁶ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 132b-133a.

⁸⁸⁷ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 133a.

⁸⁸⁸ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 133a-133b.

⁸⁸⁹ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 133b.

⁸⁹⁰ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 133b-134a.

medrese yaptırmıştır. Türbesi de bu külliyeinin içerisinde. Ramazan 748'de sultan olmuş, Cemaziyelahir 752'de (Ağustos 1351) tahttan indirilmiştir. Şevval 755'de (Ekim 1354) tekrar tahta oturmuş, Cemaziyelevvel 762 (Mart 1361) tarihinde öldürülmüştür. İki dönemde toplam on dört yıl saltanat sürmüştür.⁸⁹¹

el-Melikü's-Sâlih Selâhaddin Sâlih b. Muhammed b. Kalavun: Cemaziyelahir 752'de (Ağustos 1351) sultan olmuş, üç yıl dört ay sonra 755/1354 yılında tahttan indirilmiştir.⁸⁹²

el-Melikü'l-Mansûr Selâhaddin Muhammed b. Haccî b. Muhammed b. Kalavun: Cemaziyelevvel 762 (Mart 1361) tarihinde sultan olmuş, iki yıl üç ay sonra Şaban 764 (Mayıs 1363) tarihinde tahttan indirilmiştir. Muhammed b. Kalavun'un ilk sultan olan torunudur.⁸⁹³

el-Melikü'l-Eşref Zeyneddin Şa'bân b. Hüseyin b. Muhammed b. Kalavun: Babası Hüseyin hiç tahta oturmamıştır. Amca oğlu Muhammed tahttan indirilince sultan olmuş, döneminde imar faaliyetlerine önem vererek bîmârîstan ve medrese yaptırarak Sahih-i Buhârî okunması âdetini başlatmıştır. On dört yıl iki aylık saltanatının ardından 778 (1376) yılında öldürülmüştür.⁸⁹⁴

el-Melikü'l-Mansûr Alâeddin Ali b. Şa'bân b. Hüseyin b. Muhammed b. Kalavun: Zilkade 778'de (Mart 1377) sultan olmuş, yaklaşık beş yıl sonra Safer 783 (Mayıs 1381) vefat etmiştir. Muhammed b. Kalavun'un torununun oğullarından sultan olan ilk kişidir.⁸⁹⁵

el-Melikü's-Sâlih Zeyneddin Haccî b. Şa'bân b. Hüseyin b. Muhammed b. Kalavun: Kardeşi Ali'nin vefatıyla saltanatı devralmış, bir buçuk yıl saltanant sürdükten sonra Ramazan 784'de (Kasım 1382) tahttan indirilmiştir. 791 (1389) senesinde tekrar tahta otursa da kısa bir süre sonra yine tahttan uzaklaştırılmıştır. Böylece Selahaddin Yusuf b. Eyyûb'dan o güne süregelen Kürt ve Türk Devletlerinin yönetimi son bulmuştur.⁸⁹⁶

⁸⁹¹ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 134a-134b.

⁸⁹² Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 134b.

⁸⁹³ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 134b-135a.

⁸⁹⁴ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 135a-135b.

⁸⁹⁵ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 135b.

⁸⁹⁶ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 135b-136a.

2.2.7.3. Çerkez Devletinin Başlangıcı⁸⁹⁷

el-Melikü'z-Zâhir Seyfeddin Berkuk b. Anas: Çerkezlerden Mısır'da sultan olan ilk kişidir. Ramazan 784'de (Kasım 1382) tahta oturmuş, altı yıl sonra 791'de tahtını kaybederek Kerek'te hapse atılmıştır. Tahta ikinci kez çıkan el-Melikü's-Sâlih Haccî mücadeleyi kaybedince bir süre sonra ikinci kez sultanlığını ilan etmiş, imar faaliyetlerine önem vererek Berkûkiye Medresesini yaptırmıştır. Şevval 801 (Haziran 1399) tarihinde vefat etmiş, iki dönemdeki toplam, on altı sene saltanat sürmüştür.⁸⁹⁸

el-Melikü'n-Nâsır Zeyneddin Ferec b. Berkuk: Babası gibi iki defa sultan olmuştur. Birincisi; babasının vefatının ardından sultan olmuş, altı sene beş ay sonra 808 (1405) yılında tahtından olmuştur. Cemaziyelahir 808'de tekrar tahta çıkmış, Safer 815 (Mayıs 1412) tarihinde Dımaşk'ta öldürülmüştür. İki dönemdeki toplam saltanat süresi yaklaşık on dört yıldır.⁸⁹⁹

el-Melikü'l-Mansûr İzzeddin Abdülazîz b. Berkuk: Rebiulevvel 808'de (Eylül 1405) saltanatı ele geçirmiş fakat iki ay sonra tahtını kaybederek iktidara tekrar kardeşi Nâsır Ferec gelmiştir.⁹⁰⁰

el-Halifetü's Sultân Emîrû'l Mü'minîn el-Müstaîn-Billâh b. el-Mütevekkil el-Abbas b. Muhammed b. Ebû Bekir b. Süleyman b. Ahmed el-Abbâsî: Nâsır Berkuk'un ölümüyle Şam'dan Mısır'a gelerek halifelik sıfatına ilaveten sultan olarak ilan edilmiş, yedi ay sonra tahttan indirilerek kendisi Halife olarak kalmaya devam etmiştir.⁹⁰¹

el-Melikü'l-Müeyyed Seyfeddin Şeyh el-Mahmûdî ez-Zâhirî el-Çerkesî: Şaban 815'te (Kasım 1412) sultan olmuş, sekiz yıl dört ay iktidarda kalarak Muharrem 824 (Ocak 1421) tarihinde vefat etmiştir. Döneminde Müeyyediye Medresesi inşa edilmiştir.⁹⁰²

⁸⁹⁷ ابتداء الدولة التركسية

⁸⁹⁸ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 136a-136b.

⁸⁹⁹ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 136b-137a.

⁹⁰⁰ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 137a.

⁹⁰¹ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 137b.

⁹⁰² Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 137b-138a.

el-Melikü'l-Muzaffer Şihâbüddin Ahmed b. Şeyh el-Müeyyed: Babasının vefatıyla 824 senesinde çocuk yaşta sultan ilan edilmiş, sekiz ay sonra tahttan indirilmiştir.⁹⁰³

el-Melikü'z-Zâhir Seyfeddin Tatar ez-Zâhirî el-Çerkesî: Dımaşk'ta Şaban 824'te (Ağustos 1421) sultanlığını ilan etmiş yaklaşık üç ay saltanat sürerek aynı yılın Zilhicce ayında vefat etmiştir.⁹⁰⁴

el-Melikü's-Sâlih Nâsirüddin Muhammed b. Tatar: Babasının vefatıyla sultan olmuş, dört ay iktidarda kalarak 825/1422 yılında vefat etmiştir.⁹⁰⁵

el-Melikü'l-Eşref Seyfeddin Barsbay ez-Zâhirî el-Çerkesî: Rebiulevvel 825'te (Şubat 1422) sultan olmuş, döneminde birçok medrese, cami, hankah ve türbe yaptırmıştır. Kıbrıs'ı fethetmiş, on altı yıl dokuz ay iktidarda kalarak Zilhicce 841 (Haziran 1438) tarihinde vefat etmiştir.⁹⁰⁶

el-Melikü'l-Azîz Cemaleddin Yûsuf b. Barsbay: Babasının vefatıyla sultan olmuş, yaklaşık üç ay tahtta kalarak Rebiulevvel 842'de (Eylül 1438) tahttan indirilmiştir.⁹⁰⁷

el-Melikü'z-Zâhir Seyfeddin Çakmak el-'Alâî ez-Zâhirî el-Çerkesî: Rebiulevvel 842'de (Eylül 1438) tahta oturmuş, birkaç onarım hariç kayda değer bir imar faaliyetinde bulunmamıştır. On dört yıl on ay tahtta kalarak Safer 857'de (Şubat 1453) vefat etmiştir.⁹⁰⁸

el-Melikü'l-Mansûr Fahreddin Osman b. Çakmak: Muharrem 857'de (Ocak 1453) sultan olmuş, fakat kırk üç gün sonra tahttan indirildi.⁹⁰⁹

el-Melikü'l-Eşref Seyfeddin İnal el-'Alâî en-Nâsirî el-Çerkesî: Rebiulevvel 857'de (Mart 1453) tahta geçmiş, Rebiulevvel 865 (Aralık 1461) tarihinde vefat edene kadar saltanatı devam etmiştir.⁹¹⁰

⁹⁰³ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 138a.

⁹⁰⁴ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 138a.

⁹⁰⁵ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 138a-138b.

⁹⁰⁶ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 138b.

⁹⁰⁷ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 138b-139a.

⁹⁰⁸ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 139a. Seyfeddin Çakmak'ın hasta olduğundan vefat etmeden bir ay evvel tahtı bıraktığı ve yerine Osman b. Çakmak'ın geçtiği değerlendirilmektedir.

⁹⁰⁹ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 139a-139b.

⁹¹⁰ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 139b.

el-Melikü'l-Müeyyed Şehâbeddin Ahmed b. İnal: Babasının vefatıyla sultan olmuş, yaklaşık dört ay tahtta kaldıktan sonra Ramazan 865'te (Haziran 1461) tahttan indirilmiştir.⁹¹¹

el-Melikü'z-Zâhir Seyfeddin Hoşkadem en-Nâsirî el-Müeyyedî er-Rûmî: Ramazan 865'te (Haziran 1461) tahta çıkmış, tahtta altı sene beş ay kaldıktan sonra Rebiulevvel 872'de (Ekim 1461) vefat etmiştir.⁹¹²

el-Melikü'z-Zâhir Seyfeddin Yelbay el-İnâlî el-Müeyyedî el-Çerkesî: Sultan Hoşkadem'in vefatıyla tahta çıkmış, saltanatta daha iki ayını tamamlayamadan tahttan indirilmiştir.⁹¹³

el-Melikü'z-Zâhir Seyfeddin Temürboğa ez-Zâhirî er-Rûmî: 872/1467 yılında tahta çıkmış, o da iki ayını tamamlayamadan tahtından indirilmiştir.⁹¹⁴

el-Melikü'l-Eşref Seyfeddin Kayıtbay el-Mahmûdî ez-Zâhirî el-Çerkesî: Recep 873'te (Ocak 1468) sultan olmuş, uzun süren saltanatı döneminde imar faaliyetlerine önem vermiştir. Sultan Kayıtbay Peygamberimizin kabrini, Mescid-i Nebvî'yi ve Dimaşk'taki Emevi Cami'sini yenilemiş ve ülkesinde birçok medrese ve cami yaptırmıştır. On dokuz yıl dört ay iktidarda kaldıktan sonra Zilkade 901 (Ağustos 1496) tarihinde vefat etmiştir.⁹¹⁵

el-Melikü'n-Nâsir el-Eşref Muhammed b. Kayıtbay: Babası Sultan Kayıtbay'ın vefatıyla tahta oturmuştur. Yaklaşık iki sene üç ay saltanat sürmüş, Rebiulevvel 904 (Ekim 1498) suikastle öldürülmüştür.⁹¹⁶

el-Melikü'z-Zâhir Seyfeddin Kansu el-Muhammedî el-Eşrefî el-Çerkesî: Muhammed b. Kayıtbay'ın dayısıdır. Rebiulevvel 904'te (Kasım 1498) tahta geçerek yaklaşık on ay hüküm sürmüş, Zilkade 905'te (Haziran 1500) tahttan indirilmiştir.⁹¹⁷

el-Melikü'l-Eşref Seyfeddin Canbolat el-Çerkesî: Zilhicce 905'te (Haziran 1500) sultan olmuş, altı ay sonra Cemaziyelahir 906'da (Ocak 1501) tahttan indirilmiştir.⁹¹⁸

⁹¹¹ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 139b-140a.

⁹¹² Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 140a.

⁹¹³ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 140a-140b.

⁹¹⁴ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 140b.

⁹¹⁵ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 140a-140b.

⁹¹⁶ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 141a-141b.

⁹¹⁷ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 141b-142a.

el-Melikü'l-Âdil Seyfeddin Tomanbay el-Çerkesî: Sultan Canbolat'ın indirilmesiyle tahta oturmuş, yaklaşık yüz günlük saltanatının ardından Şevval 906'da (Nisan 1501) o da tahtından indirilmiştir.⁹¹⁹

el-Melikü'l-Eşref Kansu Gavri: Tomanbay'ın ardından Ramazan bayramında sultan olmuş ve halen saltanatı devam etmektedir.⁹²⁰ İmar faaliyetlerine önem vererek birçok medrese, kütüphane, sebil yaptırmış; birçok yapıyı tamir ederek yenilemiştir.⁹²¹

Görüldüğü üzere müellif Mısır sultanlarını anlatılırken Eyyûbî ve Memlûk dönemleri arasında herhangi bir ayırım yapmamakta, devlet idaresindeki bu değişikliği; Mısır'da süregelen idaredeki yönetim değişikliği olarak değerlendirmektedir. Günümüz araştırmacıları tarafından Memlûk devleti bir bütün olarak ele alınsa da, Müellif tarafından bu zaman dilimi, Bahrî (Türk) ve Burcî (Çerkez) Memlûkler olarak iki kısımda incelenmiştir.

2.3. METODU VE USLÛBU

Malatî eserlerine özenle hazırladığı mukaddimelerle başlamaktadır. Mukaddime kısmında besmele, hamdele, salvele, müellifin Allah'a münacaatı, eser hakkında bilgi, eserde nasıl bir metod izlediğini, isminin ne olduğunu ve eseri hangi maksatla kaleme aldığını açıklamaktadır. Müellif eseri herhangi birine ithaf ettiği durumlarda yine bu hususu mukaddime kısmında ifade etmektedir.⁹²²

Mukaddimelerde zikredilen hamdele kısmı eserin konusuna göre farklılık arz etmektedir. Burada eser hangi alanda yazılmış ise o konuya vurgu yapılmıştır. Öyleki sadece eserin hamdele kısmını okuyan kişi, eserin yazılış amacı ve mahiyeti hakkında fikir sahibi olabilir. Bu hususu örneklendirecek olursak;

Müellif fatiha suresinin tefsiri hakkında yazdığı *en-Nefhatü'l-Fâiha fî Tefsîri'l-Fâtiha* adlı eserin hamdele kısmını “Aziz kitabını “es'Seb'u'l-Mesânî” olan fatiha suresi ile başlatan Allah'a hamdolsun”⁹²³ diyerek ifade etmektedir.

⁹¹⁸ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 142a-142b.

⁹¹⁹ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 142b.

⁹²⁰ Müellifin eseri yazdığı zaman itibarıyla (1514).

⁹²¹ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 142b-143a.

⁹²² Malatî, *el-Mecmû'u'l-Bostânî'n-Nûrî*, vr. 2a.

⁹²³ Malatî, *en-Nefhatü'l-Fâiha*, vr. 14b.

Malatî astroloji alanında kaleme aldığı *Necmü's-Şükr* adlı eserinin hamdele kısmını “Yıldızları yaratan, kudretiyle onları hareket ettiren ve onların hareketini bir hikmetle yapan Allah’a hamdolsun”⁹²⁴ sözleriyle dile getirmektedir.

Müellifin Siyer-i Nebî alanında kaleme aldığı *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* adlı eserinde ise hamdele kısmı “Hz. Muhammed'i müjdeci, uyarıcı, Allah'a davet eden ve Allah'ın izniyle insanları aydınlatıcı hak bir peygamber olarak gönderen Allah'a hamd olsun. Böylece mahlûkatı karanlıklardan aydınlığa çıkardı ve onunla insanları hidayete erdirdi.”⁹²⁵ cümleleriyle ifade edilmektedir.

Müellif Hz. Peygambere salavattan sonra ilgili eseri tanıtıcı kısa bilgiler vermekte, eseri yazarken nasıl bir yol izlediğini dile getirmektedir. Örneğin; Malatî *el-Kavlü'l-Hazm fî Tarihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azm* adlı eserinde Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kadar olan peygamberlerin muhtasar olarak zikredeceğini ifade ederek, peygamberlerin kaç sene yaşadıkları, ne kadar peygamberlik görevinde bulundukları ve Ülü'l-azm peygamberlerden olup olmadığı hususlarının inceleneceği ifade edilmektedir.⁹²⁶

Malatî mukaddime kısmında ilgili eseri yazmasına vesile olan sebepleri kimi zaman açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin; Malatî, *Neylü'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* adlı eserinin girişinde ulemâ ve devlet kademelerinde ileri gelen dostlarından birçok defa, çok uzun tarihî anlatımlara girmeden, Zehebî'nin uslûbunu takip ederek *Düvelü'l-İslâm*'a zeyl yazmasını talep ettiklerini ifade etmektedir. Kendisi de Zehebî'nin *Düvelü'l-İslâm* adlı eserini överek, onun kaldığı yerden kendi zamanlarına kadar olan hadiseleri ve vefeyâtları aynı uslûpla biraraya getirdiğini ifade etmektedir.⁹²⁷

Müellif *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-Umr ve't-Terâcim* eserinin mukaddimesinde ise; hazırladığı bu eserin, daha önce yazılan Bedreddin el-Aynî'nin Tarihi, İbn Hacer el-Askalânî'nin Tarihi, Makrîzî'nin Tarihi vb. tarih kitaplarının devamı niteliğinde olduğunu ifade etmektedir.⁹²⁸

⁹²⁴ Malatî, *Necmü's-Şükr*, vr. 199b.

⁹²⁵ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 36b.

⁹²⁶ Malatî, *Târihi'l-Enbiyâ*, vr. 58a.

⁹²⁷ Malatî, *Neylü'l-Emel*, I, 77.

⁹²⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 148.

Malatî mukaddime kısmında ilgili eseri kaleme alırken yararlandığı kaynakları çoğunlukla zikretmemektedir. Yazar *el-Kavlü'l-Hazm fî Tarihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azm* adlı eserin girişinde eseri hazırlarken bu alanda ileri gelen ulemânın eserlerinden istifade ettiğini ifade etmektedir. Burada da kapalı bir ifade kullanılmış, eser isimleri ayrıca zikredilmemiştir.

Müellif eserlerinde konu başlıklarını ana metinden farklı olarak kırmızı mürekkeple yazmıştır. Bu durum konunun daha belirgin hale gelmesi ve meseleler arasında herhangi bir karışıklığa mahal vermemek adına isabetli olmuştur.

Malatî'nin İslâm Tarihi ile ilgili eserlerini hazırlarken anlatımın detaylandırılması noktasında tek bir metodu kullandığını söylemek mümkün görünmemektedir. Olayların detaylandırılması hususunda incelediği dönemleri de dikkate alarak iki ayrı yol takip ettiği söylenilebilir.

Müellif Peygamberler Tarihi, Siyer-i Nebî, Hulefâ-yi Râşidîn devrini yazdığı eserlerde ve Mısır sultanlarını zikrettiği *Nüzhetü'l-Esâtîn fî men Veliye Mısır mine's-Selâtîn* adlı çalışmada muhtasar bir anlatım tarzını benimseyerek çoğunlukla ayrıntıya girmemiştir.

Bu eserlerin hedef kitlesi halk olduğundan olsa gerek, bu çalışmalarda üslup olarak da sade bir anlatım tarzı tercih edilmiştir. Anlatımın ahengini bozmamak adına çoğu zaman faydalandığı kaynaklar belirtilmemiş, hadis rivayetlerinde sened zincirine yer verilmemiştir.

Müellifin diğer Mısır Tarihi ile ilgili eserlerinde ise daha çok sade bir dil kullanmasına rağmen tek düze bir anlatım bulunmamaktadır. Kimi zaman şiirleriyle anlatımı güçlendirmekte, kimi zaman da farklı kişilerden şiirler aktarmaktadır.

Malatî kimi zaman eserlerinde Türkçe kelimeler kullanmış, Türk kökenli isimlerin manalarını çoğu zaman izah etmeye çalışmış veya eserlerini Arapça yazmasına rağmen bazı kelime ve terkiplerin Türkçe anlamını da belirtme ihtiyacı hissetmiştir.⁹²⁹

Bu sebepten dolayı *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-Umr ve't-Terâcim* adlı eserin tahkik çalışmasını yapan Ömer Abdusselam Tedmürî çalışmasının sonuna "Fihrisü'l-

⁹²⁹ Malatî, *en-Nefhatü'l-Fâiha*, vr. 19a.

Mustalahât ve'l-Elkâb"⁹³⁰ adıyla bir bölüm açmış, burada da daha çok Türkçe kelimeleri açıklamıştır. Ayrıca Tedmürî yine bu eserin sonuna “Fihrisü Meânî'l-Esmâî't-Türkiyyeti ve Gayriha” adlı bahis açarak çoğunluğu Türkçe kökenli olan isimlerin anlamlarını ifade etmektedir.

Malatî'nin, eserlerini kaleme alırken bu şekilde bir yol izlemesi, Türkçe'ye ve Türk kültürüne hâkimiyetini göstermek istemesi veya muhatapları içerisinde Türkçe bilen kişilerin olabileceğinin hesaba katılması olarak değerlendirilebilir.

Müellifin İslâm Tarihine dair ilk kaleme aldığı eser *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-Umr ve't-Terâcim* adlı çalışmadır. Bu esere başlarken müellif dönemi hakkında genel bilgiler vermekte, buna da Memlûk sultanından değil, “Müslümanların halifesinden” başlamaktadır.

Malatî'nin eserleri incelendiğinde Halifenin adeta temsili bir makam olarak değerlendirildiği, siyasî anlamda sultan kıyasla elinde herhangi bir güç bulundurmadığı görülmektedir. Hal böyleyken kitabına hilafet konusuyla başlaması, onun bu hususa verdiği değeri göstermektedir.

Müellif *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-Umr ve't-Terâcim* ve *Neylû'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* adlı eserlerinde tarihi olayları anlatırken şahıs biyografilerini de paylaşmakta ve bütün bunları bir bütünlük içerisinde bizlere sunmaktadır. Fakat Malatî'nin şahıs biyografilerini müstakil olarak ele aldığı *el-Mecmau'l-Müfennen bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven* adlı eseri de bulunmaktadır. Müellif bu eserinde insanları sultan, âlim, şair, kadın, erkek vb. herhangi bir ayrıma tabi tutmamış hepsini alfabetik sıra içerisinde ele almıştır.

Malatî *el-Mecmau'l-Müfennen bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven* adlı eserinde şahısları ele alırken bilebildiği kadarıyla nesebinin tamamını saymaktadır. Nesebinden sonra mensub olduğu mezhep, kabilesi, kendisine nisbet edilen yer ve şöhret bulduğu lakap bizlerle paylaşılmaktadır.

Biyografisi anlatılan kişinin nerede ve ne zaman doğduğu, ilim adamıysa gördüğü eğitim ve hocaları, yönetici ise yaptığı vazifeler, o kişiyi tanıyıp tanımadığı, tanıdığı kişiye onunla yaşadığı anılar kitapta bizlerle paylaşılan konular arasındadır.

⁹³⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 263.

Bahsedilen kişi ilim ehli veya şairse bu kişiden rivayetler yapılmakta, yönetici ise onun icraatları tanıtılmaktadır. Ayrıca bahsedilen kişinin ahlakı anlatılarak vefat yeri ve tarihi zikredilmektedir.

Müellif olayların tarihlerini, doğum ve vefat tarihlerini zikrederken çoğunlukla gün, ay ve yıl bilgisini bizlerle paylaşmaktadır. Paylaşılan bu tarihler birkaç istisna hariç yazarın belirttiği güne denk gelmektedir. Örneğin; 22 Zilkade 866 Çarşamba günü gerçekleşen bir olayı anlatmaktadır.⁹³¹ Bizler de tarihin miladi takvimdeki karşılığını araştırdığımızda karşımıza 18 Ağustos 1462 Çarşamba günü çıkmaktadır. Tarihlendirmede bu şekilde bir uyumun olması, müellifin yaşanan hadiseleri hemen kayda geçirildiğini göstermektedir.

Malatî olayın tam olarak tarihini tam olarak bilemediğinde ise ayın ilk günü, ilk günleri, ortası, son on gününde, son günlerinde veya son günü gibi yaklaşık tarihlendirmeler yapmaktadır. Malatî'nin bütün eserlerinde kronolojik bir anlatım görüldüğünden müellif olayların tarihlerini zikretmeye ayrı bir önem vermektedir.

Malatî kendisinin şahit olmadığı, kaynaklardan istifade ederek yazdığı hususlarda eleştirel bir yaklaşımla kaynakları incelemiş, kimi zaman da kendinden önceki kaynakları eleştirmiştir. Buna müellifin eserlerinden de büyük ölçüde istifade ettiği dönemin ileri gelen tarihçilerinden Bedreddin el-Aynî⁹³² ve İbn Tağrıberdî'yi eleştirmesi⁹³³ verilebilir. Malatî, ilgili hadiseyi aktardıktan sonra kendisinin İbn Tağrıberdî'nin aktardığı haberi kendisinin bilmediğini ve bu haberin asılsız olduğunu ifade etmektedir.⁹³⁴

Müellif tarihi hadiseleri anlatırken farklı vesilelerle olaylara ait tahlil ve eleştiriler de yapmaktadır. Bunun en güzel örneği; Sultan Hoşkademin vefatıyla yönetimde zaafiyetler oluşmuş, onun yerine gelen Sultan Yelbay bürokrasiye hâkim olamamıştır. Bir süre sonra Sultan Yelbay hal' edilerek yerine Zâhir Temürboğa (1467-1468) geçmiştir. Fakat o da muktedir olamamış bir süre sonra tahtını kaybetmiştir. Müellif

⁹³¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 172.

⁹³² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 246.

⁹³³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 235, 257; II, 130.

⁹³⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 92.

Sultan Temürboğa'nın yetersizliğini hocası Kâfiyeci'den aktarımlar yaparak eleştirmektedir.⁹³⁵

Malatî'nin yönetimi eleştirdiği bir başka örnek de Sultan Kayıtbay'ın Fatih Sultan Mehmed sonrası Osmanlı Devletinde yaşanan iktidar mücadelesinde takındığı tavidir. Bu olayda Memlûk Devleti Şehzade Cem'i desteklemiş hatta bir müddet askerleriyle beraber Şehzade Cem'e hâmilik yapmışlardır. Müellif bu durumu eleştirmekte Sultan Beyazıt'ı farklı vesilelerle överek, tahtın büyük kardeşin yani Beyazıt'ın hakkı olduğunu ifade etmektedir.⁹³⁶

Müellifin eleştirilerine, Malatya nâibinin haksız yere şehrin kadı'sını öldürmesi de örnek verilebilir. Burada nâib anlaşmazlık yaşadığı kadı'yı Osmanlı taraftarlığı suçlamasıyla öldürmüştür. Malatî bunun yanlış olduğunu belirterek öldürülen kadı'yı övmektedir.⁹³⁷

Malatî çoğunlukla objektif bir bakış açısıyla olayları değerlendirip, kimi zaman da bizzat kendi devletini eleştirse de, devletin bütünlüğü söz konusu olduğunda, savaş durumlarında devletin yanında yer almıştır. Buna müellifin Memlûkler ve Osmanlı arasındaki 5 yıl savaşlarının başlangıcına sebep olan, Osmanlı Devleti'ne gönderilen hediyelerin Memlûk Sultanınca gaspedilmesi olayını aktarış şeklinde görebiliriz. Bu olay diğer Memlûk tarihi kaynaklarında ayrıntılı olarak zikredilmektedir. Malatî, eserinde ilgili olayı anlatmasına rağmen, hediyelerin daha önce gaspedilmesi hadisesine hiç değinmemektedir.

2.4. KAYNAKLARI

Malatî İslâm Tarihi alanında yazdığı eserlerinde sadece kendi zamanını kaleme almamış; Peygamberler Tarihi, Siyer-i Nebî ve Hulefâ-yi Râşidîn hakkında da eserler yazmıştır. İncelenen dönemlerin farklılık arzemesi, kullanılan kaynakların da çeşitlenmesine neden olmaktadır.

Müellifin Peygamberler Tarihi alanında kaleme aldığı *el-Kavlü'l-Hazm fî Tarihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azm* adlı eserin kaynakları, incelenen dönemin mahiyeti de dikkate

⁹³⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 300.

⁹³⁶ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 214.

⁹³⁷ Malatî, *Neylü'l-Emel*, VIII, 101.

alındığında büyük oranda Kur'an-ı Kerîm'dir. Kur'an-ı Kerîm'de zikredilmeyen hususlarda ise Hadis-i Şerif'lerin aktarıldığı ilk dönem İslâm Tarihi kaynaklarından istifade edilmiştir. Fakat gerek eserin başlangıcında gerekse içeriğinde herhangi bir kaynağa atıf bulunmamaktadır.

Malatî'nin Siyer-i Nebî alanında kaleme aldığı *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* adlı çalışmasında ise Kur'an-ı Kerîm ve Hadislerin dışında büyük ölçüde Süheylî'nin (ö. 581/1185) *er-Ravzü'l-Ünüf*⁹³⁸ ve Safedî'nin (ö. 764/1363) *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*⁹³⁹ adlı eserlerinden istifade ettiği görülmektedir. Fakat müellif bu çalışmasında da birkaç istisna hariç herhangi bir esere atıfta bulunmamaktadır.

Müellifin Hulefâ-yi Râşidîn dönemi hakkında kaleme aldığı *er-Ravzatü'l-Murabba'a fî Sîreti'l-Hulefâ'i'l-Erba'a* adlı eserde ise ilk dönem İslâm Tarihi kaynaklarından istifade ettiği görülmekte, kendi döneminden ise daha çok Suyûtî'nin (ö. 911/1505) *Târihu'l-Hulefâ*⁹⁴⁰ adlı eserinden yararlandığı değerlendirilmektedir. Bu çalışmada da herhangi bir esere atıf bulunmamaktadır.

Malatî Mısır Tarihi ile ilgili yazdığı *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-Umr ve't-Terâcim*, *Neylü'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* ve *el-Mecmau'l-Müfennen bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven* adlı eserlerinde ise olabildiğince bilgi kaynağını zikretmeye çalışmıştır. Müellif bu eserlerinde öncelikle kendi müşahedeleri, görgü tanıkları, olaya şahit olmayıp rivayet edenler ve dönemin tarih kitaplarından yararlanmıştır.

Müellif kaynaklarını zikrederken çoğunlukla eserin sahibini zikretmiş, çoğunlukla kaynak eserin ismini zikretmemiştir. Buna örnek olarak; Hafız İbn Hacer dedi ki,⁹⁴¹ İbn Tağrıberdi dedi ki,⁹⁴² Hafız Sehâvî'nin kendi tarihinde zikrettiği üzere,⁹⁴³ Şeyhulislâm

⁹³⁸ Süheylî, Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Has'amî, *er-Ravzü'l-Ünüf fî Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li'bni Hişâm*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, Beyrut 2000.

⁹³⁹ Safedî, Salâhuddîn Halîl b. Aybeg, *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnaût, Dâru İhyâi't-Türâs, Beyrut 2000.

⁹⁴⁰ Suyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Târihu'l-Hulefâ*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Matba'atü's-Sa'âde, Mısır 1952.

⁹⁴¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 227. İbn Hacer'in tarih kitabından kasıt *İnbâi'l-Gumr bi Ebnâi'l-Umr* adlı eseridir. Baskısı bulunmaktadır. İbn Hacer, *İnbâi'l-Gumr*.

⁹⁴² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 230. İbn Tağrıberdi'nin tarih kitabından kasıt *en-Nücûmü'z-Zâhire fî Mülûki Mısr ve'l-Kâhire* adlı eserdir. Baskısı bulunmaktadır. İbn Tağrıberdi, *en-Nücûmü'z-Zâhira*.

⁹⁴³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 246. Sehâvî'nin tarih kitabından kasıt *ed-Dev'ü'l-Lâmi' li-Ehli'l-Karni't-Tâsi'* adlı eserdir. Baskısı bulunmaktadır. Sehâvî, *Dav'u'l-Lâmi'*.

Bedreddin el-Aynî kendi tarihinde dedi ki⁹⁴⁴, İbn Tağriberdî'nin tarihinde gördüm,⁹⁴⁵ babamın yazdığı evraklardan aktardım⁹⁴⁶ vb. ifadeler kullanmaktadır.

Malatî, kendisinin bizzat şahit olmadığı tarihi hadiseler hakkında bilgi verirken de çoğu zaman bilgi kaynağını açıklamaktadır. Eğer bilgi kaynağı hocası veya babası ise; “babam bana anlattı ki”⁹⁴⁷ veya “Şeyhimiz Allâme el-Kâfiyeci'den duydum ki”⁹⁴⁸ gibi belirgin ifadeler kullanmaktadır. Bilgi kaynağının tanınan kişilerden olmaması durumlarında ise “onu tanıyanlar bana dedi ki”⁹⁴⁹ veya “(Bilad-ı) Rum'dan bazı arkadaşlarım dedi ki”⁹⁵⁰ gibi kapalı ifadeler kullanmaktadır.

Malatî'nin kaynaklarını ana başlıklar halinde şu şekilde sıralayabiliriz.

1. Kur'an-ı Kerîm
2. Hadis-i Şerifler
3. Müellifler
4. Müşahedeleri
5. Rivayetler
6. Mektuplar ve Diğer Vesikalar

2.4.1. Kur'an-ı Kerîm

Malatî, eserlerinde ayetleri kimi zaman hadiseleri anlatmak, kimi zaman da olayla ilgili kendi bakış açısını sunmak üzere kullanmaktadır. Müellifin peygamberler tarihi ile ilgili kaleme aldığı eserinde, bir husus dışında ayetleri zikretmeden konuyu ele almıştır. Örneğin; Hz. Âdem'in hayatı kısmında “ Hz. Âdem ilk yaratılan insandır.”⁹⁵¹ Allah onu

⁹⁴⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 248. Şeyhulislâm Bedreddin el-Aynî'nin tarih kitabından kasıt *İkdu'l-Cümân fî Târîhi Ehli'z-Zamân* adlı eserdir. Baskısı bulunmaktadır. Aynî, Bedrüddin Mahmud, *İkdu'l-Cümân fî Târîhi Ehli'z-Zamân*, thk. Mahmud Rızk Mahmud, Dâru'l Kütüb ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, Kahire 2010.

⁹⁴⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 257.

⁹⁴⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 246. Şeyhulislâm Bedreddin el-Aynî'nin tarih kitabından kasıt *İkdu'l-Cümân fî Târîhi Ehli'z-Zamân* adlı eserdir.

⁹⁴⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 326.

⁹⁴⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 136, 186.

⁹⁴⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 114.

⁹⁵⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 348.

⁹⁵¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, IV, 17.

⁹⁵¹ "Hani, Rabbin meleklere, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz.” demişler. Allah da, “Ben sizin bilmediğinizi bilirim” demişti. , *Kur'an-ı Kerîm Meali*, (terc. Din İşleri Yüksek Kurulu), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009, Bakara: 2/30.

anne ve babasız olarak topraktan yaratmıştır.⁹⁵² Sonra ona kendi ruhundan üflemiş,⁹⁵³ melekleri ona secde ettirerek⁹⁵⁴ cennetine yerleştirmiştir⁹⁵⁵...” ayetlere doğrudan atıf yapmak yerine, onlardan istifade ederek bütüncül bir anlatım tarzı tercih etmiştir.

Müellif *el-Kavlü'l-Hazm fî Tarihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azm* adlı eserinde ayeti zikrederek konuya açıklık getirmeye çalışmaktadır. Malatî, Hz. Yûşa'nın hayatını anlatırken “ ... Hz. Yûşa', Hz. Mûsâ'nın (a. s.) ardından yine Hz. Mûsâ'nın şeriatına devet eden Allah'ın nebîsi ve resulüdür. Hz. Yûşa', Hz. Mûsâ'nın en ileri gelen ashabından olup, Hz. Mûsâ vefat edene kadar onun yanından ayrılmamıştır. Allah Teâla Kur'an-ı Kerîm'de bu konuya şu şekilde işaret etmektedir. “bi kavlihî Teâlâ: ve iz kâle Mûsâ li fetâhu⁹⁵⁶ ...” ifadelerini kullanarak⁹⁵⁷ burada doğrudan ayete atıf yapmaktadır.

Malatî kimi zaman da ayetleri olayın daha iyi anlaşılması için, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde bizlere sunmaktadır. Yazar *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* adlı eserinde Hz. Peygamberin sefer esnasında korumaları olduğunu ifade etmekte, Allah Teâla; “Allah seni insanlardan koruyacaktır”⁹⁵⁸ ayetini indirdikten sonra ise Hz. Peygamberin koruma istemediğini belirtmektedir.⁹⁵⁹

Müellif Mısır Tarihi ile ilgili eserlerinde, olaya kendi bakış açısını yansıtmak şeklinde nâdiren ayetleri de zikrettiği görülmektedir. Bu konuya örnek olarak; Malatî, II. Murad'ın Varna savaş galibiyetini ayrıntılı bir şekilde eserinde anlatmaktadır. Her ne kadar kendi devleti olmasa da Müslümanların kazanmasına son derece sevinen müellif, atıf yaptığı ayetlerle anlatıma güç kazandırmıştır. Olayda Osmanlıların İ'lây-ı Kelimetullah maksadıyla “Nice az birlik vardır ki, Allah'ın izniyle sayıca çok birliği yenmişlerdir, Allah sabredenlerle beraberdir”⁹⁶⁰ ayetine dayanarak halis niyetle sefere çıktığını ifade etmekte, savaş esnasında Allah'ın Müslümanların kalplerini cesaretle

⁹⁵² "And olsun biz insanı kuru bir çamurdan, suretlenmiş balçıktan yarattık." (Hicr: 15/26).

⁹⁵³ "Sonra onu (Âdem'i) düzeltip tamamladı, içine ruhundan üfledi; sizin için kulaklar, gözler, gönüller yarattı." (Secde: 32/9).

⁹⁵⁴ 28,29. Hani Rabbin meleklerle, “Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım. Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin” demişti. (Hicr: 15/28-29).

⁹⁵⁵ “Ey Âdem! Sen ve eşin cennette kalın. Dilediğiniz yerden yiyin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz.” (Araf: 7/19).

⁹⁵⁶ Hani Mûsâ, beraberindeki gence şöyle demişti: “İki denizin birleştiği yere varıncaya kadar durmayacağım, ya da uzun zaman gideceğim.” (Kehf: 18/60).

⁹⁵⁷ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 66/a.

⁹⁵⁸ Mâide: 5/67.

⁹⁵⁹ Malatî, *Gâyetü's Sûl*, vr. 51b-52a.

⁹⁶⁰ Bakara: 2/249.

doldurduğunu ve Allah'ın yardımıyla Müslümanların muzaffer olduğunu ifade ederek, “Allah müminlere savaş için yetip arttı. Allah güçlüdür, üstündür.”⁹⁶¹ ayetini zikretmektedir.⁹⁶²

2.4.2. Hadîs-i Şerifler

Malatî, *el-Kavlü'l-Hazm fî Tarihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azm* eserinde hadis rivayetlerine dayalı birçok bilgi paylaşmasına rağmen, hadislere doğrudan atıf yapmamaktadır. İlk dönem islâm tarihi dönemlerini ele aldığı *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* ve *er-Ravzatü'l-Murabba'a fî Sîreti'l-Hulefâi'l-Erba'a* adlı eserlerinde ise anlattığı hususları delillendirmek için sık sık hadislere müracaat etmekte fakat bu hadisleri aldığı kaynakları zikretmemektedir.

Konuya Hz. Şî't'in hayatı örnek verilebilir. *el-Kavlü'l-Hazm fî Tarihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azm* adlı eserde Hz. Şî't'e Allah Teâla'nın elli sahife verdiği ifade edilmekte,⁹⁶³ bu bilgi de hadis-i şeriflerde zikredilmektedir.⁹⁶⁴

Müellif *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* ve *er-Ravzatü'l-Murabba'a fî Sîreti'l-Hulefâi'l-Erba'a* adlı eserlerinde ise sık sık “kâle rasûlullah” ifadesini kullanarak anlattığı hususları delillendirmektedir. Bu konuya örnek olarak; *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* adlı eserde Hz. Peygamberin nesebi Hz. Âdem'e kadar zikredilmiştir. Malatî, bu silsilede Peygamberimizin dedesi Adnan'a kadar olan kısımda (yirmi bir nesil) herhangi bir hata olmadığını ifade ederek⁹⁶⁵ “لا تجاوزوا معدن بن عدنان، كذب التَّسَابُون”⁹⁶⁶ hadisi ile silsileyi ispat etmeye çalışmaktadır.

Bu konuya başka bir örnek olarak da yine aynı eserde Hz. Peygamberin korumaları zikredilirken; Allah Teâla “Allah seni insanlardan koruyacaktır”⁹⁶⁷ ayetini indirdikten sonra Hz. Peygamberin “أَنْصَرَفَ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ عَصَمَنِي” buyurarak korumalarını göndermesi olayı zikredilebilir.⁹⁶⁸

⁹⁶¹ Ahzab: 33/25.

⁹⁶² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 321-324.

⁹⁶³ Malatî, *Târihü'l-Enbiyâ*, vr. 59b.

⁹⁶⁴ Hz. Peygamberden rivayet edildiğine göre Allah, (Hz. Şî't'e) elli sahife vermiştir. فأنزل الله عليه فيما روي عن رسول الله صلى الله عليه وسلم خمسين صحيفة Taberî, *Tarihü'l-Ümem*, I, 96.

⁹⁶⁵ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 38a-38b.

⁹⁶⁶ Kalkaşendî, *Subhu'l-A'sâ*, I, 359.

⁹⁶⁷ Mâide: 5/67.

⁹⁶⁸ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 51b-52a.

Malatî *er-Ravzatü'l-Murabba'a fî Sîreti'l-Hulefâi'l-Erba'a* adlı eserinde Hulefa-i Râşidîn'in faziletlerini sıralarken sıklıkla Hz. Peygamberin onlar hakkında buyurduğu hadisleri zikretmektedir. Örnek olarak; Müellif Hz. Ali hakkında övgüde bulunduktan sonra "Hz. Peygamber buyurdu ki; ben ilmin şehri isem, Ali de onun kapısıdır."⁹⁶⁹ hadisini aktarmaktadır.⁹⁷⁰

Başka bir örnek verecek olursak; Malatî, Hz. Osman'ın faziletlerini sayarak onun Hz. Peygamberin iki kızıyla evli olduğundan "zu'n nureyn" lakabının olduğunu ifade etmektedir. Rukiyye ve Ümmü Gülsüm vefat etmesine rağmen Hz. Peygamberin onun hakkında "Eğer kırk tane kızım olsaydı birbiri peşinden hiç bir tane kalmayana kadar onları Osman'la evlendirirdim"⁹⁷¹ buyurarak ona olan sevgisini dile getirdiğini aktarmaktadır.⁹⁷²

Müellifimiz hadis-i şeriflerden özellikle Peygamberler Tarihi, Hz. Peygamberin Hayatı ve Hulefâ-i Râşidîn dönemini anlatan eserlerinde önemli oranda istifade etmiştir. Fakat hadisleri zikrederken senet zincirini ve hadisi aldığı kaynağı belirtmemiştir.

Müellif Mısır Tarihi ile ilgili eserlerinde, olaya kendi bakış açısını yansıtmak şeklinde nâdiren hadisleri zikrettiği görülmektedir. Bu konuya örnek olarak; 870 senesinin Zilkade ayında Trablusşam nâibi olarak atanan Kanbay el-Hasenî hakkında müellifin zikrettiklerini gösterebiliriz. Malatî bu kişinin nâiblik vazifesine ehil olmadığını anlattıktan sonra Hz. Peygamberin "İş ehil olmayan kimseye verildiği zaman kıyâmeti bekleyiniz."⁹⁷³ hadisini zikretmektedir.⁹⁷⁴

2.4.3. Kendi Müşâhedeleri

Malatî'nin eserlerini kıymetli kılan en önemli özellik, kendi dönemindeki olaylara bizzat şahitlik yapmış olmasıdır. Gençlik evresinden itibaren olayları sıcağı sıcağına kaydetmiş ve sonrasında eserlerini telif etmiştir.

⁹⁶⁹ Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî, *Târihu'l-Hulefâ*, thk. Hamdî ed-Demirdaş, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, Mekke-i Mükerrreme 2004, 133.

⁹⁷⁰ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 112a.

⁹⁷¹ Süyûtî, *Târihu'l-Hulefâ*, 121.

⁹⁷² Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 99b.

⁹⁷³ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî, *Sahîhu'l-Buhârî*, thk. Muhammed Zühayr b. Nasır en-Nasır, Dâru Tavki'n-Necât, Beyrut 1422, İlim 2, I, 21.

⁹⁷⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 140.

Müellifin olayları vaktince kayıt altına aldığına dair pek çok ifade bulunmaktadır. Buna örnek olarak; müellif h. 865 yılında vefat eden Ahmed b. Mûsâ b. Yusuf'un biyografisini anlatırken onun hangi ay vefat ettiğini hatırlamadığını, bunları yazdığı evrakı kaybettiğini ve evraklara yazdığı şeylerin de çoğunu unuttuğunu ifade etmektedir.⁹⁷⁵

Malatî yalnız Kahire'de bulunmamış, Kuzey Afrika ve Endülüs'e seyahatler yaparak bu devletler ve orada yaşayan ileri gelen kişiler hakkında da bilgiler vermiştir. Gittiği yerlerde şehrin ileri gelenleriyle temas kurmuş, ilim adamlarının derslerinde bulunmaya gayret etmiştir. Dönemindeki âlim ve devlet adamlarının biyografilerini bu tür bilgilerle oluşturmuştur.

Müellif 871/1467 yılında Kahire'ye yerleşmiş, babasının da bir dönem vezirlik yapmasından ve Sultan Hoşkadem'in danışma meclisinde olmasından dolayı bürokrasiyle yakın ilişki kurabilmiştir. Bu vesileyle Sultan Hoşkadem'in vefatıyla sarayda yaşanan iktidar mücadelesine bizzat şahit olmuş bunu eserinde ayrıntılı olarak anlatmıştır.⁹⁷⁶

Müellifin bürokrasiyle iyi ilişkileri yalnız bu dönemle kalmayıp vefatına kadar devam etmiştir. Vefatına sebep olan hastalığı döneminde yazdığı eserinde Sultan el-Eşref Kansu Gavri (1501-1516) ve Emîr Tomanbay'ın⁹⁷⁷ yardımlarından bahsederek onları hayırla yad etmektedir.⁹⁷⁸

Müellifin Türkçe bilmesi, Osmanlı Devleti'nden çeşitli maksat ve sebeplerle Kahire'ye gelen kişilerle kolaylıkla iletişim kurmasına vesile olmuş, edindiği bilgileri bizlerle paylaşmıştır.

2.4.4. Müellifler

Malatî eserlerini kaleme alırken çağdaşı ve önceki müelliflerin eserlerinden istifade etmiştir. Bununla beraber eserlerini yazarken diğer kendi eserlerinden de faydalandığını, o eserlere atıflar yaptığını görmekteyiz.

⁹⁷⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 112.

⁹⁷⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 266-314.

⁹⁷⁷ Yavuz Sultan Selim'le yapılan Mercidâbık Savaşında Sultan el-Eşref Kansu Gavri ölmüş, yerine Emîr Tomanbay geçmiştir.

⁹⁷⁸ Malatî, *el-Mecmû'u'l-Bostâni'n-Nûrî*, vr. 1a-11b.

Müellif, *Neylü'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* adlı eserinde birçok defa “*kad zekernâhâ fî târîhina er-Ravzü'l-Bâsim*” ifadesini kullanarak yine kendi eseri olan *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-Umr ve't-Terâcim*'e atıflar yapmaktadır.⁹⁷⁹ Bu uygulamanın günümüz için en güzel yönü şu olmuştur: *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-Umr ve't-Terâcim* adlı eserin birinci cildinde 844/1440 – 850/1447 tarihleri arasında kısmi eksiklikler bulunmaktadır. İkinci cildin başladığı 865/1460 yıllarına kadar olan on dört yıllık kısım ise tamamen kayıptır. Kayıp olan kısımlar hakkında her ne kadar geniş bir malumat alamıyorsak da, konuların *er-Ravzü'l-Bâsim*'e göre nisbeten muhtasar yazıldığı *Neylü'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* adlı eserden ilgili dönem hakkında bilgi edinebilmekteyiz.

Malatî, Mısır Tarihi ile ilgili yazdığı eserlerde mevcut kaynaklardan olabildiğine istifade etmeye çalışmıştır. Müellifin Peygamberler tarihi ve ilk dönem İslâm Tarihi alanında yazdığı eserlerinde de birçok kaynağa müracaat ettiği görülmektedir. Fakat yazarın asıl ihtisas alanının Mısır Tarihi olduğu ve hacim olarak da bu alanda yazdığı eserlerin büyük bir yekün teşkil etmesi sebebiyle ilk önce bu eserlerde faydalandığı müellifler ele alınacaktır.

Bu müellifler sıralanırken tesbit edebildiğimiz kadarıyla olabildiğine çok istifade ettiği eserlerden, daha az yararlandığı eserlere göre sıralama takip edilecektir.

2.4.4.1. Mısır Tarihi ile İlgili Eserlerinde Faydalandığı Müellifler ve Eserleri

Halîl b. Şâhin (ö. 873 / 1468): Müellifin eserlerinde en fazla istifade ettiği kaynak babası Halîl b. Şâhin'dir. Hayatı ve eserleri çalışmamızın ilk bölümünde anlatıldığından burada ayrıca bilgi verilmeyecektir. Tarih alanında yazdığı *Kitâbu Keşfü'l-Memâlik ve Beyânı't-Turûk ve'l-Mesâlik* ve onun muhtasarı olan *Zübdetü Kitâbu Keşfü'l Memâlik ve Beyânı't-Turûk ve'l-Mesâlik*⁹⁸⁰ adlı eserleri Memlûk Tarihi açısından ayrı bir öneme sahiptir. *Kitâbu Keşfü'l-Memâlik ve Beyânı't-Turûk ve'l-Mesâlik* adlı eser günümüze ulaşamamıştır.⁹⁸¹ *Zübdetü Kitâbu Keşfü'l-Memâlik ve*

⁹⁷⁹ Malatî, *Neylü'l-Emel*, V, 449; VI, 79, 110, 168, 171, 179, 351, 398, 424; VII, 14, 20, 24, 34, 42, 75, 119, 164, 174, 189, 249.

⁹⁸⁰ Malatî, babasının daha önce kaleme aldığı büyük kitabı olan *Keşf* adlı eserini özetleyerek oluşturduğu *Zübdetü Kitâbu Keşfü'l Memâlik* adlı eserini 4 Muharrem 846 (15 Mayıs 1542) Salı günü tamamladığını ifade etmektedir. Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 269.

⁹⁸¹ Tedmürî, “Mukaddime”, I, 20; Özbek, “Ortaçağ Türk-İslam Devlet Teşkilatı İçin Rehber Bir Kaynak; Halîl b. Şâhin Eseri: *Zübdetü Keşfü'l-Memâlik*”, 26.

Beyânî't-Turûk ve'l-Mesâlik adlı eser matbu olarak mevcut olup,⁹⁸² kitap üzerinde ayrıca Türkiye'de bir tez çalışması yapılmıştır.⁹⁸³

Kitâbu Keşfü'l-Memâlik ve Beyânî't-Turûk ve'l-Mesâlik adlı eser her ne kadar günümüzde kayıp olsa da Malatî'nin kaynakları arasındadır.⁹⁸⁴ Malatî eserlerinin birçok yerinde babasına atıflar yapmaktadır. Fakat alıntı yaparken nâdiren kitap ismini açıkça ifade etmektedir.

Malatî babasına atıf yaparken “zekera anhu el-vâlidu fî kitâbihî *Keşfü'l-Memâlik*...”⁹⁸⁵, “zekera lî hâza min lafzihi'l-vâlidu rahimehullah...”⁹⁸⁶, “raeytü bi hattî'l-vâlidu teğammeduhu'llahu bi rahmetihî...”⁹⁸⁷, “raeytü fî ba'di te'âlîki'l-vâlidu...”⁹⁸⁸, “ehberanî bihi el-vâlidu...”⁹⁸⁹, “hekâ lî el-vâlidu rahimehu'llah...”⁹⁹⁰, “nakaltü hâzihi'l-cümlete min ta'liki bi hattî'l-vâlidu”⁹⁹¹ gibi ifadeler kullanmaktadır.

Müellif bazen babasından alıntı yaparken “hekâ lî el-vâlidu rahimehu'llah...” ifadesi kullanılmakta, fakat bu kalıbın kullanıldığı alıntılarının bir kısmının sonunda “intehâ kelâmu'l-vâlidu”⁹⁹² ifadesi yer almaktadır. Bu durum aslında müellifin yazdıklarını babasından şifâhen dinlemediğini, konuyu yazarken babasının eserlerinden yararlandığını göstermektedir.

Malatî yaklaşık 21 yaşında babasından ayrılıp (866/1462) Kuzey Afrika ve Endülüs seyahatine çıkmıştır. Seyahatten döndüğünde ise (871/1467) babası hacca gitmiş, hac dönüşü babasının Trablusşam'a dönmesi ve bir süre sonra da orada vefat etmesi sebebiyle babasıyla görüşme imkânı bulamamıştır. Fakat müellifin eserlerinden, babası Halîl b. Şâhin'in kitap ve evraklarının Malatî'ye intikal ettiği anlaşılmaktadır. Onun için müellifin babası hakkında “kâle” (dedi), “hekâ” (hikaye etti, anlattı),

⁹⁸² Zâhirî, *Keşfü'l-Memâlik*.

⁹⁸³ Şükrü Çetin, *XV. Yüzyıl Memlük Kaynaklarından Zubdetü Keşfu'l-Memalik ve Sosyal-Kültürel Açından Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.

⁹⁸⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 205.

⁹⁸⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 205.

⁹⁸⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 150.

⁹⁸⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 259.

⁹⁸⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 71.

⁹⁸⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 242.

⁹⁹⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 186.

⁹⁹¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 212.

⁹⁹² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 136.

“ehberanî” (bana haber verdi) gibi ifadelerinin şifahi olarak değil de, “kitabından aktardı” anlamında değerlendirilmesi daha isabetli olacaktır.

Malatî’nin seyahatte bulunduğu esnada (866-871/1462-1467) babası Halîl b. Şâhin, Sultan Hoşkadem’in danışma meclisinde yer almaktadı. Müellifin bu esnada Kahire’de olmamasına rağmen, orada cereyan eden olayları ve babasının sultanla olan görüşmelerini⁹⁹³ ayrıntılı olarak aktardığı görülmektedir. Malatî’nin canlı olarak tanık olmuş gibi bu anlattıklarına bizzat kendisinin şahit olması mümkün değildir. Müellif bu malumatları babasının evraklarından temin etmiştir. Zaten bazı olayları anlattıktan sonra “nakaltü hâza min hattı’l-vâlidî, rahimehu’llah, liennenî küntü ğâiben bi Bilâdî’l-Mağrib”⁹⁹⁴ ifadesini kullanmaktadır.

Malatî, Abdullah b. Muhammed’in hayatını anlatırken; babası Halîl b. Şâhin’in bu kişinin biyograsisini yazdığını çünkü babasının İskenderiye Nâibi olduğu sırada onun da İskenderiye Kadısı olduğunu ve aralarında dostluk ilişkisi bulunduğunu ifade etmektedir. Malatî, babasından bu kişiyle ilgili nakiller yapmaktadır.⁹⁹⁵

Malatî babasının yazdığı kitap ve notlardan istifade etmesinin yanısıra onun devlet görevlisi olması münasebetiyle ona gelen çeşitli belgelerden de istifade etmiştir. Buna örnek olarak; Müellif, Nâsiruddîn Muhammed el-Burullîsî’nin hayatını anlatırken, Halife Mu’tezid Billah’ın⁹⁹⁶ mührünün onun elinde olduğunu ve yazısının güzelliğini överek, o kişinin hattıyla yazdığı yazışmaların babası Halîl b. Şâhin’e verildiğini, halen de bu harika belgelerin kendisinde olduğunu ifade etmektedir.⁹⁹⁷

İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449): İbn Hacer asıl olarak hadis alanında yaptığı çalışmalarla şöhret bulmasına rağmen, tarih alanında da birçok eseri bulunmaktadır. Malatî’nin “*Târîhu İbn Hacer*” diye kastettiği ve ondan sık sık alıntı yaptığı eser İbn Hacer’in *İnbâ’ü’l-Gumr bi-Ebnâ’i’l-’Umr* adlı çalışmasıdır. İbn Hacer bu eserinde doğduğu tarihten (773/1372) 850’ye (1446) kadar meydana gelen ve çoğu kendisi tarafından müşahede edilen gelişmeleri, çeşitli kuruluş ve vakıflara dair bilgileri

⁹⁹³ Malatî, *er-Ravzü’l-Bâsim*, II, 140, 142-144, 207; III, 109, 116, 133, 207-208, 212.

⁹⁹⁴ Bunları babamın notlarından aktardım. Çünkü ben o sırada Kuzey Afrika’da idim. Malatî, *er-Ravzü’l-Bâsim*, III, 134.

⁹⁹⁵ Malatî, *er-Ravzü’l-Bâsim*, I, 239.

⁹⁹⁶ Mu’tezid Billah 1414-1441 tarihleri arasında Halifelik yapmıştır. Murat Mustafa Akın, *Memlûk Devleti’nde Abbasi Halifeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2018, 102-105.

⁹⁹⁷ Malatî, *er-Ravzü’l-Bâsim*, I, 264.

genellikle yıl, ay ve gün sırasıyla ele alıp o tarihlerde vefat eden tanınmış şahsiyetlerin biyografisini vermekte, İslâm âleminin çeşitli yerlerindeki tanınmış şahsiyetlerin biyografilerini anlatmaktadır.⁹⁹⁸ Malatî'nin *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-Umr ve't-Terâcim* adlı çalışmasını yazarken örnek aldığı eserlerdendir.⁹⁹⁹ İbn Hacer aynı zamanda müellifin babası Halîl b. Şâhin'in hocası ve dostudur.

Malatî eserlerinin birçok yerinde İbn Hacer'e atıflar yapmaktadır. Fakat alıntı yaparken çoğu zaman kitap ismini zikretmemektedir.

Malatî İbn Hacer'e atıf yaparken “kâle el-Hafız İbn Hacer rahimehu'llah...”¹⁰⁰⁰, “kâle el-Hafız Şeyhulislâm İbn Hacer rahimehu'llah...”¹⁰⁰¹ “zekeraha el-Hafız İbn Hacer fî târihihi...”¹⁰⁰² “eşâra el-Hafız İbn Hacer rahimehu'llahu teâla fî târihihi...”¹⁰⁰³ “kad beyyenehu el-Hafız İbn Hacer rahimehu'llah fî târihihi *İnbâ'ü'l-Gumr* fî havâdisi hâzihi's-ünüfseneti minhu...”¹⁰⁰⁴ gibi ifadeler kullanmaktadır.

Malatî, İbn Hacer'i kaynak gösterirken çoğu zaman ondan aldığı bilgileri ma'nen anlatmakta, ondan doğrudan alıntı yaptığı durumlarda ise alıntının sonunda “intehâ” ifadesini kullanmaktadır.¹⁰⁰⁵

Bedreddin el-Aynî (ö. 855/1451): el-Aynî, Türk asıllı Hanefî fakihi, tarihçi, hadis ve dil âlimidir. Malatî eserlerinde *el-Aynî'nin Tarihi*'ne atıflar yapmaktadır. el-Aynî'nin tarihinden kasıt onun *İkdü'l-Cümân fî Târîhi Ehli'z-Zamân* adlı eseridir. el-Aynî'nin *İkdü'l-Cümân* adlı eseri; Hz. Âdem'den kendi zamanına kadarki (850 / 1446) olayları içeren umumi tarih kitabıdır. Eser özellikle Burcî Memlûkleri dönemi için en önemli kaynaklardan biri kabul edilmektedir.¹⁰⁰⁶ Malatî'nin *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-Umr ve't-Terâcim* adlı çalışmasını yazarken örnek aldığı eserlerdendir.¹⁰⁰⁷

Malatî eserlerinin birçok yerinde Bedreddin el-Aynî'ye atıflar yapmaktadır. Fakat alıntı yaparken çoğu zaman kitap ismini zikretmemektedir.

⁹⁹⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Kandemir, “İbn Hacer”, XIX, 527.

⁹⁹⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 148.

¹⁰⁰⁰ Malatî, *Neylû'l-Emel*, II, 38, 362, 3/91, 103, IV, 150, 272; Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 181, 190, 207, 210, 212, 214, 219, 226, 227, 232, 243, 244, 245, 251, 264, 289, 300.

¹⁰⁰¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 174.

¹⁰⁰² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 205.

¹⁰⁰³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 241.

¹⁰⁰⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 215.

¹⁰⁰⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 358.

¹⁰⁰⁶ Tomar, “İkdü'l Cüman”, XXII, 25-26; Koçkuzu, “Aynî, Bedreddin”, IV, 271-272.

¹⁰⁰⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 148.

Malatî Bedreddin el-Aynî'ye atıf yaparken “kâlehu el-Bedr el-Aynî rahimehu'llah...”¹⁰⁰⁸, “kâle el-Bedr el-Aynî rahimehu'llah lemmâ zekera hâzihi'l kıssa...”¹⁰⁰⁹, “kâle el-Aynî...”¹⁰¹⁰, “zekera et-târîhu ellezî zekerahu eş-Şeyh Bedreddin el-Aynî bi 'aynihi...”¹⁰¹¹, “tercemehu el-Bedr el-Aynî fekâle...”¹⁰¹², “kâle Şeyhulislâm Bedreddin el-Aynî fî tercemetihî lehu fî târihihi...”¹⁰¹³, “kâle Şeyhulislâm el-Bedr el-Aynî rahimehu'llah fî târihihi fî tercemetihî...”¹⁰¹⁴, gibi ifadeler kullanmaktadır.

İbn Tağrıberdî (ö. 874/1470) : İbn Tağrıberdî, Türk asıllı Memlükler dönemi tarihçisidir. Malatî eserlerinde İbn Tağrıberdî'nin *Tarihi*'ne atıflar yapmaktadır. İbn Tağrıberdî'nin tarihinden kasıt onun *en-Nücûmü'z-Zâhire fî Mülûki Mısr ve'l-Ğâhire* adlı eseridir. *en-Nücûmü'z-Zâhire fî Mülûki Mısr ve'l-Ğâhire* adlı eser; Mısır'ın fethinden müellifin vefatından iki yıl öncesine kadar geçen sekiz buçuk asırlık dönemi ele alır. Bu eserde her sultanın dönemi ayrı bir bab şeklinde ele alınmış, bu dönemin siyasî ve içtimaî olayları kronolojik sırayla o sultanın vefatına kadar bir bütün hâlinde incelenmiştir. Ayrıca her yılın sonunda o yıl ölen meşhurlar, imar faaliyetleri ve meydana gelen salgın hastalıklar, yangın, kıtlık gibi felâketler hakkında da bilgi verilmiştir.¹⁰¹⁵

Malatî İbn Tağrıberdî'ye atıf yaparken “kâle İbn Tağrıberdî...”¹⁰¹⁶, “kâle el-Cemâl İbn Tağrıberdî rahimehu'llah, fî târihihi...”¹⁰¹⁷, “zekerahu İbn Tağrıberdî...”¹⁰¹⁸, “raeytü fî târihi İbn Tağrıberdî...”¹⁰¹⁹, “zekera İbn Tağrıberdî...”¹⁰²⁰, “kad zekera el-Cemâl İbn Tağrıberdî fî târihihi...”¹⁰²¹ gibi ifadeler kullanmaktadır.

Şemseddîn es-Sehâvî (ö. 902/1497) : Sehâvî, Memlüklerin son dönemlerinde yaşamış hadis âlimi, tarihçi ve aynı zamanda da Malatî'nin hocasıdır. Malatî eserlerinde

¹⁰⁰⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 273-274, 324.

¹⁰⁰⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 294.

¹⁰¹⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 274.

¹⁰¹¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 257.

¹⁰¹² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 239.

¹⁰¹³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 248.

¹⁰¹⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 310.

¹⁰¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Mustafa Çuhadar - İsmail Yiğit, “İbn Tağrıberdî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999), XX, 385-388.

¹⁰¹⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 230.

¹⁰¹⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 227.

¹⁰¹⁸ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 247.

¹⁰¹⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 257, II, 194.

¹⁰²⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 327, II, 237.

¹⁰²¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 81.

Sehâvî'nin Tarihi'ne atıflar yapmaktadır. Sehâvî'nin tarihinden kasıt onun *ed-Dav'u'l Lâmi'* adlı eseridir. Bu eser 801-896 (1398-1491) yılları arasında Mısır ve diğer ülkelerde yaşayan âlimler, kadılar, edipler, şairler, halifeler, sultanlar, emîrler ve vezirler hakkında bilgi vermektedir. Bu eser Burcî Memlûkleri'nin kültür tarihi açısından incelenebilecek en önemli kaynaklardandır.¹⁰²²

Malatî, Sehâvî'ye atıf yaparken “zekerahu el-Hafız es-Sehâvî fî târîhihi...”¹⁰²³, “kâle el-Hafız es-Sehâvî...”¹⁰²⁴, “zekerahu eş-Şems es-Sehâvî fî târîhihi...”¹⁰²⁵ gibi ifadeler kullanmaktadır.

Takıyyüddîn Ahmed b. Alî el-Makrîzî (ö. 845/1442) : Makrîzî, Ortaçağ İslâm dünyasının yetiştirdiği en büyük tarihçilerden biri olup siyasî tarih yanında iktisat tarihi, kültürel ve sosyal tarihe dair çalışmalarıyla meşhur olan Memlûk tarihçisidir.¹⁰²⁶ Malatî'nin *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-Umr ve't-Terâcim* adlı çalışmasını yazarken onun tarihini örnek aldığını ifade etmektedir.¹⁰²⁷ Malatî, *Makrîzî'nin Tarihi* ifadesiyle onun *es-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk* adlı eserini kastetmektedir. Eserde, Selâhaddîn-i Eyyûbî'den (568/1172) müellifin dönemine kadar (844/1441) geçen zaman diliminde Mısır'da hâkim olan sultanlar, vefayâtlar ve önemli olaylar hakkında bilgi verilmektedir. Kitap matbu olarak yayımlanmıştır.¹⁰²⁸

Malatî'nin *Nüzhetü'l-Esâtîn fî men Veliye Mısır mine's-Selâtîn* adlı eserini yazarken Makrîzî'nin *es-Sülûk* adlı eserinden büyük oranda istifade ettiği görülmektedir. Makrîzî bu eserinde Mısır'da hüküm süren devletleri; Eyyûbî, Türk Memlûklüleri ve Çerkez Memlûkler olarak üçe ayırmaktadır.¹⁰²⁹ Malatî de aynı üslûbı tercih etmiştir. Hatta Malatî'nin *Nüzhetü'l-Esâtîn fî men Veliye Mısır mine's-Selâtîn* adlı eseri bir bakıma *es-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk* adlı eserin bir muhtasarı kabul edilebilir. Malatî 1440 tarihinden sonraki dönemleri ise yine takip ettiği üslûp ile kendisi tamamlamıştır.

¹⁰²² Ayrıntılı bilgi için bakınız. Asri Çubukçu, “ed-Dav'u'l Lâmi'”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, IX, 56-57.

¹⁰²³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 224, 246, 265.

¹⁰²⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 326.

¹⁰²⁵ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 85.

¹⁰²⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Seyyid, “Makrîzî”, XXVII, 448-451.

¹⁰²⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 148.

¹⁰²⁸ Makrîzî, Ahmed b. Ali, *es-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*, nşr. Muhammed Mustafa Ziyade, Külliyyeti'l-Âdâb bi Câmîati'l Kahire Kahire 1956.

¹⁰²⁹ Makrîzî, *es-Sülûk*, I, 9.

Malatî alıntı yaparken çoğunlukla Makrîzî'nin ismini zikretmemektedir. Fakat tarihi olayların kaynağını incelediğimizde bunları yazarken *es-Sülûk li-Ma'rîfeti Düveli'l-Mülûk* adlı eserden istifade ettiğini tespit etmekteyiz. Bununla ilgili bir örnek verecek olursak; Malatî; olay hakkında kısa bilgi verdikten sonra “ومن أراد إفادة وضوح هذا”¹⁰³⁰ diyerek ilgili esere yönlendirmekte bazen de “kâle el-Makrîzî...”¹⁰³¹ ifadesini kullanmaktadır.

Malatî'nin kaynağını açıkça zikretmeden anlattığına örnek ise; Malatî, *Neylû'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* adlı eserinde 746 Rebiulevvel (Temmuz 1345) olaylarını anlatırken sultanın yakalandığı hastalıktan ve sultanın öldüğü dedikodularının yayılmasından bahsetmektedir.¹⁰³² Bu bilgilerin kaynağı araştırıldığında bunların Makrîzî'nin ilgili eserinden aktarıldığı görülmektedir.¹⁰³³

Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr (ö. 774/1373): İbn Kesîr; Tarihçi, müfessir, muhaddis ve Şâfiî fakîhidir. İbn Kesîr'in büyük tarihçiler arasında yer almasını sağlayan eser, başlangıçtan 767 (1365-66) yılına kadar gelen olayları kronolojik sırayla anlatan *el-Bidâye ve'n-Nihâye* adlı on dört ciltlik umumi bir İslâm tarihidir.¹⁰³⁴

Müellif isim zikrederek bu kaynaktan alıntı yapmamasına rağmen dönemle ilgili aktardığı bilgilerin bu kaynakla büyük benzerlik gösterdiği görülmektedir. Örnek olarak; Neylû'l-Emel'de Kahire ve çevresinde 764 (1363) Cemaziyelahir'de hastalık ve veba salgınının yayılarak bir günde 300 kişinin vefat ettiğini hatta Ramazan ayına kadar bu durumun devam ettiğini ifade etmektedir.¹⁰³⁵ İbn Kesîr de bu konuyu benzer bir şekilde ele almaktadır.¹⁰³⁶

Ebü Hafs Zeynüddîn Ömer İbnü'l-Verdî (ö. 749/1349): İbnü'l-Verdî; Tarih, fıkıh, dil ve edebiyat âlimi, mutasavvıf ve şairdir. Birçok alanda kaleme aldığı eserlerinin yanı sıra tarih alanında, 729-749 (1329-1349) yılları arasındaki olayları

¹⁰³⁰ Malatî, *Neylû'l-Emel*, IV, 272.

¹⁰³¹ Malatî, *Neylû'l-Emel*, IV, 272.

¹⁰³² Malatî, *Neylû'l-Emel*, I, 108,109.

¹⁰³³ Makrîzî, *es-Sülûk*, III, 676, 677.

¹⁰³⁴ Abdülkerim Özeydın, “İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, XX, 132-134; Abdülkerim Özeydın, “el-Bidâye ve'n-Nihâye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, VI, 131-132.

¹⁰³⁵ Malatî, *Neylû'l-Emel*, I, 347.

¹⁰³⁶ İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, Beyrut 1988, XIV, 345.

kaleme aldığı *Târîhu İbni'l-Verdi* (Tetimmetü'l-Muhtaşar fî Ahbâri'l-Beşer) adlı eseri bulunmaktadır.¹⁰³⁷

Müellif açık olarak bu kaynağa atıf yapmamakta fakat malumat incelendiğinde bazı bilgilerin daha önce yazılan bu kitapta yer aldığı görülmektedir. Örnek olarak; Neylü'l Emel'de Muharrem 748 (Nisan 1347) olayları anlatılırken Halep Nâibi Baydemir el-Bedrî'nin zulmü anlatılmaktadır.¹⁰³⁸ Olay benzer bir şekilde İbnü'l-Verdî'nin *Tarihi*'nde anlatılmaktadır.¹⁰³⁹

İbn Habîb el-Halebî (ö. 779/1377):İbn Habîb; Tarihçi, Şâfiî fakihi, şair ve ediptir. Tarih alanında 678-770 (1279-1369) yıllarını ele alan *Tezkiretü'n-Nebîh fî Eyyâmî'l-Mansûr ve Benîh* adlı eseri bulunmaktadır.¹⁰⁴⁰

Müellif açık olarak bu kaynaktan alıntı yapmamasına rağmen dönemle ilgili aktarılan bilgilerin bu kaynakta da bulunduğu görülmektedir. Örnek olarak; *Neylü'l-Emel*'de Şam bölgesindeki tahıl fiyatlarının arttığı anlatılmaktadır.¹⁰⁴¹ Bu konuyu İbn Habîb de ilgili eserinde geniş bir şekilde ele almaktadır.¹⁰⁴²

2.4.4.2. Peygamberler Tarihi ve İlk Dönem İslâm Tarihi ile İlgili Eserlerinde Faydalandığı Müellifler ve Eserleri

Malatî Mısır tarihini anlatan eserlerinin haricinde Peygamberler Tarihi alanında, *el-Kavlü'l-Hazm fî Tarihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azm* adlı eseri; Siyer-i Nebî alanında *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* adlı eseri ve Hulefâ-yi Râşidîn dönemi hakkında *er-Ravzatü'l-Murabba'a fî Sîreti'l-Hulefâ'i'l-Erba'a* adlı eseri telif etmiştir. Bu çalışmaların hedef kitlesi halk olduğu ve muhtasar bilgiler ihtiva ettikleri için, birkaç istisna hariç bu çalışmalarda herhangi bir esere atıf yapılmamaktadır.

¹⁰³⁷ İsmail Durmuş - Ali Şakir Ergin, "Zeynüddin İbnü'l Verdî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, XXI, 239.

¹⁰³⁸ Malatî, *Neylü'l-Emel*, I, 143.

¹⁰³⁹ İbnü'l Verdî, Ebû Hafs Zeynüddin Ömer b. el-Muzaffer, *Tarihu İbni'l-Verdi*, Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut 1996, II, 333-334.

¹⁰⁴⁰ Süleyman Tülücü, "İbn Habîb el-Halebî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, XIX, 508.

¹⁰⁴¹ Malatî, *Neylü'l-Emel*, I, 144.

¹⁰⁴² İbn Habîb, el-Hasen b. Ömer b. el-Hasen b. Ömer, *Tezkiretü'n-Nebîh fî Eyyâmî'l-Mansûr ve Benîh*, thk. Muhammed Muhammed Emin, Matbaatü Dâri'l Kütüb, Kahire 1976, III, 97.

Ancak incelenen dönemlerin kaynakları incelendiğinde Malatî'nin hangi eserlerden istifade ettiğini belirlemek mümkündür.

Abdurrahmân b. Abdullâh es-Süheyli (ö. 581/1185): Süheyli; Hz. Peygamberin hayatının geniş bir şekilde ele alındığı *er-Ravzü'l-Ünüf fî Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li'bni Hişâm* adlı eserin müellifidir.

Malatî, müellif ve eserini zikrederek ondan “zekera es-Süheyli fî kitabihî *er-Ravzü'l-Ünüf...*”¹⁰⁴³ ifadesiyle alıntı yapmaktadır. Fakat Hz. Peygamberin anne ve babasının sonradan Allah tarafından diriltip iman etmeleri ile ilgili Süheyli'nin zikrettiği görüşten¹⁰⁴⁴ farklı bir fikri benimsemektedir.¹⁰⁴⁵

Malatî, *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* adlı eserinde her ne kadar isim zikrederek alıntı yapmasa da zikredilen hususların büyük bölümünün *er-Ravzü'l-Ünüf*'la gerek bilgi gerekse üslup olarak benzerlik gösterdiği, hatta bazen doğrudan nakil yaptığı görülmektedir.¹⁰⁴⁶ Bu durum, Malatî'nin *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* adlı eseri yazarken referans aldığı temel kaynaklardan birinin *er-Ravzü'l-Ünüf fî Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li'bni Hişâm* adlı eser olduğunu bizlere göstermektedir.

Salâhaddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg es-Safedî (ö. 764/1363): Safedî; biyografi alanında kaleme alınan *el-Vâfi bi'l-Vefeyât* adlı eserin müellifidir.

Malatî eserlerinde isim zikrederek Safedî'ye atıf yapmamaktadır. Fakat müellifimizin *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* adlı eseri incelendiğinde büyük ölçüde Safedî'nin *el-Vâfi bi'l-Vefeyât* adlı eserinden istifade ettiği hatta bazı bölümleri Safedî'den doğrudan aktardığı görülmektedir. Malatî'nin Peygamberimizin korumaları istememesi ve vefatı sonrasında ashabin tepkisi aynı üslup ve benzer kelimelerle aktarılmaktadır.¹⁰⁴⁷

Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî (ö. 911/1505): Süyûtî; Tefsir, hadis, tarih, fıkıh gibi birçok alanda eser kaleme alan Memlük âlimidir. Malatî'nin atıf yaptığı çalışma onun *Târîhu'l-Hulefâ*' adlı eseridir. Bu eser Hz. Ebû

¹⁰⁴³ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 38b.

¹⁰⁴⁴ Süheyli, *er-Ravzü'l-Ünüf*, IV, 20.

¹⁰⁴⁵ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 38b.

¹⁰⁴⁶ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, 37b; Süheyli, *er-Ravzü'l-Ünüf*, I, 36.

¹⁰⁴⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, vr. 55b-56a; Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, I, 66.

Bekir'den müellifin devrine kadar gelen halifelerin hayatı ve bunların dönemindeki olayları kronolojik olarak ele almaktadır.¹⁰⁴⁸

Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a fî Sîreti'l-Hulefâi'l-Erba'a* adlı çalışmasında büyük oranda Süyûtî'nin *Târihu'l-Hulefâ* adlı eserinden istifade ettiği ve üslup olarak da benzer mahiyette oldukları görülmektedir.¹⁰⁴⁹

Malatî eserinde Hz. Ali halife olduktan sonra Mısır'lıların ve Hameyn'in biat edip Muaviye'nin biat etmemesi ile ilgili Hz. Ali'nin ifadelerini aktarmaktadır. Bu ifadeler aynı şekilde Süyûtî'nin eserinde de bulunmaktadır.¹⁰⁵⁰ Buna başka bir örnek de; Malatî, Hz. Ömer'in şehit edildiğinde duyulan bir şiiri aktarmaktadır. Bu rivayet de Süyûtî'nin ilgili eserinde yer almaktadır.¹⁰⁵¹

Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr (ö. 774/1373):

Malatî, Peygamberler Tarihini ele aldığı *el-Kavlü'l-Hazm fî Tarihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azm* adlı eserinde kaynak olarak büyük oranda İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye* adlı çalışmasını kullanmıştır.

Malatî, ilgili eserinde İbn Kesîr'i zikretmemektedir. Fakat iki eser karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, Malatî'nin *el-Bidâye ve'n-Nihâye* adlı eserden istifade ettiği belirgin bir şekilde anlaşılmaktadır. Hatta Malatî'nin bazen İbn Kesîr'den doğrudan aktarım yaptığı görülmektedir.¹⁰⁵²

Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî (ö. 151/768): İbn İshak; Siyer ve megâzî müellifi ve muhaddis olup, *Kitâbü'l-Megâzî (Sîretü İbn İshâk)* adlı eseriyle şöhret bulmuştur.

Malatî'nin eserlerinde İbn İshak'ın ismini zikrederek; "kâle cemâatün mine'l ulemâi minhüm İbn İshak..."¹⁰⁵³, "kâle İbn İshak..."¹⁰⁵⁴ gibi ifadelerle alıntı yapmaktadır.

¹⁰⁴⁸ Özkan, "Süyûtî", XXXVIII, 196.

¹⁰⁴⁹ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 76a; Süyûtî, *Târihu'l-Hulefâ*, 27.

¹⁰⁵⁰ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 117b-118a; Süyûtî, *Târihu'l-Hulefâ*, 138.

¹⁰⁵¹ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 98b; Süyûtî, *Târihu'l-Hulefâ*, 116.

¹⁰⁵² Malatî, *Târihu'l-Enbiyâ*, vr. 59a; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I, 108.

¹⁰⁵³ Malatî, *Gâyetü's Sûl*, vr. 48a.

¹⁰⁵⁴ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 101b.

Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (ö. 230/845): İbn Sa'd; Tabakat kitabıyla tanınan hadis, siyer, tarih ve ensâb âlimi olup en meşhur eseri *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr (et-Tabakâtü'l-Kübrâ)*'dır.

Malatî, isim zikrederek bu kaynaktan alıntı yapmamasına rağmen eserleri incelendiğinde bilgi kaynaklarından birinin de bu kitap olduğu görülmektedir. Örnek olarak; Malatî Hz. Ömer'in sorumluluk duygusundan; "yerden bir saman çöpü alarak, keşke bu saman çöpü olsaydım, keşke hiç yaratılmasaydım."¹⁰⁵⁵ dediği zikredilmekte, aynı ifadeyi senediyle birlikte İbn Sa'd'ın da aktardığı görülmektedir.¹⁰⁵⁶

Buna bir örnek daha verirsek; Malatî, Hz. Peygamberin isimlerini sayarken bir hadis aktarmakta, Hz. Peygamberin isimlerini "Muhammed, Ahmed, Mâhî, Hâşir, Mukaffâ, Nebiyyü't-Tevbe, Nebiyyü'r-Rahmet ve Nebiyyü'l-Mülhime"¹⁰⁵⁷ olarak ifade etmektedir. Aynı hadis senediyle beraber İbn Sa'd'da da zikredilmektedir.¹⁰⁵⁸ Malatî'nin bu hadisi İbn Sa'd'dan aktardığı değerlendirilmektedir.

Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923): Taberî; müfessir, tarihçi, muhaddis ve fakih olup, *Câmi'u'l-Beyân* ve *Târihu'l-Ümem* ve *'l-Mülûk* adlı eserleriyle tanınmaktadır.

Malatî, Malatî'nin eserlerinde Taberî'ye açık olarak atıf yapmasa da ondan alıntı yaptığı düşünülmektedir. Konuya Hz. Şî't'in hayatı örnek verilebilir. *el-Kavlü'l-Hazm fî Tarihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azm* adlı eserde Hz. Şî't'e Allah Teâla'nın elli sahife verdiği ifade edilmekte,¹⁰⁵⁹ bu bilgi de Taberî'de geçmektedir.¹⁰⁶⁰

Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Kalkaşendî (ö. 821/1418): Kalkaşendî; Memlûk devri tarihçilerinden olup *Nihâyetü'l-Ereb fî Ma'rifeti Ensâbi'l-'Arab* adlı eserin müellifidir.

Malatî'nin eserlerinde Kalkaşandî'nin ismini zikretmese de ondan alıntı yaptığı değerlendirilmektedir. Örnek olarak; Malatî Hz. Peygamberin nesebinin Adnan'a kadar

¹⁰⁵⁵ Malatî, *er-Ravzatü'l-Murabba'a*, vr. 91b.

¹⁰⁵⁶ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, nşr. İhsan Abbas, Dâru Sâdır, Beyrut 1388, III, 360.

¹⁰⁵⁷ Malatî, *Gâyetü's-Sül*, vr. 45a-45b.

¹⁰⁵⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 104-105.

¹⁰⁵⁹ Malatî, *Târihu'l-Enbiyâ*, vr. 59b.

¹⁰⁶⁰ Taberî, *Târihu'l-Ümem*, I, 96.

sahih olduğunu ifade edip bunu delillendirmek için hadis zikretmektedir.¹⁰⁶¹ Kalkaşandî de Hz. Peygamberin nesebini ayrıntılı olarak zikredip, benzer bir şekilde aynı hadisi aktarmaktadır.¹⁰⁶²

2.4.5. Rivayetler

Malatî olaylara şahit olmamışsa mümkün mertebe haber kaynağını ifade etmektedir. Haber kaynağının tanınmış birisi olması durumunda bizzat o kişinin ismini zikretmektedir. Buna örnek olarak; şeyhimiz, efendimiz, dostumuz, allâme üstaz el-Âlim eş-Şeyh Muhyiddin el-Kâfiyecî bana anlattı,¹⁰⁶³ şeyhimiz Allâme el-Kâfiyecî'den duydum,¹⁰⁶⁴ Kâtib Şemseddin'den duydum,¹⁰⁶⁵ Şeyh Abdulhamid bana dedi,¹⁰⁶⁶ eş-Şeyh el-Allâme Hamza el-Mağribî bunu bana haber verdi,¹⁰⁶⁷ Arkadaşımız el-Fâzıl Hasan el-Belevî el-Hâlidî onu methederek şu şiiri söyledi,¹⁰⁶⁸ babam onun hakkında bana anlattı,¹⁰⁶⁹ Arkadaşlarımızdan Şemseddin Muhammed b. Mûsâ b. Süleyman b. Halîl b. Abdulvahhab el-Kâhirî el-Hanefî bana haber verdi¹⁰⁷⁰ gibi belirgin ifadeler kullanmaktadır.

Malatî haber kaynağının bilinen bir kişi olmadığı durumlarda ise daha belirsiz ifadeler kullanmaktadır. Bu duruma örnek olarak; olayı bilen güvenilir kişilerin bana verdikleri habere göre,¹⁰⁷¹ Ubeydullah'ın arkadaşlarından ileri gelen bi kişinin bana anlattığına göre,¹⁰⁷² (Molla) Gûranî'nin arkadaşları bana dedi,¹⁰⁷³ olaya şahit olan kişiler bana söyledi,¹⁰⁷⁴ vezirin güvenilir bahçıvanı bana haber verdi,¹⁰⁷⁵ güvenilir kişilerin dediklerine göre,¹⁰⁷⁶ bana haber verildi,¹⁰⁷⁷ Dımaşk'ta birçok defa duydum,¹⁰⁷⁸ onu

¹⁰⁶¹ Malatî, *Gâyetü's-Sûl*, vr. 38a-38b.

¹⁰⁶² Kalkaşandî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Alî, *Nihâyetü'l-Ereb fî Ma'rifeti Ensâbi'l-'Arab*, thk. İbrahim el-Ebyârî, Dâru'l Kütübî'l Lübnânî, Beyrut 1970, 24.

¹⁰⁶³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 216.

¹⁰⁶⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 114.

¹⁰⁶⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 173.

¹⁰⁶⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 72.

¹⁰⁶⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 153.

¹⁰⁶⁸ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 231.

¹⁰⁶⁹ Malatî, *el-Mecmau'l-Müfennen*, 231.

¹⁰⁷⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 248.

¹⁰⁷¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 168.

¹⁰⁷² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 170.

¹⁰⁷³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 183.

¹⁰⁷⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 173.

¹⁰⁷⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 199.

¹⁰⁷⁶ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 228, 342, 381.

¹⁰⁷⁷ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 309; II, 200.

tanıyan biri dedi,¹⁰⁷⁹ anlattığım hadisenin büyük bölümünü olaya şahit olup, doğru söylemesinden şüphe duyulmayan kişiler bana haber verdi,¹⁰⁸⁰ sultanın hâsikilerinden bana haber verdiler ki,¹⁰⁸¹ bazı kişiler bana dedi,¹⁰⁸² onun arkadaşlarından güvenilir bir kişi bana anlattı,¹⁰⁸³ Tunus'ta tüccarların ileri gelenlerinden bir adam bana haber verdi,¹⁰⁸⁴ birçok kişinin şöyle dediğini duydum,¹⁰⁸⁵ sultanın sözlerini duyan güvenilir bazı kişiler bunu bana anlattı,¹⁰⁸⁶ haberi bilen bazı kişiler bana anlattı,¹⁰⁸⁷ arkadaşlarımızdan bu mecliste bulunanlar bana anlattı,¹⁰⁸⁸ denilir ki,¹⁰⁸⁹ o şehirden bir grup insan bana dedi¹⁰⁹⁰ vb. ifadelerle bilgileri aktarmaktadır.

Hayatın her yönü ile ilgili bilgi paylaşan Malatî için bu durum, bilgiyi aktaranın belirsizliği itibariyle bir eleştiri sebebi olarak değerlendirilebilir. Fakat kitabın ilgili dönemin daha iyi anlaşılması maksadıyla yazılmış olduğu düşünüldüğünde, anlatımın ahengi için bu üslup makul karşılanabilir.

Malatî kitaplardan bilgiyi aktarırken bazen; güvenilir bazı tarihçilerin anlattığına göre,¹⁰⁹¹ bazı tarihçiler olay hakkında derler ki,¹⁰⁹² faziletli bazı kişilerin yazılarında gördüm¹⁰⁹³ gibi ifadeler kullanmaktadır. Buradaki bilgi kaynağı tarih alanında eserler vermiş müelliflerdir. Malatî'nin bu ifadeleri kullanmak yerine, başvuru yaptığı kaynağı açıkça zikretmesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir.

2.4.6. Mektuplar ve Diğer Vesikalar

Malatî'nin bilgi kaynaklarından biri de mektuplardır. Buna örnek olarak; Müellif 848 (1445) yılında Arafat'ta vakfe esnasında, akşama doğru şiddetli bir yağmurun yağdığını ve yıldırımların düştüğünü ifade etmekte, bu olayda iki erkek, bir kadın ve iki

¹⁰⁷⁸ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, I, 314.

¹⁰⁷⁹ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, I, 348.

¹⁰⁸⁰ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, I, 324.

¹⁰⁸¹ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, III, 339.

¹⁰⁸² Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, II, 96; III, 176.

¹⁰⁸³ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, II, 205.

¹⁰⁸⁴ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, I, 315.

¹⁰⁸⁵ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, II, 114.

¹⁰⁸⁶ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, II, 236.

¹⁰⁸⁷ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, I, 295.

¹⁰⁸⁸ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, I, 295.

¹⁰⁸⁹ Malatî, *el-Mecmau 'l-Müfennen*, 209, 236.

¹⁰⁹⁰ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, III, 73.

¹⁰⁹¹ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, I, 374.

¹⁰⁹² Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, II, 103.

¹⁰⁹³ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, II, 223.

devenin öldüğünü anlatmaktadır. Malatî olayı anlattıktan sonra bu haberi, Mekke Kadısı Nureddin Ali b. el-Kâdı Emînüddin Muhammed b. en-Nüveyri'in yazdığı mektuptan aktardığını ifade etmektedir.¹⁰⁹⁴ Malatî'nin bu mektuplara babasının vazifesi vesilesiyle ulaşabildiği düşünülmektedir.

Malatî eserlerinde çeşitli evraklardan da yararlandığını ifade etmektedir. Bu konuya örnek olarak; Müellif, edip ve şair olan Ebû Bekir b. Abdullah'ın hayatını anlatırken, ondan şiirler aktarmaktadır. Malatî, bu şiirleri Ebû Bekir'in, kardeşi Ebu'l-Fadl Muhammed'in *Divânı*'nın arkasına yazdığını ve kendisinin de şiirleri bu kitaptan aktardığını ifade etmektedir.¹⁰⁹⁵

Malatî eş-Şeyh Takıyyüddin'in hayatını anlatırken onun, biyografisini kendisinin yazdığını ifade ederek (hüve fe terceme nefsehu bi hâzihi'l-ibârât) diyerek hayatını anlatmakta ve metnin sonunda da "înteha" ifadesini kullanmaktadır. Müellif ayrıca bu kişinin kendisine kırk - elli beyit yazdığını ifade etmekte, bu beyitlerden bir kısmını da eserinde paylaşmaktadır.¹⁰⁹⁶

Müellif, bazen eğer biyografisini ele alacağı kişi hayattaysa, bizzat ondan hayatını yazmasını istediği görülmektedir. Buna örnek olarak; Malatî, Ebu'l-Kâsım b. Ebû Bekir es-Semerkindî'nin hayatını anlatırken, kendisinin ondan hayatını yazmasını istediğini, onun da yazarak gönderdiğini ifade etmektedir.¹⁰⁹⁷

Malatî, hayatını kaleme aldığı kişinin biyografisini kimi zaman da oğlu veya kardeşi gibi yakın akrabasından temin etmiştir. Buna örnek olarak; Müellif Muhammed b. Muhammed b. Ahmed eş-Şâfiî'nin hayatını anlatırken, o kişinin oğlunun, babasının hayatını yazarak kendisine verdiğini ifade etmekte ve o bilgileri bizlerle paylaşmaktadır. Metnin sonunda ise "İnteha kelamu veledihi"¹⁰⁹⁸ ifadesini kullanmaktadır.

2.5. ESERLERİNİN TARİHİ KAYNAK OLARAK DEĞERİ

Malatî'nin eserleri, Memlûk Devleti tarihinin anlaşılmasında vazgeçilmez kaynaklardan biridir. Onun eserlerini kıymetli kılan başlıca sebepler; olayları müşahede

¹⁰⁹⁴ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, I, 298.

¹⁰⁹⁵ Malatî, *el-Mecmau 'l-Müfennen*, 196.

¹⁰⁹⁶ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, I, 258-260.

¹⁰⁹⁷ Malatî, *el-Mecmau 'l-Müfennen*, 202.

¹⁰⁹⁸ Malatî, *er-Ravzü 'l-Bâsim*, I, 257.

ederek veya ilk elden tanıklar vasıtasıyla öğrenerek kaydetmesi, kaybolan birtakım eserlerden faydalanması, dönemle ilgili yazılan eserlerden büyük ölçüde istifade etmesi, yaşadığı dönemi müşahade ederek yazan tarihçilerin az olması, kaynaklarını çoğunlukla zikretmiş olması, babasının görevleri ve kişisel bağlantıları sebebiyle saray bürokrasisiyle yakın temasta olması ve ele aldığı dönemleri her yönüyle anlatması olarak özetlenebilir.

Müellif'in eserlerini önemli kılan en büyük unsur, olaylara bizzat tanık olup onları kayıt altına alması, devlet bürokrasisiyle yakın ilişkileri sayesinde sıradan insanların ulaşamayacağı pek çok bilgiye ulaşmasıdır. Malatî tanık olmadığı olayları ise birinci ağızdan ve haberi kimi zaman başkalarına teyid ettirerek nakletmektedir. Bütün bunlar müellifin eserlerinde vermiş olduğu bilgilerin doğruluk değerini artırmaktadır.

Kaybolan eserlerden faydalanmasına örnek olarak babasından ve çeşitli evraklardan yaptığı nakiller örnek verilebilir. Malatî, babasına ait *Kitâbu Keşfü'l Memâlik ve Beyânı't-Turûk ve'l-Mesâlik* adlı esere atıf yapmaktadır.¹⁰⁹⁹ Fakat günümüzde kayıp olduğundan dolayı bu esere ulaşamamaktayız.

Malatî incelediği dönemlerle ilgili yazılı kaynaklara müracaat etmiş, olayları değerlendirerek kimi zaman en fazla atıf yaptığı İbn Hacer ve İbn Tağrıberdî'nin hata yaptığını ifade etmiştir. Bu durum kaynaklarda olanı doğrudan aktarmadığını, diğer kaynaklarla kıyaslayarak olaylara eleştirel bir bakış açısıyla yaklaştığını göstermektedir.

Müellif bilgileri aktarırken bilgi kaynaklarını zikretmektedir. Bu durum Malatî'nin eserlerinde aktardığı bilgilerin sıhhatine ehemmiyet verdiğini göstermektedir.

Malatî; babasının vezirlik ve nâiblik yapması, sultanın istişare meclisinde bulunması gibi üst düzey görevlerde bulunması sebebiyle kendisine İbn Vezir lakabı verilmiştir. Babasının bu görevlerde bulunması, onun bürokrasi tarafından saygı görmesine ve emîrlerle kolaylıkla görüşebilmesine imkân tanımıştır. Bu vesileyle Malatî sarayda cereyan eden birçok olaya bizzat tanık olmuştur. Bu durum aktardığı bilgilerin kıymetini artırmaktadır.

¹⁰⁹⁹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, I, 205.

Müellif eserlerinde Kahire, Hicaz, Yemen, Dimaşk gibi Memlük coğrafyasının yanı sıra Endülüs, Kuzey Afrika, Osmanlılar, Dulkadiroğulları, Karamanoğulları gibi diğer devletler hakkında da bizlere bilgi vermektedir.

Malatî 866-871/1462-1467 yılında yaklaşık beş yıl süren Kuzey Afrika ve Endülüs seyahatine çıkmıştır. Bu dönem Endülüs'ün tamamen kaybedilmesinden önce orada hüküm süren Benî Ahmer Devleti dönemine rastlamaktadır. Malatî yaklaşık iki ay burada kalmış, Gırnata Sultanı Ebu'l-Hasen ile "Hamrâ-u Gırnata (Elhamra)" sarayında görüşme imkânı bulmuştur.¹¹⁰⁰ Malatî eserlerinde, Mâleka ve Gırnata şehirlerinin özellikleri anlatmakta,¹¹⁰¹ şehrin ileri âlimleri hakkında bizlere kısa bilgiler vermektedir.¹¹⁰²

Müellifin seyahatleri esnasında Kuzey Afrika'da Hafsîler hüküm sürmekteydi. Malatî Kuzey Afrika'nın farklı şehirlerinde yaklaşık beş yıl ikamet etmiştir. Burada yalnızca seyahat maksadı gütmemiş, kıymetli gördüğü ilim ehlinde istifade için o beldede bir süre ikamet etmiştir. Bu şehirlerde de; beldelerin özelliklerini, başından geçen olayları, insanların durumunu, garip hadiseleri kayıt altına almış; bölgenin ileri gelen ilim adamları, şeyhleri, tabipleri, devlet yöneticileri gibi önemli şahsiyetlerin biyografilerine kitaplarında yer vermiştir. Müellif Kuzey Afrika'da bulunduğu esnada Hafsîlerin sultanı Muhammed el-Mesud Billah Osman ile birçok defa görüşme imkânı bulmuştur.¹¹⁰³ Malatî, Kahire'ye döndükten sonra da, Kuzey Afrika'daki dostları kendisini ziyaret etmiş, bu vesileyle Malatî'nin bölge hakkındaki bilgi akışı devam etmiştir.

Malatî Tilimsan'da bulunduğu esnada Fas'a gitmeyi arzu ettiğini fakat orada yaşanan karışıklıklardan dolayı gitmekten vazgeçtiğini ifade etmektedir.¹¹⁰⁴ Müellif bu dönemde Fas'ta yaşanan hadiseleri yakından takip etmiş, Yahudî vezirin zulmü, halkın ayaklanması, Sultan Abdulhak el-Merînî'nin öldürülmesi ve Vattâsilerin yönetimi ele almasını ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır.¹¹⁰⁵ Bu bilgiler, Merînî Devleti'nin yıkılarak Vattânîler'in iktidarı ele geçirmelerinin anlaşılması adına kıymete haizdir.

¹¹⁰⁰ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 119.

¹¹⁰¹ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 115-122.

¹¹⁰² Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 112.

¹¹⁰³ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, II, 212, 213.

¹¹⁰⁴ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 59.

¹¹⁰⁵ Malatî, *er-Ravzü'l-Bâsim*, III, 53-59.

Bütün bunlardan dolayı Malatî'nin eserleri yalnız Memlûkler için değil, Kuzey Afrika, Endülüs, Fas ve hatta hiç seyahat etmemesine rağmen Osmanlı Devleti hakkında da geniş bilgiler içermektedir. Malatî Türkçe bilmesi vesilesiyle Anadoludan farklı sebeplerle (ilim öğrenmek, ticaret yapmak, hac yolculuğu, elçilik, sığınma, esirlik vs.) Kahire'ye gelenlerden ülkeleriyle ilgili bilgi edinmiş, bunu da eserlerinde paylaşmıştır.

Malatî eserlerinde yaşadığı dönemin her yönüyle anlaşılabilmesi için, toplumda yaşanan her olayı aktarmaya gayret etmiştir. Eserinde; babası ve kendi hayatıyla ilgili anekdotlar, vefayâtlar, biyografiler, kadılar, nâibler, devlet idaresindeki azil ve görevlendirmeler, saldırı söylentileri, toplantılar, komşu ülkelerdeki karışıklıklar, devletlerarası ittifak arayışları, elçi gönderme ve elçi kabülleri, sultanın halkın arasına karışması, seferler, fetihler, kaybedilen topraklar, saldırı söylentileri, askeri hazırlıklar, isyanlar, sultanın suçluları cezalandırması, işlenen suçlar ve onlara verilen cezalar, sultan ve emîrlerin gezintisi, Müslüman ve Yahudi esirlerin kurtarılışı, Devletlerarası barış antlaşmaları, iktidar değişikliklerinde sarayda yaşanan olaylar, iktaların tahsisi, törenler, diğer ülkelerden haberler, kabileler arası savaşlar, esirlerin getirilişi, yağma hadiseleri, tutuklamalar ve esaretten kurtulanlar, sürgünler, sultanın ziyaretleri, sultanın hastalığı, halk arasında çıkan dedikodular vb. olaylar incelenmektedir.

Müellif eserlerinde siyasî tarihin yanısıra fırtınalar, zelzeleler, mevsim sıcaklıkları, seller, güneş ve ay tutulmaları, yıldız kaymaları, yıldırım düşmesi, Nil'in seviyesi vb. doğa olayları; imar edilen veya tamir edilen binalar, köprüler vs. yapılar; toplumda yaşanan intiharlar, suikastler, infazlar; oyunlar, kutlamalar, sünnet törenleri, ziyafetler; örf ve adetler, giyim tarzı; hayat paHalılığı, kıtlık, ziraat, tahıl ürünleri ve çeşitli malların fiyat artışları, paranın gramajı; hac emîrliği, hac mahmilinin hazırlanışı ve törenle ayrılışı, hacıların dönüşü, ilginç hadiseler, veba, toplumdaki hastalıklar, salgın hastalıkların toplumdaki etkisi, gittiği şehirlerin özellikleri; Hatm-i Şerif, Sahih-i Buhârî ve Mevlid-i Nebî okumaları vb. hadiseleri ele almıştır. Bu yönüyle müellifin eserlerinin incelenmesiyle dönemin sosyo-kültürel yapısı daha iyi anlaşılacak, toplumun siyasî ve iktisadî durumu hakkında bilgi edinilebilecektir.

Memlûk Devleti son dönemini inceleyen araştırmacılar daha çok bu dönemle ilgili iki temel kaynak olan İbn Tolun'un (ö. 953/1546) *Müfâkehetü'l-Hillân fî Havâdişi'z-*

Zamân ve İbn İyâs'ın (ö. 930/1524) *Bedâ'i'u'z-Zühûr fî Veķā'i'i'd-Dühûr* adlı eserine müracaat etmektedirler.

İbn Tolun, Malatî'nin öğrencilerinden değildir, fakat yer yer ondan alıntı yaptığı görülmektedir. Buna örnek olarak; İbn Tolun, Celâleddin es-Suyûtî'nin vefatı sonrasında Malatî'nin ona yazdığı şiiri eserinde bizlere aktarması¹¹⁰⁶ verilebilir.

İbn İyâs ise Malatî'nin talebesi olup, *Bedâ'i'u'z-Zühûr fî Veķā'i'i'd-Dühûr* adlı eserini yazarken Malatî'nin *Neylû'l Emel fî Zeyli'd Düvel* adlı eserinden istifade etmiştir. İbn İyâs eserinde Malatî'den “şeyhimiz” diye bahsederek ondan nakiller yapmaktadır.¹¹⁰⁷ İbn İyâs hiç gitmemesine rağmen Endülüs, Kuzey Afrika gibi ülkelerden bilgiler aktarmaktadır.¹¹⁰⁸ Bu bilgilerin temel kaynağının hocası Malatî olduğu değerlendirilmektedir.

İbn İyâs ile Malatî'nin eserini karşılaştırdığımızda; İbn İyâs'ın *Neylû'l Emel* adlı eserden büyük oranda istifade ettiği görülmektedir. İbn İyâs, *Neylû'l Emel*'in tarih olarak ele aldığı 744-896/1343-1491 yılları arasındaki hadiseleri aktarırken, zikredilen olaylara nâdiren ilaveler yaptığı görülmektedir. Hatta konuların benzerlik taşımasının yanı sıra, ifadelerin de büyük oranda benzerlik gösterdiği görülmektedir.¹¹⁰⁹

İbn Tolun ve İbn İyâs gibi tarihçiler, 1450 sonrası Memlûk Devleti'nin son dönemi ile ilgili bilgileri, olaylara bizzat şahitlik yaparak değil, daha çok yazılan birikimden istifadeleri vasıtasıyla eserlerinde aktarabilmektedirler. Memlûklerin son döneminde özellikle 1450 sonrasını kaleme alan üç önemli tarihçi bulunmaktadır. Bu müerrihler; İbn Tağrîberdî (ö. 874/1470), Sehâvî (ö. 902/1497) ve Abdülbâsît el-Malatî (ö. 920/1514)'dir. Bu üç tarihçi Makrîzî (ö. 845/1442) ve Bedreddin Aynî (ö. 855/1451) ile; İbn İyâs (ö. 930/1524) ve İbn Tolun (ö. 953/1546) arasında zinciri tamamlayan bir halka görevi görmektedirler.

Malatî kitaplarında Kahire'de yaşananlarla ilgili diğer tarihçilerin aktardıklarını tekrar etmekten ziyade, eserini özgün bir tarzda kaleme almış, diğer eserlerde nakledilmeyen pek çok hususu eserlerinde zikretmiştir. Müellifin *el-Mecmau'l-*

¹¹⁰⁶ İbn Tolun, Şemsüddîn Muhammed b. Alî b. Ahmed b. Tolun ed-Dımaşkî, *Müfâkehetü'l-Hillân fî Havâdisi'z-Zamân*, Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut 1998, I, 243.

¹¹⁰⁷ İbn İyâs, *Bedâiu'z-Zuhûr*, III, 26, 263, 304, 318, 424, 455; IV, 374.

¹¹⁰⁸ İbn İyâs, *Bedâiu'z-Zuhûr*, II, 424; Malatî, *Neylû'l-Emel*, VI, 198.

¹¹⁰⁹ Malatî, *Neylû'l-Emel*, VI, 77; İbn İyâs, *Bedâiu'z-Zuhûr*, II, 358.

Müfennen bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven adlı eserinde diğer tabakat kitaplarında zikredilmeyen pek çok kişi olduğu görülmektedir. Bütün bunlar dönemin daha iyi anlaşılmasını sağlayan tamamlayıcı bilgilerdir.

Malatî bazı konuları ise kendisinin de bizzat şahit olabilmesi vesileriyle diğer tarihçilerin anlattığı üzere sathi olarak değil, olabildiğine detaylı olarak bizlere sunmaktadır. Özellikle Sultan Hoşkadem'in vefatı sonrası sarayda yaşananları bu kadar ayrıntılı anlatan başka bir tarihçi bulunmamaktadır. Bu bilgiler, Memlûk Devlet geleneğinde sultanın meşrûiyeti ve zamanın güç dengeleri hakkında bizlere net bilgiler vermektedir.

Müellif'e babasından mal varlığı, kitaplar ve muhtelif evraklar kaldığı gibi, önemli hadiseleri hemen kayda geçirme hasleti de tevârûs etmiştir.¹¹¹⁰ Malatî, gençliğinden itibaren başından geçen olayları, seyahatleri esnasında yaşadığı maceraları, gittiği yerlerin özelliklerini ve orada bulunan mekânları, halkın adetlerini, gelenek ve göreneklerini, hangi ticari malın uygun olduğunu, daha çok hangi meyvelerin bulunduğunu, yaşanan garip olayları vb. günlük olarak kayıt altına almıştır. Bu yönüyle *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-Umr ve't-Terâcim* adlı eser seyahatname özelliği taşımaktadır.

Müellifin devrinden önce İslâm dünyasında seyahatname yazma geleneğini oluşmamış, İbn Fadlân (ö. 310/922'den sonra), Şemsuddîn el-Makdîsî (ö.375/985 sonrası), el-Mes'ûdî (ö.345/956), İbn Havkal (ö.367/977) ve İbn Battûta (ö. 770/1369) gibi istisnâi birkaç kişi dışında bu türde eser yazan kimse bulunmamaktadır. *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-Umr ve't-Terâcim* adlı eser bu yönüyle ayrı bir önem taşımaktadır. Evliya Çelebi (ö. 1095/1684) ve diğer seyyahlar, daha sonraki devirlerde ortaya çıkmışlardır.

Malatî'nin *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-Umr ve't-Terâcim* adlı eseri Batı dünyasında da dikkatleri üzerine çekmiş, 1936 yılında Fransa'da Robert Brunschvig

¹¹¹⁰ Malatî; doğduğu yılları, Kuzey Afrika'dayken Mısır'da yaşananları, babasının yaptığı görüşmeleri tarih kaydıyla beraber ayrıntılı olarak bize aktarmaktadır. Bu ifadelerin çoğunun sonunda "babamın yazdıklarından aktarıyorum" ifadesi bulunmaktadır. Buna dayanarak zaten bir tarihçi olan babası Halîl b. Şâhin'in önemli gördüğü olayları hemen kayda geçirdiğini ve bu alışkanlığın da müellifimize tevârûs ettiğini düşünmekteyiz.

tarafından *Deux Récits de Voyage Inédits en Afrique du Nord* (Kuzey Afrika'da Yayınlanmamış İki Seyahat Hikâyesi) adlı çalışma yapılmıştır.¹¹¹¹

Müellifin eserleri içerisinde babası ve bizzat kendisinin hayatını anlatmaktadır. Malatî'nin hayatını doğrudan anlatmasının yanı sıra, biyografi anlatımlarında bahsi geçen kişiyi görüp görmediğini, gördüyse hangi münasebetle nerede karşılaştığını ve hangi konularda kendisinden istifade ettiğini anlatmakta, o kişiden şiirler aktarmaktadır. Eğer babası o kişiyi tanıyorsa, babasının o kişiyle irtibatını detaylandırmaktadır.

Müellif biyografileri anlatırken kimi zaman eğer o kişinin vefat ettiği yerde değilse kendisinin o tarihlerde nerede olduğuyla ilgili bilgiler vermektedir. Malatî adeta farklı özellikleri olan insanlardan oluşturduğu biyografik koleksiyonunu, kendini anlatmanın amacı olarak araçsallaştırmıştır. Bütün bunlardan dolayı müellifin eserlerinin, otobiyografi türünde kaleme alındığı söylenilebilir. Özellikle *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-Umr ve't-Terâcim* adlı çalışmasıyla müellifimiz, bu alanın temsilcilerinden kabul edilebilir.

Malatî'nin daha çok Mısır tarihiyle ilgili eserleri ön plana çıksa da, onun Hz.Peygamber'in hayatını özlü ve kapsayıcı olarak ele alan *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* adlı eseri de büyük bir teveccühe mazhar olmuştur. Bunun en büyük göstergesi eserin farklı kütüphanelerde pek çok nüshasının bulunması ve matbu olarak yayımlanmasıdır. Eser, 1328/1910 yılında Ali Alaaddin el-Alûsî tarafından İstanbul'da,¹¹¹² 1988 yılında ise Kemâleddin İzzeddin Ali tarafından Beyrut'ta yayımlanmıştır.¹¹¹³

¹¹¹¹ Brunschvig, *Deux Récits de Voyage Inédits en Afrique du Nord*.

¹¹¹² Eser İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığından temin edilebilir. Eser bu kütüphanede; O. Ergin, Arapça Koleksiyonu, 1647 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır.

¹¹¹³ Eser *el-Mektebetü's-Şâmîle* adlı programda mevcuttur.

SONUÇ

Malatî, Memlûk Devleti son döneminde yetişen ve döneminin en önde gelen tarihçilerden biridir. Aslen Türk olup, zamanın Memlûk coğrafyasındaki Malatya’da dünyaya gelen (844/1440) Malatî; gençliğinden itibaren toplumda cereyan eden olayları hemen kayıt altına alarak biriktirmiş, sonrasında ise eserlerini tedvin etmiştir.

Müellifin babası Halîl b. Şâhin ilmî birikime sahip olup devletin üst düzey vazifelerinde (vezirlik, nâiblik vb.) görev alan bir şahsiyettir. Fakat Halîl’in bir dönem devlet yöneticileriyle sıkıntılar yaşaması, sonrasında onun devlette pasif görevleri tercih ederek ilmî faaliyetlere yoğunlaşmasına vesile olmuştur.

Halîl b. Şâhin, Malatî’nin çocukluk evresine denk gelen bu dönemde oğlunun eğitimiyle bizzat kendisi ilgilenmiş ve bu yönde ilerlemesi için onu teşvik etmiştir. Malatî de hiçbir zaman idarî görevlere talip olmamış, ilim yolunda ilerlemiştir. Fakat babasının idareciliğinden kaynaklanan, saray bürokrasisiyle yakın ilişkiler kurma ve çeşitli belgelere kolaylıkla ulaşabilme gibi avantajları kullanmıştır.

Malatî ilmî birikimini artırmak arzusuyla Kuzey Afrika ve Endülüs seyahatine çıkmış, gittiği şehirlerde her alanda ehli ilimle görüşmeye ve onlardan istifade etmeye gayret göstermiştir. Hayatta iken yetişemediğinde ise, onun kitaplarından istifade etmiştir. Müellif adeta doğu ile batı ilimlerini bünyesinde toplamıştır.

Malatî’nin seyahatleri esnasında yaşadığı maceraları, gittiği yerlerin özelliklerini günlük olarak not ederek bunları *er-Ravzü’l-Bâsim fî Havâdisi’l-Umr ve’t-Terâcim* adlı eserde anlattığı görülmektedir. Seyahatname olarak da kabul edilebilecek bu eserdeki bilgiler, ilgili yerler için kaynak olma özelliği taşımaktadır.

Seyahatleri sonunda Kahire’de Şeyhûniye Hankahı’na yerleşen Malatî, burada tarih, tıp, fıkıh, hadis, kıraat, nahiv, lügat ve Türkçe dersleri okutmuş, hayatının sonuna kadar ders okutma ve kitap telifi ile ilgilenmiştir. Birçok alanda eseri olmasına rağmen Malatî’nin asıl ilgi sahası; genel olarak tarih, özel olarak ise Mısır Tarihi’dir.

Malatî eserlerinde yaşadığı dönemi her yönüyle anlatmaya gayret etmiştir. Eserlerinin incelenmesiyle siyasî tarih, iktisadî tarih, kültürel faaliyetler, doğa olayları, adetler ve salgın hastalıkların yanı sıra Medeniyet Tarihi adına; medreseler ve orada

okutulan dersler, hankahlar, hastaneler ve diğer imar faaliyetleri hakkında bilgi edinilebilmektedir.

Malatî eserlerinde Memlûk coğrafyasıyla ilgili hadiseleri aktarırken diğer tarihçilerin zikrettiğini tekrar etmekten ziyade, diğer eserlerde nakledilmeyen pek çok hususu da eserlerine almıştır. Aynı şekilde müellifin biyografileri konu alan eserinde, diğer tabakat kitaplarında zikredilmeyen pek çok kişinin olduğu görülmektedir.

Malatî bazı konuları ise diğer eserlere nisbeten çok daha tafsilatlı bir şekilde bizlere aktarmaktadır. Özellikle Sultan Hoşkadem'in vefatı sonrası sarayda yaşananları bu kadar ayrıntılı anlatan başka bir tarihçi bulunmamaktadır. Bu bilgiler, Memlûk Devlet geleneğinde sultanın meşrûiyeti ve zamanın güç dengeleri hakkında bizlere net bilgiler vermektedir. Bu sebeplerle Malatî'nin eserleri, husûsen *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-Umr ve't-Terâcim* ve *el-Mecmau'l-Müfennen bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven* adlı eserler ilgili dönem için temel kaynaklardan olup, dönemin tam olarak anlaşılması adına incelenmesi elzem olan çalışmalardır.

Müellif eserleri telif etme amacını *Neylû'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel* adlı eserinde “tarihi olayların daha iyi anlaşılmasını sağlamak”, *el-Mecmau'l-Müfennen bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven* adlı eserinde “faziletli insanların rehber edinilmesi, ahlaksız ve kötü insanların çirkin hallerinden uzaklaşılması” ve *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* adlı eserinde ise “akıl ve basiret sahibi kimseleri için bir gezinti olması” maksadıyla yazdığını ifade etmektedir.

Malatî eserlerini yazma amacına ve eserlerindeki uslûbuna bakarak onun “öğretici/maslahatçı tarihçiler” içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Bu tür anlatım tarzında tarihten ders alarak faydalı bir sonuç çıkarmak esastır. Müellif tarihçi olmanın yanı sıra aynı zamanda Şeyhûniye Hankahı'nda ikamet eden bir mutasavvıftır. Onun bu vasfı, tarih alanında yazdığı eserlerine de sirayet etmiş, eseri yazma amacını; “faziletli insanların rehber edinilmesi, ahlaksız ve kötü insanların çirkin hallerinden uzaklaşılması” olarak ifade etmiştir.

Müellifin bu yönünün yansımaları özellikle *el-Mecmau'l-Müfennen bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven* adlı eserindeki anlatımlarda çok daha bâriz görülmektedir. Malatî biyografileri ele alırken; mal, makam mevki hırsına sahip olanları zemmetmekte, insanlara hayrı dokunan güzel ahlaklı kişileri ise hayırla yad etmektedir.

Malatî'nin eserlerinde hedef kitlenin; kendinden sonra gelecek tarihçiler, devlet adamları, münevverler ve halk olduğunu görmekteyiz. Müellifin hedef kitlesinin “işin ehli” olduğunda; anlatımlarında olabildiğine ayrıntıya girmeye gayret gösterdiği ve şiirler naklettiği görülmektedir. Hedef kitle halk olduğunda ise rivayet ve tartışmalara girmeden ve okuyucuyu sıkmadan olayları olabildiğince özlü anlatmaya gayret etmiştir. Bu tarzından dolayı Malatî'nin hedef kitlesinin yalnız ileri gelenler olmadığı, tarih alanında kaleme aldığı bazı eserlerini ise halk için yazdığı değerlendirilmektedir.

Malatî'nin tarih alanında kaleme alıp, hedef kitlesinin halk olduğu değerlendirilen eserleri şunlardır; *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl, el-Kavlü'l-Hazm fî Tarihi'l-Enbiyâ-i Üli'l-'Azm, er-Ravzatü'l-Murabba'a fî Sîreti'l-Hulefâi'l-Erba'a* ve *Nüzhetü'l-Esâtîn fî men Veliye Mısır mine's-Selâtîn*. Bu eserlerden *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* adlı çalışma, müellifin diğer eserlerine nisbeten daha fazla ilgi görmüş, Osmanlı son döneminde (1910) ve 1988'de Arap âleminde yayınlanmıştır.

Malatî'nin eserleri incelendiğinde Memlûklerin Osmanlı Devletini 14. yy. sonlarından itibaren potansiyel bir rakip olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Müellif eserlerinde; Sultan Zâhir Berkuk'un Yıldırım Beyazıd'la (1389-1403) ilgili söylediği “Ben Timurlenk'ten korkmuyorum çünkü biliyorum ki; herkes ona karşı bana yardım edecek. Aksine ben Osmanlılar'dan korkuyorum.” ifadesini ve İbn Hacer'in de İbn Haldun'dan birkaç defa “Mısır'ın egemenliği hakkında Osmanlılar'dan başkasından korkulmaz” sözünü duyduğunu aktarmaktadır.

Özellikle İstanbul'un fethedilmesiyle 15. yüzyılın ikinci yarısında iki devlet arasında İslâmın sancaktarlığını yapmak yönündeki rekabet artmış, Memlûk Devleti artık Osmanlı üzerine farklı bir strateji gütmeye başlamıştır. Bu stratejinin sonucudur ki bölgedeki Karamanoğulları ve Dulkadiroğulları gibi devletlerdeki iktidar değişikliklerinde her bir devlet farklı tarafı desteklemiş, her ne kadar doğrudan savaşmamış olsalar da dolaylı olarak mücadele etmişlerdir.

Memlûkler'in, Fatih Sultan Mehmed'in vefatıyla Şehzade Cem'i destekleyerek ülkelerinde bir süre himaye etmeleri, Hind'li emîrlerin Sultan Beyazıd'a gönderdiği hediyelerin Memlûk Sultanı tarafından el konulması gibi olaylar iki devletin 1485-1490 arasında savaşmalarına sebebiyet vermiştir. Savaş sonrası her ne kadar barış antlaşması

yapılsada da Memlûkler açısından Osmanlı Devleti'nin “potansiyel bir tehdit olma özelliğini” koruduğu görülmektedir.

Memlûk ulemâsının Osmanlı Devletine karşı tavrına gelince; 15. yüzyılda ulemâdan Memlûk coğrafyasında yetişip -Molla Gürânî örneğindeki gibi- Osmanlı Devletinde hizmet verenler olduğu gibi, Osmanlı topraklarında yetişip -Malatî'nin hocası Kâfiyecî örneğinde olduğu gibi- Memlûk devletinde görev yapan ilim adamları da bulunmaktaydı. İlim adamlarının hareketliliği bu birkaç kişiyle sınırlı olmayıp, bu durum Malatî'nin hocaları ve öğrencilerinin mekân nisbelerinden daha net anlaşılabilir. Orada Malatî'nin birçok hocasının ve öğrencisinin Osmanlı kökenli olduğu görülmektedir.

Bu durum 15. yy. da ulemâ sınıfının, devlet taassubu içerisine girmeyerek, beynelmilel bir nitelik arzettiğini göstermektedir. Ulemâ sınıfı, bulunduğu ülkeye taassubla bağlanmamış, İslâm Devletleri arasında alternatifleri olduğunu bilerek, kıymet gördükleri yerlerde hizmet etmeye çalışmıştır.

Malatî de eserlerinde bu çerçeveden olaylara bakmakta, Osmanlı Devleti'ne karşı olumsuz bir tutum içerisine girmediği gibi Osmanlı'nın adaletli olduğuna, ilme kıymet verdiğine, ulemâyâ gösterdiği hürmet ve himâyesine, mazlumlara yaptıkları yardımlara ve küffâra karşı İslâmın hamisi olma özelliğine vurgu yapmaktadır.

Müellif Osmanlı Devletini, Memlûk yönetiminin aksine halk ve ulemâ için tehdit olarak algılamamakta, hatta onların gelmesi durumunda ulemânın itibarının artabileceği ihtimalini dolaylı olarak dillendirmektedir. Fakat Malatî, Osmanlı-Memlûk savaşlarının anlatımında çoğu zaman tarafsız bir üslup takip etmeye çalışsa da birkaç olaydaki yorumu ile savaş esnasında kendi devletinin yanında yer aldığını belli etmektedir.

Malatî'nin II. Beyazıt'ın biyografisinin bulunduğu kısmı savaş esnasında yazdığı anlaşılmaktadır. Ancak müellif bu esnada bile hakkaniyetten ayrılmayarak II. Beyazıt'ın meziyetlerini sıralamaktadır.

Malatî'nin eserlerinde yer alan; devletlerarası siyasî ilişkiler ve yönetimdeki güç dengeleri ile ilgili malûmat değerlendirildiğinde; Memlûk himayesindeki halifenin siyasî nüfuzunun bulunmadığı veya çok sınırlı olduğu görülmektedir. Aynı şekilde müellifin seyahatnamesinde Tunus'ta şahit oldukları ile ilgili anlattıklarından, İslâm ülkelerinin bir kısmının Abbâsî Halifesini “Halife ve Emîrü'l Müminîn” olarak kabul

etmediği, kendi sultanlarına bu ünvanları verdikleri anlaşılmaktadır. O günkü insanların “Halife” kavramı üzerine yüklediği anlamla, günümüzdeki arasında farklılıklar bulunmaktadır. Onun için 15. yy. siyasî olaylarına ve Yavuz Sultan Selim’in Mısır seferine günümüz Halifelik anlayışıyla bakmak, olayları anlamlandırmada hata yapmamıza sebep olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmed, Ahmed Ramazan, *er-Rihletü ve'r Rihletü'l Müslimûn*, Dâru'l-Beyânî'l-Arabi, Kahire ts.
- Akın, Murat Mustafa, *Memlük Devleti'nde Abbâsî Halifeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2018.
- Akkuş Yiğit, Fatma, *Timurlu Tarihine Adanmış Bir Ömür 75. Doğum Yılında Prof. Dr. İsmail Aka'ya Armağan (Osmanlı Memlük Mücadelesinde Beş Yıl Savaşları)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2017.
- Aktan, Ali. “Memluklülerde Saltanat Değişikliği Usulü”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1990, 9, 270-279.
- Altıkulaç, Tayyar, “Zehebî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIV, 180-188.
- Ashtor, Eliyahu, *Etude sur Quelques Chroniques Mamloukes (İsrael Oriental Studies)*, Tel Aviv University, Tel Aviv 1971.
- Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “Ezher”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, XII, 59-63.
- Atan, Ömer Faruk, “Hanefî Literatüründe Muhtasarlar ve Metinler”, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 2016, 65-81.
- 'Atiyyetullah, Ahmed, *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, Mektebetü'n-Nahda el-Mısriyye, Kahire 1979.
- Ayaz, Fatih Yahya, *Memlükler*, (2. Baskı), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020.
- Ayaz, Fatih Yahya, “Türk Memlükler Döneminin Büyük Emirlerinden Yelboğa el-Ömerî (ö. 768/1366) ve İdaredeki Nüfûzu” *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (1), 2007, 81-100.
- Aydın, İbrahim Hakkı, “Molla Fenârî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, Ankara 2020, XXX, 245-247.

- Aydüz, Salim, “Osmanlı Devleti’nde Müneccimbaşılık Müessesesi”, *Belleten*, 70, 2006, 167-264.
- Aynî, Bedrüddin Mahmud, *İkdü’l-Cümân fî Târîhi Ehli’z-Zamân*, thk. Mahmud Rızk Mahmud, Dâru’l-Kütüb ve’l-Vesâiki’l-Kavmiyye, Kahire 2010.
- Bağdatlı, İsmail Paşa, *Îzâhu’l-Meknûn fî ’z-Zeyli ‘alâ Keşfi’z-Zunûn an Esâmi’l-Kütüb ve’l-Fünûn I-II*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1945.
- Bağdatlı, İsmail Paşa, *Hediyetü’l-Ârifin Esmâi’l-Müellifin ve’l-Âsari’l-Musannifin*, I-II, Maarif Vekaleti Yayınları, İstanbul 1951.
- Basuğuy, Bedrettin, *el-Melikü’s-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Döneminde Eyyûbî Devleti (637-647 / 1240-1249)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2016.
- Bedir, Murteza, “Vikâyetü’r-Rivâye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIII, 106-108.
- Brunschvig, Robert, *Deux Récits de Voyage Inédits en Afrique du Nord*, Larose Editeurs, Paris 1936.
- Buçukcu, Zeynep, *Mahmud bin Kadı-i Manyas’ın ‘Acebü’l-Üccâb adlı eserinin Transkripsiyon ve Dizini*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fi el-Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır, Dâru Tavki’n-Necât, Beyrut 1422.
- Buzpınar, Şit Tufan, “Surre”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, XXXVII, 567-569.
- Çetin, Şükrü, *XV. Yüzyıl Memlük Kaynaklarından Zubdetu Keşfu’l Memalik ve Sosyal-Kültürel Açidan Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.
- Çöllüoğlu, Mahmut Sami, “Memlükler Döneminde Bir Âlim: Abdülbâsıt b. Halil b. Şâhîn el-Malatî (v. 920/1514) ve İhlâs Sûresi Tefsiri”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7 (1), 2018, 309-329.

- Çubukçu, Asri, “Devâtdâr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, IX, 221-222.
- Çubukçu, Asri, “ed-Dav’u’l Lâmi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, IX, 56-57.
- Çubukçu, Asri, “Halîl b. Şâhin”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, XV, 328-329.
- Çuhadar, Mustafa - Yiğit, İsmail, “İbn Tağrîberdî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, XX, 385-388.
- Dehman, Muhammed Ahmed, *Mu’cemü’l Elfâz et-Tarihiye fi’l Asri’l Memlûkî*, Dâru’l Fikr el-Muasır, Beyrut 1990.
- Durmuş, İsmail, “Zeyil”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIV, 339-342.
- Durmuş, İsmail - Ergin, Ali Şakir, “Zeynüddin İbnü’l-Verdî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, XXI, 239-240.
- Fayda, Mustafa, “Hz. Ömer”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, XXXIV, 51-53.
- Gilliot, Claude, *Textes Arabes Anciens Edites en Egypte au Course des Annees 1985 a 1987*, Melanges Institut Dominicain d’Etudes Orientales du Caire, Kahire 1989.
- Göğebakan, Göknur, “Malatya”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVII, 468-473.
- Gökbulut, Hasan, “Kâfiyeci”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, XXIV, 154-155.
- Günaltay, Şemseddin, *İslam Tarihinin Kaynakları, Tarih ve Müverrihler*, (1. Baskı) Endülüs Yayınları, İstanbul 1991.
- Güney, Ahmet Faruk, “Yazma İhlas Sûresi Tefsirleri Bibliyografyası”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 9 (18), 2011, 275-302.
- Güzel, Ahmet, “Hz. Hatice’nin Hz. Peygamberle Evliliği, Çocukları ve Aile Hayatı Üzerine Bir Değerlendirme”, *İSTEM: İslâm, San’at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, 19, 2012, 57-100.

- Habeşî, Abdullah Muhammed, *Câmiu's Şurûh ve'l Havâşî (Mu'cemü's Şâmil li Esmâi'l Kütübi'l Meşrûha fi't Tûrâsi'l İslâmi ve Beyâni Şerhihi)*, el-Mecma' es-Sekafi, Birleşik Arap Emirlikleri 2004.
- Hatib, Mustafa Abdulkerim, *Mu'cemü'l-Mustalahât ve'l-Elkâb et-Tarîhiye*, Müessesetü'r Risale, Beyrut 1996.
- Hatiboğlu, İbrahim, "Mesâbîhü's-Sünne", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, XXIX,258-260.
- İbn Habîb, el-Hasen b. Ömer b. el-Hasen b. Ömer, *Tezkiretü'n-Nebîh fi Eyyâmi'l-Manşûr ve Benîh*, thk. Muhammed Muhammed Emin, Matbaatü Dâri'l Kütüb, Kahire 1976.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali B. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el-Askalânî, *İnbâi'l-Gumr bi Ebnâi'l-Umr*, el-Meclisü'l-A'la li's-Şuûni'l-İslamiye, Mısır 1969.
- İbn İyâs, Ebü'l-Ber Muhammed b. Ahmed el-Hanefî, *Bedâiu'z-Zuhûr fi Vekâi'i'd-Duhûr*, thk. Muhammed Mustafa, I-V, Mektebet'ü Dâru'l-Bâz, Mekke 1975.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Dâru İhyâi't-Tûrâsi'l-Arabiyye, Beyrut 1988.
- İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, nşr. İhsan Abbas, I-VIII, Dâru Sâdır, Beyrut 1388.
- İbn Tağrîberdî, Cemaleddin Ebu'l Mehâsin Yusuf, *en-Nücûmü'z Zâhira fi Mulûki Mısra ve'l Kahira*, Vizâratü's-Sekâfe, Mısır 1963.
- İbn Tolun, Ebü'l-Fazl Şemsüddîn Muhammed b. Alî b. Ahmed b. Tolun ed-Dımaşkî, *Müfâkehetü'l-Hillân fi Havâdişi'z-Zamân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.
- İbnü'l İmâd, Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-Zeheb fi Ahbâri men Zeheb*, thk. Abdulkadir el-Arnaût, Mahmut el-Arnaût, Dâru İbn Kesir, Beyrut 1986.
- İbnü'l Verdi, Ebû Hafs Zeynüddîn Ömer b. el-Muzaffer, *Tarihu İbni'l-Verdi*. Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut 1996.

- İzzeddin Ali, Muhammed Kemaleddin. *Abdûlbâsıt el-Hanefî, Müerrihan. Âlemü'l Kütüb*, Kahire 1990.
- Kahya, Esin, “el-Kânûn fi't Tıb”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, XXIV, 331-332.
- Kalkaşendî, Ahmed b. Ali b. Ahmed, *Subhu'l-A'şâ fî Sınâati'l-İnşâ*, I-XV, Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut 1910.
- Kalkaşendî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb fî Ma'rifeti Ensâbi'l-Arab*, thk. İbrahim el-Ebyârî, Dâru'l Kütübi'l Lübnanî, Beyrut 1970.
- Kallek, Cengiz, “el-Hidâye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, XVII, 471-473.
- Kallek, Cengiz, “Kudûrî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, XXVI, 321-322.
- Kanat, Cüneyt, “Tomanbay”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, XLI, 236-237.
- Kandemir, Mehmet Yaşar, “İbn Hacer el-Askalânî”, Türkiye Diyanet Vakfı *İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1999, XIX, 514-531.
- Kandemir, Mehmet Yaşar, “Sahihayn”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, XXXV, 527-530.
- Karabulut, Ali Rıza, *Mu'cemü'l-Mahtûtâtî'l-Mevcûde fî Mektebâtî İstanbul ve Anadolu*, Akabe Kitabevi, Kayseri 2005.
- Karabulut, Ali Rıza - Karabulut, Ahmed Turan, *Mu'cemü't Tarih “et-Türâsü'l İslamî fî Mektebatî'l Alem (el-Mahtutat ve'l Matbuat)”*, Akabe Kitabevi, Kayseri 2001.
- Katip Çelebi, Mustafa b. Abdullah, *Keşfü'z Zünûn an Esâmi'l Kütüb ve'l Fünûn*, Mektebetü'l-Müsenna, Bağdat 1941.
- Kehhâle, Ömer Rıza, *Mucemu'l-Müellifin*, Terâcimu Musannıfı'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut 1993.
- Kemaloğlu, İlyas, “Saray”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, XXXVI, 121-122.

- Kılıç, Hulusi, “el-Mâkâmat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVII, 414-415.
- Kılıç, Hulusi, “İbn Âcurrûm”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, XIX, 295-296.
- Kızıltoprak, Süleyman, “Memlük”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, XXIX, 87-90.
- Koca, Ferhat, “el-Manzûmetü’n-Nesefiyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVIII, 34-35.
- Koca, Ferhat, “Karâfi, Bedreddin”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, XXIV, 394.
- Koca, Ferhat, “Molla Hüsrev”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005, XXX, 252-254.
- Koçkuzu, Ali Osman, “Aynî, Bedreddin”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, IV, 271-272.
- Koprman, Kazım Yaşar, “Bahriyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, IV, 512.
- Koprman, Kazım Yaşar, “Baybars”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, V, 221-223.
- Koprman, Kazım Yaşar, “Burciyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, VI, 419-420.
- Koprman, Kazım Yaşar, “Mısır Memlükleri (1250-1517)”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1992.
- Kök, Bahattin. “el-Melikü’s-Salih, Eyyûb”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, XXIX, 80-82.
- Makrîzî, Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir, *es-Sülûk li-Ma’rifeti Düveli’l-Mülûk*, nşr. Muhammed Mustafa Ziyade, Külliyyeti’l-Âdâb bi Câmîati’l-Kahire, Kahire 1956.
- Makrîzî, Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir, *el-Mevâiz ve’l-İtibar bi Zikri el-Hıtat ve’l-Âsar*, I-II, thk. M. Zeyyin - M. Şerkavi, Kahire, 1998.

- Maksudoğlu, Mehmet. “Tatarlar: Moğol mu, Türk mü?” *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11-12, 1997, 205-210.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *el-Ezkârü'l-Mühimmât fî Mevâzî'i ve Evkât*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793/9, 1514.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *el-Kavlü'l-Hâs fî Tefsîri Sûreti'l-İhlâs*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793/2, 1514.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *el-Kavlü'l-Hazm fî Târihi'l-Enbiyâ-i 'Üli'l-'Azm*. Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793/4, 1514.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *el-Kavlü'l-Hazm fî Târihi'l-Enbiyâ-i 'Uli'l-'Azm*. Topkapı Saray Kütüphanesi III. Ahmet Kitapları, Nu: 527/2, ts.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *el-Kavlü'l-Meşhûd fî Tercîhi Teşehhüdi İbn Mes'ûd*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793/10, 1514.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *el-Mecmû'u'l-Bustâni'n-Nûrî li Hazreti Mevlana's-Sultan el-Gavrî*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793, 1514.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *el-Menfa'a fî Sırri Kevni'l-Vudû-i Mahsûsan bi'l - A'zâi'l Erba'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793/11, 1514.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *el-Vusle fî Mes'eleti'l-Kible*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793/14, 1514.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *en-Nefhatü'l-Fâiha fî Tefsîri'l-Fâtiha*. Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793/1, 1514.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *es-Sırru ve'l-Hikmetü fî Kevni'l-Hamse Salavâtin Mahsûsaten bi-Hâzihi'l-Evkât ve bi 'Adedi'- Rek'at*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793/7, 1514.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *ez-Zehrü'l-Maktûf fî Mahârici'l-Hurûf*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793/12, 1514.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl*, Topkapı Saray Kütüphanesi III. Ahmet Kitapları, Nu: 527/1, ts.

- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793/3, 1514.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 764, ts.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl*. Topkapı Saray Kütüphanesi III. Ahmet Kitapları, Nu: 2803/1, ts.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *Mecmû'u'l-Bustâni'n-Nuri li-Hazreti Mevlana es-Sultan el-Gavrî*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *Necmü's Şükr*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793/13, 1514.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *Nüzhetü'l-Elbâb fî muhtasarı A'cebi'l-Uccâb*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793/8, 1514.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *Şerhu Kanunca fî't-Tıb*. Beyazıd Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Kitapları, Nu: 2510, ts.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *Nüzhetü'l Esâtîn fî men Veliye Mısır mine's Selâtîn*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793/6, ts.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *Nüzhetü'l-Esatîn fî men Veliye Mısır min es-Selâtîn*, thk. Muhammed Kemalettin İzzettin Ali, Kahire, 1987.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *el-Mecmau'l Müfennen bi'l Mu'cemi'l Mu'anven*, nşr. Abdullah Muhammed el-Kendirî, Dâru'l Beşâiri'l İslamiyye, Kuveyt 2011.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl*, nşr. Muhammed Kemaleddin İzzeddin Ali, 'Alemü'l Kütüb, Beyrut 1988.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *Nüzhetü'l-Esatîn fî men Veliye Mısır min es-Selâtîn*, thk. Muhammed Kemaleddin İzzeddin Ali, Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, Kahire 1987.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *Neylü'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel*, I-IX, thk. ve nşr. Ömer Abdusselam Tedmürî, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 2002.
- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *er-Ravzatü'l-Murabba'a fî Sîreti'l-Hulefâi'l-Erba'a*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitapları, Nu: 4793/5, 1514.

- Malatî, Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin, *er-Ravzü'l-Bâsim fî Havâdisi'l-Umr ve't-Terâcim*, thk. Ömer Abdusselam Tedmürî, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 2014.
- Mekrem, Abdul'al Salim, *Celâleddin es-Süyûtî ve Eseruhu fî'd Dirâseti'l Luğaviyye, Müessesetü'r-Risâle*, Beyrut 1989.
- Merkezü el-Melik Faysal, *Hizânetü't Tûrâs - Fihrisi Mahtûtât*, Merkezü el-Melik Faysal lil-Buhûs ve'd-Dirâseti'l-İslamiye, Riyad ts.
- Nu'aymî, Abdulkadir b. Muhammed, *ed-Dâris fî Târîhi'l Medâris*, Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1990.
- Nüveyhid, Adil, *Mu'cemü'l-Müfessirîn min Sadri'l-İslam hatta el-'Asri'l-Hâzır*, Müessesetü Nüveyhid es-Sekâfiyye, Beyrut 1983.
- Önal, Ramazan, *Zeynüddin Abdülbâsıt b. Halil b. Şahin el-Malatî (ö.920 / 1514) ve er-Ravzatü'l-Murabba'a fî Sîreti'l-Hulefâi'l-Erba'a İsimli Eseri*, Emin Yayınları, Bursa 2021.
- Özaydın, Abdülkerim, “Abdülbâsıt el-Malatî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, I, 201-202.
- Özaydın, Abdülkerim, “Aynicâlût Savaşı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, IV, 275-276.
- Özaydın, Abdülkerim, “el-Bidâye ve'n-Nihâye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, VI, 131-132.
- Özaydın, Abdülkerim, “İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, XX, 132-134.
- Özbek, Süleyman, “Memluk Devletinin Siyasi ve Kültür Hayatında Rol Alan Moğol Asıllı Bir Aile (Şâhin eş-Şeyhî ve Ailesi)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 27, 2010, 529-552.
- Özbek, Süleyman, “Memlûklerde Meşrûiyet Arayışları ve Saltanat İnşasına Yönelik Çabalar ‘Sultanı Öldüren Sultan Olur’”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32(53) 2013, 155-172.
- Özbek, Süleyman, “Ortaçağ Türk-İslam Devlet Teşkilatı İçin Rehber Bir Kaynak; Halil b. Şahin Eseri: Zübdetü Keşfü'l-Memalik”. *Nûsha*, 26, 2008, 21-35.

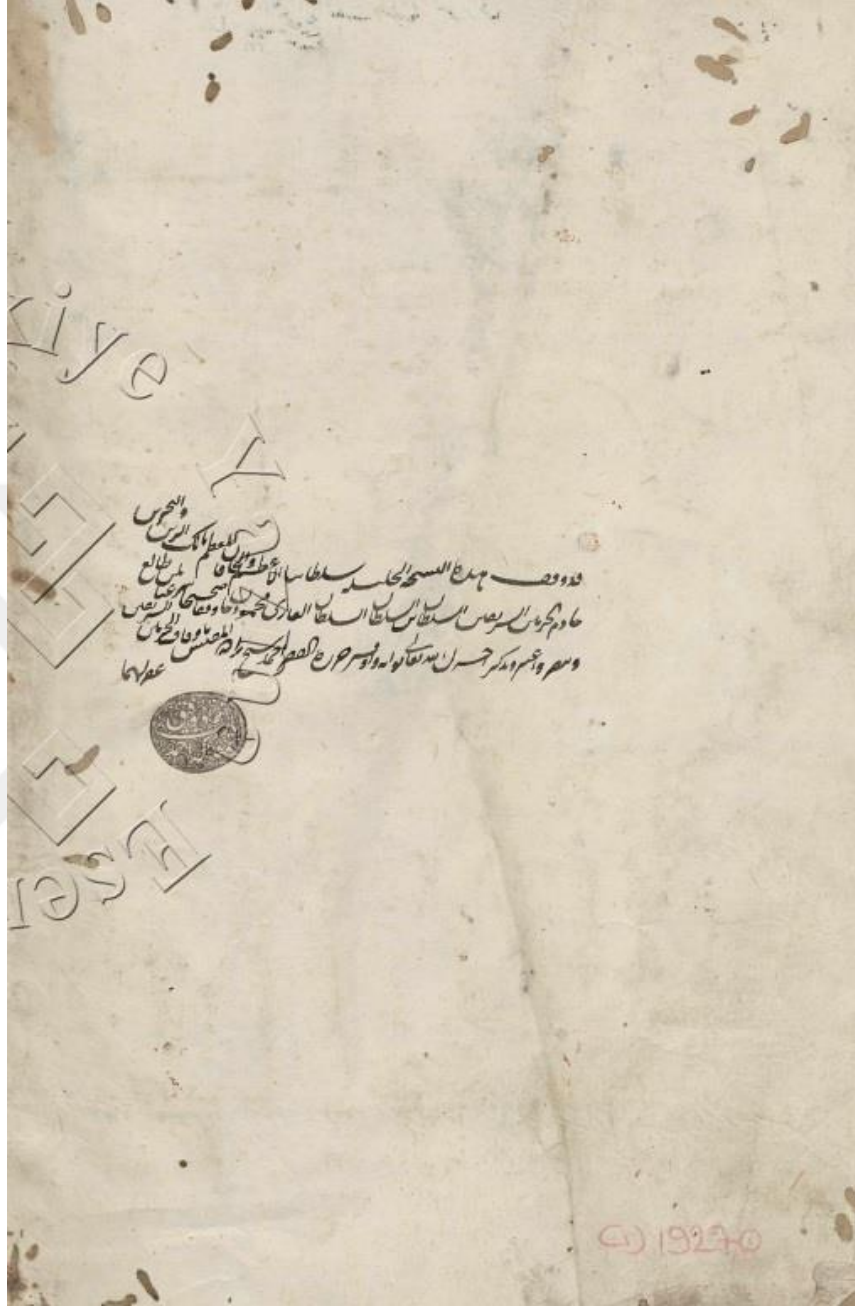
- Özcan, Abdulkadir, “Alâeddin Bey”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, II, 320.
- Özcan, Abdulkadir, “Hoşkadem”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, XVIII, 249-250.
- Özcan, Abdulkadir, “Şikâr Ağaları”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, XXXIX, 161-162.
- Özel, Ahmet - Kallek, Cengiz, “Zekerıyyâ el-Ensârî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIV, 212-215.
- Özel, Recep Orhan, “Yûsuf Efendizâde Abdullah Hilmi el-Amâsî (1167/1753) ve ‘en-Nefhatü’l-Fâiha fî Tefsîri Sûreti’l-Fâtîha’ Adlı Eseri”, *Uluslararası Amasya Alimleri Sempozyumu*, 21-23 Nisan 2017, Amasya.
- Özkan, Halit, “Süyûtî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, XXXVIII, 188-198.
- Özkan, Mustafa. “Manyasoğlu Mahmud”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVIII, 33-34.
- Özmen, Kerim, “Zeynüddîn Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin el-Malatî’nin Kur’an ve Tefsir Anlayışı”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Malatyalı İlim ve Fikir İnsanları Sempozyumu; 17-19 Kasım 2017- Ankara: Bildiriler* (ss.147-162), İnönü Üniversitesi Yayınları, Ankara 2017.
- Özmen, Kerim - Bedir, Lokman. “Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin el-Malatî ve ‘ez-Zehru’l-Maktûf fî Mehârici’l-Hurûf’ İsimli Tecvid Risalesi”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(6), 2017, 289-308.
- Safedî, Salâhuddîn Halîl b. Aybeg, *el-Vâfî bi’l-Vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnaût, Dâru İhyâi’t-Türâs, Beyrut 2000.
- Salihîye, Muhammed İsa, *el-Mu’cemü’s-Şâmil li’t-Türâsi’l-Arabiyyi’l-Matbu’*, el-Munazzametü’l-Arabiyye li’t-Terbiyyeti ve’s-Sekâfeti ve’l-Ulûm, Kahire 1995.
- Sehâvî, Şemseddin Ebu’l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman, *Dav’u’l-Lâmi’ fî Ulema Ehli’l-Karni’t-Tâsi’*, I-VI, Dâru’l Hayat, Beyrut ts..

- Sehâvî, Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman, *el-Î'lân bi't-Tevbîh limen Zemme Ehle't-Târîh*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1986.
- Seyyid, Eymen Fuâd, "Makrîzî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVII, 448-451.
- Sezgin, Fuat, *Geschichte des Arabischen Schrifttums (GAS)*, Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften an der Johann Wolfgang Goethe-Universität, Frankfurt 2010.
- Sifil, Ebubekir, "Zeylaî, Abdullah b. Yusuf", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIV, 352-354.
- Süheylî, Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Has'amî, *er-Ravzü'l-Ünüf fî Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li'bni Hişâm*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, Beyrut 2000.
- Sümer, Faruk, "Akkoyunlular", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, II, 270-274.
- Sümer, Faruk, "Tatarlar", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, XL, 168-170.
- Sümer, Faruk, "Uzun Hasan", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, XLII, 261-264.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Târîhu'l-Hulefâ*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Matba'atü's Sa'âde, Mısır 1952.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Târîhu'l-Hulefâ*, thk. Hamdî ed-Demirdaş, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, Mekke-i Mükerrreme 2004.
- Şenel, Abdulkadir, "Kastallânî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, XXIV, 584-585.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1987.
- Tadayoshi, Kikuchi. "Mamluk Studies Review". *Middele East Documentation Center (MEDOC) The University of Chicago*, 10 (1), 2006.

- Tedmrî, Ömer Abdusselam. “Rihletü Abdülbâsıt ez-Zâhirî fî Bilâdi'l-Mağrib ve'l-Endülüs”, *el-Câmiatü'l Lübnâniyye*, Trablus, 111-146.
- Tedmrî, Ömer Abdusselam. “Mukaddime”. *Neylî'l -Emel fî Zeyli'd-Düvel*, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 2002.
- Tekindağ, Şehabettin, “Berkuk”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, V, 511-512.
- Kur'an-ı Kerim Meali*, (terc. Din İşleri Yüksek Kurulu), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009.
- Togan, Zeki Velidi, *Tarihte Usul*, (3. Baskı), Enderun Yayınları, İstanbul 1981.
- Tomar, Cengiz. “İkdü'l Cüman”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, XXII, 25-26
- Tomar, Cengiz, “Sehâvî, Şemseddin”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, XXXVI, 313-316.
- Topuzoğlu, Tevfik Rüştü, “Faslü'l-Hitâb”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, XII, 216-217.
- Turan, Abdulbaki, “el-Elfiyye”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, XI, 28-29.
- Turan, Şerafettin, “Hersekzâde Ahmet Paşa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, XVII, 235-237.
- Tüccar, Zülfikar, “Edebü'l Kâtib”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, X, 410-411.
- Tülücü, Süleyman, “İbn Habîb el-Halebî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, XIX, 508-510.
- Uludağ, Süleyman, “İbn Haldûn”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, XIX, 538-543.
- Uzun, Mustafa İsmet, “Süreyyâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, XXXVIII, 162-164.

- Uzunpostalıcı, Mustafa, “Bulkînî, Sâlih b. Ömer”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, VI, 411.
- Yaman, Ahmet, “Kenzü’-d-Dekâik”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, XXV, 261-262.
- Yaşaroğlu, Mehmet Kamil, “Molla Gürânî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005, XXX, 248-250.
- Yiğit, İsmail, “Aynî’yi Yetiştiren Memlûkler Dönemi İlmî Hareketine Bir Bakış”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11-12, 1997, 27-45.
- Yiğit, İsmail, *Memlûkler*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2015.
- Yiğit, İsmail, “Memlûkler”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, XXIX, 97-100.
- Zâhirî, Garsu’d Din Halil b. Şahin, *Kitâbu Zübdetü Keşfü’l Memâlik ve Beyânı’t Turuk ve’l Mesâlik*, nşr. Paul Ravaisse, et-Tab’atü’l Cumhuriye, Paris 1894.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Düvelü’l İslam*, nşr. Hasan İsmâil Merve – Mahmûd el-Arnaût, Dâru Sâdır, Beyrut 1999.
- Zirikli, Hayreddin b. Mahmud, *el-A’lâm*, Daru’l ’İlm, Beyrut 2002.

EKLER

Abdülbâsît el-Malatî'nin *el-Mecmû' u'l-Bustâni'n-Nûrî* li Hazreti Mevlana's-Sultan el-Gavrî adlı mecmuasının vakfiye kaydı.¹¹¹⁴

¹¹¹⁴ Malatî, *el-Mecmû' u'l-Bostâni'n-Nûrî*, vr. 1a.

Abdülbâsî el-Malatî'nin *el-Mecmû' u'l-Bustâni'n-Nûrî* li Hazreti Mevlana's-Sultan el-Gavrî adlı mecmuasının giriş kısmı.¹¹¹⁵

¹¹¹⁵ Malatî, *el-Mecmû' u'l-Bostâni'n-Nûrî*, 1b.

Abdülbâsît el-Malatî'nin *ez-Zehrü'l-Maktûf fî Mahârici'l-Hurûf* adlı risâlesinden harflerin çıkış yerleri tarifi.¹¹¹⁶

¹¹¹⁶ Malatî, *Mahâricü'l-Hurûf*, vr. 196a.

Abdülbâsıt el-Malatî'nin *el-Vusle fî Mes'eleti'l-Kıble* adlı risâlesinden ülkelere göre kılbenin tayini kısmı.¹¹¹⁷

¹¹¹⁷ Malatî, *Mes'eletü'l-Kıble*, vr. 208a.

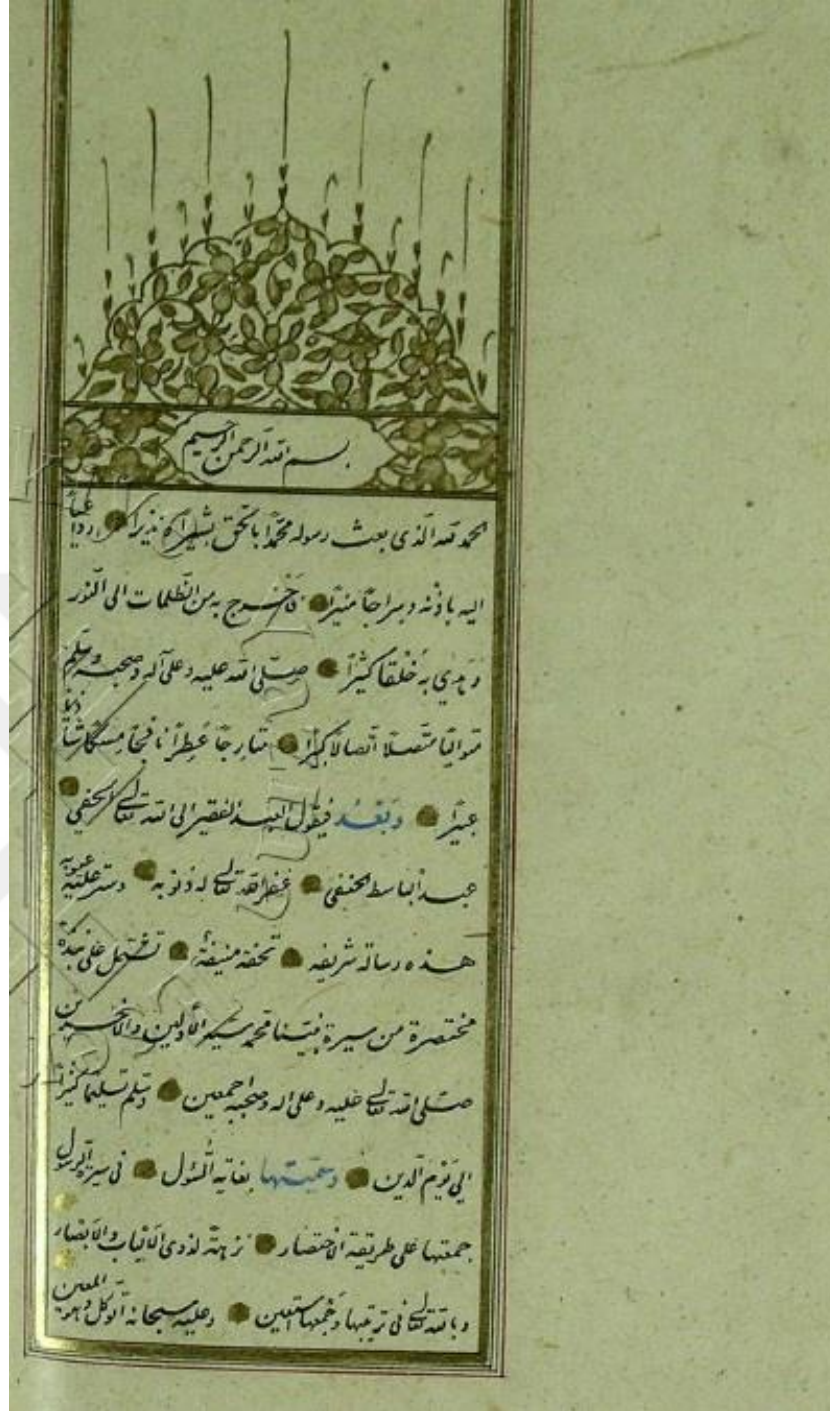
Abdülbâsıt el-Malatî'nin *Kanunca fi't Tıb* adlı kitabının giriş kısmı.¹¹¹⁸

¹¹¹⁸ Malatî, *Şerhu Kanunca fi't-Tıb*, vr. 1a.

Abdülbâsıt el-Malatî'nin *Nüzhetü'l-Esâtîn fî men Veliye Mısır Mine's-Selâtîn* adlı eserinin giriş kısmı.¹¹¹⁹

¹¹¹⁹ Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn*, vr. 1a.

Abdülbâsıt el-Malatî'nin *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl* adlı eserinin giriş kısmı.¹¹²⁰

¹¹²⁰ Malatî, *Gâyetü's-Sûl fî Sîreti'r-Resûl*, ts., vr. 1b.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Nihat FIRAT
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Marmara Üniversitesi / İlahiyat Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Arapça
Bilimsel Faaliyetleri	Fırat, Nihat, “Osmanlının Son Döneminde Erzincan’da Sosyal Hayat (1916-1919)” <i>Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi</i> , 21 (2022), 257-280.
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	